T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ BİLİM DALI

KOLEKTİF EYLEMLERE "İKİLİ SÜREÇ" YAKLAŞIMI: SOSYAL KİMLİK MODELİ VE RASYONEL SEÇİM DEĞİŞKENLERİNİN KOLEKTİF EYLEME KATILIM NİYETİNİ AÇIKLAMAYA KATKILARI

(DOKTORA TEZİ)

DENİZ BİLGER

BURSA-2024

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ BİLİM DALI

KOLEKTİF EYLEMLERE "İKİLİ SÜREÇ" YAKLAŞIMI: SOSYAL KİMLİK MODELİ VE RASYONEL SEÇİM DEĞİŞKENLERİNİN KOLEKTİF EYLEME KATILIM NİYETİNİ AÇIKLAMAYA KATKILARI

(DOKTORA TEZİ)

Deniz BİLGER

Danışman: Prof. Dr. Leman Pınar TOSUN

BURSA-2024

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Psikoloji Anabilim Dalı, Psikoloji Bilim Dalı'nda öğrenim gören 711645001 numaralı Deniz BİLGER adlı öğrencinin hazırladığı "*Kolektif Eylemlere "İkili Süreç" Yaklaşımı: Sosyal Kimlik Modeli ve Rasyonel Seçim Değişkenlerinin Kolektif Eyleme Katılım Niyetini Açıklamaya Katkıları*" başlıklı doktora tezi ile ilgili savunma sınavı, 02/08/2024 günü 10:30-12:00 saatleri arasında yapılmıştır. Alınan cevaplar sonunda adayın başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye
Prof. Dr. Leman Pınar TOSUN
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Ahu ÖZTÜRK
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Filiz GÜLTEKİN
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Serap AKGÜN
Bursa Teknik Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. İnci BOYACIOĞLU BAL
Dokuz Eylül Üniversitesi

02/08/2024

DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tez Başlığı: *Kolektif Eylemlere "İkili Süreç" Yaklaşımı: Sosyal Kimlik Modeli ve Rasyonel Seçim Değişkenlerinin Kolektif Eyleme Katılım Niyetini Açıklamaya Katkıları*

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 125 sayfalık kısmına ilişkin, 2/9/2024 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç
2- Alıntılar hariç/dahil
3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı: Deniz BİLGER
Öğrenci No: 711645001
Anabilim Dalı: Psikoloji
Programı: Psikoloji Doktora Programı
Statüsü: Doktora

Danışman: Prof. Dr. Leman Pınar TOSUN

02/09/2024

Yemin Metni

Doktora tezi olarak sunduğum "*Kolektif Eylemlere "İkili Süreç" Yaklaşımı: Sosyal Kimlik Modeli ve Rasyonel Seçim Değişkenlerinin Kolektif Eyleme Katılım Niyetini Açıklamaya Katkıları*" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

02/08/2024

Adı Soyadı: Deniz BİLGER
Öğrenci No: 711645001
Anabilim Dalı: Psikoloji
Programı: Psikoloji Doktora Programı
Tezin Türü: Doktora

ÖZET

Yazar Adı Soyadı: Deniz BİLGER
Üniversite: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı: Psikoloji
Bilim Dalı: Psikoloji
Tezin Niteliği: Doktora
Mezuniyet Tarihi: ---
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Leman Pınar TOSUN

KOLEKTİF EYLEMLERE "İKİLİ SÜREÇ" YAKLAŞIMI: SOSYAL KİMLİK MODELİ VE RASYONEL SEÇİM DEĞİŞKENLERİNİN KOLEKTİF EYLEME KATILIM NİYETİNİ AÇIKLAMAYA KATKILARI

Kolektif eylem konusundaki sosyal psikoloji çalışmaları detaylı incelendiğinde ele alınan değişkenlerin kabaca iki başlık altında toplanabildiği görülmektedir: Bir grup çalışma daha çok kolektif eylemi tetikleyen yoksunluk veya adaletsizlik algısına, genellikle olumsuz değere sahip duygulara ve özdeşleşme süreçlerine odaklanırken, diğer grup ise rasyonel bir süreç olan ödül-bedel analizine odaklanmaktadır. Son yıllarda bu iki yolu bir arada ele alan kimi modellerle alanyazın içerisinde bir bütünlük sağlanmaya çalışılsa da rasyonel süreçlere yönelik ilginin geri planda kaldığı görülmektedir. Mevcut tez çalışmasında rasyonel seçim değişkenlerini ölçmek üzere iki adet ön çalışma ile Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği geliştirilmiş, ardından ana çalışmada kolektif eylemin sosyal kimlik modeline politik risk algısı ve rasyonel özendiriciler gibi rasyonel seçim değişkenlerinin eklenmesi halinde, bu yeni modelin, kolektif eyleme katılım niyetini ne düzeyde açıklayacağı incelenmiştir. Ana çalışmada Psikoloji bölümü öğrencisi 565 katılımcı yürürlüğe girmesi muhtemel bir meslek yasasına ilişkin bir metin okumuştur. Katılımcılardan öğrenci kimliğiyle özdeşleşme düzeyleri, senaryonun yarattığı adaletsizlik hissi, grup etkililiği algıları, öfke duyguları, çeşitli kolektif eylemlere katılım bağlamında algıladıkları politik riskin düzeyi ve bu eylemlere katılıma ilişkin rasyonel ödül-bedel algılarıyla ilgili ölçümler alınmıştır. Sonuçlar, kolektif eylemin sosyal kimlik modelini desteklemekle birlikte, politik risk algısı ve rasyonel özendirici gibi değişkenlerin modele önemli katkılar yaptığını göstermiştir. Riskli eylem türlerinde rasyonel seçim değişkenlerinin daha büyük öneme sahip olduğu görülmüştür. Bulgular literatür ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: algılanan politik risk, ödül-bedel analizi, özdeşleşme, adaletsizlik, grup etkililiği, öfke, ikili süreç

ABSTRACT

Name&Surname:	Deniz BİLGER
University:	Bursa Uludağ University
Institute:	Institute of Social Sciences
Field:	Psychology
Subfield:	Psychology
Degree Awarded:	PhD
Date of Degree Awarded:	---
Supervisor:	Prof. Dr. Leman Pınar TOSUN

A "DUAL-PROCESS" APPROACH TO COLLECTIVE ACTION: CONTRIBUTIONS OF SOCIAL IDENTITY MODEL AND RATIONAL CHOICE VARIABLES TO EXPLAIN THE INTENTION TO PARTICIPATE IN COLLECTIVE ACTION

Upon careful examination of social psychological studies on collective action, it becomes apparent that the variables investigated can be broadly classified into two main categories: A pair of studies primarily examines the perception of deprivation or injustice that leads to collective action, involving negative emotions and identification processes. The other pair of studies focuses on cost-benefit analysis, which is a rational decision-making process. Despite attempts by some models to integrate these two approaches, the focus on rational processes has been overlooked in recent years. The Rational Incentives for Collective Action Scale was created in two preliminary studies for the purpose of assessing rational choice variables in the current thesis. Subsequently, the main study examined the extent to which the inclusion of rational choice factors, such as perceived political risk and rational incentives, in the social identity model of collective action can explain the intention to participate in collective action. A total of 565 undergraduates (students of psychology department) received the task to read a written passage concerning a potential legislation that could be implemented in their professional field. We assessed participants' level of identification with their psychology student identity, perception of injustice and anger caused by the scenario, judgment of group efficacy, perceived political risk associated with participating in different collective actions, and rational cost-benefit analysis for participating in these actions. The findings are in line with the social identity model of collective action (SIMCA), while also demonstrating that factors such as perceived political risk and rational incentives significantly contribute to the model. The study revealed that rational choice variables play a relatively more significant role in risky action types. The findings were discussed in relation to the existing body of literature.

Keywords: perceived political risk, cost-benefit analysis, identification, injustice, group efficacy, anger, dual process.

ÖNSÖZ

Doktora tezi yazmak dünyanın en zor işi olmasa da tezi yazarken geçen yıllar oldukça dönüştürücü olabiliyor. Tez, geçtiğiniz dönemeçlerde size şahitlik ve yoldaşlık eden otobiyografik bir dostunuz oluyor. Elbette bu yorucu tez sürecini tamamlamamda katkısı olan birçok kişi var. En büyük katkı, yalnızca danışmanım olmakla kalmayıp aynı zamanda akademik rol modelim olan Prof. Dr. Leman Pınar Tosun'a ait. Bana harika bir rehber olduğu ve desteğini hiçbir zaman esirgemediği için ona teşekkür ediyorum. Onun yalnızca akademik desteği değil, süreç boyunca takıldığım zamanlarda hoşgörüsü ve anlayışı olmasa bu tez tamamlanamazdı. Tez izleme komitemde ve tez savunma jürimde yer alarak emekleme aşamasından ve ilk adımlarından itibaren tezimin geçtiği tüm yollara şahit olan, tezimi dönüştüren ve ona değer katan hocalarım Doç. Dr. Ahu Öztürk'e ve Doç. Dr. Filiz Gültekin'e; tez savunma jürimde yer alan diğer hocalarım Prof. Dr. Serap Akgün'e ve Prof. Dr. İnci Boyacıoğlu Bal'a teşekkür ediyorum. Ölçek geliştirme çalışmam sırasında önerileriyle ölçüm araçlarımı şekillendiren Doç. Dr. Meral Gezici Yalçın'a, Dr. Öğr. Üyesi Reşit Kışlıoğlu'ya, Dr. Öğr. Üyesi Hilal Peker Dural'a, Dr. Öğr. Üyesi Deniz Eniç'e ve Dr. Mete Sefa Uysal'a; ayrıca Türkiye'nin dört bir yanındaki farklı üniversitelerden çalışmama katılımcı olarak dâhil olan, isimlerini bilmediğim ve birçoğu da benim ismimi bilmeyen yüzlerce psikoloji öğrencisine teşekkür ediyorum.

Akademideki birçok arkadaşımın özellikle meşakkatli veri toplama sürecimde büyük desteğini gördüm. Katılımcılara ulaşabilmem için uzak mesafelerden esirgemedikleri destekleri nedeniyle Araş. Gör. Dr. Eda Bağcı Kıyar, Dr. Öğr. Üyesi Nuri Akdoğan, Dr. Öğr. Üyesi Kenan Alparslan, Dr. Öğr. Üyesi Yıldız Özkılıç, Dr. Öğr. Üyesi Güldest Baş, Dr. Öğr. Üyesi Ezgi Kaşdarma, Araş. Gör. Dr. Oğuz Karataş, Dr. Öğr. Üyesi Nuray Mustafaoğlu Çiçek, Dr. Öğr. Üyesi Pınar Bürhan ve yanı sıra BUÜ Psikoloji Bölümü'nün akademisyen kadrosundaki çalışma arkadaşlarım ve hocalarıma teşekkür ederim.

Hayat ailede başlar, araya profesyonel dünya girer ve hayat yine ailede sona erer. Karşılık beklemeden en çok destek olanlar da genellikle aile üyeleridir. Annem Gülsüm Bilger ve babam Önder Bilger'e, eğitim hayatımın başından sonuna kadar verdikleri maddi, manevi destek ve gösterdikleri her türlü anlayış için teşekkür ediyorum. Zaman zaman çekilmez bir evlat olmuş olabilirim. İkinci ailem Zeynep Çuhadar, Hüseyin Bilekli ve Ogün Bilekli de güzel günlerde neşeyi ve sıkıntılı günlerde desteği hep hissettirdiler. Sonsuz azim, anlayış, sabır ve sevgisiyle tezimin her aşamasında, hastalığımda ve sağlığımda, bana güç veren, aynı alanda çalışmamızın faydalarını tez sürecimde fazlasıyla hissettiren hayat arkadaşım İlgün Bilekli Bilger ile yaşam enerjim, minik bedeniyle orantısız büyüklükteki kalbiyle kızım Defne Bilger'e en içten teşekkürlerimi iletiyorum. Anılarımda yaşayan babaannem Şaziye Bilger ile anneannem Türkan Elitez'in şefkatli kollarını da bu süreçte hep omuzlarımda hissettim.

Son olarak, bağımsız ve özgür bir vatan toprağında çalışarak ve üreterek ulusa ve insanlığa katkı sağlamak için ilham vermeye devam eden Mustafa Kemal Atatürk başta, tüm cumhuriyet kurucularını ve şehitlerimizi saygıyla yâd ediyorum. "*Aux grands hommes la patrie reconnaissante*"[1].

[1] *Büyük insanlara vatan minnettar.*

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **vii**
ABSTRACT ..... **viii**
ÖNSÖZ ..... **ix**
İÇİNDEKİLER ..... **x**
ŞEKİLLER ..... **xiii**
TABLOLAR ..... **xv**
KISALTMALAR ..... **xvi**
BÖLÜM I **1**
GİRİŞ **1**
1.1.Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli 6
1.1.1.Grup Kimliğiyle Özdeşleşme 6
1.1.2.Adaletsizlik Algısı ve Öfke 7
1.1.3.Grup Etkililiği Algısı 8
1.1.4.Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modelini Sınayan Çalışmalar 9
1.1.5.Bir Rasyonel Seçim Değişkeni Olarak Etkililik Algısının Zayıf Yönü ve Alternatif Yaklaşımlar 12
1.2.Rasyonel Seçim Yaklaşımı 14
1.2.1.Beleşçilik (Free-Riding) Problemi 16
1.2.2.Beleşçilik Problemine Çözüm Arayışları 17
1.2.3.Kolektif Eylemler Bağlamında Beleşçilik Problemi 19
1.3.Beleşçilik Sorununa Alternatif Bir Yaklaşım Olarak Kaynak Hareketliliği Kuramı 21
1.3.1.Rasyonel Özendiriciler 23
1.3.2.Rasyonel Özendiricilerin Farklılaşan Etkileri 25
1.3.3.Kaynak Hareketliliği Kuramına Yönelik Eleştiriler 28
1.4.Kültürel Bir Yanlılık Olarak Risk/Tehdit Algısının "Bedel" Olarak Kavramsallaştırılmaması 30
1.4.1.Algılanan Politik Risk 32
1.4.2.Politik Riskin Kolektif Eyleme Katılım Üzerindeki Etkileri 33
1.4.3.Düşük Riskli Bağlamlarda Algılanan Politik Risk ve Kolektif Eylemler 40
BÖLÜM II **42**
ÇALIŞMANIN AMACI, HİPOTEZLERİ VE GENEL PLANI **42**
2.1.Çalışmanın Amacı 42
2.2. Çalışmanın Hipotezleri 42
2.2.1.Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeline İlişkin Hipotezler 42

2.2.2.1.Rasyonel Seçim Değişkenlerine İlişkin Hipotezler 43
2.2.2.2.Politik Risk Algısının Doğrudan Etkisine İlişkin Hipotezler 44
2.2.2.3.Politik Risk Algısının Dolaylı Etkisine İlişkin Hipotezler 44
2.3.Çalışmanın Genel Planı 46
BÖLÜM III 48
BİRİNCİ ÖN ÇALIŞMA 48
3.1.Yöntem 48
3.1.1.Ölçek Maddelerinin Belirlenmesi 48
3.1.2.Senaryonun Oluşturulması 53
3.1.3.Risk Düzeylerine Göre Kolektif Eylem Türlerinin Belirlenmesi 55
3.2.Bulgular 55
3.2.1.Ölçek Maddelerinin Belirlenmesi ile İlgili Bulgular 55
3.2.2. Senaryoya Son Halinin Verilmesi ile İlgili Bulgular 56
3.2.3.Risk Düzeylerine Göre Kolektif Eylem Türlerinin Belirlenmesi ile İlgili Bulgular 57
BÖLÜM IV 59
İKİNCİ ÖN ÇALIŞMA 59
4.1.Yöntem 59
4.1.1.Örneklem 59
4.1.2.İşlem 59
4.2.Bulgular 60
4.3.Tartışma 69
BÖLÜM V 73
ANA ÇALIŞMA 73
5.1.Yöntem 73
5.1.1.Örneklem 73
5.1.2.Ölçüm Araçları 74
5.1.2.1.Grup Kimliğiyle Özdeşleşme Ölçeği 74
5.1.2.2. Psikolog Meslek Yasası Senaryosu ve Adaletsizlik Ölçümü 75
5.1.2.3.Öfke Ölçümü 75
5.1.2.4.Grup Etkililiği Algısı Ölçümü 75
5.1.2.5.Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği 76
5.1.2.6.Kolektif Eyleme Katılım Niyeti Ölçümü 76
5.1.2.7.Algılanan Politik Risk Envanteri 76
5.1.3.Veri Analizi 76
5.2.Bulgular 76

5.2.1. Demografik Bulgular 76
5.2.2.Değişkenlere İlişkin Betimsel ve Çıkarımsal Analizler 77
5.2.3.Modellerin Sınanması 82
5.2.3.1. Yürüyüş Eylemi Bağlamında Model Analizleri 85
5.2.3.2.Sosyal Medya Paylaşımı Eylemi Bağlamında Model Analizleri 92
5.2.3.3.Anonim İmza Kampanyası Eylemi Bağlamında Model Analizleri 100
BÖLÜM VI 106
GENEL TARTIŞMA 106
5.1.Bulgulara İlişkin Genel Bir Değerlendirme 106
5.2.Grup Kimliğiyle Özdeşleşme 108
5.3.Grup Etkililiği Algısı 108
5.4.Adaletsizlik Temelli Öfke 110
5.5.Politik Risk Algısı 114
5.6.Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri 118
5.7.Kolektif Eylem 120
5.8.Dinamik Bir Süreç Olarak Kolektif Eylemler ve Bağlamsallığın Önemi 122
5.9.Sonuç 125
KAYNAKLAR 126
EKLER 145
Ek 1. Uzmanlara E-Posta ile Gönderilen Ölçek Maddesi Değerlendirme Formu 145
Ek 2: Uzmanlara E-Posta İle Gönderilen Adaletsizlik Senaryosu Değerlendirme Formu 149
Ek 3: Düşük, Orta ve Yüksek Politik Risk Algısı Uyandıran Kolektif Eylem Biçimlerinin Belirlenmesi İçin Form 152
Ek 4: İkinci Ön Çalışma Ölçek Formu 158
Ek 5. Ana Çalışma Ölçek Formu 165
Ek 6. Etik Kurul Onayı 173
Ek-7. Özgeçmiş 174

ŞEKİLLER

Şekil 1. Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli (van Zomeren ve ark., 2008) 9
Şekil 2. Kolektif Eylemin Kapsanmış Sosyal Kimlik Modeli (Thomas ve ark., 2019) .. 12
Şekil 3. Çalışmada Sınanması Planlanan Hipotezlerin Özeti 46
Şekil 4. Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği İlk Faktör Analizine Ait Saçılım Grafiği 61
Şekil 5. Algılanan Politik Risk Olasılığının, Riske Verilen Önemin ve Rasyonel Özendiricilerin Kolektif Eylem Türüne Bağlı Değişimi 79
Şekil 6. Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modelinin Yürüyüş Eylemi Bağlamında Sınanması 85
Şekil 7. Yürüyüş Eylemi Bağlamında Anlamsız Yollar Çıkarıldıktan Sonra Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modelinin Sınanması 86
Şekil 8. Yürüyüş Eylemi Bağlamında Anlamsız Yolların Çıkarılarak Modifikasyonların Yapıldığı Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modelinin Sınanması 87
Şekil 9. Yürüyüş Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeline Politik Risk Algısı Değişkenlerinin Eklendiği Modelin Sınanması 88
Şekil 10. Yürüyüş Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli + Politik Risk Algısı Değişkenleri -Anlamsız Yollar Çıkarılarak Modelin Sınanması 88
Şekil 11. Yürüyüş Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli + Politik Risk Algısı Değişkenlerinin Sınanması - Anlamsız Yolların Çıkarıldıktan ve Modifikasyonlar Yapıldıktan Sonra 89
Şekil 12. Yürüyüş Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeline Tüm Rasyonel Seçim Değişkenlerinin Eklendiği Haliyle Sınanan Model 90
Şekil 13. Yürüyüş Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeline Tüm Rasyonel Seçim Değişkenlerinin Eklendiği Haliyle Sınanan Model- Anlamsız Yollar Çıkarıldıktan Sonra 91
Şekil 14. Yürüyüş Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeline Tüm Rasyonel Seçim Değişkenlerinin Eklendiği Haliyle Sınanan Model- Anlamsız Yollar Çıkarıldıktan ve Modifikasyonlar Yapıldıktan Sonra 92
Şekil 15. Sosyal Medya Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli 93
Şekil 16. Sosyal Medya Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli - Modifikasyonların Ardından 94
Şekil 17. Sosyal Medya Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli + Politik Risk Algısı Değişkenleri 95
Şekil 18. Sosyal Medya Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli + Politik Risk Algısı Değişkenleri - Anlamsız Yollar Çıkarıldıktan Sonra 96
Şekil 19. Sosyal Medya Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli + Politik Risk Algısı Değişkenleri - Anlamsız Yollar Çıkarıldıktan ve Modifikasyonlar Yapıldıktan Sonra 97
Şekil 20. Sosyal Medya Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli + Tüm Rasyonel Seçim Değişkenleri 98
Şekil 21. Sosyal Medya Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli + Tüm Rasyonel Seçim Değişkenleri – Anlamsız Yollar Çıkarıldıktan Sonra 99
Şekil 22. Anonim İmza Kampanyası Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli 100
Şekil 23. Anonim İmza Kampanyası Eylemi Bağlamında Sosyal Kimlik Modeli - Anlamsız Yollar Çıkarıldıktan Sonra 101

Şekil 24. Anonim İmza Kampanyası Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli - Anlamsız Yollar Çıkarıldıktan ve Modifikasyonlar Yapıldıktan Sonra 101
Şekil 25. Anonim İmza Kampanyası Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli + Politik Risk Algısı Değişkenleri 102
Şekil 26. Anonim İmza Kampanyası Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli + Politik Risk Algısı Değişkenleri – Modifikasyonlar Yapıldıktan Sonra 103
Şekil 27. Anonim İmza Kampanyası Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli + Tüm Rasyonel Seçim Değişkenleri 104
Şekil 28. Anonim İmza Kampanyası Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli + Tüm Rasyonel Seçim Değişkenleri – Anlamsız Yollar Çıkarıldıktan Sonra 105

TABLOLAR

Tablo 1. Rasyonel Özendiriciler Kavramına İlişkin Özet Gösterim 25
Tablo 2. Çalışmanın Aşamaları ve Her Aşamadaki Temel Hedefler 47
Tablo 3. Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği Madde Havuzu..... 50
Tablo 4. Kapsam Geçerliği İndeksi Hesaplama Yöntemini Gösteren Örnek Tablo 53
Tablo 5. Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği Madde Eksiltme Yapılmadan Önceki Değerleri 56
Tablo 6. Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği Madde Eksiltmeden Sonraki Değerleri..... 56
Tablo 7. Üniversite Öğrencilerinin Algıladıkları Risk Düzeyine Göre Kolektif Eylemler 57
Tablo 8. Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği İçin Paralel Analiz ile Faktör Analizi Sonucu Ortaya Çıkan Öz Değerlerin Karşılaştırılması 61
Tablo 9. Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği İçin Faktörlerin Açıkladığı Varyans Yüzdeleri..... 64
Tablo 10. Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği Yanıtlarına Uygulanan Açımlayıcı Faktör Analizlerinin Sonuçları 65
Tablo 11. Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği Faktörleri Arasındaki Pearson Korelasyon Katsayıları 68
Tablo 12. Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği İçin Farklı Eylemler Bağlamında İç Tutarlılık Katsayıları..... 69
Tablo 13. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Betimsel Analizler..... 77
Tablo 14. Üç Farklı Kolektif Eylem Bağlamında Rasyonel Seçim Değişkenlerine İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri..... 78
Tablo 15. Üç Eylem Türü Bağlamında Model Değişkenlerine İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri ile Değişkenler Arasındaki Pearson Korelasyon Katsayıları (n = 549) 81
Tablo 16. Hipotez Testi Sonuçlarına İlişkin Özet Tablo 84

KISALTMALAR

AFA	: Açımlayıcı Faktör Analizi
ark.	: Arkadaşları
ARO	: Algılanan Politik Risk Olasılığı
Bkz.	: Bakınız
CFI	: Karşılaştırmalı Uyum İndeksi
GFI	: Uyum İyiliği İndeksi
H	: Hipotez
KESKM	: Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli
KMO	: Kaiser-Mayer-Olkin
mKGİ	: Madde Kapsam Geçerliği İndeksi
NFI	: Normlandırılmış Uyum İndeksi
ort.	: Ortalama
öKGİ	: Ölçek Kapsam Geçerliği İndeksi
örn.	: Örneğin
RMSEA	: Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü
RÖ	: Rasyonel Özendirici
RVÖ	: Politik Riske Verilen Önem
s.	: Sayfa Numarası
SS	: Standart Sapma
vb.	: ve benzeri
vs.	: ve saire

BÖLÜM I

GİRİŞ

İnsanların mevcut toplumsal sistemde istedikleri yönde değişimler sağlamak üzere politik süreçlere katılmalarının çeşitli yolları vardır. Bunlardan biri, kolektif eylemlerdir (Gulevich ve ark., 2017). Ait olunan (ya da ait hissedilen) bir grubun durumunu iyileştirmek amacıyla, grup halinde veya bireysel olarak gerçekleştirilen her türden eylem kolektif eylem olarak adlandırılır (Becker, 2012; Becker ve Wright, 2011; De Weerd ve Klandermans, 1999; Wright ve ark., 1990). İmza kampanyası, grev, boykot, sokak gösterileri, iş yavaşlatma eylemleri, siyasi parti kurma ve parti faaliyetlerine katılma, sosyal medya paylaşımları yapma gibi pek çok davranış, hatta bazı bağlamlarda oy vermek bile kolektif eylemin bir türü olarak nitelendirilir (Brunsting ve Postmes, 2002; Klandermans, 1984; Otjes ve ark., 2020; Simon ve ark., 1998; Thomas ve Louis, 2014; van Zomeren ve Iyer, 2009; Wright ve ark., 1990).

Kolektif eylemlerlere katılımın altında yatan motivasyonları açıklamayı hedefleyen pek çok kuramsal yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar kimi araştırmacılar tarafından *duygulara (affect) odaklanan yaklaşımlar* ve *bilişsel hesaplamalara (rasyonel seçim sürecine) odaklanan yaklaşımlar* şeklinde sınıflandırılmıştır (De La Rey ve Raju, 1996; Loveman, 1998; Organ ve Konovsky, 1989). Genel olarak insan davranışını inceleyen psikoloji araştırmaları da davranışın bilişsel ve duygusal boyutları bulunduğunu, hem "soğuk" muhakeme süreçlerinin hem de "sıcak" duygusal süreçlerin davranışa yön verdiğini göstermektedir (Metcalfe ve Mischel, 1999; Van Gelder, 2013). Bununla birlikte kolektif eylemleri açıklamayı amaçlayan kuram ve yaklaşımların çoğu, duygusal süreçler ve rasyonel seçim süreçlerinden yalnızca birine odaklanmaktadır.

Rasyonel seçim yaklaşımı insanların bir kolektif eyleme katılmaları durumunda elde edecekleri ödülleri (fayda/getiri/avantaj) ve ödeyecekleri bedelleri (maliyet/götürü/dezavantaj) göz önüne alacak şekilde bir bilişsel hesaplama yaparak karar verdiklerini ileri sürmektedir (Herrnstein, 1990). Bilişsel hesaplamalara odaklanan ve daha çok sosyoloji kökenli olan bu türden yaklaşımlar, insanların parçası oldukları

toplumsal yapının kendilerine sağladığı olanakları göz önüne alarak ve ödül-bedel analizi yaparak nasıl davranacaklarına karar verdiklerini, davranışın muhtemel ödüllerinin bedellerinden fazla olması durumunda davranışı gerçekleştirdiklerini ileri sürmektedir. Rasyonel seçim modeli (Herrnstein, 1990), beklenti-değer kuramı (Barron ve Hulleman, 2015; Fishbein ve Ajzen, 1974), kaynak hareketliliği kuramı (Klandermans, 1984) gibi yaklaşımlar bu bakış açısından türemiştir. Doğası gereği sosyal yapı ve işleyişin birey üzerindeki etkilerine odaklanan sosyolojik açıklamalarda duygulardan çok "stratejik akılcılığın" önemi üzerinde durulmakta, kolektif eyleme katılım bu rasyonel düşünüşün bir sonucu olarak görülmektedir (Yates ve ark., 2024).

Bir başka çalışma dizisi; ahlak (Sabucedo ve ark., 2019), yoksunluk (Guimond ve Dubé-Simard, 1983), adaletsizlik (van Zomeren ve ark., 2008), sosyal karşılaştırma (Kawakami ve Dion, 1995), engellenme (Khawaja, 1993) gibi kavramları ele alarak, insanların (genellikle olumsuz değere sahip) duygularının kolektif eyleme katılım niyeti üzerindeki rolüne odaklanmıştır. Sosyal kimlik kuramı da (Tajfel ve Turner, 1986) insanların sosyal karşılaştırmalar sonucunda olumsuz sosyal kimlik algılamaları halinde benlik saygılarının tehlikeye girdiğini, düşük benlik saygısını ve bunun yol açtığı olumsuz duyguları telafi etmek için kolektif eylemlere katılabildiklerini ileri sürerek güdüsel-duygusal bir yaklaşım ortaya koymaktadır (Klein ve ark., 2007; Wright ve Lubensky, 2009).

Her iki yaklaşımdan da ilham alan bir dizi başka çalışmada ise kolektif eylemlerin rasyonel ve duygusal-güdüsel belirleyicileri bir arada ele alınmış; bunlar kolektif eylem niyetini etkileyen (ve kimi zaman birbirileri ile etkileşen) iki temel yol olarak kavramsallaştırılmıştır (Emirbayer ve Goldberg, 2005; Giguère ve Lalonde, 2010; Homer-Dixon ve ark., 2013; Louis ve ark., 2004; Simon ve ark., 1998; Stürmer ve Simon, 2004a). Örneğin Giguère ve Lalonde'nin (2010) çalışmasında ödül-bedel analizi, eyleme katılmanın *araçsal değeri (instrumental value)* olarak kavramsallaştırılmış; hem bu araçsal değerin (ödül-bedel analizi) hem de aktivist bir birey olmaktan kaynaklanan pozitif duygulanımın, öğrenci bursları meselesi nedeniyle düzenlenen kolektif eylemlere yönelik tutumları etkilediği görülmüştür. İlgili literatür incelendiğinde, kaynak hareketliliği kuramı başlığında çalışmaları daha detaylı aktarılacak olan Klandermans

(1984), duygusal-güdüsel süreçler ile rasyonel süreçleri ayrı ayrı ele alan yaklaşımları eleştiren ilk araştırmacılardan biridir.

Stürmer ve Simon'un (2004a) öne sürdüğü *ikili süreç yaklaşımına* göre, biri grupla özdeşleşme, diğeri ödül-bedel analizini içeren iki ayrı yol, bireylerin kolektif eyleme katılım niyetini yordamaktadır. Yazarlara göre özdeşleşme, grup standartlarını ve normlarını içselleştirmeyi gerektirdiğinden bu yol daha çok *içsel ödülleri (intrinsic rewards)* içermekteyken, ödül-bedel analizi sosyal bağlamın kişiye sunduğu olanaklar (affordances) üzerinden yapıldığı için *dışsal ödülleri (extrinsic rewards)* içermektedir. Bu iki yol arasında etkileşim olduğunu varsayan ve bu görüşü test etmek üzere gerçekleştirdikleri çeşitli çalışmaları derleyen Stürmer ve Simon'un (2004a) beklentilerinin aksine iki yolun birbirinden bağımsız şekilde, ayrı ayrı kolektif eyleme katılım niyetini yordadığı görülmüştür.

Literatür, ödül-bedel analizi gibi rasyonel seçim süreçleri ile özdeşleşme ve duygusal-güdüsel süreçlerin zaman zaman etkileşebildiğine de işaret etmektedir. Kimi çalışmalarda bu iki yol aynı model içerisinde bir araya getirilerek kolektif eyleme katılım süreçleri açıklanmıştır (Ayanian ve Tausch, 2016; Klandermans, 1984; Louis ve ark., 2004; Sabucedo ve ark., 2019). Örneğin Kanada'daki İngiliz ve Fransız kökenli gruplar arasındaki çatışmaları inceleyen Louis ve arkadaşları (2004) grubuyla düşük ve yüksek düzeyde özdeşleşen katılımcıları karşılaştırmış; etnik kimliğiyle düşük düzeyde özdeşleşen kişilere kıyasla yüksek düzeyde özdeşleşen kişilerin, gruplar arası çatışmadan kaynaklanan olası bedelleri daha düşük algıladığını ortaya koymuştur. Bu gibi görgül çalışmaların yanı sıra bazı kuramsal sosyoloji çalışmalarında da duyguların kolektif hareketler üzerindeki etkilerinin, *stratejik rasyonalitenin* etkileri ile bir arada ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır (örn., Emirbayer ve Goldberg, 2005). Emirbayer ve Goldberg (2005, s. 475) stratejik rasyonaliteyi, kişilerin "muhtemel ödül ve bedelleri ağırlıklarına göre hesaplayarak ve alternatiflerle kıyaslayarak karar aldıkları, bunu yaparken de bireysel çıkarlarını önceledikleri" bir süreç olarak tanımlamıştır.

Bilim felsefecisi Thomas Kuhn, bilimsel disiplinlerin gelişim sürecini anlattığı The Structure of Scientific Revolutions (Bilimsel Devrimlerin Yapısı) adlı eserinde tüm

bilimlerde araştırmacılar arasında henüz herhangi bir konuda konsensüsün oluşmadığı, alanda egemen bir kuram ya da metodolojinin olmadığı *paradigma öncesi evreden (preparadigm period)* söz etmektedir (Kuhn, 1962/2012). Kuhn'a göre başlangıçta birbirinden kopuk bilgi ve açıklama yığınlarının birikmesiyle zaman içinde ekoller ve teoriler oluşmakta, en sonunda da paradigmalar ortaya çıkmaktadır. Mikro ölçekte düşünüldüğünde kolektif eylem konusunda yürütülen sosyal psikoloji çalışmalarının da paradigma öncesi evrede olduğu söylenebilir. Bu çalışmalar uzun yıllar birbirinden bağımsız ve kopuk teoriler temelinde ilerlese de gelinen noktada farklı teorileri bir araya getirme ve böylece daha bütüncül açıklamalar yapma çabaları ön plana çıkmıştır (van Zomeren, Leach ve ark., 2012). van Zomeren, Leach ve arkadaşları (2012) kolektif eylem çalışmaları bağlamında son yılları *entegrasyon çağı (age of integration)* olarak adlandırmıştır.

Yukarıda aktarılan literatür ışığında mevcut tez çalışmasında iki temel amaca odaklanılmıştır. Birinci amaç, ödül-bedel analizinin bireylerin kolektif eyleme katılım niyetleri üzerindeki etkilerini incelemek ve bir sosyal kimlik modeli bağlamında açıklama getirmektir. Ödül-bedel analizi, ana akım sosyal psikoloji literatüründe görece ihmal edilmiş bir bilişsel süreci yansıtmakla birlikte 70'li yılların sonundan itibaren özellikle kaynak hareketliliği kuramı bağlamında yaygın olarak çalışılmaktadır (Klandermans, 1984; McCarthy ve Zald, 1977). Kaynak hareketliliği kuramı insanların rasyonel karar alıcılar olduklarını, bu nedenle olası ödül ve bedelleri hesaplayarak bir kolektif eyleme katılıp katılmamaya karar verdiklerini ileri sürmekte, algılanan ödülleri ise *özendiriciler* olarak adlandırmaktadır (Bäck ve ark., 2013; Klandermans, 1984). Bununla birlikte özendiricilerin işevuruk tanımı yapılmış bir değişken olarak kavramsallaştırılması ve sistematik şekilde ölçülmesiyle ilgili olarak literatürdeki büyük boşluk dikkat çekmektedir. Bu nedenle rasyonel özendiricileri odağına alan güvenilir ve geçerli bir ölçüm aracı geliştirilmesi, ardından bu ölçüm aracı kullanılarak rasyonel özendiricilerin eyleme katılım niyetini açıklama düzeyinin sosyal kimlik değişkenleriyle olası etkileşimleri de göz önüne alınarak incelenmesi hedeflenmiştir.

Çalışmanın ikinci amacı, Türkiye bağlamında önemli bir rasyonel seçim değişkeni olduğu düşünülen politik risk algısının kolektif eyleme katılım niyeti üzerindeki etkisini

incelemektir. Kolektif eyleme ilişkin sosyal psikolojik açıklama ve kavramlar ağırlıklı olarak liberal değerlerin egemen olduğu kültürlerde ve zaman dilimlerinde ileri sürülmüş, bu nedenle bir eyleme katılımın bireylerce ne kadar riskli aldığı konusu hemen hemen hiç dikkate alınmamıştır. Farklı bağlamlarda toplanan veriler, özellikle son 10 yıl içerisinde bireylerin algıladığı politik risk düzeyinin kolektif eyleme katılım eğilimlerini nasıl etkilediğiyle ilgili olarak araştırmacılara yeni bakış açıları kazandırmıştır. Bu bağlamda rasyonel seçim sürecinin "zaman kaybı" gibi telafi edilebilir nitelikteki görece düşük öneme sahip bedellerden ibaret olmadığı ve daha ağır bedel olasılıklarını da içerdiği, otoriter nitelikte veya politik açıdan yüksek risk taşıyan bağlamlarda yürütülen kolektif eylem çalışmalarının sayısındaki artış dikkat çekmektedir (Acar ve Uluğ, 2021; Ayanian ve ark., 2021; Ayanian ve Tausch, 2016; Mengyang, 2013; Uysal ve ark., 2024b). İkili süreç yaklaşımı, geliştirildiği demokratik bağlamlardaki kolektif eylemleri olduğu kadar sözü edilen türde yüksek riskli bağlamlardaki kolektif eyleme katılım niyetlerini de açıklayabilmektedir. Örneğin Messanga ve arkadaşları (2024), oldukça otoriter ve baskıcı bir yönetime sahip Gabon gibi bir ülkede gerçekleştirdiği çalışma ile ikili süreç yaklaşımının kültürler arası geçerliğini destekleyen bulgular elde etmiştir. Bununla birlikte riskli bağlamlarda gerçekleştirilen çalışmalarda, ikili sürecin duygu odaklı kolunun mu yoksa rasyonalite odaklı kolunun mu kolektif eylemlere katılım üzerinde daha belirleyici olduğu ve bu iki kol arasındaki muhtemel farklılıkların kuramsal olarak nasıl açıklanması gerektiği konusu belirsizliğini korumaktadır. Bu eksiklik doğrultusunda mevcut çalışmanın bir amacı da bağlama özgü algılanan politik risk düzeyinin eylemlere katılım niyeti üzerindeki etkisini, ikili süreç yaklaşımı temelinde kapsamlı şekilde ele almak ve Batı literatüründe yaygın olarak elde edilen bulgulardan ayrışan noktaları ortaya koymak olmuştur. Kolektif eylem literatüründe sıkça kullanılan sosyal kimlik modeli temel alınmış, politik risk algısı değişlenlerinin ve rasyonel özendiricilerin bu modele eklenmesinin kolektif eyleme katılım niyetini açıklamaya ne kadar katkı sağladığı aşama aşama incelenmiştir. Bu inceleme farklı düzeyde risk taşıyan kolektif eylemler özelinde ayrı ayrı gerçekleştirilerek modelin bağlama özgü değişimi takip edilebilmiştir.

Özetle çalışmanın temel amacı, kolektif eylemler bağlamında rasyonel seçim sürecinin etkilerini sosyal psikolojik bir perspektiften ele almaktır. Çalışmanın bu amacını sağlam şekilde temellendirebilmek için ilgili literatür detaylı şekilde aktarılmıştır. Öncelikle hem

duygulara hem de rasyonel seçim sürecine yer veren güncel sosyal psikoloji modellerinden biri olan "kolektif eylemin sosyal kimlik modeli" tanıtılmış, bu modelin özellikle rasyonel seçim faktörleri (ödül-bedel analizi) açısından eksik olduğu düşünülen yönleri vurgulanmıştır. Ardından kolektif hareketleri açıklamaya çalışan bir başka teori olan kaynak hareketliliği kuramı bu modeli tamamlayıcı olarak ele alınmıştır. Son olarak kritik bir rasyonel seçim değişkeni olduğu düşünülen politik risk algısına değinilmiş ve tüm bu kuramsal yaklaşımları bir araya getirerek kolektif eylemlerin açıklanmasını hedefleyen çalışma metodolojisi ortaya konmuştur.

1.1.Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli

Birbirinden bağımsız iki değişken grubunun kolektif eylemlere katılımı belirlediği ileri sürülen ikili süreç modeli (Stürmer ve Simon, 2004a) yukarıda tanıtılmıştı. van Zomeren, Postmes ve Spears (2008) tarafından geliştirilen *kolektif eylemin sosyal kimlik modeli* de kimi araştırmacılar tarafından bir ikili süreç modeli olarak adlandırılmaktadır (Saab ve ark., 2015; Shi ve ark., 2015). Kolektif eylemin sosyal kimlik modeli, insanların bir kolektif eyleme katılmaya nasıl karar verdiklerini hem bilişsel hem duygusal-güdüsel değişkenleri bir arada ele alarak açıklamaktadır. Grup kimliğiyle özdeşleşmenin kolektif eyleme katılım niyeti ile ilişkisine aracılık eden iki yoldan biri olan etkililik algısı bir rasyonel seçim değişkeni iken, diğer yol olan adaletsizlik temelli öfke, duygusal motivasyonu temsil etmektedir (Gulevich ve ark., 2017). Bu değişkenlere ve kolektif eylem bağlamında taşıdıkları öneme aşağıda değinilmiştir.

1.1.1.Grup Kimliğiyle Özdeşleşme

Grup kimliğiyle özdeşleşme değişkeni, sosyal kimlik kuramının (Tajfel ve Turner, 1986) temel kavramlarından biridir. Turner'a (1982) göre ortak bir sosyal kimliği paylaşan veya kendilerini aynı sosyal kategorinin üyesi olarak gören iki veya daha fazla kişi bir grup oluşturmaktadır. Özdeşleşme ise bireyin bu gruba bilişsel ve duygusal düzeydeki bağlılığını ifade etmektedir.

Sosyal kimlik kuramı bireylerin sosyal sisteme ilişkin çeşitli inançlarına (meşruluk, kalıcılık ve geçirgenlik) bağlı olarak farklı kimlik yönetim stratejilerine başvurduklarını ileri sürmektedir (Blanz ve ark., 1998). Buna göre gruplar arası geçirgenlik düşükse,

mevcut sosyal yapı meşru ve kalıcı algılanmıyorsa bireylerin iç grup lehine kolektif eylemler başlatma veya var olan eylemlere katılma olasılıkları artmaktadır. Bu tip durumlarda grup kimliğiyle özdeşleşmek bireyleri iç grubun menfaatleri doğrultusunda mücadele eden kolektif hareketlere destek vermeye yönelten önemli bir faktördür (Abi Ghanem, 2017; Çakal ve ark., 2016; Giguère ve Lalonde, 2010; Iyer ve Ryan, 2009; Kelly, 1993; Nelson ve ark., 2008; Turner-Zwinkels ve van Zomeren, 2020).

1.1.2.Adaletsizlik Algısı ve Öfke

Adaletsizlik algısı, sosyal kimlik kuramı, göreli yoksunluk kuramı gibi grup süreçlerini ele alan çeşitli kuramsal yaklaşımların merkezinde yer alan önemli değişkenlerden biridir. *Göreli yoksunluk kuramına* göre "gerçek ve mutlak" bir yoksunluktan çok, karşılaştırma gruplarıyla yapılan bilişsel karşılaştırmalar sonucunda "hissedilen" göreli yoksunluk hali, bireyleri ve grupları tepkisel davranışlara yöneltmektedir (Guimond ve Dubé-Simard, 1983). Gruplar arası çatışma bağlamında, kolektif eylemler bu türden tepkisel davranışların bir örneğidir.

Gruplararası duygu kuramına göre bireyin, kendi grubu ve diğer gruplar arasında yaptığı karşılaştırma, grup temelli belirli duyguların ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Mackie ve ark., 2000). Öfke bu duygulardan biridir. Çeşitli çalışmalar adaletsizlik algısının öfke duygusunu tetiklediğini göstermektedir (Miller, 2001; Scher ve Heise, 1993; van Zomeren ve ark., 2004). Adaletsizlik algısı ile mevcut durumu değiştirmeyi hedefleyen tepkisel davranışlar arasındaki ilişkiye öfke, tiksinme, nefret gibi olumsuz duygular aracılık etmektedir (Guimond ve Dubé-Simard, 1983; Osborne ve ark., 2012; Park ve ark., 2021; van Zomeren ve ark., 2004; Wlodarczyk ve ark., 2017; Yzerbyt ve ark., 2003). Umut gibi olumlu duyguların insanları kolektif eylemlere yönelttiğini gösteren sınırlı sayıda çalışma (Carmona-Moya ve ark., 2021; Feldman ve Hart, 2016; Shuman ve ark., 2016) bulunsa da literatürde kolektif eylem daha çok olumsuz duygular bağlamında ele alınmıştır.

Çalışmalar, bir sürecin işleyişinin ya da bu işleyiş sonucunda elde edilen ürünlerin paydaşlar arasında dağıtımının adil olduğuna inanmanın; iş tatmini, kurumlara duyulan güven, pozitif duygulanım gibi pek çok olumlu çıktıyla ilişkili olduğunu göstermektedir

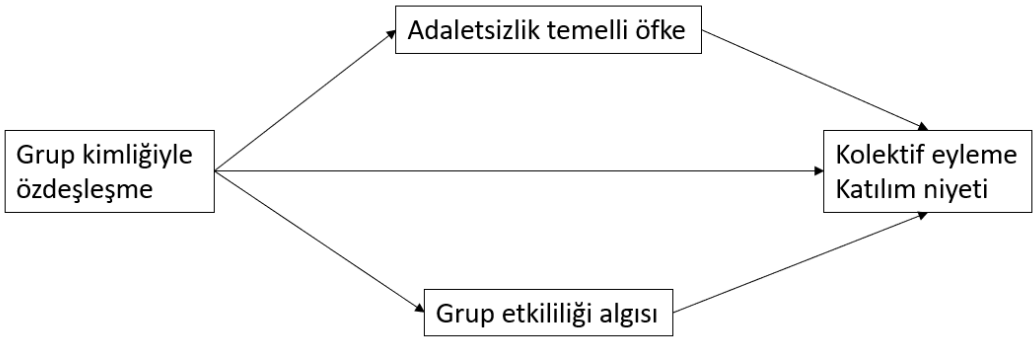
(Clay-Warner ve ark., 2005; Hauenstein ve ark., 2001; Tyler, 1988). İçinde oldukları bir durumu adaletsiz olarak algıladıklarında kişilerin bu algısına genellikle öfke, nefret ve tiksinme gibi olumsuz duygular eşlik etmektedir (Mikula ve ark., 1998; Murphy ve Tyler, 2008; Schoefer ve Ennew, 2005). Örneğin Murphy ve Tyler (2008) Avustralya'da insanların vergi sistemine ilişkin adalet algılarını, duygularını ve bunun sonucunda vergi verip vermeme kararlarının ne yönde etkilendiğini boylamsal bir çalışma ile incelemiştir. Öfkenin, vergi sistemine ilişkin adaletsizlik algısı ile ileriki dönemde vergi vermeme eğilimi arasında aracı bir rol oynadığı, öfke duygusu analize katılmadığında bu iki değişken (adaletsizlik algısı ve vergi vermeme kararı) arasındaki ilişkinin ortadan kalktığı görülmüştür. Bu bulgu, adalatsizlik algısına bağlı olarak hissedilen olumsuz duyguların, adaletsizlik algısının kendisinden daha kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Kolektif eylem konusuyla ilgili başka birçok çalışma da adaletsizlik algılamanın kolektif eyleme katılma niyetini güçlendirmeyebildiğini (Zhang ve ark., 2010), adaletsizlik algısının eyleme katılım niyeti üzerindeki etkisini öfke gibi olumsuz duygular aracılığıyla gösterdiğini (Akkuş ve ark., 2020; Liuzhan ve Hongyu, 2011; Tee ve ark., 2017; Wlodarczyk ve ark., 2017) ortaya koymuştur.

1.1.3.Grup Etkililiği Algısı

Kolektif eylemin sosyal kimlik modeline göre grup etkililiği algısı bireylerin kolektif hareketlere destek verme eğilimini belirleyen bir diğer etmendir. İnsanların, mevcut sosyal yapının kendi kişisel çabalarıyla ve/veya grup düzeyindeki çabayla değiştirebileceğine yönelik inançlarında bireysel farklılıklar olabilir. Bir kişinin, grup üyeleriyle bir arada mücadele ederek mevcut sosyal yapıyı dönüştürebileceğine duyduğu inanç, *grup etkililiği algısı* olarak adlandırılmaktadır. (Hornsey ve ark., 2006). Politik süreçlere katılım niyeti üzerinde grup etkililiği algısı bireysel etkililik algısına kıyasla çok daha fazla belirleyicidir (Mummendey ve ark., 1999; Stroebe, 2013). Literatürde grup etkililiği algısı, mevcut sosyal yapıyı iç grup lehine değiştirebilme inancını ifade eden bir rasyonel seçim değişkeni olarak ele alınmaktadır (Klandermans, 1984; Mummendey ve ark., 1999; van Zomeren, Spears ve ark., 2010). Kişilerin bir kolektif eyleme katılıp katılmamaya yönelik kararlarında, grup etkililiğine olan inançlarının düzeyi belirleyici olabilmektedir.

van Zomeren ve arkadaşları (2008) geniş bir literatür taraması yapmış, kolektif eylemler bağlamında sıkça çalışılan üç sosyal psikolojik değişkenin (sosyal kimlikle özdeşleşme, adaletsizlik algısına bağlı öfke ve grup etkililiği algısı) kolektif eyleme katılım niyeti üzerindeki etkilerini inceleyen çok sayıda görgül araştırmayı mercek altına almıştır. Yazarlar bu görgül araştırmalardaki etki büyüklüklerinden yola çıkarak bir meta-analiz gerçekleştirmiş ve kolektif eyleme katılımı en iyi açıklayan model olarak *kolektif eylemin sosyal kimlik modelini* ortaya koymuştur. Bu modelin bir sosyal kimlik modeli olarak adlandırılmasının temel nedeni grup kimliğiyle özdeşleşme değişkenini, kolektif eyleme katılım niyetinin hem doğrudan hem de dolaylı belirleyicisi olarak konumlandırmasıdır. Test edilen farklı kuramsal modeller arasında, veriyle ve ilgili literatürle en uyumlu olan nihai model Şekil 1'de görülmektedir.

Şekil 1. *Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli (van Zomeren ve ark., 2008)*

1.1.4.Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modelini Sınayan Çalışmalar

Kolektif eylemin sosyal kimlik modelini sınayan bir dizi çalışma, modelin kolektif eyleme katılım niyetini başarılı şekilde açıklayabildiğini göstermiştir (Çakal ve ark., 2011; Thomas ve ark., 2019; van Zomeren ve ark., 2011; van Zomeren, Postmes ve ark., 2012). Örneğin Çakal ve arkadaşları (2011), ırk temelli gruplar arası çatışmaların halen devam ettiği Güney Afrika'da siyahi ve beyaz üniversite öğrencilerinin örneklemi oluşturduğu bir çalışmada bu modeli sınamıştır. Adaletsizlik algısının bir çeşit göreli yoksunluk hissi olarak kavramsallaştırıldığı çalışmada, ırk temelli grup kimliğiyle özdeşleşme düzeyinin hem göreli yoksunluk (adaletsizlik algısı) hem de grup etkililiği algısı üzerinden eyleme katılım niyetini güçlendirdiği görülmüştür.

Kolektif eylemin sosyal kimlik modelinin açıklayıcılığı; bağlama, bireye veya gruba özgü çeşitli değişkenlerin dahil edilmesiyle artmaktadır. Örneğin bireylerin çeşitli meselelere yönelik "ahlak temelli yaklaşımları" bu değişkenlerden biridir. van Zomeren, Postmes ve arkadaşları (2012), kolektif eylemi tetikleyen meseleye yönelik ahlaki kanıyı modele başlangıç değişkeni olarak ekleyerek bu modeli sınamıştır. Bu çalışmada, eğitim harçlarının artırılmasının ahlaken uygun olmadığı yönünde güçlü bir kanıya sahip olmanın politize öğrenci kimliğiyle özdeşleşmeyi, öfke duygusunu ve grup etkililiği algısını güçlendirerek eyleme katılım motivasyonunu artırdığı gösterilmiştir. Bir başka çalışmada ise van Zomeren ve arkadaşları (2011), toplumsal eşitsizliğe karşıt olmak yönünde ahlaki normlara sahip olan avantajlı grup üyelerinin dezavantajlı grupla daha fazla özdeşleştiğini, bu özdeşleşmenin ise öfke ve grup etkililiği algısı aracılığıyla dezavantajlı grup lehine gerçekleşecek eylemlere katılım niyetini yordadığını göstermiştir. Stewart ve arkadaşları (2016) ise bireylerin gruplar arası eşitsizliği ve grup temelli hiyerarşileri destekleme eğilimlerini ifade eden *sosyal baskınlık yöneliminin* rolüne odaklanmış; bu değişkenin kolektif hareketlere destek üzerindeki etkisini kolektif eylemin sosyal kimlik modeli üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Araştırmacılar dünyanın çeşitli ülkelerinden katılımcıların, 2010'ların başında baskıcı rejime sahip bazı Arap ülkelerinde başlayan halk isyanlarına destek amacıyla düzenlenen bir kolektif eyleme katılma motivasyonlarını incelemiştir. Başlangıç değişkeni olarak sosyal baskınlık yöneliminin yer aldığı model, sınanan tüm modeller içerisinde açıklayıcılığı en yüksek model olmuştur. Buna göre sosyal baskınlık yönelimi arttıkça, modeldeki değişkenler aracılığıyla (eylemcilerle dayanışma hissi, eylemcilerin etkililiğine ilişkin algı ve baskı karşısında hissedilen öfke duygusu) bireylerin baskıcı yönetimlere karşı düzenlenen kolektif eylemlere katılım arzuları azalmaktadır (Stewart ve ark., 2016).

Kolektif eylemin sosyal kimlik modelinden türetilen *kolektif eylemin kapsanmış sosyal kimlik modeli (the encapsulated model of social identity in collective action)* ise grup kimliğiyle özdeşleşmeyi sabit bir başlangıç değişkeni olarak değil, adaletsizlik ve grup etkililiği algılarının bir fonksiyonu olarak ele almaktadır (bkz. Şekil 2). Modelde grup kimliğiyle özdeşleşme değişkeni, modelin başından ortasına alınarak diğer değişkenler tarafından kapsandığı için model bu şekilde adlandırılmıştır. Buna göre bir kişi kendisini ait hissettiği grubun bir konuda adaletsizliğe uğradığını (adaletsizlik temelli öfke) ve

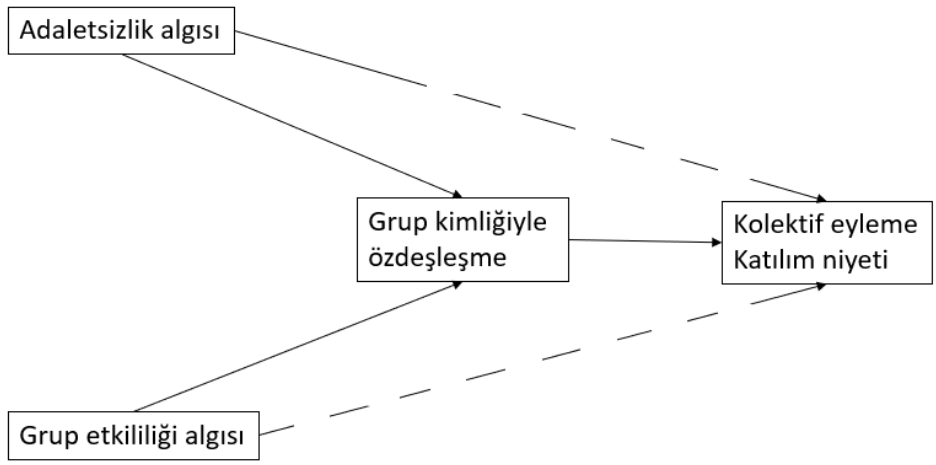
değişimi sağlamak için yeterli güce sahip olduğunu (grup etkililiği algısı) düşünürse grup kimliğine daha fazla bağlanmakta, bu da kolektif eylemlere katılmak üzere harekete geçmesini kolaylaştırmaktadır. Yani kolektif eylemin sosyal kimlik modeline kıyasla daha dinamik olan bu yeni modelde sosyal kimlik, çeşitli gelişmelere bağlı olarak "belirmektedir" (Chayinska ve ark., 2019; Thomas ve ark., 2012; 2016).

Bu model çok fazla çalışmada sınanmış olmasa da araştırmalar uyum indeksinin en az kolektif eylemin sosyal kimlik modeli kadar yüksek olduğunu göstermektedir (Thomas ve ark., 2012; 2016). Bununla birlikte bu modelin yeni oluşmakta olan, dolayısıyla henüz özdeşleşilecek güçlü bir grup kimliği üretememiş olan gruplar bağlamında daha açıklayıcı bir model olduğu düşünülmektedir (Thomas ve ark., 2012). Bamberg ve arkadaşlarının (2015) çalışmasında grup kimliği, yerel bir çevreci örgüte duyulan bir sempati bağlamında ele alınmış ve bu kimlikle özdeşleşme "Bu yerel grubun üyesi olmaktan memnuniyet duyarım" gibi maddelerle ölçülmüştür. Kişilerin grup etkililiği algıları ve devletin küresel ısınmanın etkilerini azaltmaya yönelik tedbirler almadaki isteksizliği nedeniyle duydukları öfke; bu kişilerin tarihsel geçmişi fazla olmayan bu grupla özdeşleşme düzeylerini artırarak eyleme katılım niyetlerini güçlendirmiştir.

Kolektif eylemin kapsanmış sosyal kimlik modeli, Türkiye'de 2013 yılında gerçekleşen Gezi Parkı eylemleri bağlamında da çeşitli çalışmalarda sınanmıştır (Odağ ve ark., 2016; Uluğ ve Acar, 2019; Uysal ve Arslan Akfırat, 2021). Gezi Parkı eylemlerini sosyal psikolojik açıdan incelemeye değer kılan en önemli özelliklerinden biri, eylemler öncesinde farklı kültürel ve politik arka planlara sahip olan çok sayıda insanın yeni bir "Gezi Parkı eylemcisi" kimliği etrafında bir araya gelmiş olmalarıdır (Uysal ve Arslan Akfırat, 2021). Dolayısıyla Gezi Parkı eylemleri, adaletsizlik ve grup etkililiği algıları doğrultusunda belirip güçlenen yeni bir grup kimliğinin kolektif eylemler üzerindeki etkisinin çalışılabilmesi için elverişli bir sosyal bağlam oluşturmuştur. Uysal ve Arslan Akfırat'ın (2021) Gezi Parkı eylemcileri ile geriye dönük görüşmeler yaptıkları çalışmaları, eylemler başladıktan sonra hissedilen öfke duygusu ve grup etkililiği algısına bağlı olarak grup kimliğinin güçlenebildiğini göstermiştir.

Sosyal psikoloji literatüründe yaygın olarak başvurulan kolektif eylemin sosyal kimlik modeli, bu tez çalışmasında da temel alınmıştır. Mevcut çalışmanın yöntem kısmında, yeni oluşmakta olan bir kimliğin değil, halihazırda var olan psikoloji öğrencisi kimliğinin kullanılması ve ölçümlerin bu kimlik temelinde alınması nedeniyle kolektif eylemin kapsanmış sosyal kimlik modelindense bu model tercih edilmiştir. Sosyal kimlik modelinin temel alınmasında belirleyici olan kritik faktörlerden biri, hem duygusal sürece (adaletsizlik temelli öfke) hem de rasyonel seçim sürecine (grup etkililiği) yer veren kapsamlı bir model olmasıdır. Bu bakımdan mevcut tez çalışmasının temel odağı olan rasyonel seçim değişkenlerinin sosyal psikolojik perspektiften ele alınabilmesi, duygusal süreç ile rasyonel süreç değişkenlerinin göreli etkilerinin incelenebilmesi açısından bu model sağlam bir temel oluşturmaktadır. Tez çalışmasının argümanlarından biri, kolektif eylemin sosyal kimlik modelinde yer alan grup etkililiği algısının, rasyonel seçim sürecini tüm yönleriyle yansıtmakta yetersiz kaldığı yönündedir. Bu argüman, ilgili literatür ışığında aşağıda tartışılmıştır.

Şekil 2. *Kolektif Eylemin Kapsanmış Sosyal Kimlik Modeli (Thomas ve ark., 2019)*

1.1.5.Bir Rasyonel Seçim Değişkeni Olarak Etkililik Algısının Zayıf Yönü ve Alternatif Yaklaşımlar

Etkililik algısı, grubun hedefe ulaşabilme yetkinliğine ilişkin olarak grup üyelerinin kişisel inancını ifade etmesi yönüyle bir rasyonel seçim değişkenidir (van Zomeren ve ark., 2008). Bununla birlikte rasyonel seçim süreci grup etkililiği algısından ibaret değildir. Bireyler yalnızca bir kolektif hareketin etkili olma olasılığını değil, aynı

zamanda kendilerinin bu kolektif harekete destek verdiklerinde bundan ne gibi kazanç veya kayıplar yaşayacaklarını, kolektif hareketin bu destekten ne ölçüde fayda göreceğini, sosyal çevreden alacakları muhtemel geribildirimleri vs. hesaplamaktadır. Aşağıda detaylıca tanıtılan kaynak hareketliliği kuramı gibi yaklaşımlar ödül-bedel analizi sürecinin daha detaylı bir incelemesini önermiştir.

Grup etkililiği algısının kolektif eyleme katılım niyeti üzerinde "tek başına" sahip olduğu etkinin zayıflığı da dikkat çekicidir. Sınırlı sayıda çalışma grup etkililiği algısının kolektif eyleme katılım niyetini başlı başına yordayan bir etmen olduğunu gösterirken (örn., Hornsey ve ark., 2006) ilgili literatür ağırlıklı olarak grup etkililiği algısının tek başına etkisinin oldukça kısıtlı olduğunu ya da açıklayıcı gücünün öfke ve özdeşleşme gibi değişkenlerin oldukça gerisinde kaldığını göstermektedir (Kelly ve Breinlinger, 1995; Sabucedo ve ark., 2019; Stürmer ve Simon, 2004b; Thomas ve ark., 2019). Sabucedo ve arkadaşlarının (2019) İspanya'da düzenlenen, normatif olan ve olmayan çeşitli eylemleri sosyal kimlik modeli bağlamında incelediği çalışmanın sonuçları özdeşleşme düzeyinin kolektif harekete katılım niyeti üzerinde tek başına etkisinin, etkililik algısının tek başına etkisinden daha yüksek olduğunu, hatta özdeşleşmenin kimi zaman eyleme katılım niyetini tek başına açıklayabildiğini ancak etkililik algısının böylesine güçlü bir etkiye sahip olmadığını göstermiştir. Grup etkililiği, bireyleri kolektif eyleme yönlendiren "duygusal yola" kıyasla da oldukça zayıf bir etkiye sahiptir. Örneğin Thomas ve arkadaşları (2019), Yeni Zelanda'daki avantajlı grup (Avrupa kökenliler) ve dezavantajlı grup (Maoriler) üyelerinin çeşitli kolektif eylemlere katılımını sosyal kimlik modeli bağlamında boylamsal olarak incelemiş, özdeşleşme ile kolektif eyleme katılım arasındaki ilişkide adaletsizlik temelli bir öfke duygusunun aksine etkililik algısının herhangi bir etkisi olmadığını ortaya koymuştur.

Grup etkililiği algısının kolektif eyleme katılım niyeti üzerinde görece zayıf olarak gözlenen etkisi, bu kavramın kapsamının dar olmasından kaynaklanıyor olabilir. Grup etkililiği algısı erken dönemde tek boyutlu bir kavram olarak ele alınırken (bkz. Bandura, 2000) son yıllarda "dış grupları dönüştürebilme etkililiği", "tarafsız/kararsız kitleleri dönüştürebilme etkililiği", "grup değerlerini ifade edebilme etkiliği", "katılımcı etkililiği (participative efficacy)" gibi etkililik türlerinin kolektif eyleme katılım niyetini farklı

düzeylerde etkileyebildiği görülmüştür (Hornsey ve ark., 2006; van Zomeren ve ark., 2013). Dolayısıyla çok boyutlu bir kavram olmasına rağmen grup etkililiği algısının literatürde sıklıkla "grubun başarılı olacağına dair soyut bir inancı" ifade edecek şekilde kavramsallaştırılması ve ölçülmesi kolektif eyleme katılım niyeti üzerindeki etkisinin çeşitli görgül araştırmalarda ancak sınırlı düzeyde bulunmasına yol açıyor olabilir (Hornsey ve ark., 2006).

Grup etkililiği algısının çeşitli çalışmalarda kolektif eyleme katılım niyetini ancak düşük düzeyde açıklayabilmesinin nedenlerinden bir diğeri, grup etkililiğine ilişkin değerlendirmenin, kişilerin eyleme katılmayı veya katılmamayı tercih ederken izledikleri rasyonel karar verme sürecinin pek çok bileşeninden yalnızca biri olması olabilir. İnsanlar bir kolektif eyleme katılma kararını verirken grubun hedefe ulaşmada etkili olma olasılığı üzerinde rasyonel şekilde düşündükleri gibi, eyleme katılmanın faydası ve zararına ilişkin başka unsurlar üzerinde de rasyonel düşünebilirler.Grup etkililiği algısı, yalnızca grubun sosyal değişimi sağlama kapasitesine dair inançla ilişkilidir, oysa bir kolektif eyleme katılım kararını alırken kişiler, daha fazla unsurun hesaba katıldığı geniş kapsamlı bir ödül-bedel analizi yapıyor olabilirler. Kişilerin kolektif eyleme katılım kararındaki farklılıkların anlaşılmasına katkı sağlayabilecek olan bir yaklaşım da bu ödül-bedel analizini odak noktasına alan rasyonel seçim yaklaşımıdır ve aşağıda bu yaklaşım detaylıca tanıtılmıştır. Mevcut tez çalışmasında bu yaklaşımın kolektif eylemin sosyal kimlik modeli ile bir arada ele alınması önerilmektedir.

1.2.Rasyonel Seçim Yaklaşımı

Günümüzde kolektif eylemi sosyal psikoloji perspektifinden ele alan çalışmalar ağırlıklı olarak "bir grup üyesi olarak" bireye odaklanmakta ve "grup etkililiği algısı", "grupla özdeşleşme" gibi kavramlar üzerinden eyleme katılımı açıklamaya çalışmaktadır (örn., van Zomeren ve ark., 2004). Alternatif bir yaklaşıma göre ise kolektif eylemlere katılım motivasyonunun altında daha çok eylemin "bireye sağladığı fayda" yatmaktadır (Klandermans, 1984). Yani potansiyel eylemciler, kendilerine fayda sağladığı ölçüde kolektif eylemlere destek vermektedir.

Rasyonel seçim modeline göre bireyler verdikleri kararlarda elde edecekleri faydayı olabilecek en üst düzeyde tutmaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle bu kuram *optimal seçim kuramı* olarak da adlandırılmaktadır (Herrnstein, 1990). Rasyonel seçim modeli, gündelik yaşamdaki karar alma süreçlerinin yanı sıra kolektif eylemlere katılımın doğasını anlamak için de kullanılmıştır. Bu modele göre bireyler kolektif eyleme, bu eylem sonucunda elde edecekleri faydanın zarardan yüksek olacağı inancını taşıyorlarsa katılmaktadırlar (Herrnstein, 1990). Rasyonel seçim yaklaşımında kişilik özellikleri, grup kimliğiyle özdeşleşme gibi tipik sosyal psikoloji değişkenleri yer almaz. Eyleme katılım niyeti, eyleme katılma durumunda elde edileceği öngörülen ödül ve bedelin bir çıktısıdır (Klandermans, 1984).

Kolektif eylem bağlamında ödül (fayda, getiri, yarar vs.) ve bedel (maliyet, götürü, zarar vs.) kavramlarına rasyonel seçim faktörleri olarak birçok çalışmada yer verilmiştir (Corcoran ve ark., 2015; Hornsey ve ark., 2006; Klandermans ve Oegema, 1987; Stürmer ve Simon, 2004a; van Zomeren, 2013; van Zomeren ve ark., 2008). Evrensel olarak geçerli ödül ve bedellerin var olduğu ileri sürülebilecekse de neyin ödül ve neyin bedel olduğu sosyal ve politik bağlama (Sabucedo ve ark., 2019) ve bireylerin algısına (Klandermans ve Oegema, 1987) bağlıdır (ayrıca bkz. Uysal ve ark., 2024b). Ayrıca kolektif eylemin niteliği de ödül ve bedel algısını etkileyebilmektedir. Ilımlı ve barışçıl bir eylem insanlar tarafından düşük bedelle ilişkilendirilirken, saldırgan tarzda bir eylem yüksek bedelle ilişkilendirilmektedir (Klandermans, 1984).

Bazı çalışmalarda "rasyonel seçim", "ödül ve bedel algısı" gibi kavramlara doğrudan referans verilmese de insanların eyleme katılma kararlarında bu gibi psikolojik olguların ele alındığı görülmektedir. Örneğin İngiltere'de kamu harcamalarında yapılacak kesintilere tepki olarak 2010'lu yılların başında patlak veren eylemleri mercek altına alan Hensby (2017) çok sayıda üniversiteden öğrencilerle görüşmeler yapmış ve bu görüşmelerin içeriğini nitel analiz ile incelemiştir. Eylemleri fikren desteklemesine rağmen fiilen eylemlere katılmayan öğrencilerin gerekçeleri arasında "Kişisel yükümlülüklerim nedeniyle katılmamayı tercih ettim", "Polisle karşı karşıya gelmekten korktum" gibi ifadeler yer almaktadır. Bunları ödül ve bedel algısının yansımaları olarak görmek mümkündür.

Finkel ve arkadaşları (1989) rasyonel seçim yaklaşımının, insanların kolektif eyleme neden katıldığından çok neden katılmadığına ilişkin açıklama getirdiğini, diğer bir deyişle eyleme katılanlardan çok katılmayanların motivasyonlarına odaklandığını ileri sürmektedir. Çünkü istisnai durumlar haricinde, pragmatist ve birey merkezli bir bakış açısından bakıldığında eyleme katılmamak pek çok bağlamda çeşitli bedellerden kaçınabilmeyi sağlamaktadır (Finkel ve ark., 1989). Bu bağlamda bir bireyin akılcı ve pragmatist bir muhakeme süreci sonucunda, kolektif eylemlere katılmama arzusunun daha baskın "gelmesi gerektiğini" varsayan "beleşçilik problemi" büyük önem taşımaktadır. Bu kavram kolektif eylem bağlamında aşağıda tartışılmıştır.

1.2.1.Beleşçilik (Free-Riding) Problemi

Rasyonel seçim modelinden esinlenen ve kolektif hareketleri bu model üzerinden açıklamayı amaçlayan Olson (1965), *The Logic of Collective Action (Kolektif Eylemin Mantığı)* adlı eserinde protesto gösterilerine katılım bağlamında "haksızlığa uğramışlık hissinin" görece önemsiz bir role sahip olduğunu, ödül-bedel analizinin asıl önemli etmen olduğunu ileri sürmüştür. Olson bu kitabında "kolektif eylem" kavramıyla, bir grubun üyelerinin toplu olarak gerçekleştirdiği her türden etkinliği kastetmiş, bunun yanında politik içerikli toplumsal hareketleri de kolektif eylemin bir türü olarak ele almıştır.

Birbirini tanımayan çok sayıda üyeye sahip gruplar bağlamında düşünülecek olursa, kolektif eylem hedeflenen başarıya ulaştığında bundan tüm grup üyeleri değişen düzeylerde fayda sağlayacaktır. Diğer yandan kolektif eylemden kaynaklanan muhtemel bir bedeli, yüksek olasılıkla yalnızca kolektif eylemi gerçekleştiren grup üyeleri yüklenmek zorunda kalacaktır. Dolayısıyla rasyonel seçim yaklaşımına göre bir bireyin, sonucunda fayda sağlayacağı bir eyleme katılmaması akılcı bir tercih olacaktır (Finkel ve ark., 1989). Bunun sonucunda da *beleşçilik (free-riding)* doğal tercih haline gelecektir; yani bireylerin kolektif eyleme katılım olasılıkları düşecektir (Bäck ve ark., 2011).

Kişiler bir eyleme katılma kararı alırken pek çok bedel ödeme olasılığını da baştan bilerek kabullenmektedirler (Adra ve ark., 2019; Ayanian ve Tausch, 2016; Finkel ve ark., 1989). Kolektif eyleme ilişkin beleşçilik sorunu şu argüman üzerinden tartışılmaktadır: Özellikle

kolektif eyleminin başarıya ulaşma olasılığı zaten yüksek ise, bir birey diğer grup üyelerinin kendisine bu eylem yoluyla sağlayabileceği faydayı neden grup üyelerine sağlasın? Bu soru *kolektif eyleme katılım paradoksu* olarak da adlandırılmaktadır (Bäck ve ark., 2011; 2013).

Ortak malların trajedisi (tragedy of the commons) kavramını ortaya koyan Hardin (1968), yüksek düzeyde anonimliğe izin veren büyük gruplarda grubun tümünü ilgilendiren makro ölçekteki problemlerin (örn., bir toplum için çevre kirliliği) çözüme ulaşmasının güçlüğüne dikkat çekmiştir. Ortak malların trajedisi, bir grupta maliyetleri herkes tarafından karşılanan ürün ve hizmetlerin, bu ürün ve hizmetleri en çok kullanan kişinin en yüksek faydayı sağlayacağı inancıyla gereğinden fazla tüketilmesini ifade etmektedir. Hardin (1968), günümüzdeki gibi yüksek karmaşıklığa sahip, anonimliği kolaylaştıran toplumlarda bu sorunun bir çözümü olmadığını ileri sürmüştür. İlerleyen yıllarda yapılan çeşitli görgül araştırmalar büyük grupların yarattığı böyle bir "kaytarma" probleminin varlığını doğrular niteliktedir (Newman, 1972; akt., Steg ve de Groot, 2019; ayrıca bkz., Karau ve Williams, 1993). Özet olarak kolektif bir hak veya çıkar için, sonunda çeşitli bedeller ödeme ihtimali olmasına rağmen grup lehine hareket edilmesi, rasyonel seçim perspektifinden bakıldığında açıklanması gereken bir durumdur. Aşağıda rasyonel seçim yaklaşımı üzerinden bu soruna getirilen çözüm önerilerine yer verilmiştir.

1.2.2.Beleşçilik Problemine Çözüm Arayışları

Rasyonel seçim yaklaşımına göre bir kolektif eylem çağrısı karşısında beleşçilik rasyonel bir tercih olmasına rağmen çok sayıda insanın neden kolektif eylemlere katılmayı tercih ettiği sorusuna ilgili literatürde yanıt aranmıştır. Örneğin bireysel çaba ve mücadelenin, kolektif faydayı elde etmeye tek başına anlamlı bir katkı sağladığı inancı, diğer bir deyişle güçlü bir *kişisel etkililik algısı* bu çelişkinin çözüm yollarından biri olarak önerilmiştir (Finkel ve ark., 1989). Buna göre kişisel etkililik algısı, bireylerin beleşçilik eğilimlerini baskılayarak kolektif eyleme katılımı kolaylaştırmaktadır (Bäck ve ark., 2018). Bir diğer çözüm yolu olarak ise *kolektif rasyonalite* kavramı ileri sürülmüştür. Buna göre bir grubun üyeleri, grup üyelerinin çoğunluğunun beleşçilik ilkesi doğrultusunda hareket etmesinin ne kişisel düzeyde ne de grup düzeyinde fayda getireceğini düşünürlerse kolektif mücadeleye katkı sağlamak üzere çabalamaktan geri durmayacaklardır (Finkel

ve ark., 1989). Yani grup lehine kişisel çaba sergilenmesi, bireyin kendisi açısından başlangıçta maliyetli olabilse de kolektif açıdan faydalı olarak algılanan ve tüm üyelerin "kaytarması" durumunda her bireyin zarar göreceği önemli bir strateji haline gelecektir. Finkel ve arkadaşları (1989) gerçekleştirdikleri çalışma ile ulusal ve yerel düzeyde çeşitli eylemci gruplarda kolektif rasyonalitenin eyleme katılım ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Araştırmacılar burada kolektif rasyonaliteyi (1) her bireyin katkısının önemli algılanması ve (2) her bireyin katkısının etik açıdan zorunlu algılanması olarak kavramsallaştırmış ve ölçmüşlerdir.

Olson (1965), *ortak malların trajedisi* kavramından esinlenerek beleşçilik probleminin, fark edilebilirliğin düşük olmasının, diğer bir deyişle yüksek düzeyde anonimliğin bir sonucu olduğunu ileri sürmüştür. Buna göre bir grup içerisindeki bireylerin katkı ve kaytarma düzeylerini belirleyecek şey, karşılıklı bağımlılıklarıdır. Her bir birey bir diğerinin gruba katkı düzeyini fark edebilecek durumda olduğunda (düşük düzeyde anonimlik söz konusu ise) beleşçilik azalacaktır. Bununla birlikte gruptaki üye sayısı arttıkça bu tip karşılıklı kontrol süreçleri güçleşecek, bu da beleşçilik sorununu ortaya çıkaracaktır (Olson, 1965, s. 45-46). Yani Olson'a göre büyük gruplarda bazı bireylerin kaytarması ve grubun amaçlarına hizmet etmemesi, kaçınılmaz bir sonuçtur. Araştırmalar grup büyüklüğünün ve dolayısıyla anonimlik düzeyindeki artışın iş birliğinde ve grup lehine davranışta azalma eğilimiyle ilişkili olduğunu göstermektedir (De Vries ve Wilke, 1992; Rapaport, 1992; akt., Steg ve de Groot, 2019).

Yardım etme gibi özgeci eğilimleri ve grup üretkenliğini inceleyen sosyal psikoloji çalışmaları sayesinde 1970'li ve 1980'li yıllarda beleşçilik problemi sosyal psikolojik bakış açısıyla da ele alınmıştır (Latané ve Dabbs, 1975; Stroebe ve Frey, 1982). Bu çalışmalarda beleşçiliğin ve sosyal kaytarmanın yalnızca toplum gibi büyük ölçekli gruplarda değil, küçük gruplarda da oldukça sık görüldüğü ortaya konmuştur. Örneğin Latané ve arkadaşlarının (1979) çalışmasında grup içinde etkinlik gösteren insanların bireysel görevler verilen insanlara göre daha fazla kaytardığı, el çırpma ve bağırma görevi sırasında grup olarak çalışanların çıkardığı ses frekansının daha düşük olduğu görülmüştür. Strong ve Anderson (1990) da grup bütünlüğü, grup büyüklüğü gibi

değişkenlerin beleşçilikle ilişkisini araştırdıkları derleme çalışmasında grup büyüklüğüne bağlı olarak sosyal kaytarmanın arttığını göstermiştir.

Kerr ve Bruun (1983) ise laboratuvar ortamında gerçekleştirdikleri bir grup çalışmasında, küçük gruplar içerisinde bile üye sayısındaki ufak artışların beleşçilik eğilimini artırdığını göstermiştir. Araştırmacılar bu çalışmada 2, 4 ve 8 kişilik gruplar oluşturmuş; verilen görevleri gerçekleştirirken 8 kişilik grup içerisinde daha fazla kaytarma olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca bu gibi küçük grup çalışmalarında, tıpkı geniş ölçekli kolektif eylem çalışmalarında olduğu gibi, kişilerin kendilerini veya gruplarını etkili hissetmelerinin kaytarmayı azaltıcı bir işleve sahip olduğu görülmektedir. Örneğin Kerr ve Bruun'un (1983) yukarıda söz edilen çalışmasında bireysel çabalarının toplam faydaya kayda değer bir katkısı olmayacağı düşündürülen katılımcılar, anonim olmasalar bile, daha az çaba sarf etmişlerdir. Benzer şekilde üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen bir deneysel çalışmada da küçük gruplar halinde 8 hafta boyunca üzerinde çalışmaları gereken bir proje verilen katılımcıların kolektif etkililik algılarının (projeden grup halinde alabilecekleri puana ilişkin tahminleri sorularak ölçülmüş) grubun hedefi doğrultusunda çaba sarf etme davranışını pozitif yönde yordadığı görülmüştür (Mulvey ve Klein, 1998).

1.2.3.Kolektif Eylemler Bağlamında Beleşçilik Problemi

Olson'un (1965) beleşçilik sorunu olarak tanımladığı kavram, geniş ölçekte toplumsal hareketler ve kolektif eylemler bağlamında da ele alınmıştır. Konuya rasyonel seçim yaklaşımından bakıldığında, grup çıkarları doğrultusunda topluca hareket etme eğiliminin grup içinde yaygın olduğuna ilişkin inancın, bireylerin beleşçilik eğilimlerini güçlendirebileceği varsayılabilir. Bu varsayımı ele alan örnek bir çalışmanın detayları aşağıda aktarılmıştır.

Bäck ve arkadaşları (2018), bir grup içerisinde kolektif fayda doğrultusunda hareket etme motivasyonunun zayıf olduğu yönündeki inancın, grup üyelerinin beleşçilik eğilimlerini zayıflatacağı düşüncesinden hareketle bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada grup çıkarlarının diğer üyeler tarafından çok güçlü şekilde savunulmadığını hisseden bireylerin, eğer kişisel etkililik algıları da yüksekse, kolektif eyleme katılma yönünde daha güçlü bir motivasyona sahip olacakları varsayılmıştır. Araştırmacılar bu hipotezi test

etmek için İsveçli üniversite öğrencileriyle bir çalışma gerçekleştirmiştir. Eğitime ayrılan ödenekteki kesintiye ilişkin olarak bir öğrenci topluluğu başkanı tarafından yazıldığı söylenen metin, iki ayrı öğrenci grubuna okutulmuştur. Bir gruptakiler ödenek kesintisine şiddetli eleştiriler getiren, diğer gruptakiler ise aynı konuda daha ılımlı ve umursamaz tonda eleştiriler getiren bir metin okumuştur. Sonuçlar, özellikle ılımlı eleştiri getiren metni okuyanların, eğer kişisel yeterlilik algıları da yüksekse kolektif eyleme katılma niyetlerinin diğer gruba göre daha güçlü olduğunu göstermektedir. Aynı araştırma kapsamında gerçekleştirilen ikinci çalışmada bu etkinin öğrenci popülasyonu ile sınırlı olmadığı, toplumun bütününe genellenebilir nitelikte olduğu görülmüştür. Diğer insanların vergi artışına ılımlı düzeyde bir tepki gösterdiği yönünde bilgi verilerek manipüle edilen katılımcıların, gelecekteki kolektif eylemlere katılma konusunda daha istekli olduğu bulunmuştur (Bäck ve ark., 2018). Yine de bu bulgunun rasyonel seçim yaklaşımını desteklediğini ifade etmek fazla iddialı olacaktır. Çünkü grup çıkarlarının diğer grup üyeleri tarafından savunulma düzeyine ilişkin inanç ile grup lehine düzenlenen kolektif eyleme katılım arasındaki negatif ilişkiyi açıklayan mekanizmanın beleşçilik olduğu, her ne kadar yazarların iddiası bu yönde olsa da bir varsayımdan ibarettir.

Yukarıda aktarılan ilgili literatür beleşçilik eğiliminin bireyler üzerinde caydırıcı bir etkisi olduğunu ileri sürse de günümüzde birçok toplumda kolektif hareketler farklı biçimlere bürünerek de olsa varlığını sürdürmektedir (Bäck ve ark., 2018). Bu toplumlar arasında eyleme katılmanın maliyetinin düşük olduğu görece demokratik toplumlar yer aldığı gibi baskıcı bir rejime ya da dışavurumu (self-expression) kısıtlayan bir kültüre sahip olan, bu nedenle eyleme katılmanın maliyetinin yüksek olduğu toplumlar da bulunmaktadır. Bu durum, beleşçilik kavramının tek başına yeterince açıklayıcı olmadığını düşündürmektedir.

"Beleşçilik problemi" kavramına yönelik önemli bir eleştiri, algılanan sosyal desteğin kolektif eyleme katılım açısından caydırıcı değil itici bir güç olabildiğini gösteren görgül araştırmalardan gelmiştir (van Zomeren ve ark., 2004). Buna göre diğer insanların kolektif eyleme destek verme eğilimi, insanları kolektif eyleme katılım konusunda daha pasif bir konuma itmemekte, tam aksine eyleme katılım olasılığını artırmaktadır. Dolayısıyla kolektif eylem bağlamında "beleşçilik" kavramının görgül desteği zayıftır.

Ayrıca sosyal psikoloji literatüründeki etkililik algısını ele alan çalışmalar da başarıya ulaşma olasılığı yüksek görünen bir politik hareketin kendisine daha fazla insan çekebildiğini, politik grubunun etkili ve başarılı olabileceğini düşünen bireylerin eylemlere daha fazla yöneldiğini göstermektedir (Ennis ve Schreuer, 1987; van Zomeren ve ark., 2004).

1.3.Beleşçilik Sorununa Alternatif Bir Yaklaşım Olarak Kaynak Hareketliliği Kuramı

Beleşçilik kavramının kolektif eylemi açıklamada daha kullanışlı hale getirilebilmesi için kavram üzerinde çeşitli revizyonlar gerçekleştirilmiştir. Bunlardan biri *kolektif çıkar (collective interest)* kavramıdır (Lubell ve ark., 2007). Buna göre beleşçilik eğilimini alt etmenin bir yolu, kolektif eyleme "katılmanın beklenen değerini" "katılmamanın beklenen değerinden" daha yüksek hale getirmekten geçer. Kolektif çıkar yaklaşımına göre, insanlar kendi çaba ve dayanışmalarının kolektif faydaya ne düzeyde katkısı olacağına ilişkin bir zihinsel hesaplama yapmaktadır. Rasyonel seçim yaklaşımını temel alan, ancak bu yaklaşımın yukarıda sözü edilen bazı eksiklerini gidermeyi de amaçlayan kaynak hareketliliği kuramı 1970'li yılların sonunda geliştirilmiştir.

Kaynak hareketliliği kuramı, kolektif eylemlerin gelişimini açıklamayı hedefleyen önemli teorilerden biridir (McCarthy ve Zald, 1977; ayrıca bkz. Somma, 2023). Kuram, toplum içerisinde özgül ağırlığı olan yapıların (örn., aile, arkadaş çevresi, profesyonel/mesleki bağlar) kolektif eylemlere katılım üzerinde etkili olduğu varsayımına dayanmaktadır (Corcoran ve ark., 2015). Bununla birlikte bu kuram hissedilen yoksunluk, grup kimliğiyle özdeşleşme gibi klasik sosyal psikoloji kavramlarını ihmal ederek salt ekonomik temelli bir insan modeline *(homo economicus)* dayanmaktadır. Bu kurama göre insanları kolektif eyleme çeken veya ondan uzak tutan şey, olası ödül ve bedellere ilişkin zihinsel hesaplamalarıdır. Bireylerin yalnızca kolektif eyleme ilişkin değil genel olarak tüm kararlarının temel motivasyon kaynağı, o kararlar neticesinde elde edilecek çıktıların ödüllendiricilik potansiyelidir. (Ferree ve Miller, 1985).

Klandermans (1984) kaynak hareketliliği kuramını temel alarak kolektif eylemlere katılımı açıklamaya çalışmıştır. Buna göre insanların, belirli bir kolektif eyleme ilişkin çeşitli beklentileri vardır: (1) Eyleme katılacak insan sayısı, (2) kişinin kendi katılımının eylemin olası bir başarısına katkısı ve (3) çok sayıda insanın eyleme katılmasının eylemin olası başarısına katkısı, yazara göre eylemle ilgili başlıca beklenti türleridir. Bu beklentilerin güçlü olması, insanların eyleme katılım niyetini de güçlendirmektedir.
İnsanlar, diğer insanların eyleme katılım düzeyini veya eylemin başarı olasılığını asla tam ve doğru olarak bilemeyeceği için sözü edilen rasyonel seçimi yapabilmek kaynak hareketliliği kuramına göre ancak çeşitli beklentilere sahip olmakla mümkündür (Klandermans, 1984). Kaynak hareketliliği kuramı ve onunla ilişkili bir diğer kuram olan *beklenti-değer kuramı* (Barron ve Hulleman, 2015), kolektif eylem literatürüne bu yönüyle katkı yapmaktadır. Bu yaklaşımlara göre rasyonel bir seçim için gerekli bilişsel hesaplamalar yapabilmenin yolu, son derece karmaşık ve öngörülmesi zor olan sosyal süreçlere ilişkin beklentiler oluşturmaktan geçmektedir.

Ayrıca Klandermans'ın kolektif eylemlere uyarladığı haliyle bu kuramsal yaklaşımlar, Olson'un kolektif eylemleri açıklama biçiminden önemli bir yönüyle ayrışmaktadır: Beleşçilik problemi. Olson (1965) bir eylemi gerçekleştiren kişi sayısının fazla olmasının, diğer insanları akılcı davranmaya ve "zaten yeterince kişinin katıldığı" eyleme katılmamaya sürükleyeceğini ileri sürmüştü. Diğer yandan kaynak hareketliliği ve beklenti-değer kuramlarına göre eyleme çok sayıda insanın katılacağına yönelik bir beklentiye sahip olmak, kolektif fayda için harekete geçmeyi daha da fazla teşvik edecektir (Klandermans, 1984).

Klandermans (1984) bu varsayımı 1979 yılında Hollanda'da çalışma sürelerinin kısaltılmasını hedefleyen bir işçi hareketini inceleyerek test etmiştir. Çalışmanın bulguları, eyleme çok sayıda insanın katılacağı yönünde beklentiye sahip olmanın beleşçiliği değil eyleme katılım niyetini güçlendirdiğini göstermiştir.

Kaynak hareketliliği kuramının merkezinde rasyonel özendiriciler (incentives) adı verilen değişken grubu yer almaktadır. Kurama göre bir kolektif eyleme katılıp katılmama kararını belirleyen ödül-bedel analizini bireyler sahip oldukları rasyonel özendiriciler

üzerinden gerçekleştirmektedir. Aşağıda bu kavram tanıtılmış ve bu kavramı bir değişken olarak test eden görgül çalışmalara yer verilmiştir.

1.3.1.Rasyonel Özendiriciler

Rasyonel seçim yaklaşımına göre kolektif eyleme katılmamak bireyler için daha "akılcı" bir tercihtir. Çünkü eyleme katılmanın düşük de olsa bir maliyeti olmasının yanında, tek bir bireyin eyleme katılımı önemli bir kazanç sağlamayacaktır. Kaynak hareketliliği kuramında bu paradoksu aşmak için rasyonel özendiriciler (incentives) kavramı ileri sürülmüştür (Bäck ve ark., 2013). *Rasyonel özendiriciler* bireyin politik bir sürece katılımını teşvik eden, bu yöndeki motivasyonunu artıran ödül-bedel analizi faktörlerini ifade etmektedir.

Bugüne dek rasyonel özendiricilerin kapsamına ilişkin olarak çeşitli sınıflandırmalar önerilmiştir. Bu bağlamda ilk sınıflandırmalardan birini Olson (1965) yapmıştır. Olson (1965, s. 60) insanların grup çıkarı için harekete geçmelerinin yalnızca ekonomik (bireysel faydaya dayalı) ödüllerle değil, aynı zamanda saygınlık kazanma, arkadaşlığı koruma, sosyal baskı gibi sosyal etmenlerle de söz konusu olabileceğini ileri sürmüştür. Olson, bu fikirden yola çıkarak *ekonomik özendiriciler* ve *sosyal özendiriciler* ayrımı yapmıştır. Bununla birlikte Olson, sosyal özendiricilerin de dolaylı olarak ekonomik/bireysel özendiriciler olarak işlediğini, çünkü sosyal özendiriciler uğruna harekete geçmenin kişisel fayda elde etmede bir araç olduğunu varsaymıştır (Olson, 1965, s. 61).

Olson'u takip eden ve kaynak hareketliliği kuramını temel alan pek çok araştırmada *kolektif özendirici* ve *seçimli (selective) özendirici* şeklinde bir ayrım yapılmıştır (Bäck ve ark., 2011; 2013; Klandermans, 1984; McAdam, 1986, Opp, 1986). Burada *kolektif özendirici*, genel olarak eylemin başarıya ulaşmasında etkili olduğu düşünülen faktörleri ifade etmektedir. Eyleme katılacak kişi sayısına ilişkin öngörü, çok sayıda kişinin eyleme katılması halinde eylemin başarıya ulaşma ihtimalinin artacağına yönelik tahmin, bireyin eyleme kendi katılımının eylemin başarıya ulaşmadaki katkısına ilişkin inancı gibi faktörler kolektif özendiriciler arasında sayılmaktadır (Klandermans, 1984). Güçlü kolektif özendiricilere sahip bireyler, herhangi bir eyleme bireysel katılımlarının

öneminin farkındadırlar. Bu kişiler "Ben eyleme katılırsam grubumun elde edeceği faydaya hiçbir katkım olmaz" şeklinde edilgen bir yaklaşıma sahip değillerdir (Bäck ve ark., 2011).

Seçimli özendirici ise bireylerin kolektif eylemin politik sonuçlarına ilişkin öngörülerinden bağımsız olarak yalnızca eyleme katılmanın kendisinden ötürü hissettikleri tatmin duygusunu ifade etmektedir (Bäck ve ark., 2011; Klandermans, 1984). Kurama göre seçimli özendiriciler, *bireysel ve sosyal özendiriciler* olarak ikiye ayrılmaktadır. Burada *bireysel özendirici*, elde edileceği öngörülen bireysel faydayı (örn., "Eyleme katılmak benim açımdan keyifli olacaktır."), *sosyal özendirici* ise elde edileceği öngörülen sosyal faydayı (örn., "Eyleme katılma kararı alırsam ailem beni destekleyecektir.") ifade etmektedir (Finkel ve Muller, 1998). Çeşitli çalışmalar aile ve akran desteği gibi seçimli özendiricilerin yüksek risk taşıyan kolektif eylemlerde bile bireylerin katılım niyetini güçlendirebildiğini göstermektedir (Bäck ve ark., 2015; Renström ve ark., 2018).

Seçimli özendiricilerden biri, yukarıda sözü edildiği üzere *bireysel özendiricilerdir* (Bäck ve ark., 2011; Klandermans, 1984). Bir vatandaş olarak kolektif hareketlere katılımı "birey düzeyinde" teşvik ettiği düşünülen çok sayıda faktör önerilmiştir. Örneğin bazı bireyler yalnızca oy kullanarak bile bir vatandaşlık görevini yerine getirmiş olmanın verdiği hazzı kişisel bir tatmin duygusu şeklinde deneyimlemektedirler (Riker ve Ordeshook, 1968). Tullock (1971) ise radikal protesto gösterilerine katılmanın altında yatan bir sebep olarak *eğlence değerini (entertainment value)* ileri sürmüştür. Ayrıca eyleme katılımdan ötürü zamansal ya da finansal açılardan herhangi bir kayba uğramayacak olmak da bireysel özendirici olarak ele alınmaktadır (Klandermans, 1984).

Bir diğer seçimli özendirici grubu olan *sosyal özendiriciler*, eyleme katılmayı teşvik edici nitelikteki sosyal faktörleri ifade etmektedir (Bäck ve ark., 2011; 2015). Özellikle aile, arkadaşlar ve yakın iş ve okul arkadaşları başta olmak üzere "anlamlı diğerlerinin" kolektif eyleme yönelik pozitif tutumları sosyal özendiricilerdir (Klandermans, 1984). Droogendyk ve arkadaşlarının (2016) çalışmasında Avustralya'da yaşayan ve genelde önyargı ve ayrımcılıklara maruz kalmalarıyla bilinen uluslararası öğrencilerden, bu

ülkenin yerlisi olan bir öğrenci arkadaşlarını belirlemeleri ve bu arkadaşlarıyla ilgili bir anılarını düşünmeleri istenmiştir. Hakkında düşünülen arkadaş, katılımcıların atandıkları deney koşuluna göre ya "destekleyici" ya da "yalnızca arkadaş canlısı" niteliğe sahip bir arkadaştır. Ardından katılımcıların, kampüs içerisinde uluslararası öğrencilerin sorunlarını çözmeye yönelik etkinliklere katılma niyetleri ölçülmüştür. Bulgular "destekleyici temas" koşulundaki katılımcıların, yani dış grup üyelerinin sosyal desteğini hisseden kişilerin kolektif eylem niyetlerinin daha güçlü olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda algılanan sosyal destek, bir sosyal özendirici olarak rol almaktadır. Rasyonel özendiricilerin özeti Tablo 1'de görülebilir.

Tablo 1. *Rasyonel Özendiriciler Kavramına İlişkin Özet Gösterim*

Özendirici türü	Özendirici alt türü	Temel motivasyon	Alt motivasyon
Seçimli özendiriciler	Bireysel özendiriciler	Bireyin elde edeceği fayda	Somut fayda (örn., zaman, para, enerji)
	Sosyal özendiriciler		Sosyal fayda (örn., akran desteği)
Kolektif özendiriciler	-	Kolektif hareketin elde edeceği fayda	Eylem başarısı (örn., grup etkililiği algısı)

Kolektif özendiriciler, seçimli özendiriciler veya bunların her ikisi birden insanların kolektif eyleme katılıp katılmama kararını etkilemektedir (Bäck ve ark., 2013). Kimi çalışmalar, hangi özendirici türünün hangi bağlamlarda daha etkili olabildiğini ele almıştır. Aşağıda bu konudaki literatür aktarılmıştır.

1.3.2.Rasyonel Özendiricilerin Farklılaşan Etkileri

Rasyonel özendiricilerin kolektif eyleme katılım niyeti üzerindeki etkileri pek çok çalışma ile ortaya konmuş olsa da bazı çalışmalar daha özel olarak hangi rasyonel özendiricinin hangi eylemlere katılım niyeti üzerinde daha belirleyici olduğunu ele almıştır. Bu çalışmalardan biri Klandermans ve Oegema'nın (1987) savaş karşıtı bir sosyal hareketi ele aldıkları çalışmalarıdır.

Klandermans ve Oegema (1987) kolektif eyleme katılımı dört basamaklı bir süreç olarak ele almıştır. Bunlar (1) harekete geçme potansiyeli, (2) bir kolektif hareketin hedefi olma, (3) katılım niyeti ve (4) katılımın önündeki engellerin kaldırılmasıdır. Bu sınıflandırmada *harekete geçme potansiyeli* bir kolektif harekete veya o hareketin temsil ettiği fikirlere sempati duymayı, *kolektif hareketin hedefi olma* ise kolektif hareket tarafından çeşitli yollarla (sosyal çevre, medya gücü, iletişim kanalları vs.) eylem çağrısının muhatabı olmayı ifade etmektedir. Üçüncü basamak olan *katılım niyetinin* ise doğrudan algılanan ödül ve bedele bağlı olarak şekillendiği ifade edilmiştir. Klandermans ve Oegema'ya (1987) göre bu merdivendeki her basamağın aşılması, ancak bir öncekinin gerçekleşmesiyle mümkündür. Örneğin üçüncü basamaktaki gibi güçlü bir katılım niyeti olmadan dördüncü basamaktaki "engellerin kaldırılmasına yönelik adımların" atılma olasılığı düşük olacaktır. Yazarlar bu modeli Hollanda'da gerçekleşen savaş karşıtı bir eylemin göstericileri ile test etmiştir. Katılımcılardan bu eyleme katılım tercihleri ve yukarıda sözü edilen modelle ilişkili veriler toplanmıştır. Sosyal özendiriciler, "anlamlı diğerlerinin" bu katılıma ne tepki vereceğine ve kaç tane yakın arkadaşın/tanıdığın eyleme katılacağına ilişkin tahminleri sorarak ölçülmüştür. Bireysel özendiriciler boş vakti bu eylem için feda etmenin algılanan değeri ve şiddet görme riskine ilişkin algıları sorularak edinilmiştir. Kolektif özendiriciler ise eyleme katılımın artmasının eylemin başarısına olumlu yansıyıp yansımayacağına ilişkin inançları üzerinden ölçülmüştür. Çalışmanın bulguları eyleme katılmayan kişilere kıyasla katılan kişilerin daha yüksek düzeyde kolektif özendiricilere sahip olduklarına işaret etmektedir. Ayrıca araştırmanın gerçekleştirildiği bağlamda sosyal özendiricilerin, bireysel özendiricilere kıyasla eyleme katılımda daha belirleyici olduğu da bulunmuştur. Bu bulgular genel olarak ele alındığında önceki kısımlarda bahsedildiği şekliyle bir beleşçilik probleminin gözlenmediği söylenebilir. Çünkü sahip olunan sosyal sermayenin kolektif eyleme güçlü şekilde destek verdiği inancı, bireyin kendisinin eyleme katılım niyetiyle pozitif yönde ilişkilidir (Klandermans ve Oegema, 1987).

Farklı özendirici türlerinin insanların politik davranışları ve kolektif hareketlere verdikleri destek üzerindeki etkilerine ilişkin bulgular başlangıçta birbiriyle çelişiyor gibi görünmektedir. Örneğin politik süreçlere katılımın en güçlü yordayıcısının seçimli özendiriciler (örn., sosyal normlar) olduğunu gösteren çalışmalar olduğu gibi (Blais ve

ark., 2000), kolektif özendiricilerin seçimli özendiricilerden daha belirleyici olduğunu gösteren çalışmalar da mevcuttur (Finkel ve Muller, 1998).

Bu konuda yapılan çalışmalar detaylı incelendiğinde hangi özendiricilerin etkili olduğu konusunda politik katılım türünün belirleyici olabildiği, kolektif eylem gibi yüksek maliyetli olabilecek politik süreçlere katılımı seçimli özendiricilere kıyasla kolektif özendiricilerin daha güçlü yordadığı görülmektedir (Bäck ve ark., 2011; Blais ve ark., 2000; Finkel ve Muller, 1998). Bäck ve arkadaşları (2011) bu durumu, insanları riskli politik eylemlere katılmaya "bireysel fayda" motivasyonu üzerinden ikna etmenin zorluğuyla açıklamaya çalışmıştır.

Örneğin Blais ve arkadaşları (2000) Kanada'daki bir referandumu mercek altına almış, "seçimlerde oy kullanmak" ve "politikaya ilgi duymak" gibi düşük maliyetli politik davranışların daha çok seçimli özendiriciler tarafından belirlendiğini göstermiştir. Yazarlar bu durumu, sözü edilen etkinliklerin bireylerde "yüksek bedel" çağrışımı uyandırmamasıyla açıklamıştır. Finkel ve Muller (1998) ise Almanya'da boylamsal bir çalışma ile çeşitli rasyonel özendiricilerin sonraki iki yıl boyunca gerçekleştirilen kolektif eylemlere katılım ile ilişkisini incelemiş, seçimli özendiricilere (örn., içselleştirilmiş normlar) kıyasla kolektif özendiricilerin (örn., grubun başarısına duyulan inanç) daha belirleyici olduğunu bulmuştur.

Bäck ve arkadaşları (2011) farklı politik katılım türleri üzerinde özendiricilerin değişen düzeyde etkileri olduğu varsayımından yola çıkarak İsveçli geniş bir örneklemden bu değişkenlere ilişkin veri toplamıştır. Bulgular kolektif özendiricilerin etkili olduğunu, özellikle protesto gösterilerine katılmak ve politikacılarla iletişime geçmek gibi "yüksek maliyetli" olabilecek politik katılım türlerinde bu etkinin çok daha güçlü olduğunu göstermiştir. Seçimli özendiriciler; politikacılarla iletişim ve protesto gösterisi gibi "seçim-dışı" politik katılım türleri üzerinde etkili olsa da bu etki kolektif özendiricilere kıyasla çok daha zayıftır.

1.3.3.Kaynak Hareketliliği Kuramına Yönelik Eleştiriler

Kaynak hareketliliği kuramı gibi rasyonel seçim yaklaşımları zaman zaman ideolojileri, değerleri ve diğer pek çok bireysel-psikolojik değişkeni görmezden gelmekle eleştirilmiştir (Isaac ve ark., 1980; Useem, 1980). Ayrıca her kolektif hareket kendi gelişiminin farklı evrelerinde insanlarda farklı düzeylerde ödül ve bedel beklentisi oluşturabilme potansiyeline sahiptir (Klandermans, 1984). Kuram, bu tür bağlamsal etmenleri göz önüne almamaktadır.

Kurama yöneltilen bir diğer eleştiriye göre kuramın merkezinde yer alan rasyonel özendiriciler kavramı da kolektif eyleme katılım motivasyonunu açıklamada yetersiz kalmaktadır (Ferree ve Miller, 1985). Sosyolojiden ya da "sosyolojik" bir sosyal psikoloji yaklaşımından esinlenen kaynak hareketliliği kuramında bireyin öznel deneyimlerinden çok sosyal bağlamın bireye sundukları (affordances) üzerinden bir açıklama getirilmektedir (Emirbayer ve Goldberg, 2005; Klandermans, 1984; Yates ve ark., 2024). Dolayısıyla bu kuram grupla özdeşleşmenin, hissedilen yoksunluk hissinin ya da olumsuz duyguların kişileri sosyal değişim hareketlerine yönlendirdiğini ileri süren göreli yoksunluk kuramı (Guimond ve Dubé-Simard, 1983) gibi teorilerden oldukça farklıdır. Model ayrıca grup üyeliklerinin verilen kararlar üzerindeki etkisini de yadsımaktadır (Ferree ve Miller, 1985). Klandermans (1984) bu nedenle sosyal psikolojik alt yapıdan yoksun olan kaynak hareketliliği kuramının sosyal psikolojik modeller ile bir arada ele alınmasını önermiştir.

Bir diğer eleştiriye göre ise rasyonel özendiriciler kavramının belirsiz sınırları, kolektif eyleme katılımın "totolojik" şekilde açıklanmasına yol açmaktadır (Mitchell, 1979). Bu eleştiriye göre özendirici, "kendi kendini açıklayan", bu yönüyle bilimsel muhakeme açısından problemli olan bir kavramdır. Yani özendirici kavramının kolektif eylemlere katılımla ilgili açıklaması yaklaşık olarak şu şekildedir: *"İnsanlar neden kolektif eyleme katılır? Çünkü onları buna teşvik edecek çeşitli özendiricilere sahiplerdir"*. Bu bakımdan kuramda insanların kolektif eyleme katılımlarının kaynağı olarak yine onların birtakım etmenler nedeniyle güdülenmiş olmaları gösterilmiştir. Bu yaklaşımda rasyonel özendiricilerin tam olarak hangi nedenlerle ve hangi mekanizmalarla özendirici oldukları, "rasyonel" nitelikte olduklarına nasıl kanaat getirildiği gibi konular oldukça belirsizdir.

Bunların yanı sıra özellikle seçimli (bireysel ve sosyal) özendiricilerin, eyleme katılımın sebebi mi yoksa sonucu mu olduğuyla ilgili de bir belirsizlik söz konusudur. Bu konudaki çalışmaların çoğu kesitsel olduğu ve eyleme katılımı değil niyeti ölçtüğü için bireysel veya sosyal fayda gibi seçimli özendiricilerin eyleme katılımın nedeni olduğunu kesin olarak iddia etmek pek mümkün değildir. Nitekim Finkel ve Muller'in (1998) hem katılımcıların sahip olduğu rasyonel özendiricileri ölçtüğü hem de takip eden iki yıl boyunca kolektif eylem katılımlarının özbildirime dayalı ölçekler aracılığıyla bildirildiği boylamsal çalışması, bu tip seçimli özendiricilerin eyleme katılımın nedeninden çok sonucu olabileceğini göstermektedir. Yani insanlar bu gibi çalışmalarda kolektif eylem gibi çeşitli politik süreçlere katılmaktan kaynaklanan bireysel hazzı, algıladıkları sosyal desteği vs. bildirmekte, fakat bu ilişki araştırmacılar tarafından yanlış yorumlanmaktadır.

Her ne kadar kaynak hareketliliği kuramı bağlamındaki çalışmaların çoğu kolektif özendiricilerin diğer özendirici türlerine kıyasla kolektif eylemlere (özellikle yüksek riskli biçimlerine) katılım niyeti üzerinde çok daha belirleyici olduğunu gösterse de (Bäck ve ark., 2011; Blais ve ark., 2000), çalışmalar bu etkiye yol açan mekanizma ve bu etkinin düzeyini belirleyen bireysel farklılıklar üzerine yeterince eğilmemiştir. Yalnızca yukarıda aktarılan kimi çalışmalarda olduğu gibi kolektif eylemin risk veya maliyet düzeyinin fazla olmasının eyleme katılımı olumsuz yönde etkileyebildiği görülmüş, bu durumun temelinde de insanları riskli politik katılım biçimlerine "bireysel fayda sağlama" motivasyonuyla yönlendirmenin güç olmasının yatıyor olabileceği ileri sürülmüştür.

Kuramın mevcut hali ve yukarıda aktarılan eleştiriler göz önüne alındığında kaynak hareketliliği kuramının kolektif hareketlere katılımı açıklayabilmesi için sosyal psikoloji kuramlarıyla bir arada ele alınması daha faydalı olacaktır (Jenkins, 1983, s. 549; Klandermans, 1984). Çünkü bütünüyle toplumsal ve yapısal etmenlerin şekillendirdiği rasyonel ödül-bedel analizleri ile adaletsizlik algısı, yoksunluk, öfke, grup kimliğiyle özdeşleşme gibi bireysel-psikolojik düzeydeki analizlerin birbirine enregre edilmesi, kolektif hareketlerin ortaya çıkışının ve genişlemesinin daha kapsamlı şekilde analiz edilmesini kolaylaştıracaktır.

Kaynak hareketliliği kuramında, duygusal ve güdüsel değişkenlerin yanı sıra ödül-bedel analizi bağlamında genellikle ihmal edilen bir faktör daha vardır: Politik risk veya tehdit algısı. Kaynak hareketliliği kuramı daha çok politik iklimden kaynaklanan tehdidin belirgin olmadığı bağlamlarda ve zaman dilimlerinde ileri sürülmüş ve çalışılmış bir kuramdır. Sahip olduğu bu kültürel yanlılık nedeniyle kuram genellikle zaman, para ve enerji kaybı gibi görece düşük öneme sahip bedel değişkenlerini test etmiştir. Kurama aynı zamanda kültürel ve bağlamsal bir derinlik kazandırmak amacıyla bu çalışmada politik risk algısı ve bu riske verilen önem de birer rasyonel seçim değişkeni olarak ele alınacaktır. Aşağıda politik risk algısı kavramı ve ilgili literatürde bu kavramın nasıl ele alındığı aktarılmıştır.

1.4.Kültürel Bir Yanlılık Olarak Risk/Tehdit Algısının "Bedel" Olarak Kavramsallaştırılmaması

Rasyonel seçim modeli ve özel olarak kaynak hareketliliği kuramı gibi teorik yaklaşımlar insanları kolektif eyleme katılmaya teşvik eden ya da katılmaktan alıkoyan çevresel faktörler (ödül, bedel, özendiriciler vs.) üzerinde durmuşlardır. Bununla birlikte bu yaklaşımları temel alan görgül çalışmaların çoğunda bedel (cost) kavramının zaman, enerji, para gibi kaynakları ifade ettiği görülmektedir (Oliver, 1984). Sözü edilen bu kaynaklar her ne kadar kimi bireyler ve gruplar açısından oldukça önemli olabilse de görece telafi edilebilir ve düşük düzeyde kaygı uyandırıcı niteliktedirler. Diğer yandan özellikle belirli sosyokültürel bağlamlarda telafi edilmesi daha zor bedellerin de olabileceği gerçeği, çalışmaların örneklem-temelli ve kültürel yanlılıkları nedeniyle göz ardı edilmiştir.

Son yıllarda normlara uyma ve itaatten ahlaki davranışa kadar pek çok sosyal olgu *WEIRD (Western=batılı, Educated=eğitimli, Industrialized=endüstrileşmiş, Rich=zengin ve Democratic=demokratik)* harici toplumlarda yeniden ele alınmaya başlamış ve WEIRD toplumlarla aralarında bu sosyal olgular bakımından önemli farklar olduğu görülmüştür (Clegg ve ark., 2017; Graham ve ark., 2016; Talhelm ve ark., 2015). Dünya üzerinde çeşitli yasal yaptırımlar nedeniyle duygu ve düşünce dışavurumunun (self-expression) kısıtlandığı veya kültürel bir eğilim olarak iç ve/veya dış grupların birey üzerinde büyük bir yaptırım gücünün olduğu çok sayıda ülke bulunmaktadır. Bu ülkelerde

kültürel normlara uygun olmayan konular lehine düzenlenen ya da yalnızca biçimsel olarak normatif olmayan (mücadele "yolunun" toplumsal normlara aykırı olduğu) eylemlere katılan bireyler, telafi edilmesi daha güç olan riskli durumlarla karşılaşabilmektedir. Bu durumlar toplum tarafından dışlanmaktan işini kaybetmeye, sansürden ve baskıya uğramaktan tutuklanmaya, hatta şiddete maruz kalmaya ve öldürülmeye kadar uzanabilmektedir (Ayanian ve ark., 2021; Ayanian ve Tausch, 2016; Hensby, 2017; Mengyang, 2013; Över ve Taraktaş, 2017; Uysal ve ark., 2024a). Günümüzde yüksek etki faktörüne sahip, saygın dergilerde yayınlanan kolektif eylem makalelerine bakıldığında genellikle duygu ve düşünce dışavurumuna görece yüksek düzeyde imkân tanıyan ülkelerin (örn., Hollanda) ağırlığı dikkat çekmektedir. Bu ülkeler aynı zamanda Hofstede'nin ortaya koyduğu "kültür boyutları" yaklaşımı bağlamında (Hofstede, 1980; Singelis ve ark., 1995; The Culture Factor Group, 2024) *güç mesafesinin* az olduğu, yani hiyerarşinin ve gruplar arası belirgin statü farklılıklarının doğal ve meşru karşılanmadığı ülkelerdir. Bu durum, yukarıda sözü edilen türden yüksek bedel ve risk algısının genellikle belirleyici bir etmen olarak kuramsal modellere dâhil edilmemesine yol açmaktadır.

Loveman (1998) risk kavramının, kaynak hareketliliği kuramı gibi rasyonel seçim modellerinde ifade edilen risk kavramından ayrıştırılmasını önermiştir. İlki, kişinin bir tür aktivist harekete dahil olabilmek uğruna gözden çıkarabileceği zaman, enerji, para vb. şeyleri ifade ederken, ikincisi belirli bir tür kolektif eyleme katılmanın yaratabileceği farklı türden tehlikelere ilişkin algıyı ifade etmektedir. Oliver (1984), rasyonel seçimi odak noktasına yerleştiren çalışmalarda bedel, maliyet, kayıp gibi kavramlara sıklıkla atıf yapılırken politik risk kavramına çok az yer verildiği hususuna dikkat çekmiştir. Farklı toplumlar arasında, hatta belirli bir toplum içerisinde farklı zaman dilimlerinde bile bazı eylem türlerinin normlara uygun olup olmadığı hakkındaki görüşler değişkenlik göstermektedir (Louis, 2009; Tomlinson ve Torrance, 2020; Uysal ve ark., 2024b). Dolayısıyla bu eylemlerin taşıdığı risk konusundaki algı da stabil bir olgu değildir.

Risk algısı ağırlıklı olarak bilişsel psikoloji içerisinde ortaya çıkmış bir kavramdır ve bireylerin herhangi bir olgunun taşıdığı potansiyel tehlikelere ilişkin öznel değerlendirmelerini ifade etmektedir (Byrnes ve ark., 1999; Cohn ve ark., 1995; Lubell

ve ark., 2007; Slovic, 1987). Potansiyel riskleri ve tehditleri tespit edip davranışı buna göre şekillendirmek insan zihninin sahip olduğu önemli mekanizmalardan biridir (Evans ve Zarate, 2014). Günümüzde pek çok ülkede algılanan riskin kaynağı mevcut politik sistemin bileşenleri, özellikle devlet aygıtları olabilmektedir (Ayanian ve Tausch, 2016; Mengyang, 2013; Dunwoody ve McFarland, 2018; Uysal ve ark., 2022).

Son yıllarda Batılı ülkelere ek olarak yüksek politik riske sahip olduğu varsayılan diğer ülkelerde (örn., Çin Halk Cumhuriyeti) bu konuda birtakım çalışmalar gerçekleştirilmiş ve bu kültürlerdeki bireylerin kolektif eylemlere katılım süreçleri incelenmiştir (Ayanian ve Tausch, 2016; Mengyang, 2013). Ayrıca başka bazı çalışmalarda da liberal değerler görece baskın olmasına rağmen politik açıdan riskli bir dönemde (örn., ABD'deki McCarthy dönemi) gerçekleştirilen veya normatif olmaması nedeniyle risk taşıyan kolektif hareketler mercek altına alınmıştır (Hensby, 2017; McAdam, 1986; Rao ve Power, 2021; Stuart ve ark., 2018).

1.4.1.Algılanan Politik Risk

Politik sistemin bileşeni olan belirli bir kişi veya grup, başka bir kişi veya grup üzerinde yıkıcı/zarar verici etkiler yaratabilme potansiyeline veya niyetine sahip ise, bu durum politik bağlamın görece yüksek risk (veya tehdit) taşıdığına işaret etmektedir (Garcia-Retamero ve ark., 2012). Literatürde yaygın olarak kullanılan bir tanımı bulunmamakla birlikte *algılanan politik risk* kavramı, bir bireyin politik süreçlere katılım nedeniyle özel ve/veya mesleki yaşantısında, yasal düzeyde vs. çeşitli kayıplarla karşılaşabileceğine ilişkin inancını ifade etmektedir (Ayanian ve ark., 2021; Ayanian ve Tausch, 2016; Corcoran ve ark., 2011; Hensby, 2017; McAdam, 1986; Voelker ve ark., 2008). Bu bakımdan algılanan politik risk ile algılanan politik tehdit kavramlarını birbirilerinin yerine kullanmak mümkündür.

Pek çok çalışma algılanan politik riski, devletin çeşitli düzeylerdeki yaptırım ve uygulamalarının bir sonucu olarak ele almaktadır (Almeida, 2019; Das, 2017; Garcia-Retamero ve ark., 2012; Greijdanus ve ark., 2020; Opp ve Roehl, 1990). Örneğin Opp ve Roehl (1990), politik risk algısının temelinde "beklenen yasal yaptırımların" yattığını ileri sürmüştür. Dolayısıyla bu kavram insanların eyleme katılmaları durumunda kolluk

kuvvetlerinin ve kurumsal olarak devletin yaptırım ve müdahalelerine ne ölçüde maruz kalacaklarına ilişkin öngörülerini ifade etmektedir. Mesleki kariyerin veya eğitim fırsatının kişinin elinden alınacak olması, gözaltına alınma, tutuklanma, işkenceye maruz kalma ve öldürülme gibi geniş bir skaladaki risk faktörleri bireylerin algılanan politik risk düzeyini belirlemektedir (bkz. Ayanian ve ark., 2021).

Bunun dışında politik risk ve tehdit algısı, aynı toplum içindeki karşıt bir gruptan (Dunwoody ve McFarland, 2018; Szóstakowski ve Besta, 2023), terörist gibi illegal ve saldırgan politize topluluklardan (Huddy ve ark., 2007) veya başka bir devletten de (Garcia-Retamero ve ark., 2012) kaynaklanabilmektedir. Bir devletin yüksek askerî güce sahip olması ve devletin değerlerinin kişinin sahip olduğu değerlerle düşük düzeyde uyuşması, kişinin hissettiği tehdit algısının artmasına yol açan etmenler arasındadır (Garcia-Retamero ve ark., 2012). Dış grubu bir tehdit unsuru olarak algılamak, politik hoşgörüsüzlükle (Gibson, 2006) ve dış grup üyelerine yönelik olumsuz politikaların desteklenmesiyle (Dunwoody ve McFarland, 2018) sonuçlanabilmektedir. Devletin veya herhangi bir başka gücün, insanlarda politik tehdit algısına yol açması bu gücü uygulayan erk açısından olumlu sonuçlanabildiği gibi olumsuz sonuçlar da (örn. politik meşruiyetin yitirilmesi) yaratabilmektedir (Dragu ve Lupu, 2017). Politik risk algısının, bireylerin kolektif eyleme katılım niyetleri üzerindeki etkisinin ne yönde olacağı ise çelişkili bulguları barındıran tartışmalı bir konudur. Aşağıda bu konudaki literatür aktarılmıştır.

1.4.2.Politik Riskin Kolektif Eyleme Katılım Üzerindeki Etkileri

İnsanların riskten kaçınmaya yönelik doğal bir motivasyonu olduğu düşünüldüğünde (Evans ve Zarate, 2014), algılanan politik riskin de bireylerin temkinli olma eğilimini artıracağı düşünülebilir. Bu nedenle literatürdeki yaygın kanı, politik riskin yüksek olarak algılanmasının veya bu risklere büyük önem atfedilmesinin, bireyleri kolektif hareketlere katılımdan caydıracağı yönündedir. Farklı kültürlerden görgül çalışmalar ise politik risk algısının kolektif eylem niyeti üzerindeki etkisiyle ilgili tutarsız sonuçlar ortaya koymuştur. Politik risk ve tehdit algısının eyleme katılım niyetini zayıflattığını ortaya koyan çalışmalar olduğu gibi güçlendirdiğini gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Almeida, 2019; Ayanian ve Tausch, 2016; Çakal ve ark., 2016; Das, 2017; Demirdağ ve Hasta, 2019; Hofstede ve ark., 2010). ABD vatandaşları ile yapılan

bir çalışmada siyahilerin kültürlerini ve kimliklerini dışavurabilmek gibi özerklik gerektiren konularda kısıtlandıklarını ve baskı altında olduklarını hissetmeleri durumunda politik eylemlere katılım niyetlerinin güçlendiği görülmüştür (Kachanoff ve ark., 2020). Diğer yandan Uysal ve arkadaşları (2024a) çevreci kaygıların kolektif eylemler yoluyla dile getirilmesinin önünde ülke düzeyindeki politik riskin bir engel oluşturduğunu ortaya koymuştur.

Politik risk algısının dolaylı göstergelerinden biri; avantajlı ve dezavantajlı gruplar arasında belirgin bir güç ve yetki farklılaşmasının toplumun geniş kesimleri tarafından meşru görülmesi, statülerdeki bu katı ayrışmanın esnetilmesine yönelik çabaların ise kriminalize edilmesidir. Güç mesafesinin (Hofstede, 1980; Singelis ve ark., 1995; The Culture Factor Group, 2024) yüksek olduğu toplumlarda, sistemin meşru ve demokratik yollarla değişebileceği inancı zayıf olduğundan dezavantajlı birey ve gruplar daha fazla engellenmişlik hissi deneyimlemekte, bunun sonucunda da toplumsal değişim süreci çok daha sancılı gerçekleşebilmektedir. Bu toplumlarda politik şiddet olaylarına daha fazla rastlanmakta (Van de Vliert ve ark., 1999); iktidarın el değiştirmesi sıklıkla isyan, ayaklanma, devrim gibi yöntemlerle gerçekleşmektedir (Hofstede ve ark., 2010, s. 77). Bu gibi bulgular, yüksek politik riskin kolektif eylemler üzerinde her zaman caydırıcı bir etkiye sahip olmayabileceğini göstermektedir.

Algılanan politik riskin kaynağı pek çok zaman, birey üzerinde tahakküm kurma yetkisine sahip olan ve bunu güvenlik birimleri, yasal sistemler, eğitim vb. yollarla gerçekleştiren devletlerdir. Bu riskin (örn., devletin güvenlik güçleri aracılığıyla uyguladığı baskının) meşru olarak görülmesi insanları eyleme katılmaktan alıkoyarken, gayrımeşru olarak görülmesi onları tam aksine daha çok radikalleştirmektedir (Kenney, 2001; akt. Honari, 2018). Devlet baskısı özellikle liberal-demokratik Batı Avrupa ülkelerinde daha çok sağ kanat ideolojilere sahip grupların üzerinde uygulandığından bu ülkelerdeki sağcı gruplar radikalizme ve görece sert eylem biçimlerine (sol kanat ideolojilere sahip gruplara kıyasla) daha yatkındırlar (Minkenberg, 2006; Ravndal, 2018).

Opp ve Roehl (1990) tarafından gerçekleştirilen bir çalışma, politik riskin eyleme katılım üzerinde lineer değil değişken bir etkiye sahip olabileceğini göstermektedir.

Araştırmacılar Batı Almanya'daki nükleer enerji karşıtı eylemleri beş yıl boyunca takip ettikleri boylamsal bir çalışma kapsamında çok sayıda eylemciyle görüşmeler gerçekleştirmiştir. Çalışmanın sonuçları, baskı ile eyleme katılım niyeti arasında ters U şeklinde bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre devlet baskısı başlangıçta ketleyici bir etkiye yol açarak eyleme katılımı azaltsa da zaman içinde baskının meşru algılanma düzeyi ve sosyal destek gibi etmenlere de bağlı olarak eyleme katılımların arttığı, çünkü baskının devlet aygıtlarının kırılganlığına işaret ettiğine inanıldığı gözlenmiştir. Kesintiye uğramadan devam eden baskı ise sözü edilen kırılganlık inancının zayıflamasına, bunun sonucunda da eyleme katılımların yeniden azalmasına yol açmıştır (Opp ve Roehl, 1990; ayrıca bkz. Opp, 1994).

Literatürdeki çelişen bulguların sebeplerinden biri olarak örneklemler arasındaki farklılıktan da söz edilebilir. Günümüzde birçok toplum grup temelli hiyerarşiler şeklinde yapılanmıştır (Pratto ve ark., 2006). Bu hiyerarşik yapı içerisinde gruplar arasında bir güç asimetrisi vardır. Toplum içindeki tüm ideolojik, sınıfsal, kültürel gruplar politik otoritenin baskısını aynı düzeyde hissetmeyecekleri için algılanan politik risk ile kolektif eyleme katılım niyeti arasındaki ilişki farklı gruplarda farklı şekilde gerçekleşebilmektedir (Abi Ghanem, 2017; Akkuş ve ark., 2020). Örneğin Gezi Parkı eylemleri bağlamında yapılan bir çalışma, çeşitli polis şiddeti fotoğrafları gösterilerek risk algısı tetiklenen katılımcıların Gezi Parkı meselesi bağlamındaki yeni bir eyleme katılma niyetlerinin güçlendiğini, ancak bu durumun iktidar yanlılarında değil muhaliflerde gerçekleştiğini ortaya koymuştur (Erdem Aytaç ve ark., 2018).

Politik risk algısına ilişkin çalışmalarda örneklem bağlamında dikkat çeken bir diğer konu da genel popülasyondan çok aktivist grupların mercek altına alınmasıdır. Lohmann (1994) 1980'li yılların sonunda Doğu Almanya'da başlayan, özgürleşme ve Batı Almanya ile birleşme gibi talepleri içeren, sonraki yıllarda rejimin sarsılmasında ve yıkılmasında önemli role sahip olan kitlesel ayaklanmaları mercek altına almıştır. Onun bu eylemi inceleyerek oluşturduğu *bilgi akışı modeline (informational cascade model)* göre politik baskı gündelik hayatta "örtük ve yayılmış" halde olduğu için vatandaşların çoğunluğu politik riski görece düşük düzeyde hissetmektedir. Ancak çeşitli aktivist hareketler belirmeye ve eylemler düzenlemeye başladığında devletler baskıyı daha somut,

odaklanmış ve kristalize hale getirmektedirler. Bu durum toplumun genelinden ayrışan eylemci gruplar üzerinde baskının daha belirgin şekilde yoğunlaşmasına, dolayısıyla bu grubun politik riski diğer gruplardan daha farklı şekilde deneyimlemesine yol açmaktadır. Politik risk algısı-kolektif eylem ilişkisini ele alan birçok çalışma halihazırda kolektif eylemi sürdürmekte olan aktivist gruplarla gerçekleştirilmiştir (Ayanian ve Tausch, 2016; Över ve Taraktaş, 2017). Bu noktada toplumun geneline kıyasla aktivist grupların baskı ve tehdit karşısında tepki olarak daha sert eylem biçimlerine başvurmaya meyilli olabildikleri görülmektedir (Allan ve ark., 2015). Opp ve Roehl'in (1990) yukarıda söz edilen çalışmasının gösterdiği üzere baskı ile eyleme katılım arasındaki parabolik ilişkiyi sembolize eden ters U şeklindeki eğride, "sıradan vatandaşlar" baskının ketleyici etki yarattığı "başlangıç" noktasında, aktivist gruplar ise baskının tetikleyici aşamaya geçtiği "ilerleyen" aşamalarda yer alıyor olabilirler.

Aktivist olmayan gruplardan toplanan veriler, politik risk düzeyinin eyleme katılım bağlamında ketleyici bir etkisi olabileceğini göstermektedir. Örneğin 12 farklı ülkeden toplam 18 bin katılımcıdan veri toplanan geniş kapsamlı güncel bir çalışma, çevresel meselelerden kaygı duymanın çevre yanlısı kolektif eylemlere katılımı pozitif yönde yordadığını, ancak bu etkinin baskıcı politik iklime sahip ülkelerde çok daha zayıf olduğunu ortaya koymuştur (Uysal ve ark., 2024a). Bu bulgu, bireylerin duygu ve düşüncelerini rahatlıkla dışarıya yansıtabilmelerine ve kendilerini ifade edebilmelerine (self-expression) daha fazla değer veren kültürlerde tutumlar ile davranışlar arasındaki ilişkinin daha güçlü olduğunu ileri süren *kendini dışa vurma hipotezi* (Chan, 2020; Chan ve Tam, 2023; Kim ve Sherman, 2007) ile uyumludur. Bundan yola çıkarak toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan gruplar açısından politik riskin ketleyici etkiye sahip olduğu, üzerinde baskıyı sürekli ve daha ağır hisseden aktivist gruplar bağlamında ise politik riskin tetikleyici bir role sahip olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle mevcut çalışmada politik risk algısı ile kolektif eyleme katılım niyeti arasında negatif bir ilişki bulunacağı öngörülmektedir.

Literatürde gözlenen önemli bir eksiklik, yukarıda sözü edilen örneklem yanlılıklarının yanı sıra, bulguların kültürler arası geçerliğini etkileyebilecek düzeyde belirgin bir kültürel yanlılığa da sahip olmalarıdır. Kolektif eyleme ilişkin sosyal psikoloji çalışmaları

ağırlıklı olarak Kuzey Amerika, İngiltere ve Batı Avrupa, Avustralya gibi politik riskin düşük olduğu bağlamlarda gerçekleştirilmiştir (Guimond ve Dubé-Simard, 1983; van Zomeren ve ark., 2004; Wright ve ark., 1990). Bu da doğal olarak politik risk algısının fazla incelenmemesi, rasyonel seçim değişkeni olarak politik riskin ele alınmaması yönünde bir yanlılığa yol açmıştır.

Ayanian ve Tausch (2016) bu eksikliğe dikkat çekerek yüksek politik risk içeren bir bağlamda kolektif eyleme katılım süreçlerini inceledikleri bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Mısır'da 2013 yılında Mursi'nin iktidardan devrilmesi sürecinde karşıt gruplar (Mursi karşıtı olan ve ağırlıklı olarak askeri darbeyi destekleyen gruplar ile Mursi'nin serbest bırakılarak göreve iade edilmesini ve ordunun yönetimden geri çekilmesini talep eden gruplar) sokaklara çıkmış, zaman zaman da karşı karşıya gelmişlerdir. Araştırmacılar her iki grupla da görüşmeler gerçekleştirmiştir. Çalışmanın bulguları yüksek bir politik risk algısının güvenlik güçlerine karşı duyulan öfkeyi arttırdığını, bu öfkenin ise riske verilen önemi azaltarak gelecekteki kolektif eylemlere katılma niyetini artırdığını göstermiştir. Yani hissedilen riskin yüksekliği ilginç şekilde polise yönelik öfke aracılığıyla bu riske verilen önemin azalmasına yol açmıştır. Bu çalışma, doğrudan referans verilmese de kolektif eylemin sosyal kimlik modelini de kısmen destekler niteliktedir. Çünkü grup etkililiği algısı, öfke gibi değişkenler modelde varsayılan etkileri bu çalışmada da sergilemiştir.

Hasan-Aslih ve arkadaşları (2019) riskli kolektif eylemlere katılma eğiliminin belirli bir bağlam içinde sosyal statüye bağlı olarak değişimini incelemiştir. Araştırmacılar İsrail-Filistin çatışmasında dezavantajlı grup olarak ele aldıkları Filistinli eylemcilerin, İsrail polisinin Filistinli bir genci vurarak öldürmesi üzerine başlattıkları eylemlere odaklanmıştır. Filistinli katılımcılara çeşitli eylem tipleri sunulmuş, bu eylemlere katılmaya ne derece gönüllü oldukları ve dış gruptaki bireylerde (İsrailliler) tetiklemek istedikleri duygular sorulmuştur. Sonuçlar, özellikle dış grupta pişmanlık duygusunu uyandırmak istemenin daha düşük risk içeren eylemlere (örn., imza kampanyasına katılmak) destek verme eğilimini yordadığını göstermiştir. Yani destek verilen eylem türü, gruplar arası çatışmada dış grupları etkilemeyi ve dönüştürmeyi hedefleyen bir strateji olarak da tercih edilebilmektedir. Bu bakımdan diğer bazı çalışmalar da düşük

düzeyde risk taşıyan, normatif eylem türlerinin, karşıt veya tarafsız grupları etkilemeyi amaçlayan bir strateji olarak tercih edilebildiğini göstermektedir (bkz. Becker ve Tausch, 2015).

Politik risk düzeyi, bir noktaya kadar kişilerin algıları ve tutumlarıyla ilişkilidir. Ayrıca farklı toplumsal grupların algıladıkları politik riskler de farklılaşabilmektedir (Abi Ghanem, 2017; Akkuş ve ark., 2020). Bu "öznel" yönüyle birlikte politik riskin düzeyine dolaylı da olsa işaret edebilecek bazı nesnel ölçümlere bakarak farklı ülkelerdeki politik risk düzeyleri hakkında çıkarım yapmak mümkündür. Bu ölçümlerden biri "Demokrasi Endeksi'dir" (The Economist, 2022). Dünya üzerindeki pek çok ülkenin sivil özgürlükler, politik katılım gibi çeşitli kategorilerde değerlendirildiği bu endekste ülkeler sahip oldukları puana göre "Tam Demokrasi", "Kusurlu Demokrasi", "Hibrit Rejim" ve "Otoriter Rejim" gruplarından birine dahil edilmektedir. Türkiye 2022 yılı itibarıyla 167 ülke arasında 103. sırada kendisine yer bulmuş ve "Hibrit Rejim" ülkeleri arasında yer almıştır. Bu da ülke vatandaşlarının en azından bir kısmı açısından yüksek politik risk düzeyine işaret edebilecek bir göstergedir. Mevcut tez çalışmasında politik risk algısı kolektif eylemler bağlamında ölçüldüğü için ülkelerin spesifik olarak kolektif eylemlere ilişkin risk düzeyini belirleyen araştırma kuruluşlarının verileri de önem kazanmaktadır. Bu kuruluşların verileri de benzer yöndedir. Örneğin farklı ülkelerde sivil toplum örgütlerinin ve aktivist grupların özgürlük düzeylerini inceleyen uluslararası bir sivil toplum kuruluşu olan CIVICUS'un 2023 verilerine göre Türkiye 100 üzerinden 27 puanla sivil toplum etkinliklerinin baskı altında olduğu (*repressed*) ülkeler kategorisinde yer almaktadır (CIVICUS, 2023).

Türkiye'de yapılan çalışmalara bakıldığında politik risk algısını temel alan sosyal psikoloji araştırmalarının eksikliği dikkat çekmektedir. Genellikle risk, algıya dayalı bir sosyal psikoloji değişkeni olmaktan çok devlet baskısının ve polis şiddetinin sonucu olarak yansıtılan nesnel bir durumu ifade edecek şekilde kavramsallaştırılmaktadır (örn., Över ve Taraktaş, 2017). Türkiye'de politik risk algısı ve kolektif eylemler konusunda yapılan bazı çalışmalar Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki en kitlesel ve uzun süreli kolektif eylemlerden biri olan, 2013 yılının Mayıs ayında başlayan Gezi Parkı eylemlerini mercek altına almıştır (Ayanian ve ark., 2021; Demirdağ ve Hasta, 2019; Över ve Taraktaş, 2017).

Gezi Parkı eylemcileriyle gerçekleştirilen bir çalışmada (Ayanian ve ark., 2021) eyleme katılmaktan kaynaklanan risk algısının öfke duygusunu ve politize kimlikle özdeşleşmeyi tetiklediği, katılımcı etkililiği (participative efficacy) üzerinde ise bir etkisi olmadığı görülmüştür. Algılanan politik risk, kolektif eyleme katılım niyetini doğrudan olmasa da öfke ve politize kimlikle özdeşleşme aracılığıyla yordamıştır (Ayanian ve ark., 2021). Bu çalışmada politik risk algısının diğer sosyal kimlik modeli değişkenlerini etkilediği dinamik bir model ortaya konduğunu söylemek mümkündür. İstanbul'da yaşayan yetişkin bireylerle görüşmelerin gerçekleştirildiği bir başka çalışmada ise Gezi Parkı eylemlerinin hızlıca tırmanmasının ve eyleme katılımların bir anda artmasının en önemli sebebi olarak bireyler güvenlik güçlerinin sert müdahalelerini göstermiştir (Erdem Aytaç ve ark., 2018).

Algılanan politik risk, ülkeden ülkeye, gruptan gruba ve bireyden bireye değişen bir durum olmakla birlikte eylem türlerine bağlı olarak da değişmektedir. Eylemlerin algılanan risklilik düzeyi genellikle şiddet içerme potansiyellerine bağlı olarak şekillenmektedir. Neredeyse tüm kültürlerde eylemin içerdiği şiddet arttıkça, eylemcilerin ülkenin yerleşik kurumlarıyla, güvenlik ve adalet sistemleriyle sorun yaşama olasılıkları artmaktadır. Şiddet içermeyen eylemler düşük düzeyde riskli, şiddet içeren eylemler ise yüksek riskli algılanmaktadır (Klandermans, 1984). Bir eylemin şiddet potansiyeline sahip olması, eylemi dışarıdan takip eden kitlelerin *(bystanders)* eyleme katılmama tercihlerini meşrulaştırmak için kullandıkları başlıca argümanlardan biridir (Gulliver ve ark., 2023). Ancak şiddet potansiyeli taşımayan bir eylem biçimi de belirli bağlamda eylemciler açısından problemler oluşturabileceği için riskli algılanabilmektedir (Rao ve Power, 2021). Sosyal psikoloji literatüründe, eylemlerin risklilik düzeyleri bağlamında genellikle *iki kutuplu (binary)* olarak sınıflandırıldıkları görülmektedir (Uysal ve ark., 2024b). Bu bağlamda sert ve yumuşak kolektif eylemler (Shi ve ark., 2015), yüksek bedelli ve düşük bedelli kolektif eylemler (Corcoran ve ark., 2015), normatif olan ve normatif olmayan kolektif eylemler (Stathi ve ark., 2019), şiddet içeren ve içermeyen/barışçıl kolektif eylemler (Hasan-Aslih ve ark., 2019), geleneksel ve radikal kolektif eylemler (Cornejo ve ark., 2021) gibi farklı sınıflandırmalar genellikle eylemlerin sahip olduğu (ya da algılanan) risk düzeyindeki ayrışmayı yansıtmaktadır.

1.4.3.Düşük Riskli Bağlamlarda Algılanan Politik Risk ve Kolektif Eylemler

Algılanan politik risk, yalnızca baskıcı ve riskli bağlamlarda karşılaşılan bir olgu değildir. Eylemci kimliği, baskıcı yönetimlere sahip toplumlardaki kadar olmasa da liberal Batı toplumlarında da bir risk faktörü olabilmektedir. Bu bağlamlardaki önemli risk faktörlerinden biri bireylerin etiketlenmesi ve kalıpyargılaştırılmasıdır. Örneğin ortalama bir eylemci prototipi, ABD'de pek çok kişi tarafından "tuhaf" ve "saldırgan" olarak nitelendirilmektedir (Bashir ve ark., 2013). Ayrıca belirli odak konularda hak arayışını amaçlayan eylemlerin aksine, genel olarak mevcut politik sistemin bütününü sorgulayan ve ona meydan okuyan eylem türleri de kültürden bağımsız olarak çeşitli düzeylerde bedeller ve riskler içermektedir (Rao ve Power, 2021).

Bir çalışmada Hensby (2017) İngiltere'de eğitim politikalarına tepki olarak düzenlenen eylemleri, bu eyleme katılanları ve o sosyal harekete sempati duyduğu halde eyleme katılmayanları incelemiştir. *Destekleyen-katılmayanlar* olarak adlandırılan sempatizan grubun yarıya yakınının "Polisle karşı karşıya gelmekten veya gözaltına alınmaktan korktum", "Kişisel birtakım bağlılıklarım (iş hayatı vs.) beni katılmaktan alıkoydu" gibi politik risk ifade eden maddeleri işaretlemiş olması dikkat çekicidir. Bir başka deyişle sempatizan grubun yarısının eyleme katılmamalarında politik risk algıları etkili olmuştur. Dahası bu sempatizan grubun, *kararsız-katılmayanlarla* (sosyal hareketin savunduğu fikirler hakkında nötr olup eyleme de katılmamayı tercih edenler) karşılaştırıldıklarında, bu gibi politik risk ifade eden maddeleri daha fazla tercih ettikleri görülmüştür. Bu bulgular, sempatizan grupları eyleme katılımdan alıkoyan başlıca etmenlerden birinin politik risk algısı olabileceğini düşündürmektedir. Stuart ve arkadaşlarının (2018) araştırmasından elde edilen bulgulara göre Avustralyalı üniversite öğrencileri arasında da hangi tür olursa olsun kolektif eyleme katılım konusunda birtakım çekinceler bulunmaktadır. Çalışmaya göre zaman kaybı ve maddi kaybın yanı sıra, kişisel çevrede veya iş çevresinde damgalanma ve saygınlığı yitirme bu çekinceler arasındadır.

Sonuç olarak, algılanan politik risk, baskının düşük düzeyde olduğu düşünülen bağlamlarda bile kolektif hareketlere katılımı etkileyebilmektedir. Türkiye'de ise bir rasyonel seçim değişkeni olarak bu kavram bilindiği kadarıyla çok az çalışılmıştır. Bu nedenle hem rasyonel özendiricilerle hem de sosyal kimlik modelindeki grup etkililiği

algısı ile birlikte kolektif eylemlerin altında yatan “rasyonel yolun” anlaşılmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir.

BÖLÜM II

ÇALIŞMANIN AMACI, HİPOTEZLERİ VE GENEL PLANI

2.1.Çalışmanın Amacı

Sosyal kimlik kuramından ilham alan kolektif eylemin sosyal kimlik modelinde (van Zomeren ve ark., 2008) ödül-bedel değişkeni olarak yalnızca grup etkililiği algısı yer almaktadır. Bu çalışmanın amaçlarından biri kaynak hareketliliği kuramı değişkenleri olan kolektif özendiriciler ile seçimli (sosyal ve bireysel) özendiricilerin kolektif eylemin sosyal kimlik modeline eklenmesi halinde modelin açıklama gücündeki değişimi incelemektir. Kişilerin bir eyleme katılma kararı almalarında rasyonel özendiricilerin onları ne düzeyde motive ettiğini belirlemeye yönelik standardize bir ölçüm aracı literatürde bulunmadığından, ilk olarak bu amaca yönelik bir ölçek geliştirilmesi hedeflenmiştir. Ardından, kolektif eylemin sosyal kimlik modeline rasyonel özendiricilerin eklenmesinin, kolektif eyleme katılım niyetindeki varyansı açıklamaya ne kadar katkısı olduğunun üç farklı eylem türüne (düşük, orta ve yüksek riskli eylemler) katılım niyeti açısından ayrı ayrı incelenmesi hedeflenmiştir. Çalışmanın bir diğer amacı ise Türkiye bağlamında önemli bir rasyonel seçim değişkeni olduğu düşünülen politik risk algısının rasyonel özendiricilerle ve kolektif eylemin sosyal kimlik modeli değişkenleriyle ilişkisini incelemektir. Bu şekilde kolektif eyleme katılımı duygusal ve rasyonel olmak üzere iki ana yolun belirlediğini ileri süren ikili süreç yaklaşımını (Stürmer ve Simon, 2004a) daha detaylı şekilde test etmek hedeflenmiştir.

2.2. Çalışmanın Hipotezleri

2.2.1.Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeline İlişkin Hipotezler

Rasyonel seçim değişkenleri modele dahil edilmeden önce kolektif eylemin sosyal kimlik modelinin orijinal halinin sınanması hedeflenmiştir. Kolektif eylemin sosyal kimlik modelinin, farklı risklilik düzeyine sahip eylem türlerinde eyleme katılım niyetini açıklayacağı öngörülmüştür.

H1. Grup kimliğiyle özdeşleşme, hem doğrudan (H1-a) hem de grup etkililiği algısı aracılığıyla (H1-b) ve adaletsizlik temelli öfke aracılığıyla dolaylı olarak (H1-b) yüksek riskli kolektif eylemlere katılım niyetini pozitif yönde yordar.

H2. Grup kimliğiyle özdeşleşme, hem doğrudan (H2-a) hem de grup etkililiği algısı aracılığıyla (H2-b) ve adaletsizlik temelli öfke aracılığıyla dolaylı olarak (H2-b) orta düzeyde riskli kolektif eylemlere katılım niyetini pozitif yönde yordar.

H3. Grup kimliğiyle özdeşleşme, hem doğrudan (H3-a) hem de grup etkililiği algısı aracılığıyla (H3-b) ve adaletsizlik temelli öfke aracılığıyla dolaylı olarak (H3-b) yüksek riskli kolektif eylemlere katılım niyetini pozitif yönde yordar.

2.2.2.1.Rasyonel Seçim Değişkenlerine İlişkin Hipotezler

Risk algısı, literatürde son yıllarda çok boyutlu şekilde kavramsallaştırılmaktadır (Ayanian ve Tausch, 2016; Brewer ve ark., 2007; Rohrmann, 2008). Brewer ve arkadaşları (2007) gerçekleştirdikleri meta-analiz çalışmasında *algılanan olasılık, algılanan yatkınlık ve algılanan hasar* olmak üzere risk algısının üç farklı boyutu olduğunu göstererek sağlığa ilişkin tutumlar bağlamında bu kavramların ayrı etkileri olduğunu ortaya koymuştur. Örneğin bir kişinin hasta olma olasılığı hakkında düşünmesi (algılanan olasılık), hastalığın kendisi için diğer insanlara kıyasla daha büyük bir tehlike teşkil ettiğine inanması (algılanan yatkınlık) ve de bu riskli durumun kendisi için fazlasıyla zarar verici ve yıkıcı olduğunu düşünmesi (algılanan hasar) risk algısının farklı boyutlarını yansıtmaktadır. Yani bu kavramsallaştırmaya göre kişilerin bir tehlikenin gerçekleşme olasılığına ilişkin tahmini ile bu tehlikeye atfettiği önem farklı olabilmektedir. Bazı durumlarda risk algısına kıyasla riske verilen önemin düzeyi, riskli davranışın daha güçlü bir yordayıcısı olabilmektedir (Rohrmann, 2008).

Çeşitli kolektif eylem araştırmalarında da algılanan risk ve riske verilen önem bağımsız değişkenler olarak ele alınmış; ayrı ayrı ölçülerek etkileri incelenmiştir (Ayanian ve Tausch, 2016; Uysal ve ark., 2022). Mevcut tez çalışmasında da bu yaklaşım temel alınmıştır. Algılanan politik riskin düzeyi ve bu riske atfedilen önem iki ayrı değişken olarak ele alınmış; hem algılanan risk düzeyinin hem de bu riske atfedilen önemin, düşük, orta ve yüksek riskli eylemlere katılım niyetini zayıflatacağı beklenmiştir.

2.2.2.2.Politik Risk Algısının Doğrudan Etkisine İlişkin Hipotezler

H4. Algılanan politik risk olasılığı yüksek (H4-a), orta (H4-b) ve düşük (H4-c) riskli kolektif eylemlere katılım niyetini doğrudan negatif yönde yordar.

H5. Algılanan politik riske verilen önem yüksek (H5-a), orta (H5-b) ve düşük (H5-c) riskli kolektif eylemlere katılım niyetini doğrudan negatif yönde yordar.

Politik risk algısının kolektif eyleme katılım niyeti üzerinde doğrudan olumsuz bir etkiye sahip olacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte politik risk algısının modeldeki diğer değişkenlerle etkileşiminin etkilerini incelemek de bu çalışmanın amaçları arasındadır. Yüksek bir politik risk algısı bireylerin adaletsizlik algısını ve bundan kaynaklanan öfke duygusunu beslemektedir (Ayanian ve Tausch, 2016). Ayanian ve arkadaşlarının (2021) bir çalışması ise algılanan politik riskin öfke üzerinde pozitif, grup etkililiği algısı üzerinde ise negatif yönde etkileri olduğunu göstermiştir. Mevcut çalışmada da bağlam içerisinde çok sayıda risk faktörü bulunmasının, normal şartlarda eyleme katılabilecek insanları daha pasif ve karamsar bir konuma iterek grup etkililiği algısı üzerinde olumsuz bir etki yaratacağı, diğer yandan bu risk faktörlerinin grup üyelerini daha öfkeli hissettireceği öngörülmüştür. Bu nedenle politik risk algısının kolektif eyleme katılım üzerinde öfke aracılığıyla pozitif, grup etkililiği aracılığıyla negatif bir etki yaratacağı düşünülmüştür. Son olarak, yüksek bir politik risk algısının kolektif eyleme katılım niyeti üzerinde rasyonel özendiriciler aracılığıyla negatif bir etkiye sahip olacağı, diğer bir deyişle politik risk algısının bedel algısını güçlendirerek bireylerin kolektif eyleme katılım niyetlerini zayıflatacağı varsayılmıştır.

2.2.2.3.Politik Risk Algısının Dolaylı Etkisine İlişkin Hipotezler

H6. Algılanan politik risk olasılığı yüksek (H6-a), orta (H6-b) ve düşük (H6-c) riskli kolektif eyleme katılım niyetini adaletsizlik temelli öfke aracılığıyla pozitif yönde yordar.

H7. Algılanan politik riske verilen önem yüksek (H7-a), orta (H7-b) ve düşük (H7-c) riskli kolektif eyleme katılım niyetini adaletsizlik temelli öfke aracılığıyla pozitif yönde yordar.

H8. Algılanan politik risk olasılığı yüksek (H8-a), orta (H8-b) ve düşük (H8-c) riskli kolektif eyleme katılım niyetini grup etkililiği algısı aracılığıyla negatif yönde yordar.

H9. Algılanan politik riske verilen önem yüksek (H9-a), orta (H9-b) ve düşük (H9-c) riskli kolektif eyleme katılım niyetini grup etkililiği algısı aracılığıyla negatif yönde yordar.

H10: Algılanan politik risk olasılığı yüksek (H10-a), orta (H10-b) ve düşük (H10-c) riskli kolektif eyleme katılım niyetini rasyonel özendiriciler aracılığıyla negatif yönde yordar.

H11: Algılanan politik riske verilen önem yüksek (H11-a), orta (H11-b) ve düşük (H11-c) riskli kolektif eyleme katılım niyetini rasyonel özendiriciler aracılığıyla negatif yönde yordar.

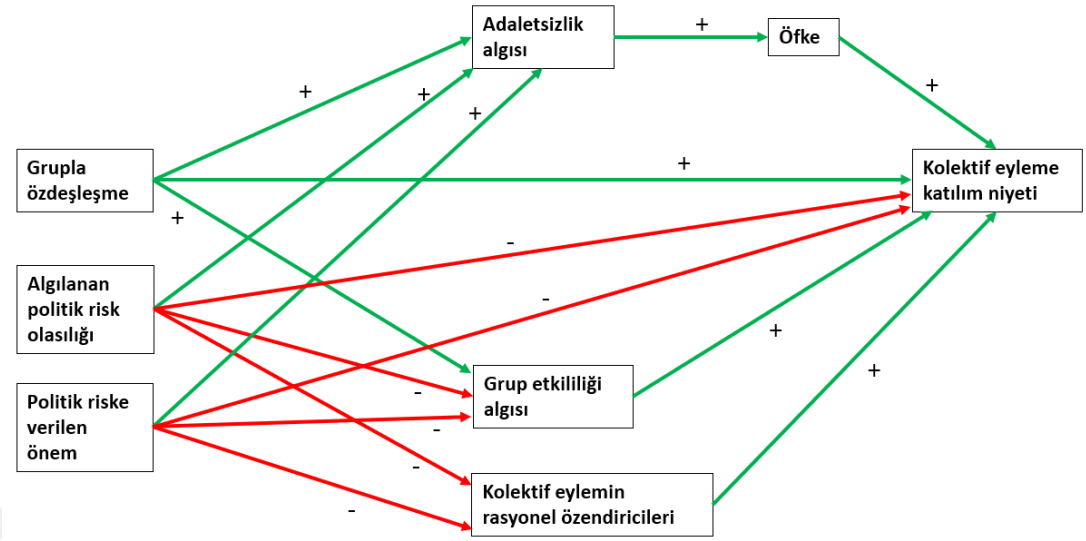
Kaynak hareketliliği kuramını temel alan çalışmalarda hangi rasyonel özendiricilerin hangi eylemlere katılımda daha belirleyici olduğu da incelenmiş; eylem türü ile özendirici türü arasında bir etkileşim tespit edilmiştir. Özellikle yüksek bedelli ve yüksek riskli eylem türlerini kolektif özendiricilerin, düşük bedelli ve düşük riskli eylem türlerini ise seçimli (bireysel ve sosyal) özendiricilerin daha güçlü yordadığı görülmüştür (Bäck ve ark., 2011; Blais ve ark., 2000; Finkel ve Muller, 1998). Mevcut çalışmada bu farkın da incelenmesi hedeflenmektedir.

H12. Düşük riskli kolektif eylemlerde eyleme katılım niyetini bireysel ve sosyal özendiriciler kolektif özendiricilere kıyasla daha güçlü yordar.

H13. Yüksek riskli kolektif eylemlerde eyleme katılım niyetini kolektif özendiriciler bireysel ve sosyal özendiricilere kıyasla daha güçlü yordar.

Mevcut çalışmada sınanacak hipotezler Şekil 3'te özetlenmiştir.

Şekil 3. *Çalışmada Sınanması Planlanan Hipotezlerin Özeti*

2.3.Çalışmanın Genel Planı

Araştırmanın iki ön çalışma ve bir ana çalışma olmak üzere üç aşamada tamamlanması planlanmıştır. Verilerin kağıt-kalem formatında ya da çevrimiçi platformlar üzerinden toplanmasının bulgular üzerinde olumsuz bir etki yaratacağı düşünülmediğinden koşullara göre her iki yöntem de tercih edilmiştir. Birinci ön çalışma ve ana çalışmada kağıt-kalem formatı, ikinci ön çalışmada ise COVID-19 pandemisi sırasında çevrimiçi eğitime geçilmesi nedeniyle daha çok çevrimiçi platformlar tercih edilmiştir.

Birinci ön çalışmadaki üç hedeften biri, bireylerin sahip olduğu rasyonel özendiricilerin düzeyini ölçen bir "Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği" geliştirmek üzere madde havuzu oluşturmak, ardından maddelerin kapsam geçerliğini alandaki uzmanlara danışarak sınamaktır. İkinci hedef, katılımcıların adaletsizlik algısını tetiklemek için oluşturulan senaryonun uygun ve yeterli olup olmadığı konusunda yine aynı uzmanlara danışılmasıdır. Son olarak farklı kolektif eylem türlerinin ne düzeyde riskli algılandığının küçük bir öğrenci grubu ile belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu şekilde düşük, orta ve yüksek riskli birer eylem türü belirlenmiştir. Eylemlerin "algılanan risk" düzeyi bu çalışma bağlamında kritik olduğundan, birinci ön çalışmada katılımcılar tarafından "risk düzeyine göre" sınıflandırılmış olan eylem türleri arasından üç tanesi (yüksek riskli, orta riskli ve düşük riskli) ölçeğin geliştirildiği ikinci ön çalışmada ve modelin sınandığı ana çalışmada katılımcılara sonuç değişkeni olarak sunulmuştur.

İkinci ön çalışmadaki hedef, birinci ön çalışma ile maddelerine son halleri verilmiş olan Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği'nin psikometrik özelliklerinin sınanması olmuştur. Bu hedef doğrultusunda meslekî bir hak kaybına tepki olarak çeşitli eylemlere davet edildikleri bir senaryo katılımcılara okutulmuş ve bu daveti göz önünde bulundurarak ölçeği doldurmaları istenmiştir. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda psikometrik standartlar açısından uygun olmayan maddeler çıkartılarak ölçeğe ana çalışmada kullanılmak üzere son hali verilmiştir.

Son olarak ana çalışmanın hedefi, rasyonel seçim değişkenlerini (rasyonel özendiriciler ve politik risk algısı) kolektif eylemin sosyal kimlik modeli üzerinden sınamak olmuştur. Birinci ön çalışma aşamasında oluşturularak uzman görüşü alınan, ikinci ön çalışmada ise bir öğrenci örnekleminde ne düzeyde adaletsizlik algısı yarattığı incelenen senaryo, ana çalışmada psikoloji lisans öğrencilerinden oluşan örnekleme uygulanmıştır. Çalışmanın genel planı Tablo 2'de özetlenmiştir. Çalışma için Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan etik onay alınmıştır (bkz. Ek 6).

Tablo 2. *Çalışmanın Aşamaları ve Her Aşamadaki Temel Hedefler*

Çalışmanın aşaması	Çalışmanın hedefleri
Birinci ön çalışma	• Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği için madde havuzu oluşturmak • Ölçek maddeleri için ve çalışmada kullanılacak senaryo için uzman görüşüne başvurmak • Katılımcıların düşük, orta ve yüksek risk algıladığı kolektif eylem türlerini, ana çalışmada kullanılmak üzere belirlemek
İkinci ön çalışma	• Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği'nin psikometrik özelliklerini sınayarak ölçeğe son halini vermek
Ana çalışma	• Hipotezler doğrultusunda model testleri yapmak

BÖLÜM III

BİRİNCİ ÖN ÇALIŞMA

Geçerli bir ölçek geliştirebilme yolunda önemli adımlardan biri, ölçeğin odaklandığı konu hakkında bilgi ve deneyim sahibi olan çeşitli uzmanlara danışarak kendilerine sunulan taslak ölçek maddelerinin ilgili kavramı ne düzeyde yansıttığıyla ilgili düşüncelerini almaktır (Polit ve ark., 2007; Yeşilyurt ve Çapraz, 2018; Zamanzadeh ve ark., 2015). Birinci ön çalışmada Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği için oluşturulan madde havuzunun sosyal psikoloji ve/veya kolektif eylemler konusunda uzman beş araştırmacı tarafından bağımsız şekilde değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca kolektif eylemin sosyal kimlik modelini test etmek için katılımcılarda adaletsizlik ve öfke duygusu uyandırması beklenen senaryolar oluşturulmuş, bu senaryoların içerik ve üslup olarak uygunluğuna dair görüş almak için de aynı uzmanlara e-posta yoluyla ulaşılmıştır. Son olarak birinci ön çalışmada, algılanan politik riske göre düşük, orta ve yüksek düzeydeki birer eylem türünün belirlenmesi hedeflenmiştir. Belirlenen eylem türleri, ana çalışmada kolektif eylemin sosyal kimlik modelinin üç farklı bağlamda sınanmasına olanak tanımıştır.

3.1.Yöntem

3.1.1.Ölçek Maddelerinin Belirlenmesi

Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği için bir madde havuzu oluşturulmuştur. Maddelerin belirlenmesi için sistematik bir literatür taraması yapılmıştır. EBSCOhost, JSTOR, SAGE Journals, Science Direct, ULAKBİM, YÖK Tez Merkezi gibi çok sayıda veri tabanını tarayan Bursa Uludağ Üniversitesi E-Kütüphane sayfasında ve Google Scholar'da kurama ilişkin anahtar kavramlar; kaynakların başlık, özet veya anahtar sözcükleri içerisinde aşağıdaki gibi bir strateji ile taranmıştır.

Birinci tarama aşamasında anahtar kelimelerin kullanımı: (selective incentive VEYA reward motive VEYA personal gain VEYA personal interest VEYA personal benefit VEYA self-interest VEYA entertainment value VEYA emotional expression VEYA identity expression VEYA duygusal dışavurum VEYA kimlik dışavurumu VEYA financial cost VEYA maddi kayıp) **VE** (rational choice VEYA cost-benefit VEYA

rasyonel seçim VEYA ödül-bedel VEYA fayda-maliyet) **VE** (resource mobilization VEYA kaynak hareketliliği VEYA collective action VEYA kolektif eylem).

İkinci tarama aşamasında anahtar kelimelerin kullanımı: (selective incentive VEYA social incentive VEYA social motive VEYA sosyal kabul VEYA sosyal destek VEYA duygusal destek VEYA emotional support VEYA ait olma ihtiyacı VEYA need for belonging VEYA social support VEYA social approval) **VE** (rational choice VEYA cost-benefit VEYA rasyonel seçim VEYA ödül-bedel VEYA fayda-maliyet) **VE** (resource mobilization VEYA kaynak hareketliliği VEYA collective action VEYA kolektif eylem).

Üçüncü tarama aşamasında anahtar kelimelerin kullanımı: (collective incentive VEYA collective motive VEYA collective-good VEYA kolektif fayda VEYA group efficacy VEYA grup etkililiği) **VE** (rational choice VEYA cost-benefit VEYA rasyonel seçim VEYA ödül-bedel VEYA fayda-maliyet) **VE** (resource mobilization VEYA kaynak hareketliliği VEYA collective action VEYA kolektif eylem).

Gerek Bursa Uludağ Üniversitesi'ne ait veri tabanlarında gerek Google Scholar'da her bir kavram için çok sayıda sonuç çıktığından pratik gerekçelerle eleme yapılmıştır. Herhangi bir yıl sınırlaması yapılmamış olup akıllı sıralama kriterlerine (atıf sayısı, görüntülenme sayısı vs.) göre sıralanmış olan kaynaklardan ilk 5'er sayfadakiler gözden geçirilmiştir. Bunun sonucunda Google Scholar'da taranan kaynaklar içinden her bir tarama aşaması için yaklaşık 50, Bursa Uludağ Üniversitesi'nin taradığı veri tabanlarındaki kaynaklar içinden ise her bir tarama aşaması için yaklaşık 100 kaynak taranmıştır. Bunun dışında bu taramalarda olmasa da tezin giriş bölümünün yazım ve tasarım sürecinde, literatür taramasında rastlanan, kaynak hareketliliği kuramına ve rasyonel seçime değinen makale ve tezler de incelenmiştir. Sonuç olarak 2021 yılı Haziran ayına kadar yayınlanmış olan çok sayıda kaynağa ulaşılmıştır. Ulaşılan bir makale veya tez kaynak hareketliliği kuramını ve rasyonel özendiricileri doğrudan içermiyorsa bile, (1) bu makale veya tezin içerisinde rasyonel özendiricilerle ilgili bir kavramın (örn., algılanan ebeveyn desteği) ölçümünde kullanılan ölçüm aracının tamamı veya bir maddesi mevcut ise, (2) bu makale veya tezde rasyonel özendiricilerle ilgili bir kavramın işevuruk tanımı yapılıyor ise bu kavramsallaştırmalardan ve/veya ölçek

maddelerinden faydalanarak bireysel, sosyal ve kolektif özendirici kavramlarına uygun şekilde Tablo 3'teki madde havuzu oluşturulmuştur.

Tablo 3. *Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği Madde Havuzu*

	Bireysel Özendiriciler Değişkeni Madde Havuzu	
No.	*Madde adı*	*Kaynak çalışma*
M1	Bu eyleme katılma yönünde içten gelen bir motivasyona sahibim*	Stroebe ve Frey (1982)
M2	Bu eyleme katılmak beni duygusal olarak tatmin eder.	
M3	Bu eyleme katılmak bana dünyayı daha öngörülebilir hissettirecektir.*	
M4	Bu eylemin benim için sıkıcı bir aktivite olacağını düşünmüyorum.	Muller ve Opp (1986)
M5	Kendimi grubumun yaşadığı bu olumsuz duruma karşı çıkma konusunda çekingen hissediyorum. -T	
M6	Eyleme katılırsam kendimi değerli biri gibi hissederim.	Tropp ve Brown (2004)
M7	Bu eyleme katılmak bende önemli bir şey yaptığım hissi yaratır.	
M8	Bu eyleme katılmak kendimi tanımam konusunda bana yardımcı olur.	
M9	Bu eyleme katılırsam kendimi iyi hissederim.	
M10	Bu eyleme katılırsam özsaygım artar.	
M11	Bu eyleme katılırsam kendimi önemli biri gibi görebilirim.	
M12	Bu eylem benim için keyifli olacaktır.	Tullock (1971)
M13	Bu eylem duygularımı dışavurmama yardım edecektir.	McGarty ve ark. (2009)
M14	Bu eyleme katılmak beni maddi olarak zorlayacaktır.-T	Klandermans (1984)
M15	Bu eyleme katılmak benim açımdan pek bir zaman kaybına yol açmaz.	
M16	Bu eyleme zaman ayırırsam derslerimden ve diğer sorumluluklarımdan geri kalacağımı düşünüyorum. -T	
	Sosyal Özendiriciler Değişkeni Madde Havuzu	
M17	Bu eyleme katılırsam sosyal statümün yükseldiğini hissederim.*	Willer (2009)
M18	Bu eyleme katılmak bana kendimi saygın biri gibi hissettirir.	
M19	Bu eyleme katılırsam diğer katılımcılar tarafından sosyal kabul göreceğimi düşünüyorum.	Muller ve Opp (1986)
M20	Bu eyleme katılırsam kendimi diğerleriyle dayanışma içinde hissederim.	
M21	Bu eyleme katılırsam ilginç insanlarla tanışabilirim.	
M22	Bu eyleme katılırsam sosyal çevrem genişleyebilir.	
M23	Bu eyleme katılmam konusunda yakınlarımın desteğini hissedeceğimi düşünüyorum.	Gächter ve Fehr (1999)
M24	Bu eyleme katılmayı reddedersem arkadaşlarım tarafından dışlanabileceğimi düşünüyorum.	Bäck ve ark. (2015)

M25	Bu eyleme katılırsam değer verdiğim bazı kişilerin beni yadırgayacağını düşünüyorum.-T	
M26	Bu eyleme katılırsam eylemi düzenleyen aktivist grupların desteğini hissedeceğimi düşünüyorum.*	Oliver (1980)
M27	Bu eyleme katılırsam bazı yakınlarım beni eleştirebilir.-T	
M28	Bu eyleme katılmamı teşvik edecek ve destekleyecek tanıdıklarım var.	Kitts (2000)
M29	Bu eyleme katılmak istediğimi ifade edersem ailemin beni dinleyeceğini ve bana hak vereceğini düşünüyorum.	Procidano ve Heller (1983)
M30	Bu eyleme katılma kararı alırsam ailem beni bir birey olarak görerek kararıma saygı duyacaktır.	
M31	Yakın arkadaşlarım eyleme katılma kararı alırsam beni desteklemeyecektir.-T	Kuo ve ark. (2007)
M32	Bu eyleme katılırsam ailem benim arkamda duracaktır.	Zimet ve ark. (1988)
M33	Bu eyleme katılmaya karar verdiğimde çevremde bana rehberlik edecek birilerini bulabileceğimi düşünüyorum.*	Kapıkıran ve Kapıkıran (2010)
M34	Bu eyleme katılırsam eylemcilerle ortak bir amaç için mücadele ettiğimiz hissiyatını yaşayacağıma inanıyorum.	Sümer ve Kaya (2017)
M35	Bu eylem psikoloji öğrencileri grubuna kendimi ne kadar ait hissettiğimi ifade etmeme yardım edebilir.*	McGarty ve ark. (2009)
	Kolektif Özendiriciler Değişkeni Madde Havuzu	
M36	Bu eyleme katılarak meslekî haklarımız konusundaki sorunlarımızı çözebileceğimizi düşünüyorum.	van Zomeren ve ark. (2011)
M37	Bu eyleme katılarak meslekî haklarımızı savunma konusunda başarılı olabileceğimizi düşünüyorum.	
M38	Bu eyleme psikoloji alanında çalışan veya öğrenci olan çok fazla kişinin katılacağına inanıyorum	Klandermans (1984)
M39	Bu eyleme katılan kişi sayısının fazla olmasının, eylemin başarıya ulaşma şansını artıracağına inanıyorum.	Klandermans (1984)
M40	Benim eylemde yer almam, eylemin başarıya ulaşıp ulaşmamasını pek etkilemeyecektir -T	Klandermans (1984)
M41	Bu eyleme birçok arkadaşımın veya tanıdığımın katılacağına inanıyorum.	Klandermans ve Oegema (1987)

Not. * = Kapsam geçerliği indeksi sınırının altında kaldığı için ikinci ön çalışmada havuzdan çıkarılan maddeler

Ardından maddelerin kapsam geçerliklerinin ve biçimsel olarak uygunluklarının değerlendirilmesi amacıyla beş uzmandan görüş alınmıştır. Değerlendirici uzman seçiminde özellikle "rasyonel seçim veya kolektif eylem alanlarında yayın/çalışma

yapmış olmak veya bu alanlarda tez çalışmasına danışmanlık yapmış olmak" önemli bir kriter olarak kullanılmıştır. E-posta yoluyla ulaşılan uzmanlar arasından değerlendirici olma teklifini kabul edenlere bireysel, sosyal ve kolektif özendirici kavramları, kısa açıklamalarının olduğu bir rehberle birlikte gönderilmiştir (bkz. Ek 1). Uzmanlardan her bir maddenin, belirtilen kategori (bireysel özendirici, sosyal özendirici ya da kolektif özendirici) ile ne kadar ilgili olduğunu değerlendirmeleri istenmiştir (*1 = Hiç ilgili değil; 2 = Büyük bir değişiklik yapılmadığı sürece ilgili değil; 3 = İlgili ancak küçük değişikliğe ihtiyaç var; 4 = Oldukça ilgili*). Ayrıca uzmanlardan her bir maddenin ne kadar açık/net/anlaşılır olduğunu değerlendirmeleri de istenmiştir (*1 = Hiç anlaşılır değil; 2 = Büyük bir değişiklik yapılmadığı sürece anlaşılır değil; 3 = Anlaşılır ancak küçük değişikliğe ihtiyaç var; 4 = Oldukça anlaşılır*). Örneğin her bir uzman "Bu eyleme katılırsam özsaygım artar." maddesinin kolektif eylem bağlamında bir "bireysel özendirici" başlığına girip girmediğini ve dilinin açıklığını/netliğini/anlaşılırlığını değerlendirmiştir. Sonuç olarak her bir madde için ayrı bir kapsam geçerlik indeksi ortaya çıkmıştır. Kapsam geçerlik indekslerine göre sıralanan maddeler arasından indeksi düşük olanlar ikinci ön çalışmada kullanılmamak üzere madde havuzundan çıkarılmıştır.

Ölçek geliştirme çalışmalarında kapsam geçerliği indeksi, *madde düzeyinde kapsam geçerliği indeksi (mKGİ)* ve *ölçek düzeyinde kapsam geçerliği indeksi KGİ (öKGİ)* olmak üzere iki şekilde hesaplanmaktadır. mKGİ, bir maddeyi "Oldukça ilgili" veya "İlgili ancak küçük değişikliğe ihtiyaç var" olarak puanlayan uzman sayısının toplam uzman sayısına bölünmesiyle elde edilen bir değerdir. Olası değerler 0 ile 1 arasında değişmektedir. .79 üzeri bir indeks elde edilmesi maddenin ölçülmesi hedeflenen kavramla ilgili olduğunu gösterirken, .70 ile .79 arası bir değer maddenin değişikliklere ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Daha düşük değerler o maddenin çıkarılması gerektiğine işaret etmektedir (Zamanzadeh ve ark., 2015). Bir kapsam geçerliği tablosu örneği Tablo 4'te görülmektedir. Bu aşamada uzmanlardan gelen yanıtlar doğrultusunda mKGİ'si .70 veya üzeri olan maddeler, uzmanların biçimsel revizyon önerileri de göz önüne alınarak ölçeğe dahil edilmiştir.

Ölçek düzeyinde kapsam geçerliği indeksi de (öKGİ), "Oldukça ilgili" veya "İlgili ancak küçük değişikliğe ihtiyaç var" şeklinde derecelendirilen madde sayısını kullanarak

hesaplanan bir değerdir ve bunu hesaplamada iki yöntem vardır. Birincisi *uzmanlar arası genel uyuşma (universal agreement),* ikincisi *ortalama öKGİ'dir*. Uzmanlar arası genel uyuşma, mKGİ'si 1 olan tüm maddelerin toplam madde sayısına bölünmesiyle hesaplanır. Ortalama öKGİ yaklaşımında ise mKGİ'lerinin toplamı toplam madde sayısına bölünür (Zamanzadeh ve ark., 2015).

Tablo 4. *Kapsam Geçerliği İndeksi Hesaplama Yöntemini Gösteren Örnek Tablo*

Madde No.	Uzman-1	Uzman-2	Uzman-3	Uzman-4	Uzman-5	Madde Uygunluğunda Hemfikir Olan Uzmanlar	Kapsam Geçerliği İndeksi
1	+	+	+	+	+	5	1.00
2	+	+	+	-	+	4	0.8
3	+	-	+	-	-	3	0.6
4	-	-	+	+	+	3	0.6
5	+	+	+	+	+	5	1.0
.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.
30	-	-	-	-	+	1	0.2

3.1.2.Senaryonun Oluşturulması

Birinci ön çalışmada, daha sonraki aşamalarda kullanılacak olan adaletsizlik temalı senaryonun da içerik ve biçimsel uygunluğunu değerlendirmeleri amacıyla aynı uzmanlara danışılmıştır (bkz. Ek 2). Adaletsizlik algısını ve buna bağlı öfkeyi tetikleyeceği varsayılan senaryo, bu tez kapsamında geliştirilmiştir. Örneklemin, kolay ulaşılabilirliğe sahip olmaları nedeniyle psikoloji bölümü lisans öğrencilerinden oluşması planlandığı için senaryo da psikoloji öğrencilerini yakından ilgilendiren bir bağlam olarak "Psikolog Meslek Yasası" problemi üzerinden oluşturulmuştur.

Günümüzde kalabalık ve prestijli meslek gruplarından biri olmasına rağmen, birçok gelişmiş ülkenin aksine Türkiye'de çalışan psikologların henüz bir meslek yasası bulunmamaktadır. Psikologlar hala 1928'de o dönemin şartlarına uygun olarak çıkarılan ve daha çok sağlık çalışanlarını ilgilendiren Tababet ve Şuabatı San'atlarının İcrasına

Dayalı Kanun'a (1928) tabidir. Psikologların görev tanımlarındaki belirsizlik çok sayıda hak ihlaline yol açmakta, yasal boşluktan ötürü psikolog unvanı olmayan kişilerin psikolojik danışma hizmeti vermeleri, ruh sağlığı hizmetlerinin niteliksizleşmesi, bu hizmetlere başvuran kişilerin zarar görmeleri gibi olumsuz durumlar doğmaktadır (TODAP, 2013). Bu nedenlerden ötürü psikolog adayı olan psikoloji lisans öğrencileri, lisans eğitimine başladıkları andan itibaren aldıkları derslerde, teorik ve uygulamalı eğitimlerde çeşitli vesilelerle meslek yasası problemine şahit olmakta ve bu konuya yönelik farkındalık kazanmaktadırlar. Mevcut mevzuata göre bir yurtiçi psikoloji lisans programından lisans derecesi ile mezun olan kişiler psikolog unvanı kullanma hakkına sahiptir (Türk Psikologlar Derneği, 2023). Bu çalışmada oluşturulan senaryoya göre ise TBMM'nin gündeminde olan yasa tasarısı taslağı, artık psikolog unvanı alabilmek için psikoloji alanında yüksek lisans ve doktora eğitimlerini de tamamlamanın zorunlu hale getirilmesini öngörmektedir. Psikoloji öğrencileri açısından senaryonun özellikle adaletsizlik hissini tetikleyeceği düşünülen tarafı, bu yasa tasarısının mevcut psikoloji lisans öğrencilerini de kapsayacak olmasıdır. Yani lisans mezunu olması halinde psikolog unvanı alacağı beklentisi ve teminatıyla lisans eğitimine başlamış olan öğrencilerin bu kazanılmış haklarının ellerinden alınması durumu, senaryodaki adaletsizlik temasını oluşturmaktadır.

Uzmanlardan Ek 2'de yer alan senaryoyu literatür ve kişisel deneyimleri ışığında değerlendirerek senaryonun adaletsizlik hissi uyandırma potansiyeline ne kadar sahip olduğu (*1 = Hiç uygun değil; 2 = Büyük bir değişiklik yapılmadığı sürece uygun değil; 3 = Uygun ancak küçük değişikliğe ihtiyaç var; 4 = Oldukça uygun*) ve dilinin ne kadar açık/net/anlaşılır olduğu (*1 = Hiç anlaşılır değil; 2 = Büyük bir değişiklik yapılmadığı sürece anlaşılır değil; 3 = Anlaşılır ancak küçük değişikliğe ihtiyaç var; 4 = Oldukça anlaşılır*) konularında görüş bildirmeleri yine e-posta yoluyla istenmiştir. Uzmanlara ayrıca senaryonun değiştirilmeye ya da geliştirilmeye muhtaç yönleri olup olmadığı sorulmuştur. Burada da ölçek maddesi değerlendirmelerinde olduğu gibi mKGİ'ye başvurulmuştur.

3.1.3.Risk Düzeylerine Göre Kolektif Eylem Türlerinin Belirlenmesi

Kaynak hareketliliği kuramına göre yüksek riskli algılanan eylem türlerinde kolektif özendiriciler, düşük riskli algılanan eylem türlerinde ise bireysel ve sosyal özendiriciler kolektif eyleme katılımda daha belirleyicidir. Diğer yandan kuram kapsamında gerçekleştirilen çalışmalarda kolektif eylemler örneklemi oluşturan bireylerin öznel risk algılarına göre değil, araştırmacıların keyfi tercihlerine veya dolaylı göstergelere göre "yüksek" veya "düşük" maliyetli olarak gruplara ayrılmıştır. Mevcut tez çalışmasında kolektif eylemlerin, katılımcıların algıladığı politik risk düzeylerine (düşük-orta-yüksek) göre sınıflandırılmaları hedeflenmiştir.

Hipotez 12 ve 13'ün test edilebilmesi için öncelikle birinci ön çalışma kapsamında 27 kişiden oluşan psikoloji lisans öğrencisi örneklemine Psikolog Meslek Yasası senaryosu okutulduktan sonra bu konuda düzenlenen çeşitli kolektif eylemlere davet edildiklerini düşünmeleri istenmiştir. Ardından katılımcılardan toplam dokuz eylem türünün her biri için algıladıkları politik risk olasılığına ilişkin farklı maddeleri (etiketlenme, soruşturma açılması, tutuklanma vs.) ne derece olası bulduklarını değerlendirmeleri istenmiştir (1= Olasılık çok düşük; 5= Olasılık çok yüksek). Son olarak katılımcılardan her bir risk maddesini (etiketlenme, soruşturma açılması, tutuklanma vs.) ne düzeyde "önemli" buldukları da sorulmuştur (bkz. Ek 3). Bu şekilde psikoloji öğrencilerinin algıladığı politik risk düzeyi bakımından birbirinden ayrışan üç farklı eylem türünün, ikinci ön çalışma ve ana çalışma için seçilmesi hedeflenmiştir.

3.2.Bulgular

3.2.1.Ölçek Maddelerinin Belirlenmesi ile İlgili Bulgular

Uzman değerlendirmesi sonucunda, başlangıçta oluşturulan 41 maddelik havuz içerisindeki maddeler arasından kapsam geçerliği indeksi kritik sınırın (0.70) altında kalan maddeler çıkartılmıştır. Çıkartılan maddeler Tablo 3'te asterisk (*) ile işaretlenmiştir. Kalan maddeler ise uzmanlardan gelen anlaşılırlık ve açıklık ile ilgili geribildirimler doğrultusunda revize edilmiştir. Maddeler çıkartılmadan önce ve sonra ölçeklerin sahip olduğu kapsam geçerliği indeksi (öKGİ) değerleri Tablo 5 ve Tablo 6'da görülmektedir. Maddeler çıkartıldıktan sonra hem madde çıkartılan alt ölçeklerin hem de tüm ölçeğin kapsam geçerliği indeksinde artış gerçekleşmiştir. Sonuç olarak kapsam

geçerliği analizleri sonucunda madde havuzundaki madde sayısı bu aşamada 41'den 35'e düşürülmüştür.

Tablo 5. *Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği Madde Eksiltme Yapılmadan Önceki Değerleri*

	öKGİ		Açıklık / netlik / anlaşılırlık (4 üzerinden)
	Uzmanlar arası genel uyuşma yöntemi	Ortalama öKGİ yöntemi	
Bireysel özendiriciler alt boyutu	0,69	0,91	3,44
Sosyal özendiriciler alt boyutu	0,79	0,95	3,49
Kolektif özendiriciler alt boyutu	0,83	0,97	3,67
Tüm ölçek	0,76	0,94	3,49

Tablo 6. *Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği Madde Eksiltmeden Sonraki Değerleri*

	öKGİ		Açıklık / netlik / anlaşılırlık (4 üzerinden)
	Uzmanlar arası genel uyuşma yöntemi	Ortalama öKGİ yöntemi	
Bireysel özendiriciler alt boyutu	0,79	0,96	3,54
Sosyal özendiriciler alt boyutu	0,87	0,97	3,63
Kolektif özendiriciler alt boyutu	0,83	0,97	3,67
Tüm ölçek	0,83	0,97	3,6

3.2.2. Senaryoya Son Halinin Verilmesi ile İlgili Bulgular

Psikolog Meslek Yasası senaryosu tüm uzmanlar tarafından uygun ("3 = Uygun ancak küçük değişikliğe ihtiyaç var" veya "4 = Oldukça uygun") ve anlaşılır ("3 = Anlaşılır ancak küçük değişikliğe ihtiyaç var" veya "4 = Oldukça anlaşılır") olarak değerlendirilmiştir. Ucu açık yanıt formunu dolduran iki uzman, sosyal psikolojideki adaletsizlik araştırmalarında genellikle vurgulanan "dış grup bağlamının" senaryoda muğlak olması (karar alıcılar mı yoksa psikoloji dışındaki bölümlerde okuyan öğrenciler mi) nedeniyle gözden geçirilmesini önermiş, ancak mevcut çalışmada bu konunun büyük bir önem arz etmediği düşünülerek senaryo bu haliyle kullanılmıştır.

3.2.3.Risk Düzeylerine Göre Kolektif Eylem Türlerinin Belirlenmesi ile İlgili Bulgular

Tablo 7 katılımcıların algıladıkları politik risk olasılığına göre düşükten yükseğe doğru sıralanmış kolektif eylem türlerini göstermektedir. Bu tabloda ayrıca algılanan risk olasılığının riske verilen önem ile çarpılarak elde edilen bütünleşik risk algısı değeri de ayrı bir sütun olarak verilmiştir.

Tablo 7. *Üniversite Öğrencilerinin Algıladıkları Risk Düzeyine Göre Kolektif Eylemler*

Eylem türü	Algılanan risk olasılığı (5 üzerinden)	Algılanan risk düzeyi (Olasılık * Olumsuzluk) (25 üzerinden)
Karara tepki gösteren, anonim (kimliğinizin saklı kalacağı) ve çevrimiçi (online) bir imza kampanyasına katılmak	1,24	5,09
Başkalarının sosyal medya hesapları (Facebook, Twitter) yoluyla gönderdiği, kararı eleştiren paylaşımları beğenmek veya paylaşmak	2,05	8,46
Karara tepki gösteren, anonim olmayan (kimliğinizi saklamayacağınız) ve çevrimiçi (online) bir imza kampanyasına katılmak	2,12	8,76
TBMM'de bu kararı alan komisyon üyelerine kararın geri çekilmesini talep eden bir e-posta göndermek	2,13	8,78
Türk Psikologlar Derneği'nin bulunduğunuz ildeki şubesinin önünde yapılacak bir basın açıklamasına bizzat katılmak	2,40	9,91
Kendinizin hazırladığı, kararı eleştiren içerikte bir sosyal medya paylaşımını sosyal medya hesaplarınız (Facebook, Twitter) yoluyla yaymak	2,52	10,29
Kararı protesto etmek amacıyla TBMM binasına doğru yapılacak barışçıl bir yürüyüşe katılmak	2,84	11,79
Bölümdeki ders ve sınavları boykot etmek	3,11	12,87
Kararı protesto amacıyla TBMM'ye doğru düzenlenen, çevreye fiziksel zarar verme	4,40	18,17

Eylem türü	Algılanan risk olasılığı (5 üzerinden)	Algılanan risk düzeyi (Olasılık * Olumsuzluk) (25 üzerinden)
(otomobillere ve binalara taş atma, yakma girişiminde bulunma vs.) potansiyelinin yüksek olduğu grupları da içeren bir yürüyüşe katılmak		

Bu sıralama doğrultusunda "algılanan risk olasılığı" ortalama puanları, eylemlerin belirlenmesinde temel kriter olarak kabul edilmiş; katılımcılar tarafından düşük, orta ve yüksek riskli olarak algılanan şu eylem türleri sonraki aşamalarda kullanılmak üzere seçilmiştir:

1- Karara tepki gösteren, anonim (kimliğinizin saklı kalacağı) ve çevrimiçi (online) bir imza kampanyasına katılmak
2- Kendinizin hazırladığı, kararı eleştiren içerikte bir sosyal medya paylaşımını sosyal medya hesaplarınız (Facebook, Twitter) yoluyla yaymak
3- Kararı protesto amacıyla TBMM'ye doğru düzenlenen, çevreye fiziksel zarar verme (otomobillere ve binalara taş atma, yakma girişiminde bulunma vs.) potansiyelinin yüksek olduğu grupları da içeren bir yürüyüşe katılmak

BÖLÜM IV

İKİNCİ ÖN ÇALIŞMA

İkinci ön çalışmada, birinci ön çalışma aşamasında maddeleri belirlenen Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği'nin psikometrik özelliklerinin sınanması hedeflenmiştir.

4.1.Yöntem

4.1.1.Örneklem

İkinci ön çalışmada, örneklem büyüklüğünü belirlemede sıkça kullanılan N:p *(N = Katılımcı sayısı; p = Ölçülen değişken sayısı)* 5:1 kuralı referans alınmıştır (Kyriazos, 2018). Her ölçek maddesi bir değişken olarak düşünülerek madde sayısının en az 5 katı kadar katılımcıya ulaşılması hedeflenmiştir. Dolayısıyla 35 maddeden oluşan ölçek için en az 175 katılımcıdan veri toplanması gerekmektedir. Olası veri kayıplarını da göz önüne alarak ölçek maddesi başına 5 ila 10 katılımcı, toplamda 175 ila 350 arası sayıda katılımcı hedefi belirlenmiştir. Bursa Uludağ Üniversitesi ve Bursa Teknik Üniversitesi'nde eğitim görmekte olan psikoloji bölümü lisans öğrencisi 288 kişiye ders ve sınavlar esnasında ulaşılarak kâğıt-kalem formatında veri toplanmıştır. İkinci ön çalışmada katılımcılardan doldurmaları istenen ölçek formu Ek 4'tedir.

4.1.2.İşlem

Çalışmaya katılmayı kabul eden öğrenciler öncelikle bilgilendirilmiş onam formunu doldurmuştur (bkz. Ek 4/a). Demografik bilgi formunun (bkz. Ek 4/b) ardından katılımcılara psikolog meslek yasası senaryosu (bkz. Ek 4/c) okutulmuş, sonra da bu senaryo bağlamında hissettikleri adaletsizlik algısı ve öfke duygusuna dair birer maddelik ölçümler alınmıştır (bkz. Ek 4/d). Ardından bir kolektif eylem daveti yönergesiyle birlikte üç eylem türünü (TBMM'ye yürüyüş, sosyal medya paylaşımı, anonim kampanya) düşünerek ölçekleri doldurmaları istenmiştir (bkz. Ek 4/e). Öncelik etkisini ortadan kaldırmak amacıyla katılımcıların yarısına eylem türleri yüksek riskli olandan düşük riskli olana gidecek şekilde, diğer yarısına ise eylem türleri düşük riskli olandan yüksek riskli olana gidecek şekilde sunulmuştur. Bu aşamanın sonunda Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği'nin psikometrik özellikleri faktör analizi ve güvenirlik

analizleri ile sınanmıştır. Bu psikometrik özeliklerin incelenmesi için SPSS 23 paket programı kullanılmıştır.

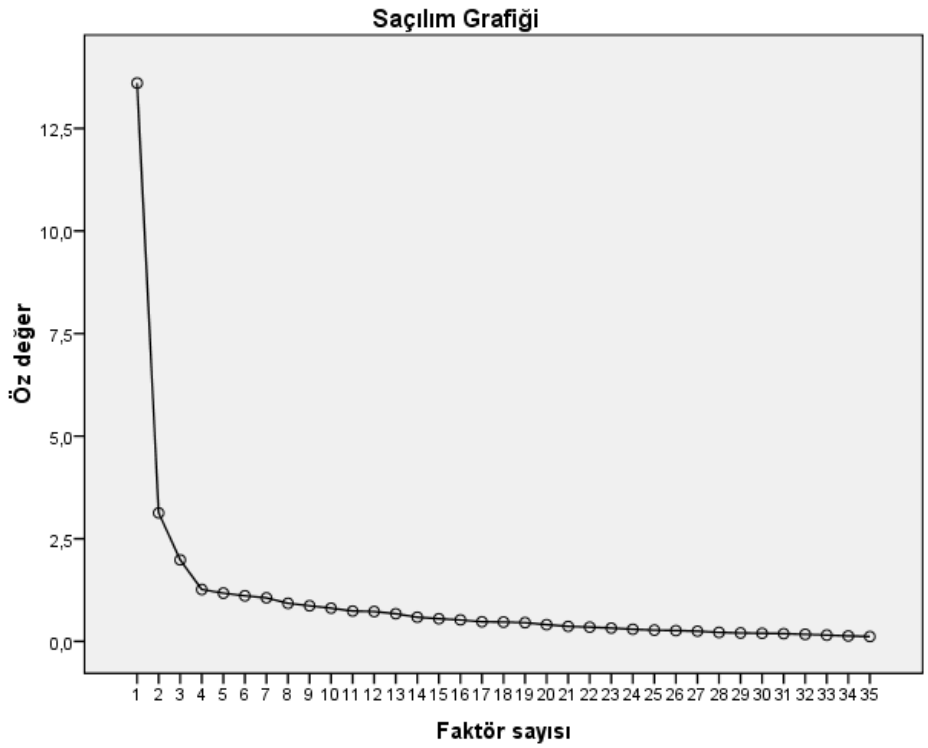
4.2.Bulgular

Veri seti üzerinde öncelikle ters kodlanan maddeler düzeltilmiş, kayıp değere sahip hücreler ise maddeye katılımcıların verdiği ortalama puan ile doldurulmuştur. Senaryonun tüm katılımcılarda uyandırdığı ortalama adaletsizlik hissi (7 üzerinden) 5.36, öfke duygusu ise (7 üzerinden) 4.68 düzeyinde bulunmuştur.

Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği'nin faktör yapısı ilk olarak yürüyüş eylemi bağlamında toplanan veriler üzerinden incelenmiştir. Ölçeğin faktör yapısını incelemek amacıyla doğrudan oblimin döndürmesi kullanılarak açımlayıcı faktör analizi (AFA), temel eksen faktörizasyonu yöntemi ile yapılmıştır. Analiz sonucunda KMO değeri .93 olarak tespit edilmiştir. Bu değer, faktör analizini gerçekleştirebilmek için verilerin "mükemmel düzeyde" (>.90) olduğunu göstermektedir (Kaiser, 1970; Kaiser ve Rice, 1974). Bartlett'in Küresellik Testine göre $\chi 2$ (595) = 6132.24 (p < .001) olarak belirlenmiş, verilerin faktör analizine uygun olduğu görülmüştür. Ardından öz değeri 1'den büyük olan faktör sayısına bakılmış ve öz değeri 1'den büyük yedi faktör olduğu gözlenmiştir. Ancak "Yüklemelerin Karesi Çıkarım Toplamları" (Extraction Sums of Squared Loadings) tablosunda üç faktör önerildiği görülmüştür. Birinci faktör toplam varyansın %38.87'sini, ikinci faktör toplam varyansın %8.94'ünü, üçüncü faktör ise toplam varyansın %5.67'sini açıklamıştır. Üç faktör kümülatif olarak toplam varyansın %53.48'ini açıklamıştır. Saçılım grafiği (scree plot) ve paralel analiz de üç faktör önermiştir. Paralel analiz, yapay veri setleri oluşturarak bootstrap yöntemi gibi veri setini çoğaltan, rastgele faktör analizleri yaparak bunların ortalamasını alan, web tabanlı bir uygulaması da bulunan bir analiz türüdür (Patil, 2008). Bu analizin ortaya koyduğu öz değerler, araştırmacının SPSS'teki faktör analizi sonucu elde ettiği öz değerlerden küçük ise ilgili alt boyutun kabul edilebileceği düşünülmektedir (Patil, 2008).

Şekil 4'te saçılım grafiği, Tablo 8'de ise paralel analiz sonuçları görülmektedir.

Şekil 4. *Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği İlk Faktör Analizine Ait Saçılım Grafiği*

Tablo 8. *Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği İçin Paralel Analiz ile Faktör Analizi Sonucu Ortaya Çıkan Öz Değerlerin Karşılaştırılması*

Faktörler	Mevcut Veriden Elde Edilen Öz Değerler	Paralel Analizden Elde Edilen Öz Değerler
Faktör 1	**13.61**	**1.75**
Faktör 2	**3.13**	**1.66**
Faktör 3	**1.98**	**1.59**
Faktör 4	1.26	1.52
Faktör 5	1.17	1.47
Faktör 6	1.11	1.41
Faktör 7	1.06	1.37
Faktör 8	0.93	1.32
Faktör 9	0.87	1.28
Faktör 10	0.81	1.24

Tüm bu bulgular üç faktörlü bir çözüm önerdiği için maddeler üç faktörde toplanmaya zorlanacak şekilde faktör analizi tekrarlanmıştır. Faktörlerde hangi maddelerin yer

alacağına ilişkin yapılan değerlendirmede Tabachnick ve Fidell'in (2006) önermiş olduğu değer olan .32 ve üzeri faktör yüküne sahip maddelerin kabul edilmesi uygun görülmüştür. .32'nin üzerinde faktör yüküne sahip olan maddelerden oluşan yeni örüntü matrisinde (pattern matrix) 1 ve 30. maddeler birden fazla faktöre yüklenerek binişiklik gösterdikleri için; 31 ve 24. maddeler ise herhangi bir faktöre yüklenmedikleri için ölçekten çıkarılmıştır. Bu şekilde toplam madde sayısı 31'e inmiştir. Tekrarlanan analiz sonuçlarına göre 1. faktör toplam varyansın %41.51'ini, 2. faktör toplam varyansın %9.85'ini, 3. faktör toplam varyansın %5.68'ini ve üç faktör kümülatif olarak toplam varyansın %57.03'ünü açıklamıştır.

Aynı faktör altında bir araya gelen maddelerin anlamsal bir yakınlığa sahip olup olmadıkları incelenmiştir. Madde içerikleri incelendiğinde birinci faktörün "bireysel ödül", ikinci faktörün "sosyal ödül", üçüncü faktörün ise "düşük bedel" olarak isimlendirilebileceği düşünülmüştür. Bireysel ödül faktörü kişisel esenlik halini, iyi oluşu, olumlu duygulanımı ve artan sosyal sermayeyi ifade eden maddeler içermesi nedeniyle bu şekilde adlandırılmıştır. Sosyal ödül faktöründeki maddelerin çoğu, eyleme katılım bağlamında mevcut sosyal sermayeden alınacak desteği veya bu sosyal sermayenin doğrudan eyleme verdiği desteği ifade etmektedir. Son olarak düşük bedel faktörü ise eyleme katılımdan ötürü zaman, maddiyat, sorumluluklar vb. çeşitli konularda yaşanması öngörülen güçlükleri ifade eden maddelerden oluştuğu için bu şekilde adlandırılmıştır. Başlangıçta kuramsal olarak ayrı bir boyut oluşturacağı düşünülen kolektif özendirici maddelerinin, yani eyleme katılımın yüksek olacağına ve eylemin başarıyla ulaşacağına yönelik inanca ilişkin maddelerin bu üç faktörün altında dağıldığı ve ayrı bir boyut oluşturmadığı dikkat çekmektedir.

Yürüyüş eylemi bağlamında gözlenen ve literatürle de kısmen örtüşen bu üçlü faktör yapısının sosyal medya paylaşımı ve anonim kampanya eylem türleri bağlamında da geçerli olup olmadığını değerlendirmek üzere aynı yöntem kullanılarak açımlayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Yürüyüş eylemi bağlamında herhangi bir faktöre yüklenmeyen ve binişiklik gösteren dört madde, sosyal medya paylaşımı ve anonim kampanya eylemlerinin rasyonel özendiricileri madde havuzundan çıkarılarak ve üç faktöre zorlanarak analiz tekrarlandığında faktörlere yüklenen maddelerin yürüyüş eylemi

bağlamındaki faktör dağılımı ile büyük ölçüde benzeştiği gözlenmiştir. Aşağıda Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği'nin sosyal medya paylaşımı ve anonim kampanya eylemleri bağlamında gerçekleştirilen faktör analizlerinin sonuçları yer almaktadır.

Kolektif Eyleme Katılımın Rasyonel Özendiricileri Ölçeği'nin sosyal medya paylaşımı bağlamında KMO değeri .92 olarak tespit edilmiştir. Bartlett'in Küresellik Testi'ne göre $\chi 2$ (465) = 5974.62 ($p < .001$) olarak belirlenmiş, verilerin faktör analizine uygun olduğu görülmüştür. Birinci faktör toplam varyansın %40.21'ini, ikinci faktör toplam varyansın %11.25'ini, üçüncü faktör ise toplam varyansın %5.68'ini açıklamıştır. Üç faktör kümülatif olarak toplam varyansın %57.14'ünü açıklamıştır.

Kolektif Eyleme Katılımın Rasyonel Özendiricileri Ölçeği'nin anonim kampanya bağlamında KMO değeri .91 olarak tespit edilmiştir. Bartlett'in Küresellik Testi'ne göre ise $\chi 2$ (465) = 5365.88 ($p < .001$) olarak belirlenmiş, verilerin faktör analizine uygun olduğu görülmüştür. Birinci faktör toplam varyansın %33.58'ini, ikinci faktör toplam varyansın %15.03'ünü, üçüncü faktör ise toplam varyansın %6.05'ini açıklamıştır. Üç faktör kümülatif olarak toplam varyansın %54.65'ini açıklamıştır.

Örüntü matrisleri, en az iki eylem türünde birden binişiklik gösteren veya herhangi bir faktöre yüklenmeyen maddeler açısından tekrar değerlendirilmiştir. Sosyal medya paylaşımı ve anonim kampanya eylemlerinin her ikisinin örüntü matrisinde de iki maddenin binişiklik gösterdiği dikkat çekmiştir. Bunun üzerine hem bu iki eylem türü hem de yürüyüş eylemi bağlamında çalışılan maddeler arasından bu iki madde çıkarılarak ve ardından üç faktöre zorlanarak açımlayıcı faktör analizleri 29 madde ile tekrarlanmıştır.

Son örüntü matrislerinde 29 maddelik ölçeğin faktör yapısının her üç eylem türü bağlamında da birbirine oldukça benzer olduğu görülmüştür (bkz. Tablo 10). Ölçeklerin son halinde yapılan faktör analizi sonuçlarına göre faktörlerin açıkladıkları toplam varyanslar Tablo 9'da görüldüğü gibi bulunmuştur.

Tablo 9. *Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği İçin Faktörlerin Açıkladığı Varyans Yüzdeleri*

	1. faktör (%)	2. faktör (%)	3. faktör (%)	Toplam varyans (%)
Yürüyüş	40.30	10.52	6.03	56.86
Sosyal medya	39.99	11.96	5.41	57.36
Anonim kampanya	33.37	16.05	6.04	55.46

Tablo 10. *Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği Yanıtlarına Uygulanan Açımlayıcı Faktör Analizlerinin Sonuçları*

		Yürüyüş eylemi bağlamında	Sosyal medya paylaşımı bağlamında	Anonim imza kampanyası bağlamında
Bireysel ödül faktörü	Cronbach α	.94	.94	.92
	Açıklanan Varyans	%40.30	%39.99	%33.37
	Madde sayısı	15	14	14
	Ortalama (SS)	2.70 (0.92)	3.58 (0.83)	3.28 (0.83)
M8. Eyleme katılırsam kendimi daha değerli hissederim.		.838	.805	.867
M28. Bu eyleme katılırsam kendimi önemli hissederim.		.823	.764	.783
M25. Bu eyleme katılırsam kendime yönelik saygım artar.		.799	.757	.776
M34. Bu eyleme katılırsam kendimi iyi hissederim.		.769	.692	.702
M23. Bu eylem duygularımı ifade etmeme yardım edecektir.		.733	.594	.575
M11. Bu eyleme katılırsam işe yarar bir şey yapmış olurum.		.711	.621	.565
M7. Bu eyleme katılırsam kendimi diğer eylemcilerle dayanışma içinde hissederim.		.694	.598	.577
M4. Bu eyleme katılırsam diğer eylemciler nezdinde sosyal kabul göreceğimi düşünüyorum.		.689	.607	.533
M32. Bu eylem benim için keyifli olacaktır.		.654	.549	.725
M2. Bu eyleme katılmak bana kendimi saygın biri olarak hissettirir.		.654	.657	.680
M13. Bu eyleme katılmak kendimi daha iyi tanımama yardımcı olacaktır.		.636	.707	.658
M12. Bu eyleme katılırsam sosyal çevrem genişleyebilir.		.608	.748	.656
M17. Bu eyleme katılırsam eylemcilerle ortak bir amaç için mücadele ettiğimizi hissedebilirim.		.583	.526	.557

		Yürüyüş eylemi bağlamında	Sosyal medya paylaşımı bağlamında	Anonim imza kampanyası bağlamında
M9. Bu eyleme katılırsam yeni ve farklı insanlarla tanışabilirim.		.558	.711	.586
Sosyal ödül faktörü	Cronbach α	.90	.91	.89
	Açıklanan Varyans	%10.52	%5.41	%6.04
	Madde sayısı	9	9	8
	Ortalama (SS)	2.68 (0.88)	3.91 (0.79)	3.96 (0.72)
M29. Bu eyleme katılmak istediğimi ifade edersem ailem beni dinleyecek ve bana hak verecektir.		(.831)	(-.902)	(-.977)
M19. Bu eyleme katılırsam ailem benim arkamda duracaktır.		(.827)	(-.950)	(-.928)
M35. Bu eyleme katılma kararıma ailem saygı duyacaktır.		(.781)	(-.849)	(-.830)
M22. Yakın arkadaşlarım eyleme katılma kararı alırsam beni destekleyecektir.		(.633)	(-.552)	(-.664)
M20. Bu eyleme birçok arkadaşımın veya tanıdığımın katılacağına inanıyorum.		(.614)	(-.503)	(-.571)
M26. Bu eyleme katılmamı teşvik edecek ve destekleyecek tanıdıklarım var.		(.582)	(-.556)	(-.611)
M14. Bu eyleme katılmam konusunda yakınlarım beni destekleyecektir.		(.549)	(-.774)	(-.690)
M15. Bu eyleme psikoloji alanında çalışan veya öğrenci olan çok fazla kişinin katılacağına inanıyorum.		(.501)	(-.376)	(-.543)
M33. Bu eyleme katılırsam bazı yakınlarım beni eleştirebilir. (T)		(.393)	(-.373)	-

		Yürüyüş eylemi bağlamında	Sosyal medya paylaşımı bağlamında	Anonim imza kampanyası bağlamında
Düşük bedel faktörü	Cronbach α	.69	.75	.71
	Açıklanan Varyans	%6.03	%11.96	%16.05
	Madde sayısı	5	6	5
	Ortalama (SS)	3.16 (0.84)	4.05 (0.66)	4.25 (0.63)
M16. Bu eyleme zaman ayırırsam derslerimden ve diğer sorumluluklarımdan geri kalacağımı düşünüyorum. (T)		(.583)	(.715)	(.681)
M18. Bu eyleme katılmak benim için zaman kaybına neden olacaktır. (T)		(.561)	(.857)	(.734)
M27. Bu eyleme katılırsam değer verdiğim kişilerden bazıları beni yargılayacaktır. (T)		(.528)	(.409)	-
M6.Kendimi eyleme katılma konusunda yeterince cesur hissetmiyorum.(T)		(.440)	(.379)	(.453)
M21. Bu eyleme katılmak beni maddi olarak zorlayacaktır. (T)		(.391)	(.490)	(.593)
M3. Bu eylemin benim için sıkıcı bir etkinlik olacağını düşünüyorum. (T)		-	(.500)	(.399)
	Toplam Cronbach α	.94	.94	.91
	Açıklanan Toplam Varyans	%56.86	%57.36	%55.46
	Toplam madde sayısı	29	29	27
	Ortalama (SS)	2.78 (0.74)	3.78 (0.65)	3.68 (0.58)

Geliştirilen ölçüm aracındaki farklı faktörlerin birbiriyle olan ilişkisini incelemek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır. Bulgular incelendiğinde genel olarak faktörler arasında anlamlı, orta düzeyde ve pozitif yönde ilişkiler bulunduğu görülmüştür. Üç ayrı bağlamda (anonim kampanya, sosyal medya paylaşımı ve yürüyüş) yer alan aynı faktörlerin birbirileriyle pozitif yönde anlamlı ilişkileri olduğu bulunmuştur (bkz. Tablo 11).

Tablo 11. *Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği Faktörleri Arasındaki Pearson Korelasyon Katsayıları*

		Yürüyüş			Sosyal medya paylaşımı			Anonim kampanya		
		Bireysel ödül	Sosyal ödül	Düşük bedel	Bireysel ödül	Sosyal ödül	Düşük bedel	Bireysel ödül	Sosyal ödül	Düşük bedel
Yürüyüş	Bireysel ödül	-	.61**	.26**	.33**	.12	.01	.26**	.15*	.09
	Sosyal ödül		-	.44**	.11	.28**	.09	.002	.25**	.08
	Düşük bedel			-	-.06	.09	.38**	-.12*	.10	.35**
Sosyal medya paylaşımı	Bireysel ödül				-	.59**	.34**	.75**	.49**	.17**
	Sosyal ödül					-	.58**	.34**	.79**	.33**
	Düşük bedel						-	.14*	.44**	.56**
Anonim kampanya	Bireysel ödül							-	.41**	.01
	Sosyal ödül								-	.41**
	Düşük bedel									-

** Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

* Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Son olarak hem tüm ölçeğin hem de ortaya çıkan üç faktörün güvenirlik katsayıları üç ayrı eylem türü bağlamında incelenmiştir. Örneğin yürüyüş eylemi bağlamında ölçek toplamının Cronbach α güvenirlik katsayısı .94 olarak tespit edilmiştir. Ardından, ölçüm aracındaki üç alt boyut ayrı ayrı analize tabi tutulmuştur. Bu doğrultuda Cronbach α değerleri sırasıyla bireysel ödül alt boyutu için .94, sosyal ödül alt boyutu için .90, düşük bedel alt boyutu için ise .69 olarak tespit edilmiştir. Bu bulgular, kolektif eylemin rasyonel özendiricilerini ölçme konusunda bu ölçeğin güvenilir bir ölçüm aracı olarak

kullanılabileceğini göstermektedir. Aşağıdaki tabloda Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği'nin üç eylem türü bağlamında iç tutarlılık katsayıları yer almaktadır.

Tablo 12. *Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği İçin Farklı Eylemler Bağlamında İç Tutarlılık Katsayıları*

	Bireysel ödül	Sosyal ödül	Düşük bedel	Toplam
Yürüyüş	.94	.90	.69	.94
Sosyal medya	.94	.91	.75	.94
Anonim kampanya	.92	.89	.71	.91

4.3.Tartışma

Literatürde kolektif eyleme katılıma ilişkin rasyonel seçim faktörlerini ölçmeye yönelik bir ölçüm aracı bulunmadığı tespit edildiğinden hem bu çalışmada hem de ilerideki çalışmalarda kullanılabilecek bir ölçek geliştirilmiştir. Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği adı verilen bu ölçeğe geniş bir literatür taraması, kapsam geçerliği için uzman görüşlerinin alınması ve son olarak psikometrik özelliklerinin sınanmasıyla birlikte son hali verilmiştir. Ölçek 29 maddeden ve üç alt ölçekten oluşmaktadır: Bireysel ödül, sosyal ödül ve düşük bedel. Bu üç faktörlü yapı, kaynak hareketliliği kuramının varsayımlarından tamamen olmasa da kısmen ayrışmaktadır. Bireysel ödül faktörü kuramdaki bireysel özendiriciler faktörü ile, sosyal ödül faktörü ise kuramdaki sosyal özendiriciler faktörü ile büyük ölçüde benzer içeriktedir. Diğer yandan beklenmedik şekilde kolektif özendiriciler gibi bir faktör ortaya çıkmamış, bunun yerine bireysel özendiricilerin (bireysel ödül) altında yer alacağı düşünülen bedel algısına ilişkin bazı maddeler (zaman kaybı, sorumluluklardan geri kalma, maddi kayıplar vs.) düşük bedel adında yeni bir faktör oluşturmuştur.

Geliştirilen ölçeğin önemli kısıtlılıklarından biri, psikoloji öğrencileri örnekleminde, oldukça spesifik bir konu özelinde sınanmış olmasıdır. Farklı örneklemlerde, daha az ya da daha fazla riskli bağlamlarda ölçeğin benzer faktör yapısına sahip olup olmayacağını

ilerideki çalışmalar gösterebilecektir. Ölçeğin bir diğer problemi ise, sosyal psikolojik literatürden doğmamış ve görgül olarak çok güçlü bir altyapıya dayanmayan maddelere sahip olmasıdır. Hem kaynak hareketliliği kuramı hem de kuramın merkezinde yer alan rasyonel özendiriciler değişkeni sosyal psikolojik olguları incelese de bunu sosyal psikoloji kavramsallaştırmaları üzerinden yapmamaktadır. Büyük ölçüde siyaset bilimi ve sosyoloji literatürünün tarihsel dinamikleri içinde oluşmuş kavramların, sosyal psikoloji literatürü ve metodolojisi ile entegre edilmeye çalışılması bilim felsefesi içerisinde *kıyaslanamazlık (incommensurability)* olarak adlandırılan ilkenin ihlal edilmesine yol açmış olabilir. Kıyaslanamazlık (ya da eşölçülemezlik), farklı teorik zeminde şekillenmiş olguların aynı bağlam içerisinde ele alınmaması gerektiği varsayımına dayanan bir ilkedir (Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2009). Kıyaslanamazlık zaman zaman psikolojik olgular bağlamında da tartışılmaktadır (Walasek ve Brown, 2023). Özellikle Thomas Kuhn'un bilim felsefesi yaklaşımında bilimsel disiplinler birikimli (kümülatif) şekilde ilerlese de bilimsel devrimler ve kırılmalar nedeniyle farklı paradigmalara ait kavramların ortak bir zeminde kıyaslanamaması gibi bir problem ortaya çıkmaktadır (Kuhn, 1962/2012). Sözü edilen kıyaslanamazlık kuramsal (farklı paradigmalara ait kuramların ve kavramların ortak zeminde ele alınamaması) veya metodolojik (farklı paradigmalara ait yöntemlerin ortak zeminde ele alınamaması) nitelikte olabilir (Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2009). Mevcut tez çalışmasında da farklı bilimsel disiplinler arasındaki kuramsal ve metodolojik uyuşmazlığın bu bağlamda ölçüm aracı geliştirme sürecine yansımış olabileceği düşünülmektedir. Örneğin kaynak hareketliliği kuramında başlı başına bir "faktör" olduğu düşünülen kolektif özendiricilerin işevuruk tanımının her bir bileşeni psikoloji literatüründe apayrı olgulara tekabül etmektedir. (Eyleme çok sayıda kişinin katılacağına duyulan inanç [norm], eyleme çok sayıda kişi katılırsa eylemin başarıya ulaşacağına duyulan inanç [grup etkililiği] ve kişinin eyleme kendi katılımının eylemin başarıya ulaşmasına katkı sağlayacağına duyulan inanç [öz-etkililik]). Başta oluşturulan ölçek maddesi havuzunda kolektif özendiriciyi ölçeceği düşünülen maddelerin bir kısmının sosyal özendiriciler faktörü altında toplanması da bu durumun dolaylı bir göstergesidir.

Ölçek geliştirme çalışmasının bir diğer kısıtlılığı ise maddelerin yalnızca kapsam geçerliklerinin uzman görüşü ile incelenmiş olmasıdır. Ölçek geliştirme çalışmalarında,

özellikle literatürde ilgili kavramın kapsam ve içeriğiyle ilgili sınırlı sayıda bilgi bulunmaktaysa, ilişkili olabilecek diğer ölçeklerle karşılaştırma yapılması kullanılan yöntemlerden biridir. Ölçülmesi hedeflenen olguyla aynı, ona benzer ya da karşıt bir olguyu ölçen başka ölçek(ler) kullanarak korelasyon katsayılarına bakılması, bu şekilde *ıraksak (divergent)* ve *yakınsak (convergent) geçerliğin* test edilmesi önerilmektedir (DeVellis, 2017). Bilindiği kadarıyla sosyal psikolojik literatürde kolektif eylem bağlamında rasyonel seçim olgusunu, rasyonel seçime yakın diğer olguları ya da rasyonel seçimin karşıtı olan olguları ölçen standardize ölçüm araçları bulunmadığı için bu aşamada herhangi bir ölçek referans alınamamıştır.

Yukarıda sözü edilen durum, ölçek kapsamıyla ilgili çeşitli belirsizlikleri beraberinde getirmiştir. Politik risk algısı değişkeninin, ölçeğin kapsamı dışında tutulup tutulmayacağı kararı bu türden bir belirsizliktir. Pilot çalışma aşamasında madde havuzu oluşturulurken referans alınan kaynak hareketliliği kuramı literatürü, giriş bölümünde de sözü edilen kültürel arka planı nedeniyle "politik riski" bir ödül-bedel analizi değişkeni olarak ele almamıştır (bir istisna için bkz. Klandermans ve Oegema, 1987). İlgili kuram temelinde yapılan bazı çalışmalarda ise risk kavramının bedelden kavramsal olarak ayrı ele alınması gerektiğini savunulmuştur (Loveman, 1998). Bu belirsizlik nedenle mevcut tez çalışmasında kullanıldığı haliyle Algılanan Politik Risk Envanteri; bireysel ödül, sosyal ödül ya da düşük bedel alt ölçeklerine de dahil olabilecek nitelikte bazı maddeler içermiştir. Politik risk algısı kavramını ayrı bir değişken olarak ölçmek yerine bir rasyonel seçim değişkeni olarak kolektif eylemin rasyonel özendiricileri ölçeğine dahil etmek alternatif bir tercih olabilirdi. İleride yapılacak çalışmalarda bu konu göz önüne alınabilir.

Ölçeğin faktör yapısının beklendiği gibi çıkmaması mevcut tez çalışmasının hipotezleri bağlamında önemli bir sonuç doğurmuştur. Yüksek riskli eylemlere katılımı bireysel ve sosyal özendiricilere kıyasla kolektif özendiricilerin daha güçlü şekilde yordadığını ileri süren Hipotez 12 ve 13'ün doğrudan sınanma olasılığı ortadan kalkmıştır. Bununla birlikte ortaya çıkan faktör yapısı ve faktörlerin açıkladıkları varyanslar bu hipotezleri kısmen ve dolaylı olarak destekler niteliktedir. Tüm eylem türlerinde en yüksek varyansı bireysel ödül faktörü açıklamaktadır. Diğer bir deyişle tüm eylem biçimlerinde eyleme katılımın en güçlü rasyonel özendiricisi bireysel ödüldür. Bununla birlikte açıklanan

varyans miktarı bakımından ikinci sırada olan faktörler eylem türlerine göre farklılaşmaktadır. Anonim kampanya (düşük risk) ve sosyal medya paylaşımı (orta düzey risk) eylemlerinde ikinci sırayı düşük bedel faktörü alırken, yürüyüş eyleminde (yüksek risk) ikinci sıradaki faktör sosyal ödüldür (bkz. Tablo 10). Yani kaynak hareketliliği kuramının ileri sürdüğü gibi görece yüksek riske sahip eylem türlerine destek verilmesi üzerinde "kendini işe yarar hissetmek" gibi kişisel faydaya dayalı motivasyon kaynakları daha küçük bir paya sahiptir. İnsanlar bu tür yüksek riskli eylemlere katılıp katılmama kararını alırken diğerlerinin ne yaptığına, dolaylı olarak da eylemin etkili olma olasılığına daha çok dikkat ediyor gibi görünmektedir (örn., "Bu eyleme psikoloji alanında çalışan veya öğrenci olan çok fazla kişinin katılacağına inanıyorum").

Sonuç olarak ikinci ön çalışmada, kolektif eyleme katılım niyetinin altındaki ödül-bedel analizini ölçmeyi amaçlayan Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği geliştirilmiştir. Psikometrik analizler ölçeğin güvenilir ve geçerli bir ölçüm aracı olduğunu göstermiştir. Hipotezleri sınayabilmek için ana çalışmada da bu ölçek kullanılmıştır.

BÖLÜM V

ANA ÇALIŞMA

Ana çalışmada rasyonel özendiricilerin ve politik risk algısının, kolektif eylemin sosyal kimlik modeli bağlamında analiz edilmesi hedeflenmiştir. Sosyal kimlik modeli ve politik risk algısı ölçümü için çalışmanın en başında belirlenen ölçüm araçları kullanılmıştır. Rasyonel özendiriciler ise ikinci ön çalışmada geliştirilen ölçek kullanılarak ölçülmüştür. Bununla birlikte ölçek yapısının, kaynak hareketliliği kuramının varsaydığı özendiricilerle kısmen örtüşmesi, hipotezlerin yeniden gözden geçirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Hipotez 12 ve 13 ana çalışmada sınanamamıştır. Başta belirtilen kuramsal modelde ise bir değişiklik olmayıp model Şekil 3'te görüldüğü gibidir.

5.1.Yöntem

5.1.1.Örneklem

Türkiye'nin çeşitli illerindeki devlet ve vakıf üniversitelerinin psikoloji bölümlerinde eğitim gören en az 520 lisans öğrencisine ulaşılması hedeflenmiştir. Örneklem belirlenirken, Jackson'ın (2003) önerdiği N:q prensibi kullanılmıştır. Jackson (2003) minimum örneklem sayısını hesaplarlarken örneklemin (N) istatistiksel tahmin gerektiren parametrelerin sayısına (q) oranının göz önüne alınmasını önermiştir. Jackson'a (2003) göre ideal örneklem boyutu-parametre oranı 20/1 olmalıdır. Daha az ideal olan oran ise 10/1'dir. Ancak bu durumda ve oran düştükçe bulguların güvenirliği de azalmaktadır.

Kolektif eylemin sosyal kimlik modeli grupla özdeşleşme, adaletsizlik temelli öfke, etkililik algısı ve eyleme katılım niyeti değişkenlerini içermektedir. Rasyonel seçim değişkenleri ise politik risk algısının ve bu riske verilen önemin yanı sıra kolektif eylemin rasyonel özendiricileri ölçeğini içermektedir. Bu durumda toplam sekiz değişkenin her biri, bunun yanı sıra tahmin edilecek regresyon katsayıları (15 adet) ve egzojen değişkenler arası kovaryans katsayıları (3 adet) da olmak üzere modelde hesaplanacak parametere sayısı yaklaşık 26 olarak hesaplanmaktadır. Jackson'a (2003) göre en ideal örneklem oranı 20/1 olduğundan, örneklem sayısının en az 520 olarak belirlenmesi uygun bulunmuştur.

Bu şekilde belirlenen katılımcı sayısı, yapısal eşitlik modellemesinde gereken minimum örneklem sayısına ilişkin diğer pek çok araştırmacının önerileriyle de tutarlı olmaktadır. Örneğin, Boomsma (1985) örneklem boyutunun minimum 100 veya 200 olması gerektiğini önermiştir. Bentler ve Chou (1987) ve Bollen (1989) ise örneklemin tahmin edilen parametre başına 5 veya 10 olarak belirlenmesi gerektiğini önermiştir. Nunnally ve Bernstein (1994) ise değişken başına 10 örnek olması gerektiğini belirtmiştir. Hoyle (1995), uyum testinin iyiliğine güvenmek için 100 ile 200 arasında bir örneklem büyüklüğü önerildiğini belirtmektedir. Mitchell'e (1993) göre genel olarak bir model, değişkenlerin 10 ile 20 katı kadar örnek içermelidir. Her ne kadar araştırmacılar örneklem sayısının, model karmaşıklığının yanı sıra pek çok diğer faktöre bağlı olarak da değişebileceğini söyleseler de, Kline (2015) örneklem sayısının en azından 200 olması gerektiğini veya her bir parametre için 10 katılımcı olması gerektiğini belirtmiştir. Genel olarak bu literatüre dayanarak 520 katılımcı hedefi konmuştur.

Çalışmaya Türkiye'deki farklı üniversitelerden 565 psikoloji bölümü öğrencisi katılmış, ölçekler yüz yüze ortamda kağıt-kalem formatında uygulanmıştır. Bulguların genellenebilirliğini artırabilmek adına kültürel ve sosyoekonomik açıdan çeşitliliğe sahip bir örnekleme ulaşılması hedeflenmiştir. Katılımcıların eğitim görmekte olduğu üniversiteler şunlardır: Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa Teknik Üniversitesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Dicle Üniversitesi, Kastamonu Üniversitesi, İzmir Bakırçay Üniversitesi, Erzurum Teknik Üniversitesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Mardin Artuklu Üniversitesi. Öğrencilerin Psikolog Meslek Yasası meselesine aşina olma ve senaryoyu okurken bağlamın içine daha kolay dahil olabilme olasılıklarını artırmak için birinci sınıf öğrencileri örnekleme dahil edilmemiş, yalnızca ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinden veri toplanmıştır.

5.1.2.Ölçüm Araçları

5.1.2.1.Grup Kimliğiyle Özdeşleşme Ölçeği

Grup kimliğiyle özdeşleşmenin ölçümü için bu çalışma bağlamında "psikoloji bölümü öğrencisi" kimliğinin kritik önem taşıdığı düşünülmüştür. Bu nedenle Mael ve Ashforth (1992) tarafından geliştirilmiş, Türkçe uyarlaması Tüzün (2006) tarafından yapılmış

Örgütsel Özdeşleşme Ölçeği, psikoloji bölümü öğrenciliğini temel alacak şekilde düzenlenmiştir (bkz. Ek 5/c). Örgütsel Özdeşleşme Ölçeği, örgütsel özdeşleşmenin gücünün belirlenmesinde kullanılıp 7'li Likert tipi 6 adet sorudan oluşmaktadır. Mael ve Ashforth'un (1992) orijinal çalışmasında ölçeğin iç güvenirlik katsayısı α=.87 olarak bulunmuştur. Tüzün'ün (2006) Türkçe'ye uyarladığı ölçeğin ise tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu ve iç tutarlılık katsayısının α=.78 olduğu görülmüştür. Bu nedenle bu ölçeğin mevcut tez çalışması için kullanılmasının uygun olduğuna karar verilmiştir. "Psikoloji bölümü öğrencilerinin başarısı benim başarımdır." ve "Psikoloji bölümü öğrencileri övüldüğünde, bunu kendime yapılmış iltifat olarak algılarım." gibi maddeler psikoloji öğrencisi kimliğiyle özdeşleşme düzeyini ölçmektedir. Mevcut çalışmada ölçeğin iç tutarlılık katsayısı α=.79 olarak bulunmuştur.

5.1.2.2. Psikolog Meslek Yasası Senaryosu ve Adaletsizlik Ölçümü

Birinci ön çalışmada geliştirilen ve adaletsizlik algısını tetiklediği tespit edilen Psikolog Meslek Yasası'na ilişkin senaryo kullanılmıştır. Senaryonun beklendiği üzere adaletsizlik hissini tetikleyip tetiklemediğini kontrol etmek amacıyla 7'li Likert tipi şu tek soru katılımcılara yöneltilmiştir: "Bu durumun ne kadar adaletsiz olduğunu düşünüyorsunuz?" (Ek 5/d).

5.1.2.3.Öfke Ölçümü

Öfke duygusu literatürdeki pek çok kolektif eylem çalışmasında olduğu gibi tek madde ile ("Bu durum karşısında kendinizi ne kadar öfkelenmiş hissedersiniz?") ölçülmüştür (bkz. Ek 5/d).

5.1.2.4.Grup Etkililiği Algısı Ölçümü

Grup etkililiği algısını ölçmek için van Zomeren ve arkadaşları tarafından geliştirilen (van Zomeren ve ark., 2004; van Zomeren ve ark., 2008); ayrıca üniversite öğrencisi örneklemin haksız bir duruma tepki verme düzeyleri üzerinde etkililik algısının rolüne odaklanan bir çalışmada da kullanılan (van Zomeren, Leach ve ark., 2010) grup etkililiği ölçümü kullanılmıştır. Mevcut çalışmada ölçeğin iç tutarlılık katsayısı α=.89 olarak bulunmuştur (bkz. Ek 5/e).

5.1.2.5.Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği

Birinci ve ikinci ön çalışmalarda geliştirilen 29 maddelik ve 3 alt boyuttan oluşan (bireysel ödül, sosyal ödül, düşük bedel) ölçek kullanılmıştır. Katılımcılardan Psikolog Meslek Yasası ile ilgili senaryoyu düşünerek her bir eylem türü için bu ölçeği ayrı ayrı doldurmaları istenmiştir (bkz. Ek 5/f).

5.1.2.6.Kolektif Eyleme Katılım Niyeti Ölçümü

Kolektif eyleme katılım niyeti, üç eylem türü için ayrı ayrı 5'li Likert tipi (*1 = çok düşük; 5 = çok yüksek*) tek madde ile ("Bu eyleme katılma olasılığınız nedir?") ölçülmüştür (bkz. Ek 5/f).

5.1.2.7.Algılanan Politik Risk Envanteri

Bu çalışmada Algılanan Politik Risk Envanteri kullanılacaktır. Envanter, bireylerin algıladıkları politik riskleri ve bu risklere verilen önemi ölçmek üzere 1.4.1 ve 1.4.2 başlıklarında referans verilen çalışmalarda kullanılan maddelerden oluşturulmuştur. Bu konuda standardize bir ölçüm aracı bulunmamakta; "gözaltına alınabilirim", "etiketlenebilirim", "üniversitemden kınama cezası alabilirim" gibi standart maddeler üzerinden kişilerin politik risk algıları ölçülmektedir. Kişilerin politik bir risk unsurunu "olası" görme ve bu olasılığı "kritik/önemli olarak değerlendirme" düzeylerinin farklı eylem türleri için belirlenmesi planlanmıştır (bkz. Ek 5/g).

5.1.3.Veri Analizi

Örneklemin demografik profili ve değişkenlerden alınan ortalama puanlar SPSS 23 paket programı ile incelenmiştir. Ayrıca katılımcıların üç farklı eylem türüne dair algıladıkları politik risk olasılıkları ve bu üç eylem türü bakımından katılımcıların sahip olduğu rasyonel özendiricilerin düzeyi de aynı programda tekrarlı ölçüm varyans analizi ile incelenmiştir. Önerilen modeller ise AMOS 24 programı ile yol analizi ile incelenmiştir.

5.2.Bulgular

5.2.1. Demografik Bulgular

Türkiye'deki on farklı üniversitenin psikoloji bölümlerinde okumakta olan 446 kadın (%78.9) 112 erkek (%19.8) olmak üzere toplam 565 katılımcıdan veri toplanmıştır.

Katılımcıların yaş aralığı 18 ila 52 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 21.48 (S= 3.39) olarak bulunmuştur. Örneklemin demografik profili Tablo 13'te görülmektedir.

Tablo 13. *Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Betimsel Analizler*

Değişken		Sıklık (n)	Yüzdelik (%)
Gelir düzeyi	Düşük	22	3.9
	Düşük-orta	79	14.0
	Orta	357	63.2
	Orta-yüksek	100	17.7
	Yüksek	6	1.1
	Toplam	564	99.8
	Kayıp veri	1	9.2
Anne eğitim düzeyi	Okuma-yazma bilmiyor	9	1.6
	Okuma-yazma biliyor	63	11.2
	İlkokul mezunu	217	38.4
	Ortaokul mezunu	100	17.7
	Lise mezunu	104	18.4
	Ön lisans mezunu	19	3.4
	Lisans mezunu	45	8
	Yüksek lisans mezunu	7	1.2
	Doktora mezunu	1	0.2
	Toplam	565	100
Baba eğitim düzeyi	Okuma-yazma bilmiyor	15	2.7
	İlkokul mezunu	131	23.2
	Ortaokul mezunu	125	22.1
	Lise mezunu	160	28.3
	Ön lisans mezunu	27	4.8
	Lisans mezunu	90	15.9
	Yüksek lisans mezunu	13	2.3
	Doktora mezunu	3	0.5
	Toplam	564	99.8
	Kayıp veri	1	0.2

5.2.2.Değişkenlere İlişkin Betimsel ve Çıkarımsal Analizler

Çalışmada katılımcıların üç farklı eylem türü (yürüyüş, sosyal medya paylaşımı ve anonim kampanya) bağlamında algıladıkları risk olasılıkları ve bu riske verdikleri önem,

yine bu üç eylem türü bağlamında Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği'nden ve alt ölçeklerden aldıkları ortalama puanlar Tablo 14'te yer almaktadır.

Tablo 14. *Üç Farklı Kolektif Eylem Bağlamında Rasyonel Seçim Değişkenlerine İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri*

	Risk - olasılık	Risk - önem	Rasyonel Özendiriciler/ Sosyal ödül	Rasyonel Özendiriciler/ Bireysel ödül	Rasyonel Özendiriciler/ Düşük bedel	Rasyonel Özendiriciler/ Toplam
	Ort. (*SS*)	Ort. (*SS*)	Ort. (*SS*)	Ort. (*SS*)	Ort. (*SS*)	Ort. (*SS*)
Yürüyüş	4.02 *(0.89)*	4.33 (*0.78*)	2.47 (*0.88*)	2.53 (*1.06*)	3.20 (*0.79*)	2.64 (*0.81*)
Sosyal medya	2.77 (*1.15*)	3.90 (*1.06*)	3.63 (*0.85*)	3.46 (*0.97*)	3.84 (*0.76*)	3.60 (*0.76*)
Anonim kampanya	2.30 (*1.18*)	3.66 (*1.22*)	3.75 (*0.82*)	3.46 (*0.97*)	4.06 (*0.74*)	3.69 (*0.72*)

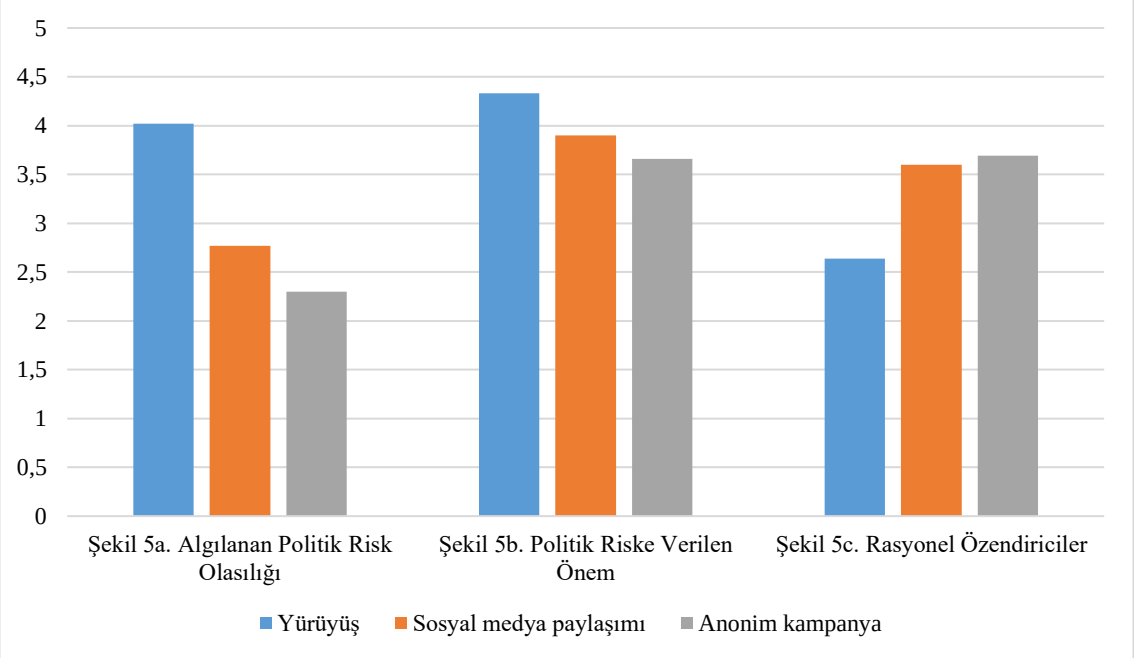
Katılımcıların eylem türüne göre algıladıkları politik risk düzeylerinin birbirinden farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan tekrarlı ölçüm varyans analizi sonuçlarına göre eylem türünün algılanan risk üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür (Wilks λ = .34, F [2, 547] = 533.82, p < .001, $\eta^2_{kısmi}$ = .66.). İkili karşılaştırmalara bakıldığında üç eylem türünden algılanan risk düzeylerinin birbirinden anlamlı şekilde farklılaştığı görülmüştür. Katılımcıların algıladıkları risk düzeylerinin eylem türüne göre nasıl farklılaştığı Şekil 5a'da görülebilmektedir. Beklendiği üzere en yüksek politik risk algısı yürüyüş eylemi bağlamında, en düşük politik risk algısı ise anonim kampanya bağlamında gözlenmektedir.

Tekrarlı ölçüm varyans analizi, politik riske verilen önemin de eylem türüne göre farklılaştığını göstermiştir (Wilks λ = .72, F [2, 547] = 106.86, p < .001, $\eta^2_{kısmi}$ = .28.). İkili karşılaştırmalara bakıldığında üç eylem türünde riske verilen önemin birbirinden anlamlı şekilde farklılaştığı görülmüştür. Katılımcıların riske verdikleri önemin eylem türüne göre nasıl farklılaştığı Şekil 5b'de görülebilmektedir. Beklendiği üzere politik riske en çok yürüyüş eylemi bağlamında, en az ise anonim kampanya bağlamında önem verilmektedir.

Ayrıca katılımcıların farklı eylem türleri bağlamında bildirdikleri rasyonel özendiriciler arasındaki ortalama farklılıklarının anlamlı olup olmadığına ilişkin de tekrarlı ölçüm varyans analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgular, katılımcıların farklı eylem türlerine

ilişkin bağlamlarda rasyonel özendirici ölçümlerinden elde ettikleri puanların farklılaştığına işaret etmiştir (Wilks λ = .45, F [2, 547] = 330.68, p < .001, $\eta^2_{kısmi}$ = .55). İkili karşılaştırmalar incelendiğinde de katılımcıların kolektif eylemin rasyonel özendiricileri ölçümlerinden aldıkları puanların, eylem türleri arasında farklılaştığı görülmüştür. Farklılaşmanın eylem türleri açısından nasıl gerçekleştiğine yönelik sütun grafiği Şekil 5c'de yer almaktadır. Burada en düşük rasyonel özendirici düzeyi, yani ödül-bedel analizinde "en az cazip" olarak görülen durum, beklendiği üzere aynı zamanda en yüksek düzeyde riskli olarak da algılanan "yürüyüş eylemine" aittir.

Şekil 5. *Algılanan Politik Risk Olasılığının, Riske Verilen Önemin ve Rasyonel Özendiricilerin Kolektif Eylem Türüne Bağlı Değişimi*

Çalışmada yer alan temel değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla Pearson korelasyon katsayılarına bakılmıştır. Üç ayrı eylem türü bağlamında ölçek maddelerine ilişkin korelasyon katsayılarının yanı sıra modelde sınanması planlanan tüm değişkenlere ilişkin betimsel veriler de Tablo 15'te belirtilmiştir. Psikolog Meslek Yasası senaryosunun ana çalışmada da beklenen adaletsizlik hissini ve öfke duygusunu tetikleyebildiği görülmüştür. Anlamlı ilişkiler, okuyucu açısından kolaylık sağlaması amacıyla koyu şekilde yazılmıştır. Özdeşleşme, öfke, adaletsizlik algısı ve etkililik algısı

değişkenleri arası korelasyon katsayıları, bu değişkenlere ilişkin tek ölçüm alındığı için üç eylem türünde de aynıdır. Özdeşleşmenin adaletsizlik hissi, öfke ve etkililik algısı ile pozitif yönlü ilişkisi, adaletsizlik hissi ve öfkenin eyleme katılım niyeti ile pozitif yönlü ilişkisi kolektif eylemin sosyal kimlik modeli bağlamında öngörülen korelasyonlar arasındadır. Diğer yandan özdeşleşme ve etkililik algısı değişkenleri eyleme katılım niyeti ile yalnızca sosyal medya paylaşımı ve anonim kampanya eylemlerinde pozitif yönde ilişkili bulunurken, yürüyüş eylemi bağlamında ilişkisiz bulunmuştur. Rasyonel seçim değişkenleri bağlamında ise; (1) algılanan politik risk olasılığının ve bu riske verilen önemin eyleme katılım niyeti ile negatif yönlü ilişkisi ve (2) rasyonel özendiriciler değişkeninin eyleme katılım niyeti ile pozitif yönlü ilişkisi de öngörülen bulgulardır ve üç eylem türünde de gözlenmiştir.

Tablo 15. *Üç Eylem Türü Bağlamında Model Değişkenlerine İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri ile Değişkenler Arasındaki Pearson Korelasyon Katsayıları (n = 549)*

	Değişken	Ort.	SS	1	2	3	4	5	6	7	8
Yürüyüş Eylemi	1. Özdeşleşme	3.51	0.73	-							
	2. Öfke	4.93	1.68	**.17****	-						
	3. Adaletsizlik algısı	5.47	1.62	**.21****	**.82****	-					
	4. Etkililik algısı	3.82	0.84	**.27****	**.40****	**.40****	-				
	5. Risk-olasılık	4.02	0.89	-.01	**.11***	**.11****	.03	-			
	6. Risk-önem	4.33	0.78	**.10***	**.09***	**.09***	.04	**.37****	-		
	7. Eyleme katılım niyeti	1.71	0.98	.07	**.12****	**.12****	.08	**-.20****	**-.35****	-	
	8. Rasyonel özendiriciler	2.64	0.81	.07	.01	.01	.04	**-.35****	**-.35****	**.64****	-

	Değişken	Ort.	SS	1	2	3	4	5	6	7	8
Sosyal Medya Paylaşımı Eylemi	1. Özdeşleşme	3.51	0.73	-							
	2. Öfke	4.93	1.68	**.17****	-						
	3. Adaletsizlik algısı	5.47	1.62	**.21****	**.82****	-					
	4. Etkililik algısı	3.82	0.84	**.27****	**.40****	**.40****	-				
	5. Risk-olasılık	2.77	1.15	.02	**-.11****	**-.09***	**-.09***	-			
	6. Risk-önem	3.90	1.06	.04	-.01	.04	**-.13****	**.30****	-		
	7. Eyleme katılım niyeti	3.59	1.26	**.20****	**.33****	**.34****	**.41****	**-.31****	**-.24****	-	
	8. Rasyonel özendiriciler	3.60	0.76	**.21****	**.33****	**.32****	**.37****	**-.35****	**-.20****	**.72****	-

	Değişken	Ort.	SS	1	2	3	4	5	6	7	8
Anonim İmza Kampanyası Eylemi	1. Özdeşleşme	3.51	0.73	-							
	2. Öfke	4.93	1.68	**.17****	-						
	3. Adaletsizlik algısı	5.47	1.62	**.21****	**.82****	-					
	4. Etkililik algısı	3.82	0.84	**.27****	**.40****	**.40****	-				
	5. Risk-olasılık	2.30	1.18	-.01	**-.14****	**-.16****	**-.10***	-			
	6. Risk-önem	3.66	1.22	.08	-.02	.02	**-.14****	**.30****	-		
	7. Eyleme katılım niyeti	4.20	1.14	**.11****	**.36****	**.37****	**.34****	**-.29****	**-.14****	-	
	8. Rasyonel özendiriciler	3.69	0.72	**.23****	**.32****	**.32****	**.40****	**-.25****	**-.14****	**.67****	-

** Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.
* Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

5.2.3.Modellerin Sınanması

Model testlerinde her bir eylem türü için ayrı ayrı olmak üzere şu şekilde bir prosedür izlenmiştir: Öncelikle kolektif eylemin sosyal kimlik modeli sınanmış, programın önerdiği modifikasyonlar da uygulanarak modelin en uygun haline ulaşılmıştır. İkinci aşamada kolektif eylemin sosyal kimlik modelinin orijinal haline (yani modifikasyonlar yapılmadan önceki orijinal haline) politik risk algısı değişkenleri (algılanan risk olasılığı ve riske verilen önem) eklenmiş, hipotize edilen model sınanmış, gerekli modifikasyonlar yapılmıştır. Son olarak rasyonel özendiriciler değişkeni de eklenerek, tüm değişkenleri içeren model sınanmıştır. Böylece, toplamda şu üç modelin üç farklı eylem türü bağlamında sınanması ve modifikasyonlarla nihai halinin verilmesi işlemi gerçekleştirilmiştir: (1) Kolektif eylemin sosyal kimlik modeli, (2) Kolektif eylemin sosyal kimlik modeli + Politik risk algısı, (3) Kolektif eylemin sosyal kimlik modeli + Politik risk algısı + Rasyonel özendiriciler. Tüm aşamalarda sırasıyla model uyum endeksleri incelenmiş, tahmin edilen regresyon katsayılarına bakılarak model uyumunu bozabilecek anlamsız yollar modelden çıkarılmış, ardından programın önerdiği modifikasyonlar yapılmıştır (Karagöz, 2017).

İleriki başlıklarda model analizleri detaylı şekilde sunulacaktır. Bundan önce, model analizleri sonucu elde edilen bulguların özeti aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir. Desteklenen ve desteklenmeyen hipotezler ise Tablo 17'de görülebilir.

1) Kolektif eylemin sosyal kimlik modeli, kolektif eyleme katılım niyetini her üç eylem türünde de kısmen açıklayabilmekle birlikte, orta ve düşük riskli eylemlere kıyasla yüksek riskli kolektif eylemde açıklayabildiği varyans çok daha düşüktür.
2) Politik risk algısı değişkenleri (algılanan risk olasılığı ve riske verilen önem), kolektif eyleme katılım niyetini doğrudan *negatif yönde* yordamaktadır.
3) Politik risk algısı değişkenleri (algılanan risk olasılığı ve riske verilen önem) eylem türüne göre ve rasyonel özendiricilerin modele dahil edilip edilmemesine göre değişebilmekle birlikte, grup etkililiği algısı aracılığıyla kolektif eyleme katılım niyetini *negatif yönde* yordamaktadır.
4) Politik risk algısı değişkenleri (algılanan risk olasılığı ve riske verilen önem) eylem türüne göre ve rasyonel özendiricilerin modele dahil edilip

edilmemesine göre değişebilmekle birlikte, adaletsizlik temelli öfke aracılığıyla kolektif eyleme katılım niyetini *pozitif yönde* yordamaktadır.

5) Politik risk algısı değişkenleri (algılanan risk olasılığı ve riske verilen önem) eylem türüne göre değişebilmekle birlikte rasyonel özendiriciler aracılığıyla kolektif eyleme katılım niyetini *negatif yönde* yordamaktadır.
6) Politik risk algısı ve rasyonel özendiriciler gibi rasyonel seçim değişkenlerinin modele eklenmesi açıklanan varyansı eylem türüne bağlı olarak artırmıştır. Özellikle rasyonel özendiriciler değişkeni, eyleme katılım niyetine ilişkin varyansı sadece yüksek riskli eylem türünde modele eklendiğinde açıklamıştır. Orta ve düşük riskli eylem türlerinde, politik risk algısı değişkenlerinin aksine, rasyonel özendiriciler değişkeninin eyleme katılım niyeti üzerinde anlamlı etkisi görülmemiştir. Yani kolektif eylemin algılanan risk düzeyi azaldıkça, ödül-bedel analizinin bu eyleme katılım niyeti üzerindeki etkisi de azalmaktadır. Görece az riskli eylemlerde, katılımcıların eyleme katılım kararını genel ödül-bedel analizlerindense yalnızca politik risk algıları belirlemiştir.

Tablo 16. *Hipotez Testi Sonuçlarına İlişkin Özet Tablo*

Hipotez	Hipotez özeti	Sonuç	Hipotez	Hipotez özeti	Sonuç
	Kolektif eylemin sosyal kimlik modeli			Politik risk algısının dolaylı etkileri (devam)	
H1-a	Yüksek riskli eylemde KESKM testi (doğrudan etki)	Desteklenmedi	H7-a	RVÖ-Eylem ilişkisinde öfke aracılığı (Yüksek riskli eylem)	Desteklenmedi
H1-b	Yüksek riskli eylemde KESKM testi (etkililik aracılığı)	Desteklenmedi	H7-b	RVÖ-Eylem ilişkisinde öfke aracılığı (Orta riskli eylem)	Desteklenmedi
H1-c	Yüksek riskli eylemde KESKM testi (öfke aracılığı)	Desteklendi	H7-c	RVÖ-Eylem ilişkisinde öfke aracılığı (Düşük riskli eylem)	Desteklenmedi
H2-a	Orta riskli eylemde KESKM testi (doğrudan etki)	Desteklendi	H8-a	ARO-Eylem ilişkisinde etkililik aracılığı (Yüksek riskli eylem)	Desteklenmedi
H2-b	Orta riskli eylemde KESKM testi (etkililik aracılığı)	Desteklendi	H8-b	ARO-Eylem ilişkisinde etkililik aracılığı (Orta riskli eylem)	Desteklenmedi
H2-c	Orta riskli eylemde KESKM testi (öfke aracılığı)	Desteklendi	H8-c	ARO-Eylem ilişkisinde etkililik aracılığı (Düşük riskli eylem)	Desteklenmedi
H3-a	Düşük riskli eylemde KESKM testi (doğrudan etki)	Desteklenmedi	H9-a	RVÖ-Eylem ilişkisinde etkililik aracılığı (Yüksek riskli eylem)	Desteklenmedi
H3-b	Düşük riskli eylemde KESKM testi (etkililik aracılığı)	Desteklendi	H9-b	RVÖ-Eylem ilişkisinde etkililik aracılığı (Orta riskli eylem)	Desteklendi
H3-c	Düşük riskli eylemde KESKM testi (öfke aracılığı)	Desteklendi	H9-c	RVÖ-Eylem ilişkisinde etkililik aracılığı (Düşük riskli eylem)	Kısmen desteklendi*
	Politik risk algısının doğrudan etkisi		H10-a	ARO-Eylem ilişkisinde RÖ aracılığı (Yüksek riskli eylem)	Desteklendi
H4-a	ARO ve yüksek riskli eylem	Desteklendi	H10-b	ARO-Eylem ilişkisinde RÖ aracılığı (Orta riskli eylem)	Düşük uyum indeksi**
H4-b	ARO ve orta riskli eylem	Desteklendi	H10-c	ARO-Eylem ilişkisinde RÖ aracılığı (Düşük riskli eylem)	Düşük uyum indeksi**
H4-c	ARO ve düşük riskli eylem	Desteklenmedi	H11-a	RVÖ-Eylem ilişkisinde RÖ aracılığı (Yüksek riskli eylem)	Desteklendi
H5-a	RVÖ ve yüksek riskli eylem	Desteklendi	H11-b	RVÖ-Eylem ilişkisinde RÖ aracılığı (Orta riskli eylem)	Düşük uyum indeksi**
H5-b	RVÖ ve orta riskli eylem	Desteklendi	H11-c	RVÖ-Eylem ilişkisinde RÖ aracılığı (Düşük riskli eylem)	Düşük uyum indeksi**
H5-c	RVÖ ve düşük riskli eylem	Desteklendi		Rasyonel özendiricilerin göreli etkileri	
	Politik risk algısının dolaylı etkileri		H12	Düşük riskli eylemde bireysel ve sosyal özendirici belirleyiciliği	Test edilemedi***
H6-a	ARO-Eylem ilişkisinde öfke aracılığı (Yüksek riskli eylem)	Desteklendi	H13	Yüksek riskli eylemlerde kolektik özendirici belirleyiciliği	Test edilemedi***
H6-b	ARO-Eylem ilişkisinde öfke aracılığı (Orta riskli eylem)	Desteklenmedi			
H6-c	ARO-Eylem ilişkisinde öfke aracılığı (Düşük riskli eylem)	Desteklenmedi			

Not. KESKM = Kolektif eylemin sosyal kimlik modeli; ARO = Algılanan politik risk olasılığı; RVÖ = Politik riske verilen önem; RÖ = rasyonel özendirici.

* Modele rasyonel özendiriciler değişkeni eklenmeden önce hipotez desteklendi, bu değişken eklendikten sonra model uyum indeksleri düştü.

** Yol analizlerinde yapılan modifikasyonlara rağmen mevcut veride model çalışmadığı için (düşük uyum indeksi) değişkenler arasındaki kuramsal yollara ilişkin katsayılar incelenememiştir.

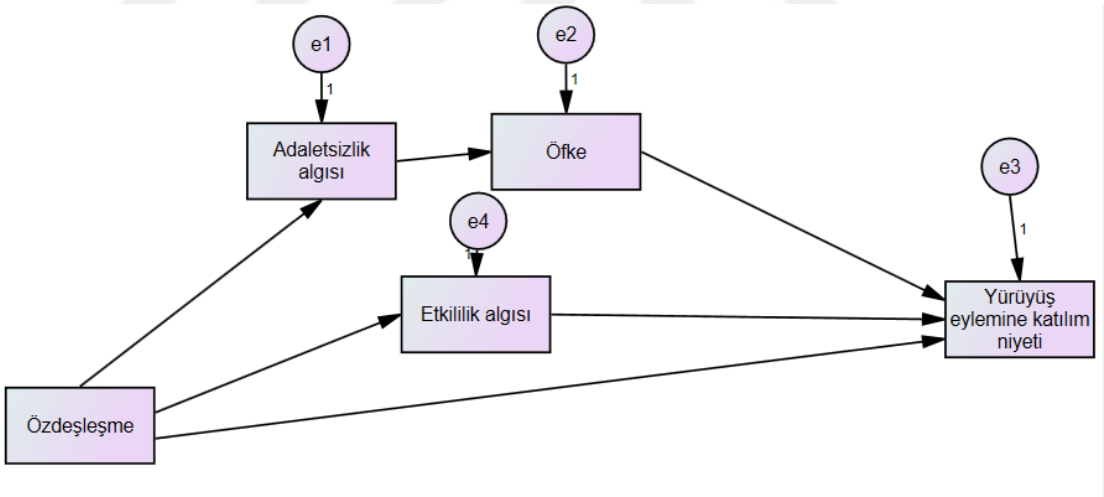
***Ölçek yapısı kuramsal beklentilerin aksine öngörüldüğü gibi çıkmadığından hipotezler test edilemedi.

5.2.3.1. Yürüyüş Eylemi Bağlamında Model Analizleri

Yol analizinin uyum iyiliğini değerlendirmek için kullanılan indeksler ki-kare istatistiği ve serbestlik derecesi ($\chi 2/df < 3$ iyi, < 5 kabul edilebilir), karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI > .95 iyi, > .90 kabul edilebilir), normatif uyum indeksi (NFI > .95 iyi, >.90 kabul edilebilir) genel uyum indeksi (GFI >.95 iyi, > .90 kabul edilebilir) ve kök ortalama kare yaklaşık hatasıdır (RMSEA < .05 iyi, < .10 kabul edilebilir) (Bentler ve Bonett, 1980; Hu ve Bentler, 1999).

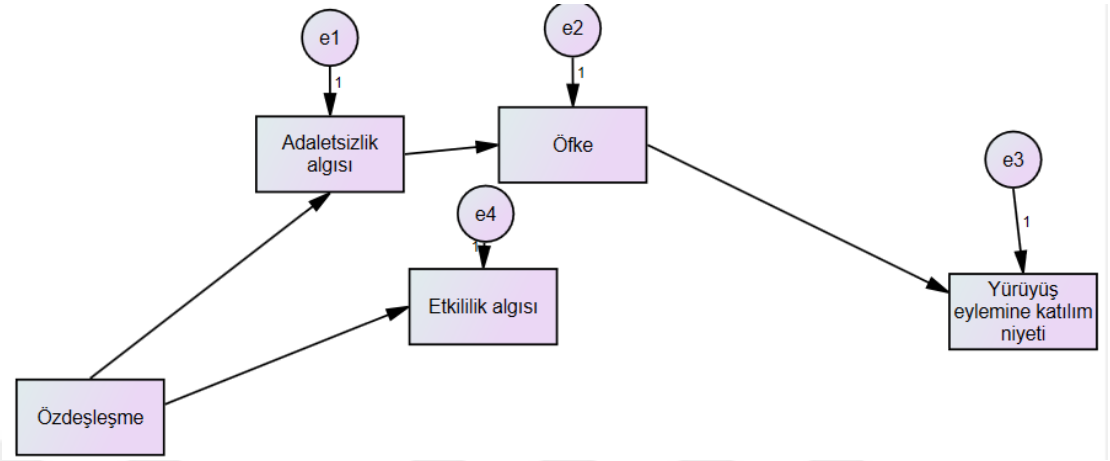
Kolektif eylemin sosyal kimlik modelinin (bkz. Şekil 6) yürüyüş eylemi bağlamında sınanmasına ilişkin yol analizi sonuçlarına bakıldığında, modelin uyum indekslerinin istenen değerlerde olmadığı görülmüştür ($\chi 2/df$ = 22.18, CFI = 0.89, GFI = 0.94, NFI = 0.89, RMSEA = .20, p <.001).

Şekil 6. *Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modelinin Yürüyüş Eylemi Bağlamında Sınanması*

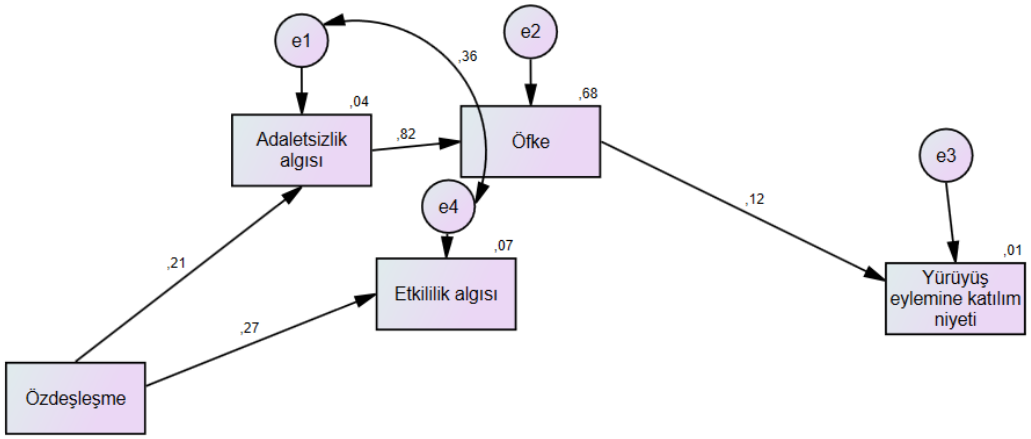
Ardından, AMOS 24 programının çıktıları incelendiğinde, modelde hipotize edilen bazı yolların anlamsız çıktığı görülmüştür. Anlamsız çıkan yollar (Etkililik algısından yürüyüş eylemine katılım niyetine giden yol [β = .02, p > .05] ve özdeşleşmeden yürüyüş eylemine katılım niyetine giden yol [β = .05, p > .05]) modelden silinerek model yeniden sınanmıştır (bkz. Şekil 7).

Şekil 7. *Yürüyüş Eylemi Bağlamında Anlamsız Yollar Çıkarıldıktan Sonra Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modelinin Sınanması*

Anlamsız yollar çıkarıldıktan sonra modelin uyum değerlerinde belirgin bir iyileşme olmamıştır. Ardından programın (AMOS 24) önerdiği modifikasyonlar incelenmiş ve modifikasyon indeksi en yüksek olan öneri (adaletsizlik algısının ve etkililik algısının hataları arasına kovaryans eklenmesi), iki değişken arasında $r = .40$ gibi güçlü bir korelasyon olması nedeniyle teorik olarak da anlamlı göründüğü için gerçekleştirilerek model yeniden sınanmıştır. Modelin son halinin uyum indekslerinin iyileştiği görülmüştür ($\chi 2/df$ = 2.76, CFI = 0.99, GFI = 0.99, NFI = 0.98, RMSEA = .06, p <.05). Modelin son hali ve değişkenler arasındaki regresyon katsayılarını gösteren Şekil 8 aşağıda sunulmuştur.

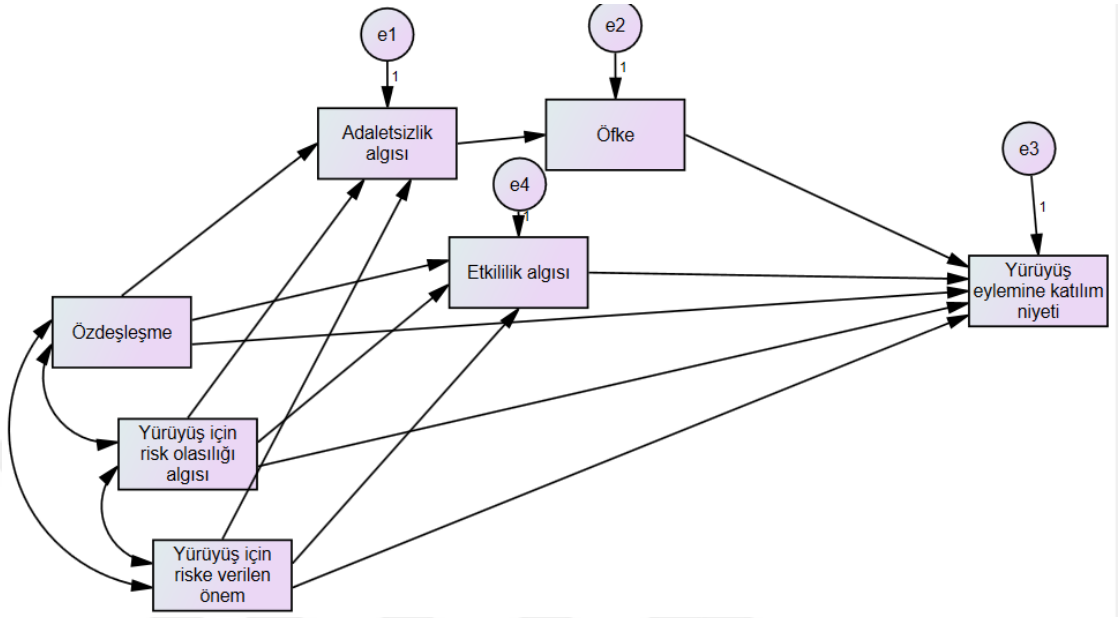
Şekil 8. *Yürüyüş Eylemi Bağlamında Anlamsız Yolların Çıkarılarak Modifikasyonların Yapıldığı Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modelinin Sınanması*

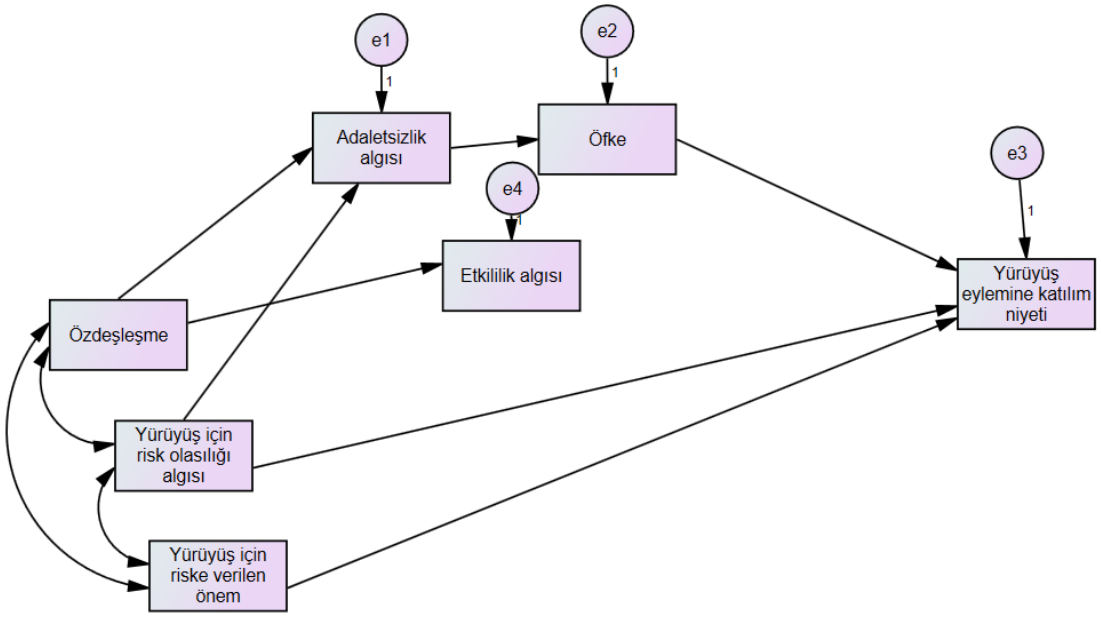
Ardından modele politik risk olasılığı ve riske verilen önem değişkenleri eklenmiştir. Bu değişkenler "etiketlenme, soruşturma açılması, iş veya okul hayatında problemler yaşanması, tutuklanma" gibi çeşitli risk faktörlerinin gerçekleşme olasılığı hakkındaki öznel değerlendirmeleri ve bu risklere verilen öznel önemin düzeyini ifade etmektedir. Burada model, kolektif eylemin sosyal kimlik modeline en baştan yeni değişkenlerin eklenmesiyle sınanmıştır (bkz. Şekil 9).

Şekil 9'da önerilen modelin uyum indekslerinin istenen değerlerde olmadığı görülmüştür ($\chi 2/df$ = 14.92, CFI = 0.91, GFI = 0.96, NFI = 0.91, RMSEA = .16, p <.001). Öncelikle AMOS programının çıktıları incelendiğinde, modelde öngörülen bazı yolların anlamsız çıktığı görülmüştür. Riske verilen önemden adaletsizlik algısına (β = .03, p > .05) ve etkililik algısına (β = .01, p > .05); algılanan risk olasılığından etkililik algısına (β = .03, p > .05); etkililik algısından yürüyüş eylemine katılım niyetine (β = .02, p > .05) ve özdeşleşmeden yürüyüş eylemine katılım niyetine (β = .08, p > .05) giden yollar anlamsız olduğundan, modelden silinerek model yeniden sınanmıştır (bkz. Şekil 10).

Şekil 9. *Yürüyüş Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeline Politik Risk Algısı Değişkenlerinin Eklendiği Modelin Sınanması*

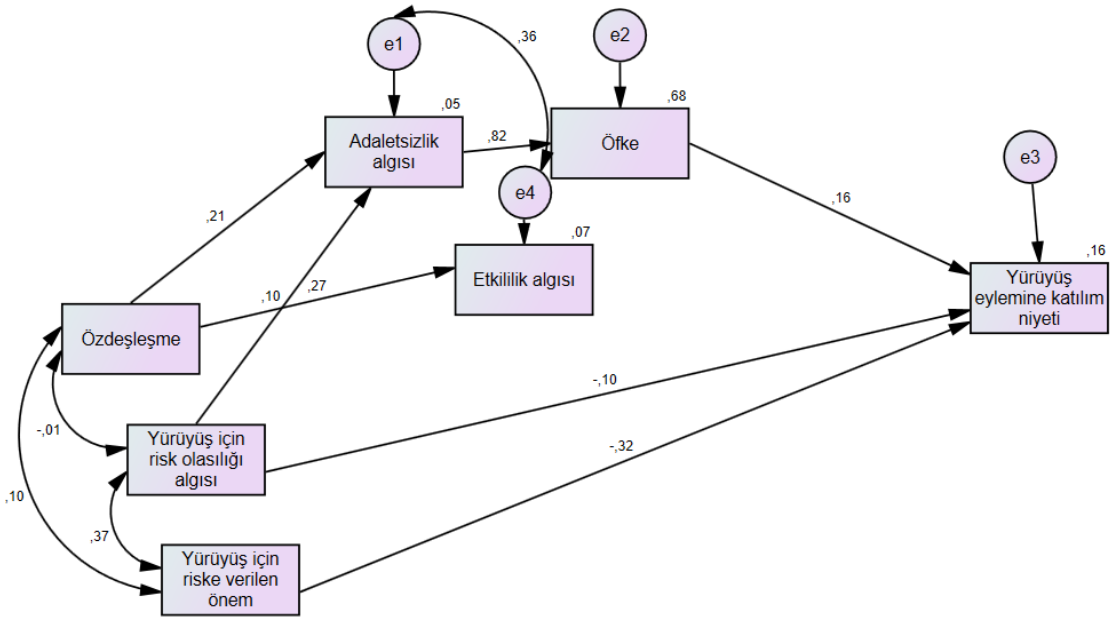

Şekil 10. *Yürüyüş Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli + Politik Risk Algısı Değişkenleri -Anlamsız Yollar Çıkarılarak Modelin Sınanması*

Anlamsız yollar modelden çıkarıldıktan sonra modelin uyum indeksleri yeniden incelenmiş ve değerlerin istenilen aralıkta olmadığı görülmüştür ($\chi 2/df$ = 8.61, CFI = 0.91, GFI = 0.96, NFI = 0.90, RMSEA = .12, p <.001). Ardından programın (AMOS 24) önerdiği modifikasyonlar incelenmiş ve modifikasyon indeksi en yüksek olan öneri (adaletsizlik algısının ve etkililik algısının hataları arasına kovaryans eklenmesi), teorik olarak da anlamlı göründüğü için gerçekleştirilerek model yeniden sınanmıştır. Modelin son halinin uyum indekslerinin oldukça yüksek olduğu görülmüştür ($\chi 2/df$ = 1.86, CFI = 0.99, GFI = 0.99, NFI = 0.98, RMSEA = .04, p <.05). Modelin son hali ve değişkenler arasındaki regresyon katsayılarını gösteren Şekil 11 aşağıda sunulmuştur.

Şekil 11. *Yürüyüş Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli + Politik Risk Algısı Değişkenlerinin Sınanması - Anlamsız Yolların Çıkarıldıktan ve Modifikasyonlar Yapıldıktan Sonra*

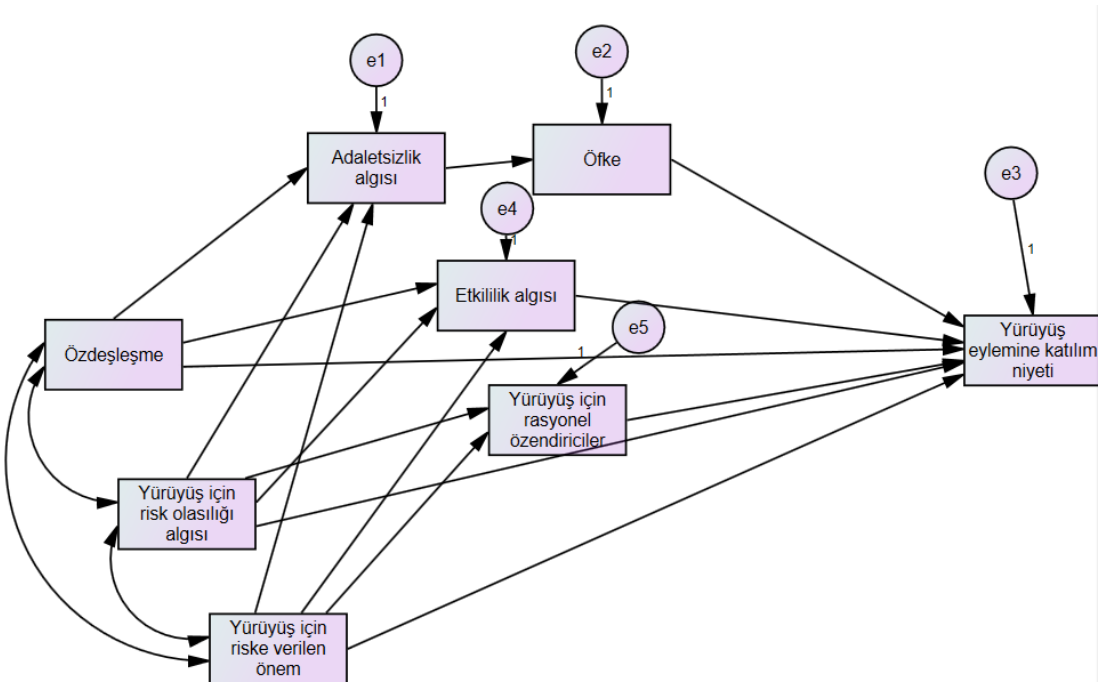

Modele yeni eklenen politik risk olasılığı algısı, adaletsizlik ile (β = .10, p < .01) ve yürüyüş eylemine katılım niyeti (β = -.10, p < .05) ile anlamlı ilişkiler göstermiştir. Yani politik risk olasılığındaki artışla birlikte adaletsizlik algısı güçlenirken yürüyüş eylemine katılım niyeti zayıflamaktadır. Riske verilen önem ise, yalnızca yürüyüş eylemine katılım niyetini (β = -.32, p < .001) negatif yönde anlamlı olarak yordamıştır. Bir diğer deyişle, politik riske verilen önem arttıkça yürüyüş eylemine katılım niyeti azalmaktadır. Bunların

yanı sıra özdeşleşme ile adaletsizlik algısı (β = .21, p < .001), adaletsizlik algısı ile öfke (β = .82, p < .001), özdeşleşme ile etkililik algısı (β = .27, p < .001), öfke ile yürüyüş eylemine katılım niyeti (β = .16, p < .001) ilişkileri anlamlı çıkmıştır. Bu model yürüyüş eylemine katılım niyetine ilişkin varyansın %16'sını açıklamaktadır. Dolayısıyla kolektif eylemin sosyal kimlik modelinin orijinal haline kıyasla bu modelin açıklayıcı gücünün çok daha yüksek olduğu söylenebilir.

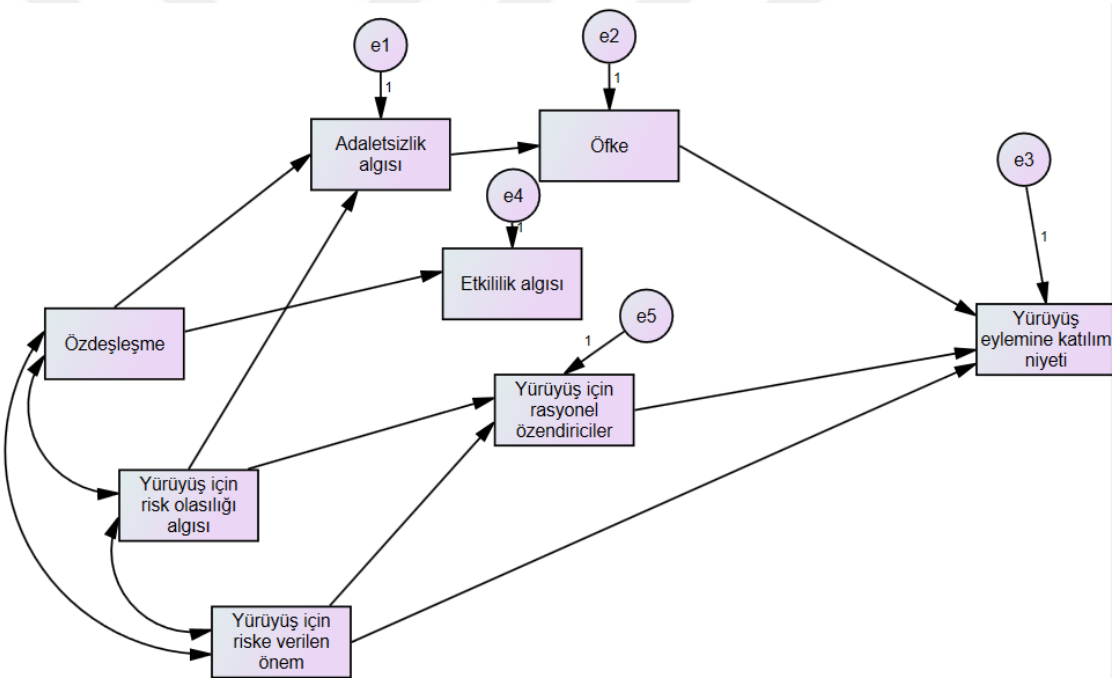
Son olarak hiçbir yol çıkarılmadan, modele en temelden başlanarak rasyonel özendiriciler değişkeni eklenmiştir. Kolektif eylemin rasyonel özendiricileri değişkeni temel olarak bir eyleme katılımdan kaynaklanan öznel ödül-bedel öngörüsünü ifade etmektedir. Bu değişken; zaman kaybı, eğlenme hissi gibi bireysel kazanım ve kayıp olasılıklarını içerdiği gibi akran desteği edinme gibi sosyal kazanım ve kayıp olasılıklarını da içermektedir. Modelin bu halinin uyum indekslerinin istenilen değerlerden uzak olduğu görülmüştür ($\chi 2/df$ = 9.73, CFI = 0.93, GFI = 0.96, NFI = 0.93, RMSEA = .13, p <.001). Sınanan model, Şekil 12'de sunulmuştur.

Şekil 12. *Yürüyüş Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeline Tüm Rasyonel Seçim Değişkenlerinin Eklendiği Haliyle Sınanan Model*

Modelin çıktılarına bakılarak öngörülen yolların regresyon katsayıları incelenmiş ve anlamsız yolların olup olmadığına bakılmıştır. Riske verilen önemden adaletsizlik algısına (β = .03, p > .05) ve etkililik algısına (β = .01, p > .05); algılanan risk olasılığından etkililik algısına (β = .03, p > .05) ve yürüyüş eylemine katılım niyetine (β = .06, p > .05); etkililik algısından yürüyüş eylemine katılım niyetine (β = .01, p > .05) ve özdeşleşmeden yürüyüş eylemine katılım niyetine (β = .03, p > .05) giden yollar anlamsız olduğundan bunlar modelden silinerek model yeniden sınanmıştır (bkz. Şekil 13).

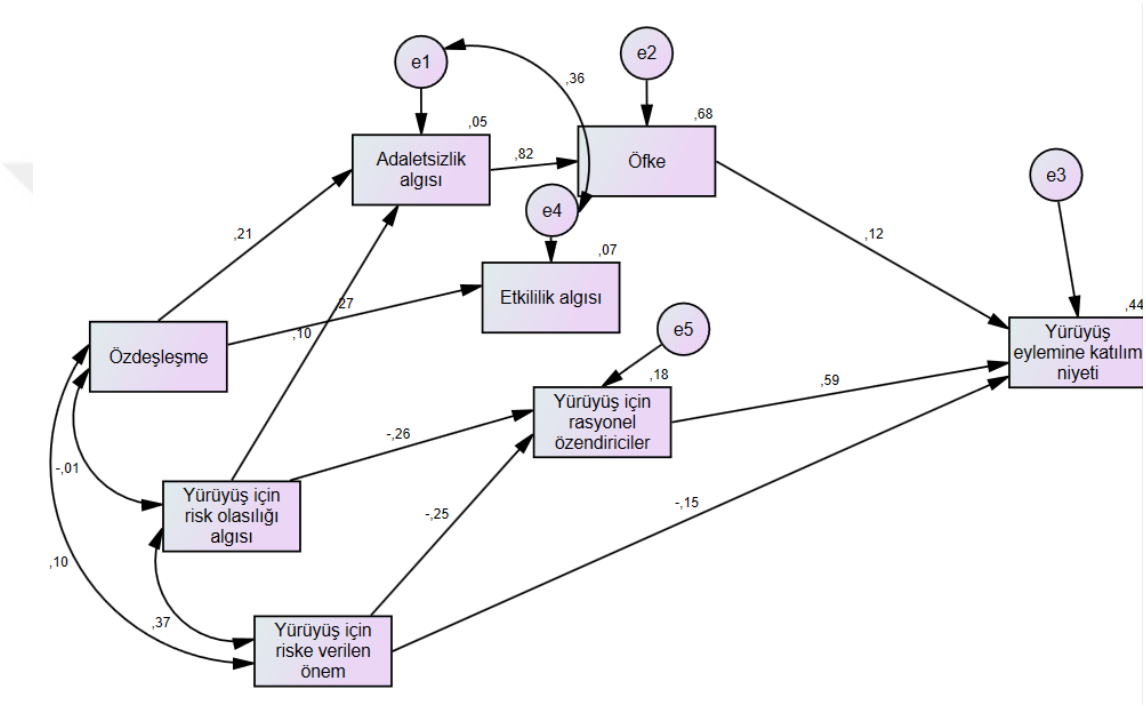
Şekil 13. *Yürüyüş Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeline Tüm Rasyonel Seçim Değişkenlerinin Eklendiği Haliyle Sınanan Model- Anlamsız Yollar Çıkarıldıktan Sonra*

Anlamsız yollar çıkarıldıktan sonra sınanan modelin uyum değerlerinin kısmen yükseldiği ancak istenilen aralıktan uzak olduğu görülmüştür ($\chi 2/df$ = 6.40, CFI = 0.93, GFI = 0.96, NFI = 0.92, RMSEA = .10, p <.001). Modelde herhangi bir anlamsız yol bulunmadığından, programın modeli iyileştirmeye yönelik sunduğu modifikasyon önerileri incelenmiş ve önceki modellerdeki gibi, adaletsizlik algısı ve etkililik algısı değişkenlerinin hataları arasında bir kovaryans eklenmesinin uygun olduğu görülmüştür. Söz konusu modifikasyon yapıldıktan sonra modelin uyum değerlerinin istenilen

düzeylerde olduğu görülmüştür ($\chi 2/df$ = 1.75, CFI = 0.99, GFI = 0.99, NFI = 0.98, RMSEA = .04, p <.05). Modelin son hali ve değişkenler arasındaki regresyon katsayılarını gösteren Şekil 14 aşağıda sunulmuştur.

Şekil 14. *Yürüyüş Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeline Tüm Rasyonel Seçim Değişkenlerinin Eklendiği Haliyle Sınanan Model- Anlamsız Yollar Çıkarıldıktan ve Modifikasyonlar Yapıldıktan Sonra*

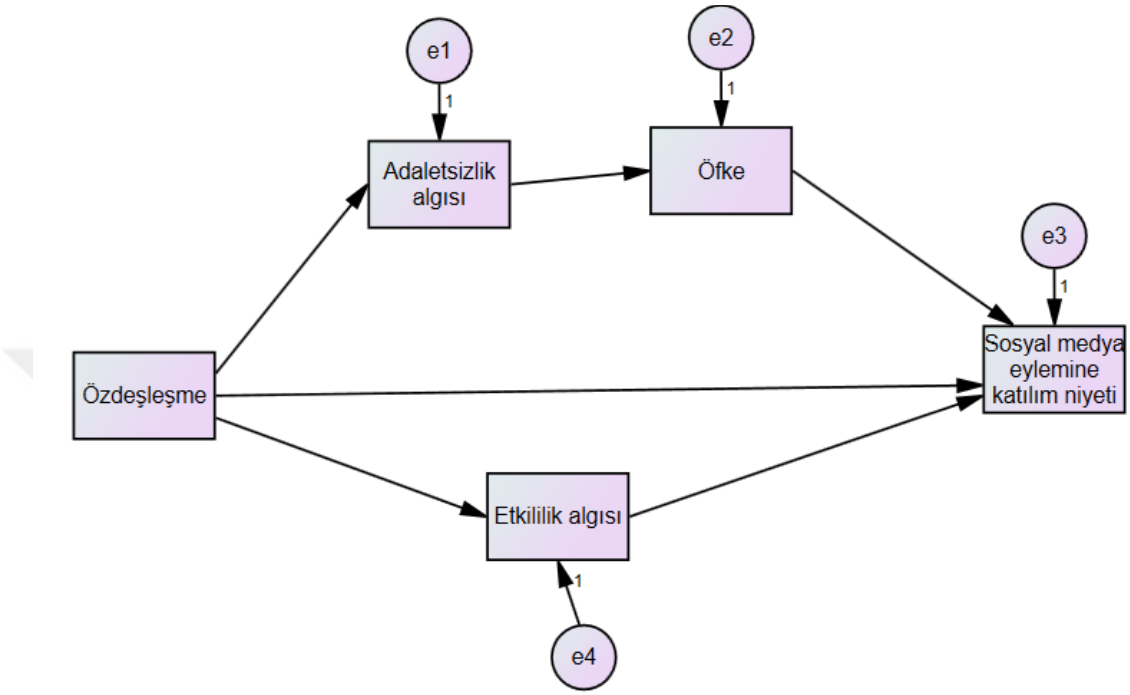
Şekil 14'te görülebileceği gibi, yürüyüş için rasyonel özendiriciler değişkeni yürüyüş eylemine katılım niyetini hem doğrudan yordamakta hem de risk değişkenlerinin yürüyüş eylemine katılım niyeti üzerindeki etkisinde aracı rol oynamaktadır. Modeldeki tüm değişkenler bir arada yürüyüş eylemine katılım niyetinin varyansının %44'ü gibi sosyal bilimler için oldukça büyük kabul edilebilecek bir oranını açıklamaktadır.

5.2.3.2.Sosyal Medya Paylaşımı Eylemi Bağlamında Model Analizleri

Tüm bu analiz prosedürü, orta düzeyde riskli olan sosyal medya paylaşımı ve düşük düzeyde riskli olan anonim kampanya için tekrarlanmıştır. Öncelikle, kolektif eylemin sosyal kimlik modelinin sosyal medya eylemi bağlamında sınanmasına ilişkin yapılan yol analizi sonuçlarına bakıldığında (bkz. Şekil 15), modelin uyum indekslerinin istenen

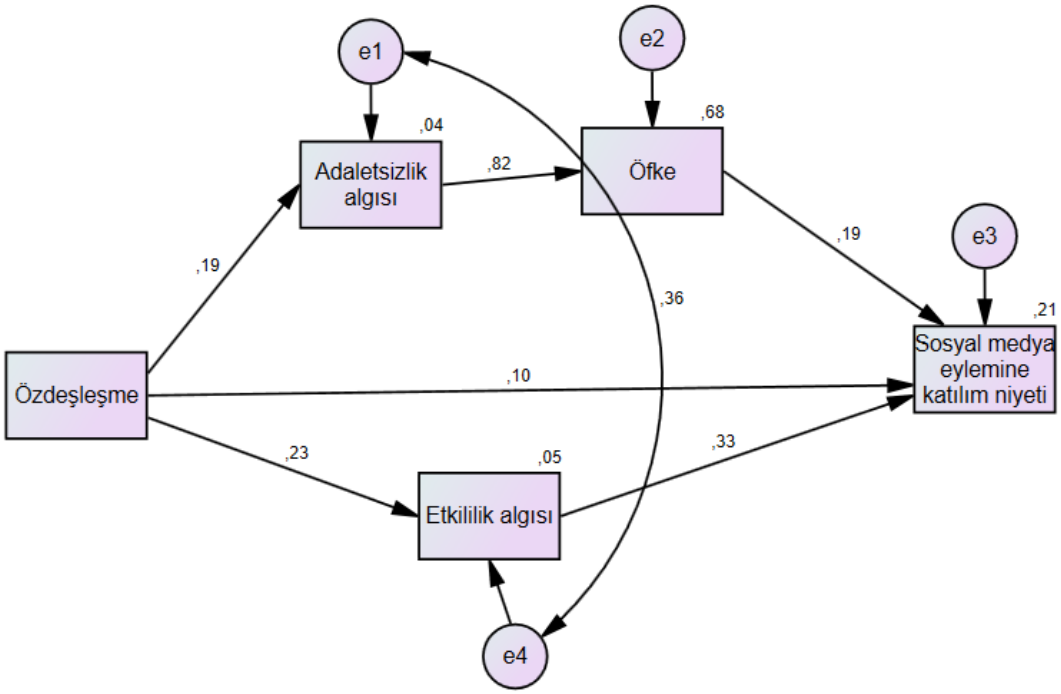
değerlerde olmadığı görülmüştür ($\chi 2/df$ = 22.44, CFI = 0.90, GFI = 0.94, NFI = 0.90, RMSEA = .20, p <.001).

Şekil 15. *Sosyal Medya Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli*

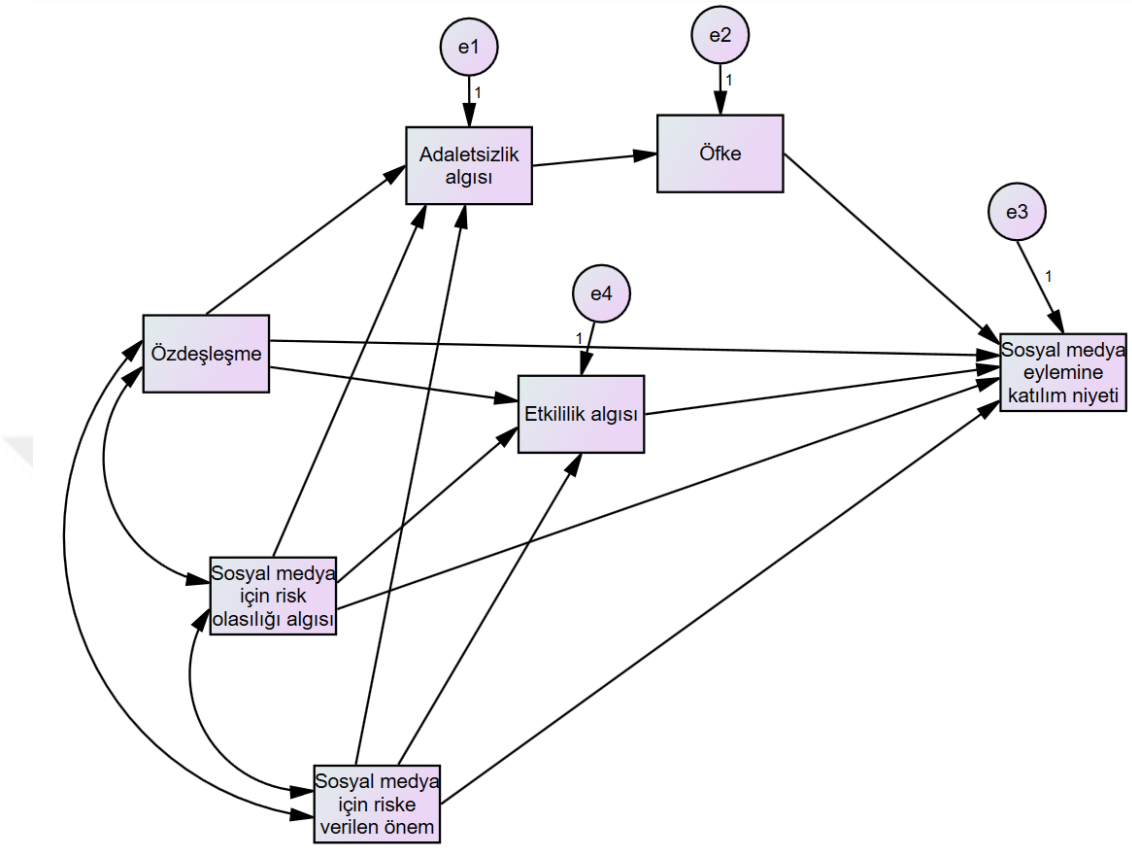
Ardından, AMOS 24 programının çıktıları incelendiğinde, modelde öngörülen yollardan herhangi birinin anlamsız olmadığı görülmüştür. Model uyum değerlerini yükseltebilecek nitelikte olan program çıktısının önerdiği modifikasyonlar incelenmiş ve adaletsizlik algısı ve etkililik algısı değişkenlerinin hataları arasında kovaryans eklenmesinin uygun olacağı düşünülmüştür. Teorik olarak da anlamlı görünen bu modifikasyon gerçekleştirilerek model yeniden sınanmıştır. Modelin son halinin uyum indekslerinin iyileştiği görülmüştür ($\chi 2/df$ = 4.41, CFI = 0.99, GFI = 0.99, NFI = 0.99, RMSEA = .08, p <.01). Modelin son hali ve değişkenler arasındaki regresyon katsayılarını gösteren Şekil 16 aşağıda sunulmuştur. Modeldeki değişkenler bu haliyle sosyal medya eylemine katılım niyetine ilişkin varyansın %21'ini açıklamıştır.

Şekil 16. *Sosyal Medya Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli - Modifikasyonların Ardından*

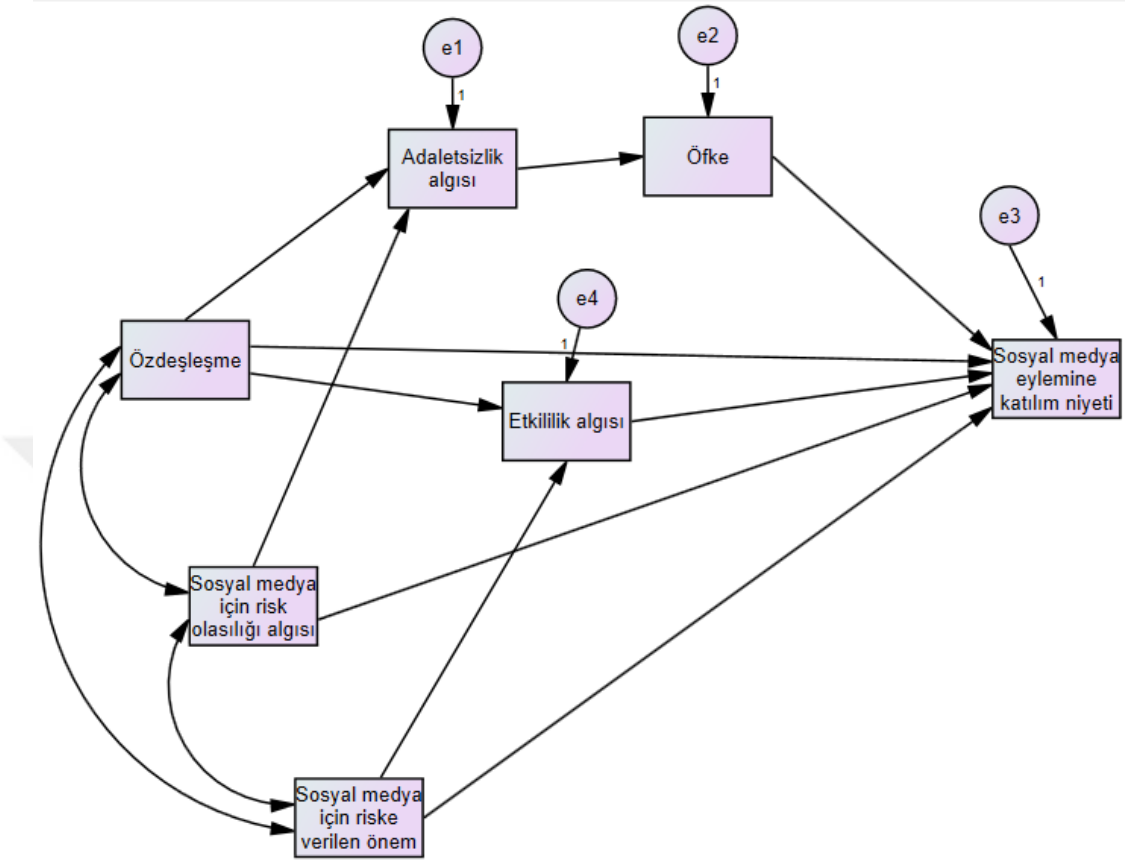
Ardından modele algılanan politik risk olasılığı ve riske verilen önem değişkenleri eklenmiştir. Kolektif eylemin sosyal kimlik modeline ek olarak bu yeni değişkenlerin eklenmesiyle, herhangi bir modifikasyon yapılmadan model baştan sınanmıştır. Sınanan model, Şekil 17'de görülmektedir.

Şekil 17. *Sosyal Medya Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli + Politik Risk Algısı Değişkenleri*

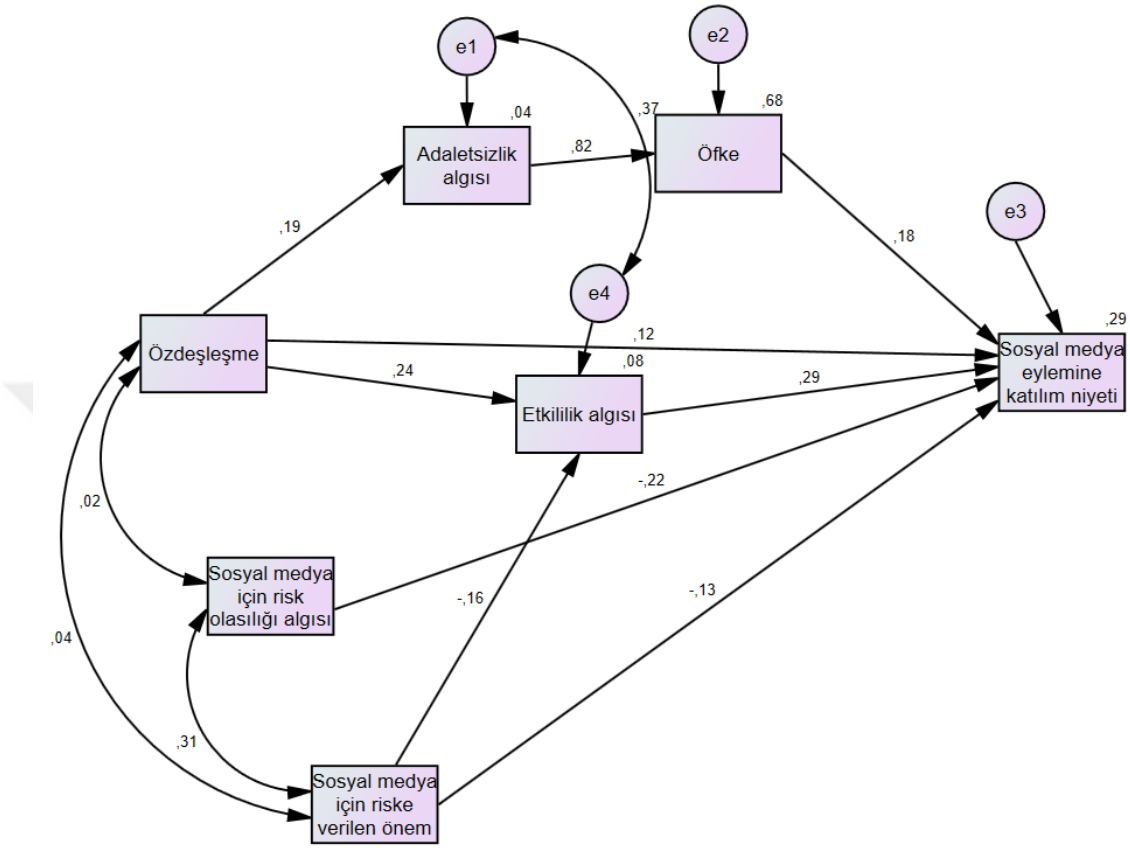
Şekil 17'de önerilen modelin uyum indekslerinin istenen değerlerde olmadığı görülmüştür ($\chi 2/df$ = 16.48, CFI = 0.91, GFI = 0.95, NFI = 0.91, RMSEA = .17, p <.001). Öncelikle AMOS programının çıktıları incelendiğinde, modelde varsayılan edilen bazı yolların anlamsız çıktığı görülmüştür. Riske verilen önemden adaletsizlik algısına (β = .07, p > .05), algılanan risk olasılığından etkililik algısına (β = -.05, p > .05) giden yollar anlamsız olduğundan bunlar modelden silinerek model yeniden sınanmıştır (bkz. Şekil 18).

Şekil 18. *Sosyal Medya Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli + Politik Risk Algısı Değişkenleri - Anlamsız Yollar Çıkarıldıktan Sonra*

Sınanan yeni modelde anlamsız herhangi bir yol bulunmamasına rağmen modelin uyum indekslerinde belirgin bir değişiklik olmamıştır. Ardından programın (AMOS 24) önerdiği modifikasyonlar incelenmiş ve modifikasyon indeksi en yüksek olan öneri (adaletsizlik algısının ve etkililik algısının hataları arasına kovaryans eklenmesi), teorik olarak da anlamlı göründüğü için gerçekleştirilerek model yeniden sınanmıştır. Modelin son halinin uyum indekslerinin oldukça istenen değerlerde olduğu görülmüştür ($\chi 2/df$ = 3.18, CFI = 0.99, GFI = 0.99, NFI = 0.98, RMSEA = .06, p <.01). Ancak burada algılanan risk olasılığından adaletsizlik algısına giden yolun anlamsızlaştığı gözlenerek söz konusu yol modelden çıkarılmış ve model yeniden sınanmıştır. Modelin son hali ve değişkenler arasındaki regresyon katsayılarını gösteren Şekil 19 aşağıda sunulmuştur.

Şekil 19. *Sosyal Medya Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli + Politik Risk Algısı Değişkenleri - Anlamsız Yollar Çıkarıldıktan ve Modifikasyonlar Yapıldıktan Sonra*

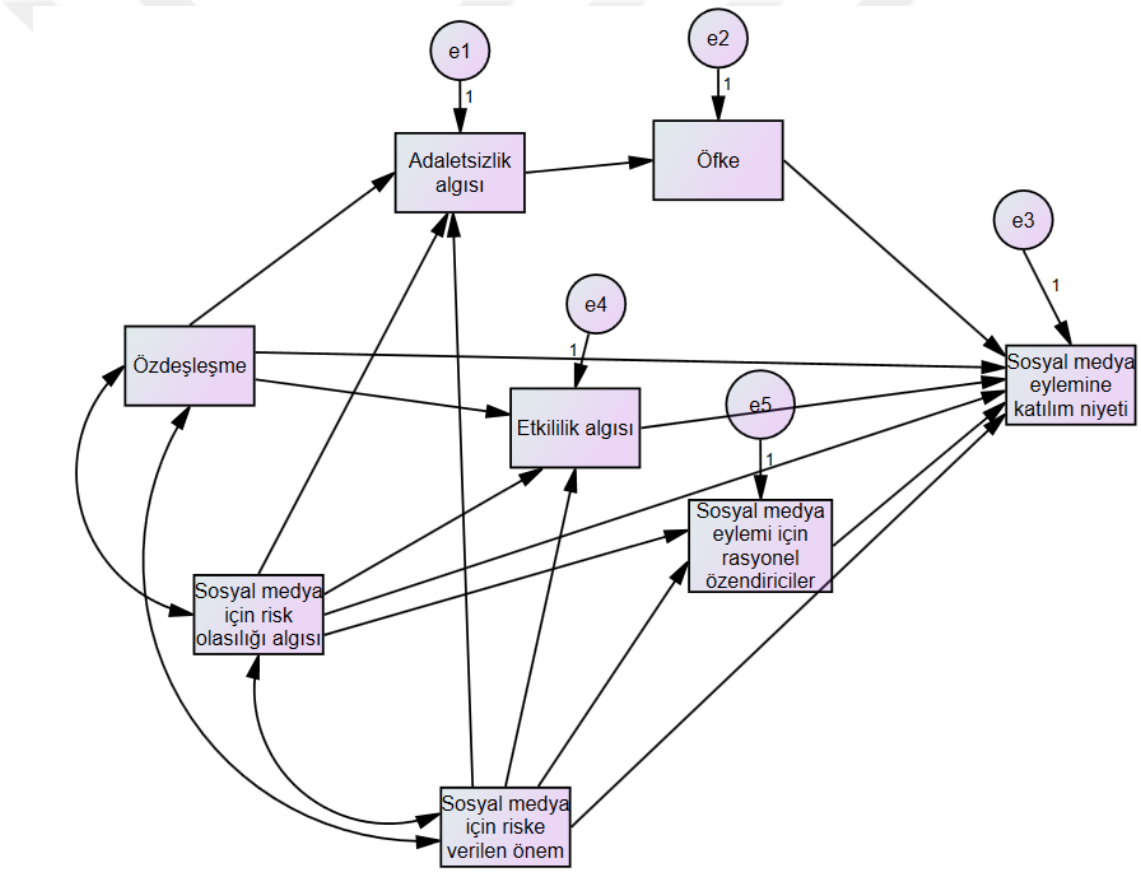

Modele yeni eklenen politik risk olasılığı algısı, sosyal medya eylemine katılım niyeti (β = -.22, $p < .001$) ile anlamlı ilişkiler göstermiştir. Yani algılanan politik risk olasılığındaki artışla birlikte sosyal medya eylemine katılım niyeti zayıflamaktadır. Riske verilen önem ise, hem etkililik algısını (β = -.16, $p < .001$) hem de sosyal medya eylemine katılım niyetini (β = -.13, $p < .001$) negatif yönde anlamlı olarak yordamıştır. Bir diğer deyişle, riske verilen önem arttıkça eyleme yönelik grup etkililiği algısı ve sosyal medya eylemine katılım niyeti azalmaktadır. Bunların yanı sıra özdeşleşme adaletsizlik algısı (β = .19, $p < .001$), etkililik algısı (β = .24, $p < .001$) ve sosyal medya eylemine katılım niyetini (β = .13, $p < .001$); adaletsizlik algısı öfkeyi (β = .82, $p < .001$); öfke (β = .18, $p < .001$) ve etkililik algısı (β = .29, p < .001) ise sosyal medya eylemine katılım niyetini anlamlı olarak yordamıştır. Tüm değişkenler bir arada sosyal medya eylemine katılım niyetine ilişkin varyansın %29'unu açıklamaktadır. Böylece modele dahil edilen politik riske dair

ölçümlerin, kolektif eylemin sosyal kimlik modelinin açıkladığı varyansa ek olarak %8'lik bir katkı sağladığı söylenebilir.

Son olarak hiçbir yol çıkarılmadan, en temelden başlanarak rasyonel özendiriciler değişkeni modele eklenmiştir. Modelin bu halinin uyum indekslerinin istenilen değerlerden oldukça uzak olduğu görülmüştür ($\chi 2/df$ = 21.45, CFI = 0.86, GFI = 0.92, NFI = 0.86, RMSEA = .19, p <.001). Sınanan model Şekil 20'de sunulmuştur.

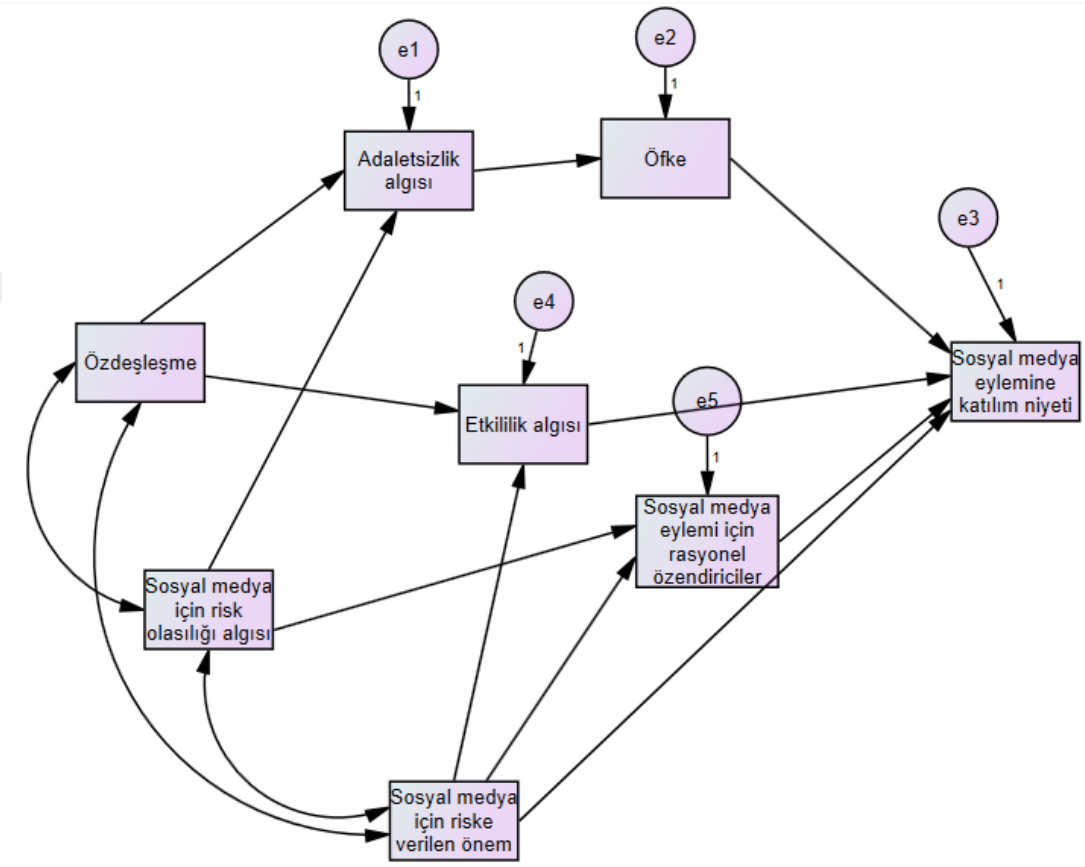
Şekil 20. *Sosyal Medya Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli + Tüm Rasyonel Seçim Değişkenleri*

Modelin çıktılarına bakılarak öngörülen yolların regresyon katsayıları incelenmiş ve anlamsız yolların olup olmadığına bakılmıştır. Riske verilen önemden adaletsizlik algısına (β = .07, p > .05); algılanan risk olasılığından etkililik algısına (β = .-05, p > .05) ve sosyal medya eylemine katılım niyetine (β = .06, p > .05); özdeşleşmeden sosyal

medya eylemine katılım niyetine (β = .04, p > .05) giden yollar anlamsız olduğundan, modelden silinerek model yeniden sınanmıştır (bkz. Şekil 21).

Şekil 21. *Sosyal Medya Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli + Tüm Rasyonel Seçim Değişkenleri – Anlamsız Yollar Çıkarıldıktan Sonra*

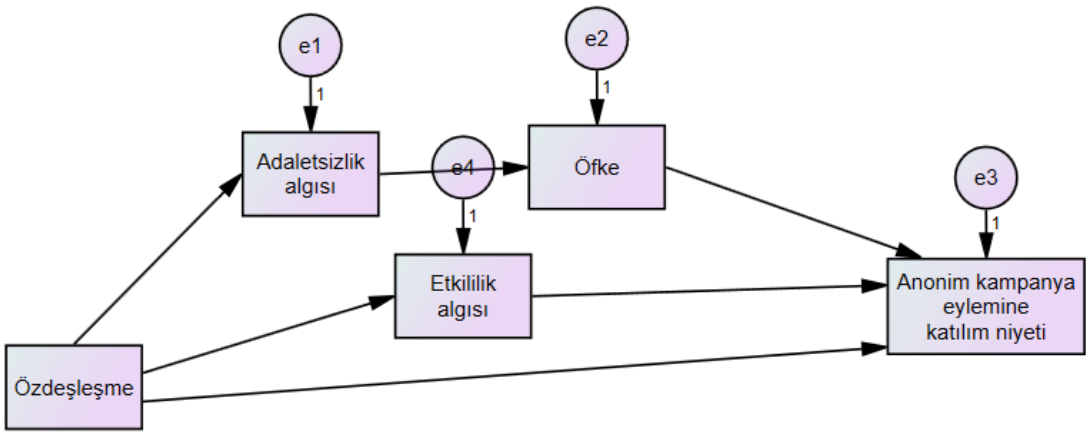
Anlamsız yollar çıkarıldıktan sonra sınanan modelin uyum değerlerinin halen istenilen aralıktan uzak olduğu görülmüştür ($\chi 2/df$ = 15.84, CFI = 0.86, GFI = 0.91, NFI = 0.85, RMSEA = .17, p <.001). Modelde herhangi bir anlamsız yol bulunmadığından, programın modeli iyileştirmeye yönelik sunduğu modifikasyon önerileri incelenmiş ve önceki modellerdeki gibi, adaletsizlik algısı ve etkililik algısı değişkenlerinin hataları arasında bir kovaryans eklenmesinin uygun olduğu görülmüştür. Söz konusu modifikasyon yapıldıktan sonra modelin uyum değerlerinin yükseldiği, ancak halen istenilen düzeylerde olmadığı görülmüştür ($\chi 2/df$ = 10.90, CFI = 0.91, GFI = 0.94, NFI = 0.90, RMSEA = .13, p <.001). Modelin bu halinde bir yol daha anlamsızlaşmış, anlamsızlaşan yol silinerek (algılanan risk olasılığından adaletsizlik algısına giden yol) model yeniden sınanmıştır.

Model uyum değerlerinin düzelmemiş, programın önerdiği modifikasyon önerileri ise kuramsal bir temele oturtulamamıştır. Böylece, rasyonel özendiriciler değişkeninin sosyal medya eylemi bağlamında modele eklenmesinin sosyal medya eylemine katılım niyetini artırmada herhangi bir etkisi olmadığını, modelin veriyle iyi uyum göstermediğini söylemek mümkündür. Diğer bir deyişle, sosyal medya kampanyasına katılma kararı konusunda politik risk algısı oldukça belirleyici iken diğer rasyonel seçim faktörleri anlamlı bir etkiye sahip değildir.

5.2.3.3.Anonim İmza Kampanyası Eylemi Bağlamında Model Analizleri

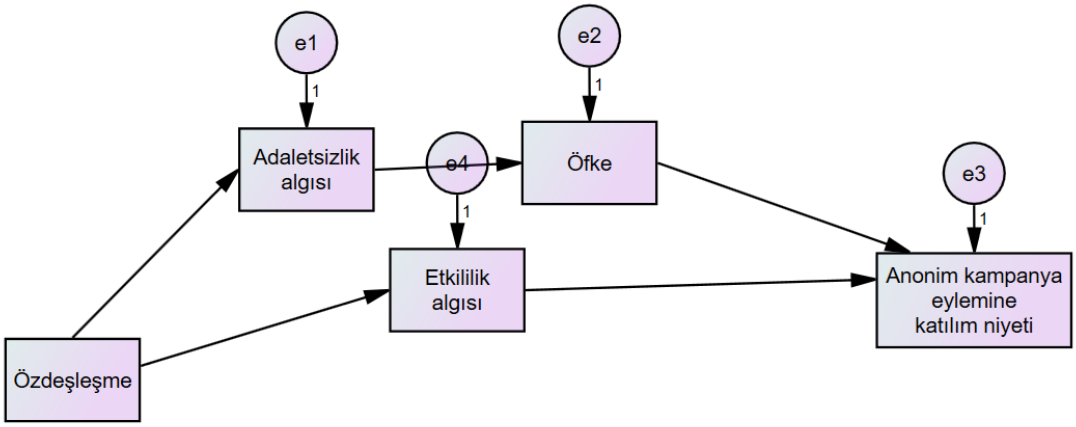
Son olarak aynı işlemler anonim imza kampanyası eylemi bağlamında tekrarlanmıştır. Kolektif eylemin sosyal kimlik modelinin anonim imza kampanyası eylemi bağlamında sınanmasına ilişkin yol analizi sonuçlarına bakıldığında (bkz. Şekil 22), modelin uyum indekslerinin istenen değerlerde olmadığı görülmüştür ($\chi 2/df$ = 23.1, CFI = 0.90, GFI = 0.94, NFI = 0.89, RMSEA = .20, p <.001).

Şekil 22. *Anonim İmza Kampanyası Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli*

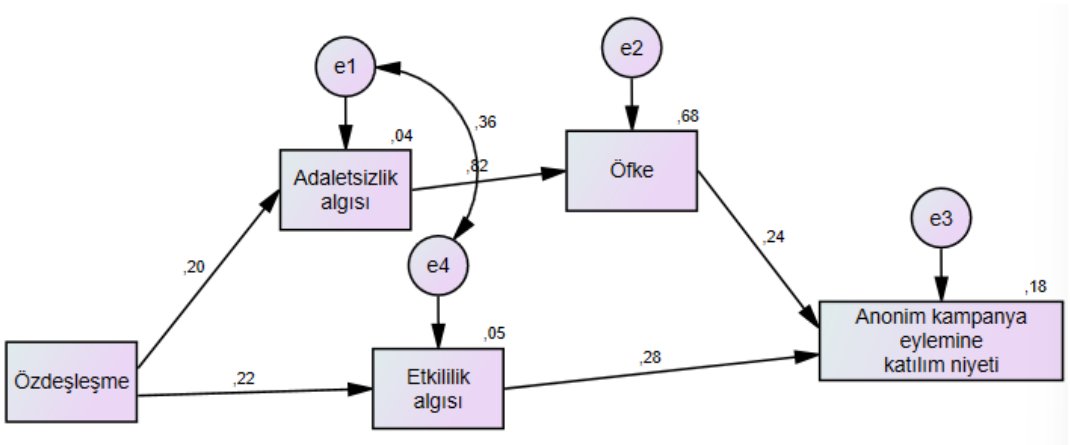
AMOS programının çıktıları incelendiğinde, modelde öngörülen bazı yolların anlamsız çıktığı dikkat çekmiştir. Grupla özdeşleşmeden anonim kampanya eylemine katılım niyetine (β = -.04, p > .05) giden yol anlamsız olduğundan bu yol modelden silinerek model yeniden sınanmıştır (bkz. Şekil 23).

Şekil 23. *Anonim İmza Kampanyası Eylemi Bağlamında Sosyal Kimlik Modeli - Anlamsız Yollar Çıkarıldıktan Sonra*

Modelin uyum indekslerinde herhangi bir iyileşme görülmediğinden, model uyum değerlerini yükseltebilecek nitelikte olan program çıktısının önerdiği modifikasyonlar incelenmiş ve adaletsizlik algısı ve etkililik algısı değişkenlerinin hataları arasında kovaryans eklenmesinin uygun olacağı düşünülmüştür. Teorik olarak da anlamlı görünen bu modifikasyon gerçekleştirilerek model (bkz. Şekil 24) yeniden sınanmıştır. Modelin son halinin uyum indekslerinin iyileştiği görülmüştür ($\chi 2/df$ = 4.22, CFI = 0.99, GFI = 0.99, NFI = 0.98, RMSEA = .08, p <.01).

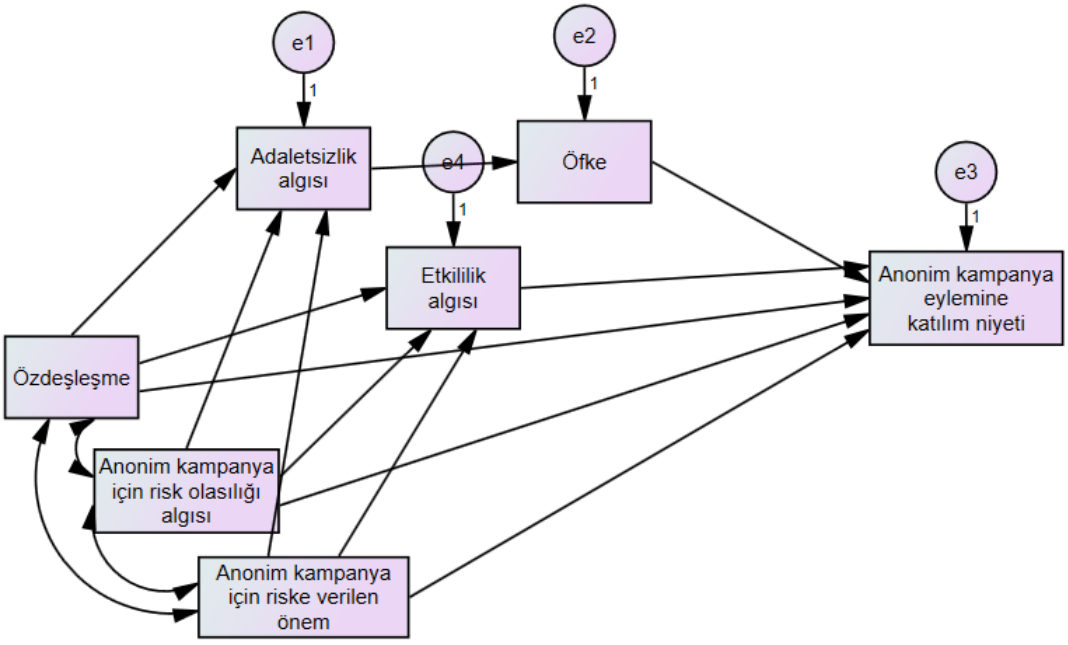
Şekil 24. *Anonim İmza Kampanyası Eylemi Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli - Anlamsız Yollar Çıkarıldıktan ve Modifikasyonlar Yapıldıktan Sonra*

Söz konusu modelde özdeşleşme adaletsizlik algısını (β = .20, p < .001) ve etkililik algısını (β = .22, p < .001); adaletsizlik algısı öfkeyi (β = .82, p < .001) anlamlı olarak yordamıştır. Bunlara ek olarak öfke (β = .24, p < .001) ve etkililik algısı (β = .28, p < .001) anonim kampanya eylemine katılım niyetini yordamıştır. Modeldeki değişkenler bu haliyle anonim kampanya eylemine katılım niyetine ilişkin varyansın %18'ini açıklamıştır.

Ardından modele politik risk olasılığı ve riske verilen önem değişkenleri eklenmiştir. Kolektif eylemin sosyal kimlik modeline bu değişkenler baştan eklenerek, herhangi bir modifikasyon yapılmadan model baştan sınanmıştır. Sınanan model, Şekil 25'te görülmektedir.

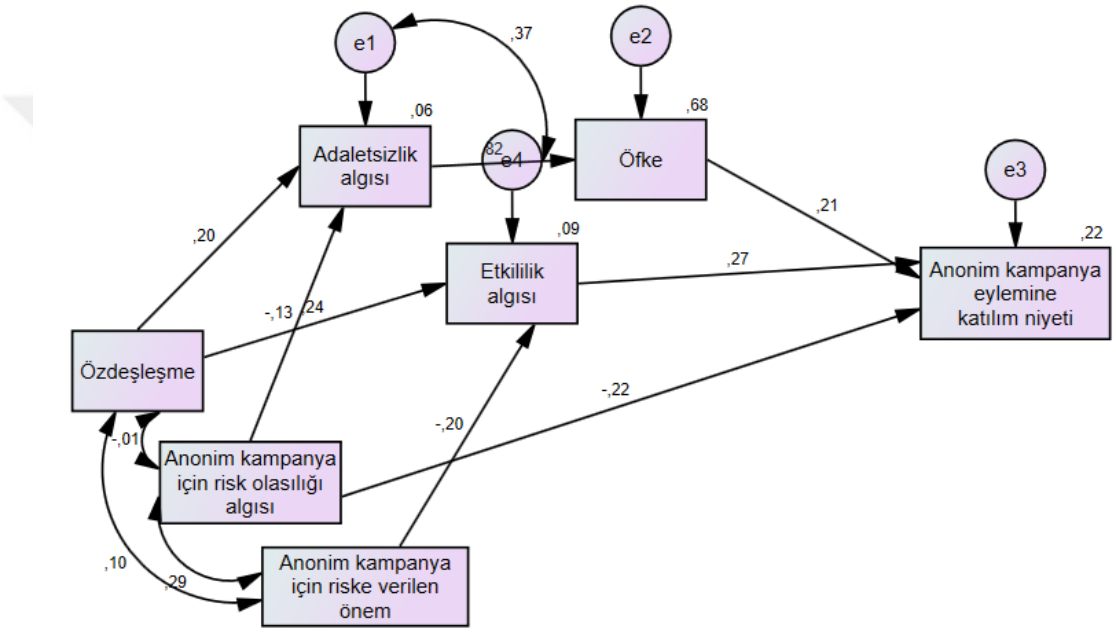
Şekil 25. *Anonim İmza Kampanyası Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli + Politik Risk Algısı Değişkenleri*

Şekil 25'te önerilen modelin uyum indekslerinin istenen değerlerde olmadığı görülmüştür ($\chi 2/df$ = 16.37, CFI = 0.90, GFI = 0.95, NFI = 0.90, RMSEA = .13, p <.001). Öncelikle AMOS programının çıktıları incelendiğinde, modelde anlamsız herhangi bir yol olmadığı görülmüştür. Ardından programın (AMOS 24) önerdiği modifikasyonlar incelenmiş ve modifikasyon indeksi en yüksek olan öneri (adaletsizlik algısının ve etkililik algısının

hataları arasına kovaryans eklenmesi), teorik olarak da anlamlı göründüğü için gerçekleştirilerek model yeniden sınanmıştır. Modelin son halinin uyum indekslerinin oldukça istenen değerlerde olduğu görülmüştür ($\chi 2/df$ = 2.47, CFI = 0.99, GFI = 0.99, NFI = 0.98, RMSEA = .05, p <.01). Modelin son hali ve değişkenler arasındaki regresyon katsayılarını gösteren Şekil 26 aşağıda sunulmuştur.

Şekil 26. *Anonim İmza Kampanyası Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli + Politik Risk Algısı Değişkenleri – Modifikasyonlar Yapıldıktan Sonra*

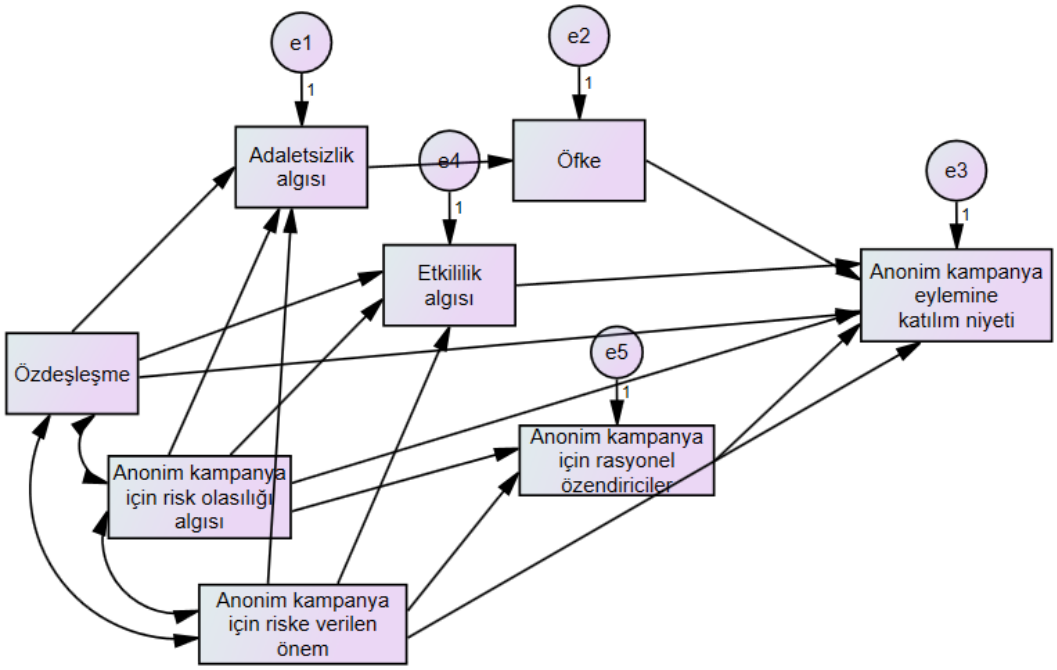

Modele yeni eklenen politik risk olasılığı algısı, anonim kampanya eylemine katılım niyeti (β = -.22, p < .001) ve adaletsizlik algısı (β = -.13, p < .001) ile anlamlı ilişkiler göstermiştir. Yani algılanan politik risk olasılığındaki artışla birlikte anonim kampanya eylemine katılım niyetinin yanı sıra şaşırtıcı şekilde adaletsizlik algısı da zayıflamaktadır. Riske verilen önem etkililik algısını (β = -.20, p < .001) negatif yönde; etkililik algısı da anonim kampanya eylemine katılım niyetini pozitif yönde (β = .27, p < .001) yordamıştır. Bir diğer deyişle, riske verilen önem arttıkça eyleme yönelik grup etkililiği algısı azalmakta; etkililik algısı azaldıkça anonim kampanya eylemine katılım niyeti de zayıflamaktadır. Bunların yanı sıra özdeşleşme adaletsizlik algısı (β = .20, p < .001) ve etkililik algısını (β = .24, p < .001); adaletsizlik algısı öfkeyi (β = .82, p < .001); öfke (β

= .21, p < .001) ise anonim kampanya eylemine katılım niyetini anlamlı olarak yordamıştır. Söz konusu modelin anonim kampanya eylemine katılım niyetinin varyansının %22'sini açıkladığı görülmüştür. Böylece riske dair değişkenlerin modele eklenmesiyle, orijinal sosyal kimlik modeline kıyasla, anonim kampanya eylemine katılım niyetine ilişkin daha büyük bir varyansın açıklandığı görülmüştür. Politik risk algısı değişkenlerinin modele eklenmesi, önceki iki eylem türünde olduğu gibi anonim kampanya eyleminde de oldukça anlamlı bir etki yaratmıştır.

Son olarak hiçbir yol çıkarılmadan, en temelden başlanarak modele rasyonel özendiriciler değişkeni eklenmiştir. Modelin bu halinin uyum indekslerinin istenilen değerlerden oldukça uzak olduğu görülmüştür ($\chi 2/df$ = 21.36, CFI = 0.84, GFI = 0.91, NFI = 0.84, RMSEA = .20, p <.001). Sınanan model Şekil 27'de sunulmuştur.

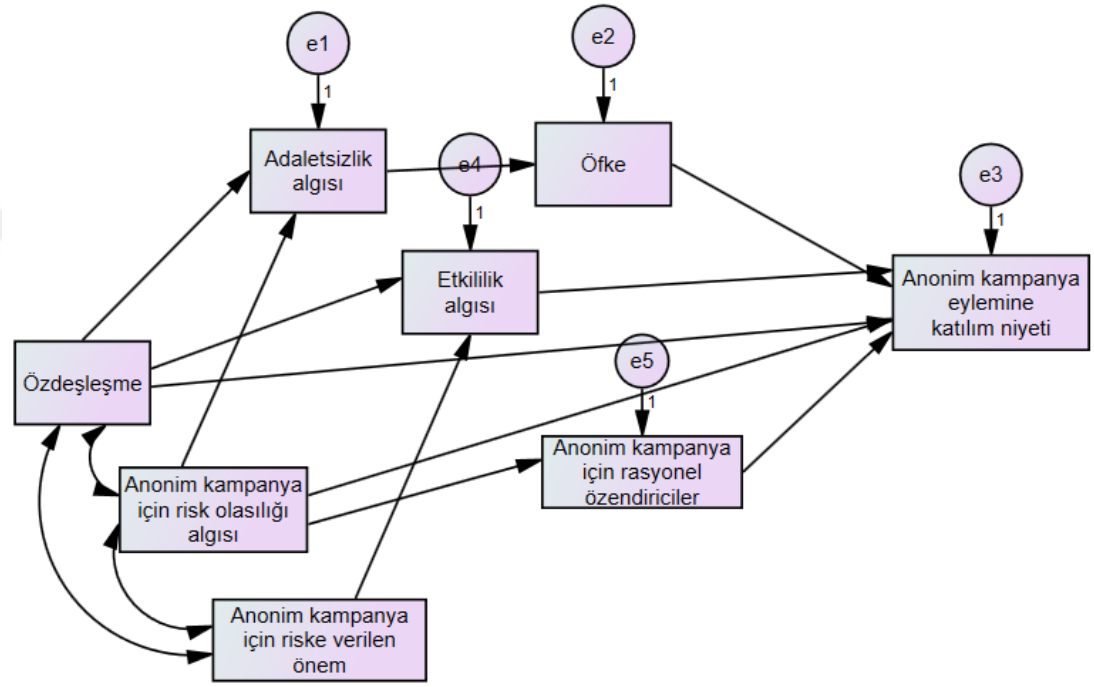
Şekil 27. *Anonim İmza Kampanyası Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli + Tüm Rasyonel Seçim Değişkenleri*

Modelin çıktılarına bakılarak öngörülen yolların regresyon katsayıları incelenmiş ve anlamsız yolların olup olmadığına bakılmıştır. Riske verilen önemden adaletsizlik algısına (β = .07, p > .05), rasyonel özendiricilere (β = -.06, p > .05) ve anonim kampanya

eylemine katılma niyetine (β = .01, p > .05); algılanan risk olasılığından etkililik algısına (β = .-05, p > .05) giden yollar anlamsız olduğundan, modelden silinerek model yeniden sınanmıştır (bkz. Şekil 28).

Şekil 28. *Anonim İmza Kampanyası Bağlamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli + Tüm Rasyonel Seçim Değişkenleri – Anlamsız Yollar Çıkarıldıktan Sonra*

Anlamsız yollar çıkarıldıktan sonra sınanan modelin uyum değerlerinin halen istenilen aralıktan uzak olduğu görülmüştür ($\chi 2/df$ = 15.63, CFI = 0.84, GFI = 0.91, NFI = 0.83, RMSEA = .17, p <.001). Modelde herhangi bir anlamsız yol bulunmadığından, programın modeli iyileştirmeye yönelik sunduğu modifikasyon önerileri incelenmiş ve önceki modellerdeki gibi, adaletsizlik algısı ve etkililik algısı değişkenlerinin hataları arasında bir kovaryans eklenmesinin uygun olduğu görülmüştür. Söz konusu modifikasyon yapıldıktan sonra modelin uyum değerlerinin yükseldiği, ancak halen istenilen düzeylerde olmadığı görülmüştür ($\chi 2/df$ = 10.66, CFI = 0.90, GFI = 0.94, NFI = 0.90, RMSEA = .13, p <.001). Böylece, rasyonel özendiriciler değişkeninin anonim kampanya eylemi bağlamında modele eklenmesinin anonim kampanya eylemine katılımı açıklamaya bir katkı sağlamadığını, modelin veriyle iyi uyum göstermediğini söylemek mümkündür.

BÖLÜM VI

GENEL TARTIŞMA

5.1.Bulgulara İlişkin Genel Bir Değerlendirme

Mevcut çalışmada, taşıdıkları politik risk düzeyleri bakımından birbirinden farklılaşan üç farklı kolektif eyleme katılım niyetini açıklamada etkili olan faktörler incelenmiştir. Öncelikle kolektif eylemin sosyal kimlik modelinin eylemlere katılımı ne düzeyde açıklayabildiği incelenmiş, ardından bu modele rasyonel seçim değişkenlerinin (sırasıyla politik risk algısı ve rasyonel özendiriciler) eklenmesinin modelin açıklama gücünde nasıl bir etki yarattığına bakılmıştır. Rasyonel özendiricilerin ölçülebilmesi amacıyla, ön çalışmada geliştirilen Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği kullanılmıştır.

Araştırmada beklentilerle genel olarak uyumlu sonuçlar ortaya çıkmıştır. Kolektif eylemin sosyal kimlik modeli, kolektif eyleme katılım niyetini kısmen açıklayabilmiş, ayrıca politik risk algısı ve rasyonel özendiriciler değişkenleri de bu model içerisinde eyleme katılım niyetini yordamıştır. Politik risk algısı her üç eylem türünde de (yürüyüş, sosyal medya paylaşımı, anonim kampanya), rasyonel özendiriciler ise daha çok yürüyüş eylemi bağlamında (en yüksek riskli eylemde) eyleme katılım niyeti üzerinde etkisini göstermiştir.

Bulgulardan çıkarılabilecek genel bir sonuç, eylemin algılanan risklilik düzeyine paralel olarak, politik risk algısı ve rasyonel özendirici gibi rasyonel seçim değişkenlerinin önemini artırıyor olmasıdır. Politik riske verilen önemin özellikle anonim kampanya gibi düşük riskli eylem türlerinde eyleme katılımı açıklayıcı nitelikte olmadığı dikkat çekmiştir. Benzer şekilde rasyonel özendiriciler değişkeni de yüksek risk algısını tetikleyen yürüyüş eylemine katılım niyetini model içerisinde yordarken diğer iki eylem türünde (sosyal medya paylaşımı ve anonim kampanya) bir etkisi bulunamamış; ayrıca bu iki eylem türünde modele dahil edilmesiyle model anlamlılığını yitirmiştir. Kolektif eylemin sosyal kimlik modelinin yürüyüş eylemi bağlamındaki sınırlı açıklayıcılığı başta olmak üzere bu bulgular, yüksek riskli bağlamlarda bireylerin duygusal ve kimlik temelli faktörlerden çok ödül-bedel analizinin etkisi altında eyleme katılım kararı verdiklerini,

diğer bir deyişle riskli bağlamlarda belirleyici olanın "rasyonel tercihte bulunma motivasyonu" olduğunu düşündürmektedir.

Literatürde kolektif eylem çalışmalarının bulguları arasındaki tutarsızlıkların ve aydınlatılamayan noktaların, bağlamsal faktörlerin ihmal edilmesinden kaynaklandığını ileri süren argümanlar ile son yıllarda sıkça karşılaşılmaktadır (örn., Ancelovici, 2021). Mevcut tez çalışması, son yıllarda Batı-dışı kültürlerde kolektif eylemlere katılımı farklı dinamiklerin belirlediğini gösteren, bu nedenle de bağlamsallığın önemini ortaya koyan çok sayıda güncel çalışmadan biri olmuştur (Acar ve Uluğ, 2021; Ayanian ve Tausch, 2016; Jurstakova ve ark., 2024; Uysal ve ark., 2022; Su ve ark., 2022; Szóstakowski ve Besta, 2023). Politik riskin düşük düzeyde algılandığı bağlamlarda grubun durumunu iyileştirmeye yönelik kolektif çabalar üzerinde rasyonel seçim değişkenlerinin görece sınırlı bir rolü bulunmaktadır. Mevcut çalışma, yüksek politik risk taşıyan bir bağlamda rasyonel seçim değişkenlerinin önemli bir role sahip olduğunu ve eylemin risklilik düzeyi arttıkça bu rasyonel seçim değişkenlerinin de önemini artırdığı görüşünü desteklemektedir. Çalışma bir başka yönüyle, biri sosyal kimlik ve duygular, diğeri ödül-bedel analizi olmak üzere kolektif eyleme katılım niyetini belirleyen iki ana yol olduğunu ileri süren *ikili süreç yaklaşımıyla* da oldukça uyumludur (Simon ve ark., 1998; Stürmer ve Simon, 2004a).

Kolektif eylemin sosyal kimlik modeli temelindeki bazı çalışmalar rasyonel seçim değişkenleriyle duygusal değişkenlerin bağımsız şekilde kolektif eyleme katılım niyetini yordadığını (örn., Shi ve ark., 2015), bazı çalışmalar ise bu iki süreç arasında etkileşim olduğunu (van Zomeren ve ark., 2004) ileri sürmektedir. Bu tez çalışmasında bu iki yol arasında çeşitli durumlarda etkileşim olabildiği görülmüştür. Örneğin yürüyüş eylemi bağlamında yüksek bir politik risk algısı, katılımcıların adaletsizlik temelli öfke duyguları aracılığıyla kolektif eyleme katılım niyetlerini yordamıştır.

Aşağıda, bu çalışmadan elde edilen bulgular, her bir değişken özelinde ve ilgili literatür ışığında tartışılmıştır. Her değişkene ait başlık, aynı zamanda bu çalışmanın sahip olduğu düşünülen kısıtlılıklarını ve ileride bu alanda çalışacak araştırmacıların faydalanabileceği önerileri de içermektedir.

5.2.Grup Kimliğiyle Özdeşleşme

Kolektif eylemin sosyal kimlik modeli, isminin de gösterdiği üzere merkezine grup kimliğiyle özdeşleşmeyi koymaktadır. Modele göre grup kimliğiyle özdeşleşme hem doğrudan hem de adaletsizlik temelli öfke ve grup etkililiği algısı aracılığıyla kolektif eyleme katılım niyetini olumlu yönde yordamaktadır.

Mevcut tez çalışmasında öğrenci kimliğiyle özdeşleşme, anonim kampanya (düşük risk) ve sosyal medya paylaşımı (orta düzey risk) eylemlerinde kolektif eyleme katılım niyeti üzerindeki etkisini hem doğrudan hem de dolaylı olarak gösterebilirken yürüyüş eyleminde (yüksek risk) doğrudan etkisini kaybetmiştir. Literatürün kolektif eyleme katılımla daha güçlü bir ilişkiye sahip olduğunu gösterdiği politize kimlik yerine nötr öğrenci kimliğinin ölçülmüş olması, özdeşleşmenin etkileri bakımından böyle bir ayrışmaya yol açmış olabilir. Nötr öğrenci kimliğinin ölçülmesi, özdeşleşmenin eyleme katılım üzerinde doğrudan etki gösterememesini beraberinde getirmiş olabilir. Diğer yandan son yıllarda kolektif eylem çalışmalarında kolektif eylemi daha iyi yordadığı görüldüğü için politize kimlik değişkeninin daha sık tercih ediliyor olması, kuramsal olarak bu tercihin her zaman doğru olduğu anlamına gelmemektedir. Mevcut çalışmanın amacı kendisini herhangi bir aktivist topluluğa ait hissedip hissetmemesinden bağımsız olarak "sıradan" psikoloji öğrencilerinin, kendileriyle ilgili bir hak kaybına verdikleri kolektif tepkinin altında yatan mekanizmayı incelemek olmuştur. Bu bağlamda, eylemin risklilik düzeyine paralel olarak özdeşleşme açıklayıcılığını kaybediyor olabilir. Buna göre, psikoloji öğrencisi kimliğiyle özdeşleşmek psikoloji öğrencilerinin hak kaybına tepki gösteren bir eyleme katılmayı teşvik etse de çok riskli koşullar altında gruba duyulan aidiyet hissinin eyleme katılım açısından yeterli olmayabileceği düşünülebilir. Böyle bir yorum, riskli bağlamlarda grup aidiyetleri ve duygudan ziyade *araçsal (instrumental) muhakemenin* daha belirleyici olduğunu savunan literatür ile de uyumludur (Tausch ve ark., 2011; van Zomeren, Leach ve ark., 2012).

5.3.Grup Etkililiği Algısı

Bireylerin grup olarak mücadele edilmesi halinde sosyal değişimin gerçekleşebileceğine duydukları inanç, grup etkililiği algısıdır. Grup etkililiği algısı, kolektif eylemin sosyal kimlik modelinde grupla özdeşleşme ile eyleme katılım niyeti arasındaki bir aracı

değişken olarak ele alınmasının yanı sıra, mevcut çalışmada politik risk algısı değişkenleri ile eyleme katılım niyeti arasındaki ilişkiye de aracılık ettiği varsayılmıştır. Özellikle yürüyüş eylemi bağlamında grup etkililiği algısı ne özdeşleşmenin ne de politik risk algısı değişkenlerinin eyleme katılım niyetiyle ilişkisine aracılık edebilmiştir. Bu durumun altında grup etkililiği algısının ölçüm yönteminin yatıyor olması muhtemeldir. Son yıllarda grup etkililiği algısının, basitçe "grubun hedeflerine ulaşma yeterliliği" olarak ölçülmesinin yeterince açıklayıcı olmadığı düşünülerek bu değişkenin yerine *katılımcı etkililiği* (eyleme kişinin kendi katılımının grubun amaçlarına yapacağı katkıya ilişkin inanç), *seçim etkililiği* (seçim sürecine başta oy kullanmak olmak üzere çeşitli şekillerde dahil olarak grubun başarıya ulaşabileceğine ilişkin inanç), *kimlik konsolidasyon etkililiği* (kolektif eyleme katılmanın, grup kimliğini doğrulama ve güçlendirmedeki rolü) gibi daha spesifik etkililik türleri ele alınmış ve bunların da açıklayıcı olabildiği görülmüştür (Acar ve Uluğ, 2021; Saab ve ark., 2015; van Zomeren ve ark., 2013).

Mevcut çalışmada kullanılan grup etkililiği algısı ölçek maddelerinin (örn., "Bence psikoloji öğrencileri olarak bu yasayı engelleyebiliriz.") "oy vermek", "eyleme bireysel olarak katkı sağlamak" gibi somut bir etkililik algısından çok bireysel katılım içermeyen soyut bir etkililik algısına dayanması nedeniyle beklenen etkinin ortaya çıkmamış olması mümkündür. Gulevich ve arkadaşları (2017) içsel ve dışsal etkililik algısının farklı eylem türleri üzerinde etkili olduğunu, içsel etkililik algısının normatif (düşük risk taşıyan), dışsal etkililik algısının ise normatif olmayan (yüksek risk taşıyan) eylemlere katılımla daha çok ilişkili olduğunu göstermiştir. Ayanian ve arkadaşları (2021) ise özellikle politik riskin yüksek düzeyde olduğu bağlamlarda genel etkililik algısının eyleme katılım üzerindeki etkisini iyiden iyiye kaybettiğini, spesifik protesto türlerine ilişkin etkililik algısının eyleme katılım niyeti üzerinde daha belirleyici olabileceğini tartışmıştır. Mevcut çalışmada yürüyüş eylemi bağlamında etkililik algısının zayıflığı da bu argüman üzerinden açıklanabilir. Ayrıca etkililik algısının, tek bir çalışma içinde sınanan farklı modellerde bile kolektif eyleme yönelik tutumlar bağlamında tutarlı ve istikrarlı bir rol oynamadığını, bu bakımdan diğer sosyal kimlik modeli değişkenlerine kıyasla kuramsal açıdan zayıflıklara sahip olabileceğini gösteren çalışmalar da mevcut tez çalışmasındaki beklenmeyen durumu açıklayabilir (Franc ve ark., 2023).

Shi ve arkadaşlarının (2015) Çin'de yükselen üniversite harçlarına tepki olarak düzenlenen kolektif eylemleri ele aldıkları bir çalışmada "yumuşak" eylemleri öfke duygusunun yordadığı, ancak "sert" eylemleri hem öfke hem de etkililik algısının yordadığı görülmüştür. Bu bağlamda etkililik algısının normatif ve düşük riskli eylemler bağlamında çok önemli bir etkisi olmadığı; daha çok normatif olmayan, yüksek riskli eylem türlerinde etkililik algısının daha belirleyici olabildiği görülmektedir. Bu bulgu, beklenen faktör yapısı ortaya çıkmadığı için iptal edilen Hipotez 12 ve Hipotez 13 ile tutarlı bir bulgudur. Diğer taraftan mevcut tez çalışmasında, grup etkililiği algısının en riskli eylem türü olan yürüyüş eylemi üzerinde anlamlı bir etki yaratmaması düşündürücüdür.

Tausch ve arkadaşları (2011), bir üst paragrafta sözü edilen çalışmanın aksine, grup etkililiği algısının normatif eylemlere verilen desteği artırdığını, normatif olmayan (örn., şiddet içeren) eylemlere verilen desteği ise azalttığını ortaya koymuştur. Bu bulgu dolaylı olarak, normatif olmayan eylemlerin "batık maliyet etkisi" gibi bir son çare stratejisi olarak görülebildiğini, sosyal değişimi sağlama yolunda grubunu yetersiz gören bireylerin daha çok tercih ettiği bir strateji olabileceğini destekler niteliktedir. Mevcut tez çalışmasında grup etkililiği algısının yürüyüş eylemini yordamayıp sosyal medya paylaşımı ve anonim imza kampanyası gibi görece düşük maliyetli eylem türlerine katılımı yordaması da daha çok bu açıklamayla tutarlıdır. Benzer şekilde nefret ve küçümseme gibi yıkıcı duygular normatif olmayan eylemlere katılımı, öfke ise normatif eylemlere katılımı pozitif yönde yordamaktadır (Tausch ve ark., 2011). Mevcut çalışmanın bulguları yukarıda aktarılan literatürle bir arada ele alındığında çıkarılabilecek genel sonuç, grup etkililiği algısına sahip grupların toplum içerisinde daha normatif ve barışçıl hak arama biçimlerine yönelebilecekleridir.

5.4.Adaletsizlik Temelli Öfke

Adaletsizlik temelli öfke duygusunun üç eylem türünde de öğrenci kimliğiyle özdeşleşme ve kolektif eyleme katılım niyeti arasındaki pozitif ilişkiye, modelin beklentileriyle uyumlu şekilde aracılık ettiği görülmektedir. Rasyonel seçim değişkenlerinin eklenmesi de bu pozitif yönlü ilişkiyi ortadan kaldırmamıştır. Bu bulgu, sosyal kimlik modelinin

öngördüğü gibi öfke duygusunun grup lehine kolektif eylemlere verilen destek üzerinde ne kadar kritik bir role sahip olduğunu göstermektedir.

Bu tez çalışmasında, hem sosyal kimlik modelinin temel bir değişkeni olduğu için hem de adaletsizlik ile en güçlü ilişkiye sahip olan duygu türü olduğu için (Rothschild ve Keefer, 2022) adaletsizliğe bağlı öfke duygusu ele alınmış ve yalnızca bu duygunun etkilerine odaklanılmıştır. Ancak literatür, duygulanımın tercih edilen kolektif eylemin biçimini etkileyebileceğini göstermektedir. Örneğin bir önceki başlıkta sözü edildiği üzere nefret ve küçümseme gibi yıkıcı duyguların aksine öfke daha çok normatif eylemlere katılma niyetiyle ilişkilidir. Diğer taraftan bir başka çalışma da öfkenin normatif olmayan, riskli kolektif eylem tercihiyle (örn., polisle çatışmak, taş atmak vs.) ilişkili olduğunu; umut gibi pozitif ve yapıcı bir duygunun ise normatif, düşük düzeyde riskli kolektif eylem tercihiyle (imza kampanyasına katılmak, sosyal medyada grup lehine paylaşımlar yapmak vs.) pozitif yönde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Shuman ve ark., 2016).

Öfke gibi olumsuz olmakla birlikte dışadönük ve saldırgan olmayan üzüntü duygusu kolektif eyleme katılım niyetini zayıflatabilmektedir (Ayanian ve ark., 2021). Ayanian ve arkadaşlarının (2021) çok sayıda ülkeden aktivistlerin eyleme katılım motivasyonlarını inceledikleri çalışmaya göre algılanan politik risk, kolektif eyleme katılım niyetini öfke aracılığıyla pozitif yönde yordarken üzüntü aracılığıyla negatif yönde yordamaktadır.

Öfke dışında, özellikle korku, kaygı gibi duygular da risk algısıyla ilişkili oldukları için önemli duygusal değişkenler olabilirler. Carver ve Harmon-Jones'un (2009) araştırmasının gösterdiği üzere öfke hem nörolojik hem de bilişsel açıdan yaklaşma tepkisini, kaygı ve korku ise kaçınma/uzaklaşma tepkisini beraberinde getiren duygulardır. Korku duygusu, bireylerin risk tahmininde artışa yol açmaktadır (Lerner ve ark., 2003). Devlet kaynaklı politik baskı, vatandaşları kızgın hissettirebildiği gibi korkutma potansiyeline de sahiptir (Erdem Aytaç ve ark., 2018). Algılanan devlet baskısı daha çok aktivist grupları tetiklemekte ve kızdırmakta, daha fazla risk almaya yönlendirmektedir (Ayanian ve Tausch, 2016). Mevcut tez çalışması da dahil olmak üzere kimi çalışmalar risk algısının genel popülasyon için caydırıcı bir etkiye sahip olduğunu

göstermektedir. Ancak korku ya da kaygı duygusuna ilişkin bir ölçüm alınmadığı için bu ihtimal mevcut tez çalışmasında göz ardı edilmiştir. İlerleyen çalışmalarda pozitif duyguların (örn., umut) ve öfke dışındaki negatif duyguların (korku, üzüntü vs.), farklı risk düzeyine sahip eylemler üzerindeki etkisi de ele alınabilir.

Kolektif eylemin sosyal kimlik modelinin, adaletsizliği ve onunla bağlantılı öfke duygusunu kolektif eylemin başlıca duygusal tetikleyicisi olarak ele alması, modelin diğer duygular bağlamında da incelenmesi önünde bir engel oluşturuyor olabilir. Son yıllarda bu modeli temel alan sınırlı sayıda çalışma kolektif eylem olgusunu değişim olasılığının yarattığı "umut" üzerinden de incelemiştir. Örneğin 2011 yılında ekonomik kriz ve işsizlik gibi problemlere tepki olarak düzenlenen ve milyonlarca İspanya vatandaşının katıldığı 15-M eylemlerini kolektif eylemin sosyal kimlik modeli ışığında inceleyen Wlodarczyk ve arkadaşları (2017) adaletsizlik temelli öfkenin yanı sıra grup etkililiği temelli umudun eyleme katılımı yordadığını göstermiştir. Bu bulgu, etkililik algısını "rasyonel seçim yolu", adaletsizlik temelli öfkeyi ise "duygu yolu" olarak nitelendirerek keskin bir sınıflandırma yapmanın kuramsal olarak çok doğru olmayabileceğini, duyguların rasyonel seçim sürecinin bir parçası olabileceğini düşündürmektedir. Benzer şekilde politik risk algısı da bir rasyonel seçim değişkeni olmasına rağmen literatürdeki bulgular bu risk algısına duygulanımın da eşlik ettiğini, dolayısıyla politik risk algısının da duygu-yüklü bir değişken olarak kolektif eyleme katılım niyetini yordadığını göstermektedir.

Bu tez çalışmasında ilgili literatürden de yola çıkarak politik risk algısının, mevcut sistemdeki bir adaletsizliğe işaret ederek öfke doğurabildiği öne sürülmüş ve modeller buna göre oluşturulmuştur. Üç eylem türünde de politik riske atfedilen önemin adaletsizlik temelli öfke duygusuyla ilişkili olmadığı, algılanan politik risk düzeyinin ise farklı bağlamlarda farklı etkiler yaratabildiği görülmüştür. Hipotezlerle uyumlu tek durum yürüyüş eylemi bağlamında gözlenmiştir. Bu bağlamda politik risk algısı değişkenleri ile kolektif eyleme katılım niyeti arasındaki ilişkisellik zincirinde algılanan risk olasılığının adaletsizlik temelli öfkeyi pozitif yönde yordadığı, üstelik rasyonel özendiriciler modele dahil edildiğinde de bu ilişkinin devam ettiği görülmüştür. Sosyal medya paylaşımı bağlamında algılanan risk olasılığının adaletsizlik temelli öfke üzerinde

etkisi bulunamamıştır. En şaşırtıcı bulgu, anonim imza kampanyası bağlamında algılanan risk olasılığının adaletsizlik temelli öfkeyi negatif yönde yordamasıdır. Yani katılımcılar anonim bir imza kampanyasını riskli algıladıkları ölçüde Psikolog Meslek Yasası senaryosunu daha az adaletsiz bulmuş ve daha az öfkelenmişlerdir. Kişilerin anonim bir imza kampanyasına katılımı bile riskli algılayarak bu kampanyadan uzak durma eğilimi sergilemeleri, bilişsel çelişkiyi azaltmak ve olumsuz bir benlik algısının önüne geçmek maksadıyla sistemi meşrulaştırma eğilimlerinin güçlenmesine işaret ediyor olabilir. İlgili literatür, sistemi meşrulaştırma eğiliminin kolektif eyleme katılım niyeti üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu gösterse de (Feygina ve ark., 2010), bilindiği kadarıyla algılanan politik riskin bu ilişkideki rolüne dair bir araştırma bulunmamaktadır.

Politik risk algısı mevcut çalışmada öfkeyi zaman zaman yordasa da politik risk algısı ile öfke arasındaki ilişkinin tek yönlü olmayabileceğini, yoğun bir öfke duygusunun insanları daha fazla risk almaya itebileceğini gösteren bir literatür de bulunmaktadır (Llewellyn ve ark., 2008). Lerner ve Keltner'in (2001) deneysel çalışmasında öfke eğilimi yüksek olan bireylerin gerek verilen bir senaryoda gerek kendilerini ilgilendiren kişisel konularda daha riskli tercihlerde bulundukları görülmüştür. Fessler, Pillsworth ve Flamson (2004) bu konuya evrimsel bir bakış açısıyla yaklaşarak öfkenin özellikle erkekleri risk almaya ittiğini deneysel bir çalışmayla göstermiştir. Curry ve Youngblade (2006) ergenlerin özbildirime dayalı riskli davranışlarını (madde kullanımı, suça ve şiddete karışma vs.) risk algılarının negatif yönde, öfke düzeylerinin ise pozitif yönde yordadığını ortaya koymuştur. Ayanian ve Tausch (2016) ise gruplar arası çatışmanın yoğun olduğu bir kolektif eylem bağlamında eylemcilerin polise yönelik öfkelerinin, riske verdikleri önemi negatif yönde yordadığını göstermiştir. Bu nedenle politik risk algısı, bu riske verilen önem ve öfke duygusu arasındaki ilişkinin ilerideki çalışmalarda boylamsal yöntemler kullanılarak da incelenmesi bu konunun aydınlatılmasına katkı sağlayacaktır.

Mevcut çalışmanın kısıtlılıklarından biri, adaletsizlik bağlamı oluşturmak için kullanılan Psikolog Meslek Yasası senaryosunun kazançtan ziyade bir kayıp olasılığını ima etmesidir. Psikolog Meslek Yasası senaryosunu okuyan katılımcılar yeni haklar elde etmeyi değil, kazanılmış bazı haklarını kaybetmemeyi hedefleyen eylemlere davet edilmişlerdir. Dolayısıyla senaryo, kazanç ihtimalinin yaratabileceği etkililik algısından

çok kayıp olasılığının yaratabileceği adaletsizlik hissini ve buna bağlı öfkeyi vurgulama potansiyeline sahiptir. Kadın hakları lehine düzenlenen kolektif eylemlere kadınların katılım niyetlerinin incelendiği yakın tarihli bir tez çalışmasında, kazanç olasılığını vurgulayacak şekilde yapılandırılmış mesajların aksine kayıp olasılığını vurgulayacak şekilde yapılandırılmış ifadelerin adaletsizlik algısını güçlendirdiği görülmüştür (Tekşam, 2023). Mevcut çalışmada, özellikle de kayıp olasılığının (muhtemel bedelin) oldukça yüksek olduğu yürüyüş eylemi gibi bir eylem türünde, adaletsizlik temelli öfkenin aksine grup etkililiği algısının sosyal kimlik modelinde beklenen etkiyi gösterememesi ve kolektif eyleme katılımı yordayamaması, yalnızca modelin mevcut kültürdeki zayıflığına değil, aynı zamanda senaryonun neden olduğu bir tür tepki yanlılığına işaret ediyor olabilir. İlerideki kolektif eyleme ilişkin çalışmalarda kullanılacak senaryoların, kazanç veya kayıp olasılığını vurgulama potansiyelleri bakımından dengeli olacak şekilde oluşturulmaları, bu şekilde "adaletsizlik yoluna" ya da "etkililik yoluna" katılımcıları daha fazla yönlendirme riskinden arındırılmaları faydalı olacaktır.

5.5.Politik Risk Algısı

Politik risk algısını sosyal psikolojik perspektiften ele alan az sayıdaki çalışmadan biri olan bu tez çalışmasında öncelikle algılanan risk düzeyleri bakımından ayrışan üç eylem türünün belirlenmesi amaçlanmıştır. Birinci ön çalışmada, dokuz farklı eylem türü arasından "şiddet eğilimli gruplarla birlikte TBMM'ye doğru yürüyüş eylemi", "sosyal medyadan karara tepki gösteren paylaşım yapma eylemi" ve "karara tepki gösteren anonim bir imza kampanyasına katılma eylemi", riskli bulunma düzeyleri bakımından sırasıyla üst, orta ve alt kategoride oldukları için seçilmiştir. Birinci ön çalışmada tespit edilen bu ayrışma ana çalışmadaki tekrarlı ölçüm varyans analiziyle de teyit edilmiştir. Ana çalışmanın bulguları genel olarak beklentilerle uyumlu şekilde politik risk algısının kolektif eyleme katılım niyeti üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Her üç eylem türünde de yol analizine politik risk olasılığının ve bu riske verilen önemin dahil edilmesi modelin açıkladığı varyansa anlamlı katkı sağlamıştır. Ayrıca yine her üç eylem türünde de hem politik risk olasılığı hem de bu riske verilen önem doğrudan ve/veya dolaylı olarak kolektif eyleme katılım niyetini yordamıştır.

Kolektif eylem literatüründe *ters tepme hareketleri (backlash movements)* rasyonel seçim modeli açısından problematik ve açıklanması gereken bir olgudur (Bkz., Erdem Aytaç ve ark., 2018). Çünkü giriş bölümünde de detaylandırıldığı üzere rasyonel seçim modeli artan bedellere paralel olarak eyleme yönelik tutumların negatif yönde değişeceğini varsaymaktadır. Literatürdeki birçok çalışma ise algılanan risk arttıkça eyleme katılım niyetinin güçlendiğini göstermektedir (örn., Ayanian ve Tausch, 2016). Söz konusu çelişkileri örneklem özelliklerine odaklanarak çözmek mümkün görünmetedir. Mevcut tez çalışmasının hipotezlerinde de değinildiği üzere risk algısının kolektif eylemlere katılımı artırması daha çok aktivist gruplarda gözlenen bir olgudur. Ayanian ve Tausch (2016) Mısır'daki karşılıklı darbeler ve darbe girişimleri sırasında eylemci gruplardan veri toplamıştır. Bu eylemci grupların sahip olduğu "risk algılarının" halihazırda sürmekte olan çatışmalı bir eylemlilik hali içerisinde eylemcileri ketlemek bir yana dursun tetikleyici rol oynayabileceği düşünülebilir. On iki farklı ülkeden genel popülasyondan veri toplanan güncel bir çalışma, çevresel kaygı ile çevre yanlısı kolektif eylemler arasındaki ilişkinin baskıcı rejime sahip ülkelerde çok zayıf olduğunu göstermektedir (Uysal ve ark., 2024a). Bu nedenle mevcut çalışmada, içlerinde aktivist bireyler olma olasılığı bulunmakla birlikte genel itibarıyla aktivist niteliği taşımayan öğrenci örnekleminde risk algısı ile eylem niyeti arasında negatif bir ilişki beklenmiş ve bulgular da genel olarak bu görüşü doğrulamıştır.

Bir toplum içinde farklı gruplar farklı düzeylerde risk ve tehdit algılama eğilimindedirler (Jost, 2017). Sistemi meşrulaştırma kuramcıları toplumdaki dezavantajlı kesimlerin, özsaygılarını korumaya yönelik bilişsel bir strateji olarak, bazen avantajlı kesimlerden daha fazla politik sistemi savunabildiğini ileri sürse de bu görüşle çelişen çalışmalar da bulunmaktadır (Brandt, 2013; Lee ve ark., 2011). Sosyal baskınlık kuramcıları, avantajlı kesimlerin statü farklarını *meşrulaştırıcı mitleri* daha güçlü savunduğunu ileri sürmektedir (Pehrson ve ark., 2017; Pratto ve ark., 2006). Politik risk algısı konusunda yürütülen çalışmalarda kimi zaman mevcut tez çalışmasında olduğu gibi genel popülasyondan kimi zaman ise aktivist-muhalif popülasyondan veri toplanmaktadır. Mevcut politik sistem ile barışık, avantajlı ve baskın toplum kesimlerinin politik risk algıları genellikle ihmal edilen bir konu olmuştur. Bir toplumda bir eyleme katılımı politik açıdan riskli görenlerin sisteme muhalif olan ya da dezavantajlı konumdaki

bireyler ve gruplar olma olasılığı daha yüksektir. Dolayısıyla grup üyeliklerinin ve toplumsal statünün rolü ihmal edilmemelidir. Avantajlı konumdakilerin, bir kolektif eyleme bağlı risk olasılığını meşru görmeleri daha olası olduğundan algılanan politik risk, bu bireylerin herhangi bir meseleye ilişkin adaletsizlik algılarını tetiklemiyor olabilir (örn., "Yürüyüşe katılırsam tutuklanabilirim, tutuklanırsam hak etmişimdir!"). Mevcut çalışmanın odaklandığı konular itibarıyla bu gibi gruplar arası farklara doğrudan bakılmasa da örneklemin demografik profili dolaylı çıkarımlar yapmaya olanak tanımaktadır. Ana çalışmada veri toplanan örneklemin %81'inin "orta", "düşük-orta" veya "düşük" gelir kategorisinde olduğu göz önüne alınacak olursa katılımcıların önemli bir kısmının toplum içinde kendilerini avantajlı ve ayrıcalıklı bir konumda görme olasılıklarının düşük olduğu, bu durumun da algıladıkları politik risk düzeyini etkileyeceği düşünülebilir. Bu açıdan ilerideki çalışmalarda politik risk algısının sosyal statüye bağlı değişimini daha titiz ölçümlerle incelemek faydalı olabilir. Örneğin daha geniş örneklemlerden veri toplamak; gelir düzeyi, eğitim düzeyi ve algılanan göreli statü bakımından gruplar arası karşılaştırmalar yapmaya olanak tanıyacaktır. Ayrıca bu şekilde politik riskin algılanan olasılığı ya da öneminin yanı sıra politik riskin algılanan meşruiyet düzeyinin etkilerini sosyoekonomik faktörler üzerinden açıklamak da mümkün olacaktır.

Giriş bölümünde *kendini dışa vurma hipotezine* değinerek kısıtlamaların yoğun olduğu bağlamlarda tutum-davranış bağının zayıf olabileceğinden söz edilmişti. Kendini dışa vurmaya düşük düzeyde önem veren kültürlerde tutumların dile getirilmesi ve davranışa dönüştürülmesi daha düşük olasılıklı bir durumdur. Sosyal medya platformları bu ilişkiyi bir miktar zayıflatsa da (Günsoy ve ark., 2020), çevrimdışı ve geleneksel etkileşimlerde tutumun davranış üzerindeki belirleyiciliğinde kültürün kendini dışa vurmaya verdiği değer hala önemli bir etkiye sahiptir (Chan ve Tam, 2023; Kim ve Sherman, 2007). Kimliğin grup üyelikleri üzerinden tanımlanmasının daha olası olduğu kolektivist kültürlerde kendini dışa vurmanın önemine daha az vurgu yapılmaktadır (Kim ve Chu, 2011). Türkiye her ne kadar artan kentleşmeye paralel olarak birey vurgusunun yıldan yıla güçlendiği bir ülke olsa da ilgili literatürde hala ağırlıklı olarak kolektivist bir ülke olarak kendisine yer bulmaktadır (Oyserman ve ark., 2002). Ayrıca özerklik eğilimi güçlense de yakın çevreyle güçlü duygusal bağların korunması hala önemli bir değer olarak görülmektedir. Analizler arasında anlamlı çıkmayan bazı yollar (örn.,

özdeşleşmenin eyleme katılımı doğrudan yordamaması) bu bağlamda da açıklanabilir. Politik riskin yüksek olduğu bağlamların kendini dışa vurmaya olanak tanıma düzeyi ve bu değişkenin kolektif eyleme katılım niyetlerine yansımaları da ilerleyen çalışmalarda incelenebilir.

Mevcut çalışmada dikkat çeken bir bulgu, anonim imza kampanyası bağlamında yapılan yol analizinde politik risk algısı modele eklenince açıklanan varyansın oldukça artmasıdır. Kişilerin isim-soyisim bilgilerinin gizli tutulduğu bir imza kampanyasına destek verip vermeme kararları üzerinde bile politik risk algılarının etkili olabilmesi, insanların politik riske bağlı olan temkinli olma eğilimlerinin riskli olmayan sosyal davranış alanlarına bile yayılabildiğini düşündürmektedir.

Mevcut çalışmanın politik risk algısı bağlamındaki kısıtlılıklarından biri bu algının iki bileşeni olan "algılanan olasılık" ve "riske verilen önemin", diğer değişkenlere olan etkileri bakımından neden ayrıştıklarının anlaşılamamasıdır. Politik risk algısı her ne kadar sınanan modeller içinde açıklayıcı bir rol üstlendiyse de risk olasılığı ve riske verilen önem değişkenlerinin neden ayrıştıklarını tam olarak açıklayacak kuramsal bir temel bulunmamaktadır. Bu çalışmada da bu iki değişken daha çok keşifsel amaçla ayrı ayrı incelenmiştir. Literatürde kolektif eylem konusu bağlamında risk algısına ilişkin titiz kavramsallaştırmalar yapılmaması, spesifik hipotezler oluşturulmasına da engel olmuştur. Uysal ve arkadaşlarının (2022) "kısa vadeli" ve "uzun vadeli" risk algısı boyutları, Ayanian ve Tausch'un (2016) "riskin algılanan olasılığı" ve "riske verilen önem" boyutları istisnai birer örnek olarak gösterilebilir. Politik risk algısı konusunda gerçekleştirilecek gelecekteki çalışmalar bu kavramın aktivist hareketlere katılımla ilişkisini daha iyi açıklayabilecektir. Mevcut çalışmada ise model testlerine genel olarak bakıldığında riske verilen önemden çok algılanan risk olasılığının modelde sınanan değişkenlerle ilişkili olduğu görülmüştür.

Politik risk algısı değişkenleri, mevcut çalışmada tıpkı grup kimliğiyle özdeşleşme gibi sabit başlangıç değişkenleri olarak ele alınmıştır. Diğer yandan grup aidiyeti ile risk algısı arasında ilişki olabileceğini düşündüren bir literatür de bulunmaktadır. Örneğin Kanada'da farklı etnik gruplar arasındaki çatışmaları inceleyen Louis ve arkadaşları

(2004) etnik kimlikle özdeşleşme düzeyi ile bedel algısı arasında negatif ilişki olduğunu, (İngiliz kökenli ya da Fransız kökenli) grup kimliğiyle yüksek düzeyde özdeşleşen kişilerin, gruplar arası çatışmanın maliyetini daha düşük algıladığını ortaya koymuştur. Diğer taraftan Jiménez-Moya ve arkadaşları (2015), grubuyla düşük düzeyde özdeşleşen dezavantajlı grup üyelerinin radikal kolektif eylemlere katılmaya daha fazla gönüllü olduğunu ortaya koymuştur. Yazarlar bu bulguyu, "grup kimliğiyle yüksek düzeyde özdeşleşen kişilerin, bu kimliğin ve saygınlığın radikal eylemlerden ötürü zarar görecek olmasından daha fazla endişe etmesi" ile açıklamışlardır. Mevcut tez çalışmasının hipotezleri arasında yer almasa da keşifsel amaçlı olarak bu konu incelenmiştir. Politik risk algısının, özdeşleşme ile modeldeki diğer değişkenler arasında aracılık yaptığı (modeldeki diğer değişkenler arasındaki ilişkilerin mevcut tez çalışmasındaki gibi kurgulandığı) bir yol analizi sınanmış; ancak üç eylem türü bağlamında da model anlamlı çıkmamıştır. Diğer bir deyişle kolektif eylemlere katılım bağlamında algılanan politik risk, öğrenci kimliğiyle özdeşleşme düzeyinden etkilenmemiştir.

5.6.Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri

Mevcut çalışmanın temel amacı kolektif eyleme katılım üzerinde rasyonel seçim sürecinin etkilerini anlamak olduğundan rasyonel özendiriciler değişkeni büyük öneme sahiptir. Rasyonel özendiriciler değişkeni sınanan tüm modellerde sosyal kimlik değişkenleri ve politik risk algısı değişkenlerinin ardından modele eklenmiş ve eyleme katılım üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bir diğer rasyonel seçim değişkeni olan politik risk algısı, yürüyüş eylemi bağlamında rasyonel özendiriciler değişkeni aracılığıyla eyleme katılım niyetini zayıflatmıştır. Yani bireylerin yürüyüş eylemine katılımı politik açıdan riskli algılama düzeylerinin artması, rasyonel bedel algılarını da güçlendirmiş ve bu şekilde eyleme katılım niyetleri zayıflamıştır. Diğer yandan sosyal medya paylaşımı ve anonim imza kampanyaları bağlamında sınanan modellerde ise politik risk algısı ile rasyonel özendiriciler arasında bir ilişki gözlenmemiştir.

Rasyonel özendiriciler değişkeninin modele eklenmesi, yürüyüş (yüksek risk) eyleminde modelin açıkladığı varyansı artırırken sosyal medya paylaşımı (orta düzey risk) ve anonim kampanya (düşük risk) eylemlerinde hiçbir anlamlı etki yaratmamıştır. Diğer yandan bu bulgu, orta ve düşük düzey risk koşullarında bireylerin ödül-bedel analizine

başvurmadıklarına işaret etmemektedir. Çünkü her iki eylem türünde de rasyonel özendiriciler etkili olmasa da politik risk algısı değişkenleri eyleme katılım niyetini güçlü şekilde yordamıştır. Yani, rasyonel seçim etmenleri bağlamında, orta (sosyal medya paylaşımı) ve düşük düzey (anonim imza kampanyası) risk koşullarında bireylerin eyleme katılıp katılmayacakları yalnızca algıladıkları politik riske bağlı olarak değişmekte; algılanan sosyal destek, bireysel tatmin, zaman kaybı vb. ödül-bedel faktörleri bu süreç üzerinde etkili olmamaktadır. Yüksek risk (yürüyüş) koşulunda ise politik risk algısının yanı sıra diğer ödül-bedel analizi değişkenleri de (rasyonel özendiriciler) bireylerin eyleme katılma kararını belirlemektedir.

Doğrudan "özendirici" terimine başvurmasa da Webber ve Kruglanski'nin (2017) ortaya koyduğu *3N (needs, narratives, networks) modeli* yukarıda vurgulandığı üzere rasyonel özendiricilerin anlamlı etkisinin yalnızca yüksek risk koşullarında görüldüğü yönündeki bulguyu dolaylı olarak destekler niteliktedir. "Sıradan" insanların radikalize olarak sert kolektif eylemlere katılmalarını açıklamaya çalışan bu modele göre insanların (1) anlamlı ve işe yarar bir birey olma arayışı, (2) kültürel ve ideolojik anlatılar ve (3) iç grubun dinamikleri ile sosyal etkiler radikal kolektif eylemlerin belirleyicileridir. Bu modele göre anlam arayışı sekteye uğrayan bireyler kolektif anlatılar olan ideolojilere sığınmakta, bunu yaparken de büyük ölçüde iç grubun inanç ve normlarını referans almaktadır. Kapsam açısından kaynak hareketliliği kuramındaki bireysel, sosyal ve kolektif özendiriciler ile büyük ölçüde benzerlik taşıyan bu üç süreç, Webber ve Kruglanski'ye (2017) göre ılımlıdan çok radikal, sert ve şiddet içerikli kolektif hareketlere katılım motivasyonunu açıklamaktadır. Diğer bir deyişle bireylerin fazla riskli olmayan eylem türlerine katılım niyetleri üzerinde rasyonel muhakeme sürecinin çok kritik bir rolü bulunmamaktadır.

Giriş bölümünde rasyonel özendiricilerin "kendi kendini açıklayan, totolojik" doğası nedeniyle bir kapsam problemine sahip olduğundan söz edilmişti (Mitchell, 1979). Bu problem, özendiricilerin aslında "rasyonel" değişkenler olup olmadıklarıyla ilgili de soru işaretleri doğurmaktadır. Kaynak hareketliliği kuramı tarafından önerilen haliyle özendiriciler, kolektif eyleme katılımın altında yatan neredeyse tüm faktörleri kapsar niteliktedir. Günümüze kadar kolektif eylem literatüründe ele alınan değişkenlerin çoğu;

bireysel, ilişkisel/sosyal ve kolektif ihtiyaçlarla bir yönleriyle örtüşmektedir. Örneğin bir üst paragrafta sözü edilen, Webber ve Kruglanski'nin (2017) ortaya koyduğu 3N modeline göre; bireysel ihtiyaçlar, ideolojik ve kültürel anlatılar ile grup dinamikleri radikal kolektif eylemlerin başlıca belirleyicileridir. Bu etmenler, kaynak hareketliliği kuramındaki bireysel, sosyal ve kolektif özendiriciler değişkenleriyle birçok açıdan benzeşmesine rağmen 3N modelinde ya da ilgili diğer kaynaklarda bu etmenlerin "rasyonel" seçim sürecinin bir parçası olduğu vurgulanmamaktadır. Bu nedenle kolektif eyleme katılımı yordayan herhangi bir değişkenin hangi yönüyle rasyonel bir seçimi ifade ettiği çok net değildir. Mevcut tez çalışması da bu belirsizliği gidermek için kaydadeğer bir girişimde bulunmamış, daha çok kaynak hareketliliği kuramının çizdiği rasyonel özendirici çerçevesini referans almıştır. Bu bakımdan burada ele alınan özendiricilerin ne derece "rasyonel" oldukları, hala aydınlatılmaya muhtaç bir konudur.

Son olarak mevcut tez çalışmasında ele alınan politik risk algısının saf bir rasyonel akıl yürütme sürecinin parçası olduğu şüphelidir. Araştırmalar risk algısının oldukça duygu-yüklü (özellikle korku ve kaygı) bir değişken olduğunu göstermektedir. İnsanların politik risk algısı nedeniyle bir eyleme katılma niyetleri güçlendiğinde ya da zayıfladığında, bu etkinin kısmen ya da büyük ölçüde belirli duygular aracılığıyla gerçekleşme olasılığı mevcuttur (bkz. Ayanian ve Tausch, 2016). Böyle bir ihtimal hem duygunun hem de politik risk algısının ölçüldüğü mevcut tez çalışmasında bu iki değişken arasındaki paylaşılan varyansın artması riskini de doğurmuştur. İleride yapılacak çalışmalarda risk algısı ile duygular arasındaki *çoklu bağlantısallık (multicollinearity)* gibi olası istatistiksel problemlerin varlığı konusunda temkinli olunmalı, risk algısının duygudan bağımsız ve duygularla ilişkili etkilerinin farklılaşabileceği gözden kaçırılmamalıdır.

5.7.Kolektif Eylem

Mevcut tez çalışması grubun durumunun iyileştirilmesinin amaçlandığı bir sosyal değişim stratejisi olan kolektif eylemlere katılımın belirleyicilerini rasyonel seçim perspektifinden ele almayı amaçlamıştır. Dolayısıyla bu tezde ele alınan toplumsal olgu kolektif eylemlerdir. Hem duyguların hem rasyonel seçim sürecinin kolektif eylemlere katılım niyeti üzerinde etkili olduğunu varsayan *ikili süreç yaklaşımı* genel olarak desteklenmiştir.

Literatürdeki çalışmalar yüksek ya da düşük riskli eylem türlerinin farklı stratejik amaçlarla tercih edilebildiğini göstermektedir (Becker ve Tausch, 2015). Dış gruplarda pişmanlık uyandırarak onları dönüştürmek, ya da tarafsız kitleleri etkileyebilmek amacıyla normatif ve düşük riskli eylemler daha çok tercih edilirken (Hasan-Aslih ve ark., 2019; Stathi ve ark., 2019) özellikle dezavantajlı grubun kaybedecek bir şeyinin olmadığı koşullarda, muhtemelen "batık maliyet" etkisiyle, oldukça saldırgan ve radikal eylem türleri tercih edilebilmektedir (Álvarez ve ark., 2024; Scheepers ve ark., 2006; Wright ve ark., 1990). Mevcut tez çalışmasında katılımcılara okutulan senaryo, değişimin olası ve gündemde olduğu Psikolog Meslek Yasası gibi bir konuyu içermektedir. Ayrıca Psikolog Meslek Yasası, en azından birçok kişi için, kaybedecek başka hiçbir şeyin kalmadığı hayati bir problem değildir. Bu durum; TBMM'ye yürüyüş gibi yüksek riskli ve maliyetli bir eylemin yeterince "gerçekçi" bulunmaması; görece düşük riskli, normatif eylem türlerinin (örn., anonim imza kampanyası) hayatın olağan akışına daha uygun bulunması gibi bir sonuç yaratmış ve ölçeklerin doldurulmasında istenmeyen bir tepki yanlılığı oluşturmuş olabilir.

Mevcut tez çalışmasının kısıtlılıklarından biri, yürüyüş eyleminden farklı olarak hem sosyal medya paylaşımı hem de anonim imza kampanyasının çevrimiçi eylem biçimleri olmalarıdır. Bu üç eylem türü yalnızca taşıdıkları risk düzeyi bakımından değil, sergilendikleri platform bakımından da birbirinden ayrışmaktadır. İnsanların çevrimiçi ortamda yüz yüze ortamdaki alışkanlıklarını ve iletişim kalıplarını sürdürdüğünü gösteren çalışmalar olduğu kadar, çevrimiçi ve yüz yüze ortamda insanların farklı davrandıklarını gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Buote ve ark., 2009; Chan ve Cheng, 2004; Khalis ve Mikami, 2018; Nguyen ve ark., 2012). Benzer şekilde bazı bağlamlarda insanların çevrimiçi ve yüz yüze kolektif eyleme katılım tercihleri arasında farklılıklar bulunmakta, sözgelimi bu alanlardan yalnızca birinde kolektif eyleme katılmayı tercih edebilmektedirler (Greijdanus ve ark., 2020). Dolayısıyla mevcut çalışmada katılımcılara sunulan eylem tercihlerinden özellikle çevrimiçi eylemler olan "sosyal medya paylaşımı" ve "anonim imza kampanyasının" çevrim içi ve yüz yüze davranışlar konusundaki bireyler arası farklılıklara bağlı bir tepki yanlılığı yaratmış olması da mümkündür.

Sosyal medya paylaşımı ve anonim imza kampanyası, yürüyüş eyleminden yalnızca çevrimiçi eylem biçimleri olma yönüyle ayrışmamaktadır. Bu iki eylem türüne kıyasla yürüyüş eylemi, sıradan bireylerin zihninde kolektif eylem imgesiyle çok daha güçlü şekilde örtüşme potansiyeline sahiptir. Her ne kadar günümüzde yaygın kabul gören sosyal psikolojik tanıma göre kolektif eylem; grup lehine gerçekleştirilen, bireysel olarak veya grup halinde katılım sağlanan her türden eylem biçimini ifade etse de (Becker, 2012; Becker ve Wright, 2011; De Weerd ve Klandermans, 1999; Wright ve ark., 1990) kolektif eylemler uzun yıllar boyunca çok sayıda insanın fiziki olarak bir araya geldikleri protesto gösterileri olarak gerçekleşmiştir. Son yıllarda dijital ağların yaygınlaşması çevrimiçi kolektif eylemlerin önünü açsa da vatandaşların dijital bir imza kampanyasına destek vermeyi veya sosyal medyada bir konuya ilişkin duygu ve düşünceleri dile getirmeyi ne derece "kolektif eylem" olarak gördükleri tartışmaya açık bir konudur. Çevrimiçi kolektif eylemlerin geleneksel "yüz yüze" protesto gösterilerinden kategorik olarak farklılaştıkları, bu eylemlerin insanlar tarafından daha bireysel nitelikte çabalar olarak görülebileceği de literatürde tartışılmaktadır (Akfırat ve ark., 2021). Bu nedenle bağımlı değişken olarak ölçülen üç eylem türünün yalnızca taşıdıkları risk bakımından değil, ölçek maddelerini değerlendiren sıradan insanlar tarafından "kolektif eylem" olarak algılanma düzeyleri bakımından da farklılaşmaları, bulgular üzerinde öngörülmeyen bazı olumsuz etkiler yaratmış olabilir.

5.8.Dinamik Bir Süreç Olarak Kolektif Eylemler ve Bağlamsallığın Önemi

Mevcut tez çalışmasının odaklandığı konu daha çok rasyonel seçim değişkenleri ve politik risk algısıdır. Kolektif eyleme katılım, burada özendiricilere ve politik risk algısına bağlı statik bir durum olarak ele alınmış, belirli bir kesitte mevcut değişkenler arasındaki ilişkilere bakılmıştır. Diğer yandan son yıllarda kolektif eylem literatüründe dinamik yaklaşımlar hayli önem kazanmış durumdadır (Mironova ve Whitt, 2020; Ng ve Platow, 2024; van Zomeren, Leach ve ark., 2012).

Giriş bölümünde sözü edilen kolektif eylemin kapsanmış sosyal kimlik modelinde grup kimliğiyle özdeşleşme sabit bir durum değil, adaletsizlik ve grup etkililiği algılarının çıktısı olarak beliren ve dönüşen bir özellik olarak ele alınmaktadır (Thomas ve ark., 2012). Benzer şekilde Drury ve Reicher (1999; 2000) de eylemcilerin ve eylem

karşıtlarının eylem esnasında birbirilerinin kimliklerini dönüştürdükleri dinamik süreci vurgulamıştır. İnsanlar sosyal değişimin varlığına inandıkça grupla özdeşleşmeleri artmakta (Mummendey ve ark., 1999); kolektif eyleme katılma deneyiminin kendisi ise *güçlenme hissini (empowerment)* belirginleştirerek sonraki kolektif eylemlere katılımın önünü açmaktadır (Drury ve Reicher, 2005). Birçok eylemci, başarısızlığa uğrayan eylemlerin ardından "radikal" eylemleri daha az meşrulaştırmaya ve daha az desteklemeye başlamaktadır (Lizzio-Wilson ve ark., 2021). Diğer taraftan Landmann ve Naumann (2023), *Friday for Future* (küresel iklim değişikliği konusunda farkındalık uyandırmayı amaçlayan, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde gerçekleştirilen eylemler) adlı barışçıl nitelikteki çevreci protesto gösterilerinin etkisiz olduğuna yönelik inancın, kamu mallarına zarar vermek gibi daha şiddet içerikli protesto biçimlerini yordadığını ortaya koymuştur. Mironova ve Whitt (2020) Ukrayna'da 2014 yılında başlayan ABD ve AB yanlısı (Ukrayna devletinin Rusya ile yakınlaşmasına tepki olarak patlak veren) eylemlere katılan kişilerin sonraki yıllarda Rusya yanlısı ayrılıkçı hareketlere tepki olarak gerçekleşen ve militarist nitelikteki kolektif eylemlere katılma olasılıklarının daha yüksek olduğunu göstermiştir. Son yıllarda gerçekleştirilen kolektif eylemle ilgili sosyal psikoloji çalışmalarının sözkonusu dinamizmi daha iyi yansıttığını söylemek mümkündür (Bruggeman ve Weenink, 2021; Cohen-Eick ve ark., 2023; Landmann ve Naumann, 2023; Mironova ve Whitt, 2020; Ng ve Platow, 2024).

Kolektif eylemin çıktıları ile rasyonel seçim değişkenleri ve politik risk algısı arasında yukarıda sözü edilen türden geribildirime dayalı, döngüsel ve dinamik bir ilişki olması mümkündür. Bu bakımdan özellikle aktivist gruplardan bu konularda veri toplayarak boylamsal araştırmalarla bu gibi sorulara yanıt aranabilir. Mevcut tez çalışmasında risk algısı değişkenleri ve özdeşleşme iki başlangıç değişkeni olarak ele alınmıştır. Çünkü "psikoloji öğrencisi olmak" gibi "yeni yeni belirmeyen, önceden şekillenmiş" bir grup kimliği ile özdeşleşmenin, ayrıca benzer şekilde dirençli olduğu düşünülen, politik sistemin taşıdığı riske ilişkin inanç ve tutumların, başlangıç değişkeni olarak belirlenmeleri kuramsal olarak meşrulaştırılabilir bir tercihtir. Ancak kimi çalışmalar bu iki değişken arasında da dinamik bir ilişki olabileceğini göstermektedir. Örneğin özellikle yüksek politik riske sahip ülkelerde (Rusya ve Hong Kong) eylemci gruplar içerisinde politik risk algısındaki artışa bağlı olarak politik kimlikle özdeşleşme de güçlenmektedir

(Ayanian ve ark., 2021). Ancak yine yüksek politik riske sahip bir başka ülkede (Mısır) eylemci grupların örneklemi oluşturduğu bir çalışmada algılanan riskin politik kimlikle özdeşleşmeyi yordamadığı da bulunmuştur (Ayanian ve Tausch, 2016). Şüphesiz ülkelerin ve kolektif hareketlerin kendi bağlamsallıkları ve tarihsellikleri içerisinde, sözü edilen çalışmalarda ve bu tez çalışmasında hesaba katılmayan çok sayıda faktör değişkenler arası ilişkiyi etkileyebilmektedir. Bu konuda yapılacak, daha fazla sayıda faktörü ve yerel koşulları göz önünde bulunduran çalışmaların fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Mevcut araştırmada öne çıkan temalardan biri, kolektif eyleme katılım üzerinde bağlamsal faktörlerin önemidir. Son yıllarda bu konudaki çalışmaların artmasıyla bağlamsal faktörler daha da dikkat çekmeye başlamıştır. Örneğin kolektif eyleme katılım düşük düzeyde otoriterliğe sahip bağlamlarda iyi oluş haliyle pozitif bir ilişkiye sahipken (Vestergren ve ark., 2017) yüksek düzeyde otoriterlik içeren bağlamlarda bu ilişki negatif yönde gerçekleşebilmektedir (Acar ve Uluğ, 2021). Dolayısıyla bir bağlamda bireysel ödül (bireysel özendirici) olarak görülebilen bir durum başka bir bağlamda tam tersi etki yaratabilmektedir. Son yıllarda *sistemler yaklaşımı (systems approach)* gibi kimi yaklaşımlar, sözü edilen bağlamsallığın ve değişkenler arası dinamizmin önemini vurgulamaya çalışmaktadır (Bou Zeineddine ve Leach, 2021; Bou Zeineddine ve Pratto, 2017; Eidelson, 1997). Kolektif eylemler bağlamında ele alındığında sistemler yaklaşımı; kolektif eylemlerin türünden özdeşleşme şekline ve duyguların deneyimlenme biçimine kadar kolektif eylemin her aşamasındaki değişkenler için esnek ve dinamik açıklamalar önermektedir. Söz gelimi kolektif eyleme yönelik Batı psikoloji literatüründeki geleneksel yaklaşım değişkenler arası doğrusal bir ilişki varsaymakta iken (örn., etkililik algısındaki artışın kolektif eyleme katılımı doğrusal şekilde artırması), sistemler yaklaşımı etkililik algısı ile eyleme katılım niyeti arasındaki ilişkinin kritik bir eşik noktasından itibaren ortaya çıkabileceği veya kritik bir eşik noktasından itibaren ortadan kalkabileceği gibi daha değişken bir ilişki önerebilmektedir (Bou Zeineddine ve Leach, 2021).

5.9.Sonuç

Mevcut tez çalışmasında bireylerin kolektif eylemlere katılım niyetine ilişkin *ikili süreç yaklaşımı*, kolektif eylemin sosyal kimlik modeli temelinde incelenmiştir. Sosyal kimlik modelinin bireylerin kolektif eyleme katılım niyetlerini açıklama düzeyi, politik risk algısı ve rasyonel özendiriciler gibi rasyonel seçim değişkenlerinin modele eklenmesiyle oldukça yükselmiş, ancak farklı risklilik düzeyine sahip eylem türlerinde bulgular çeşitli açılardan farklılaşmıştır. Literatürde duygu ve özdeşleşme odaklı yol ile ödül-bedel analizine dayalı yol şeklinde iki ayrı mekanizmanın kolektif hareketlere desteği belirlediğini ileri süren ikili süreç yaklaşımı kısmen doğrulanmıştır. Ayrıca mevcut çalışmada, kolektif eyleme katılımın rasyonel temellerini incelemek üzere ilerideki çalışmalarda da kullanılabilecek bir ölçek (Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği) geliştirilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular, kolektif hareketlerin gelişim ve davranış örüntülerini, bireylerin bu kolektif hareketlere bakış açılarını yerel-bağlamsal koşulları da göz önüne alarak anlamaya hizmet etmektedir.

KAYNAKLAR

Abi Ghanem, C. W. (2017). *Impact of repression threat on collective action tendencies: moderation effects of repression threat severity, politicized identification and collective action type* (Yayınlanmamış doktora tezi, American University of Beirut).

Acar, Y. G. ve Uluğ, Ö. M. (2021). When and why does political trust predict well-being in authoritarian contexts? Examining the role of political efficacy and collective action among opposition voters. *British Journal of Social Psychology*, *61*(3), 861-881.

Adra, A., Harb, C., Li, M. ve Baumert, A. (2019). Predicting collective action tendencies among Filipina domestic workers in Lebanon: Integrating the social identity model of collective action and the role of fear. *Group Processes & Intergroup Relations*, *23*, 967-978.

Akfırat, S., Uysal, M. S., Bayrak, F., Ergiyen, T., Üzümçeker, E., Yurtbakan, T. ve Özkan, Ö. S. (2021). Social identification and collective action participation in the internet age: A meta-analysis. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace, 15*(4), Article 10. https://doi.org/10.5817/CP2021-4-10

Akkuş, B., Postmes, T., Stroebe, K. ve Baray, G. (2020). Cultures of conflict: Protests, violent repression, and community values. *British Journal of Social Psychology, 59*(1), 49-65.

Allan, H., Glazzard, A., Jesperson, S. T., Reddy-Tumu, S. ve Winterbotham, E. (2015). *Drivers of violent extremism: Hypotheses and literature review*. Royal United Services Institute web sayfasından alınmıştır: https://www.gov.uk/dfid-research-outputs/drivers-of-violent-extremism-hypotheses-and-literature-review

Almeida, P. D. (2019). The role of threat in collective action. D. Snow, S. Soule, H. Kriesi, and H. McCammon, (Ed.). *Wiley-Blackwell companion to social movements* içinde (ss. 43-62). Blackwell.

Ancelovici, M. (2021). Conceptualizing the context of collective action: an introduction. *Social Movement Studies*, *20*(2), 125-138.

Ayanian, A. H. ve Tausch, N. (2016). How risk perception shapes collective action intentions in repressive contexts: A study of Egyptian activists during the 2013 post-coup uprising. *British Journal of Social Psychology*, *55*(4), 700-721.

Ayanian, A. H., Tausch, N., Acar, Y. G., Chayinska, M., Cheung, W. Y. ve Lukyanova, Y. (2021). Resistance in repressive contexts: A comprehensive test of psychological predictors. *Journal of Personality and Social Psychology*, *120*(4), 912-939.

Álvarez, B., Jetten, J., Selvanathan, H. P., González, R. ve Carvacho, H. (2024). Identifying different 'types' of participants in the Chilean student movement: A latent transition analysis of collective action intentions, social class and movement identification. *Political Psychology*, *45*(1), 151-173.

Bamberg, S., Rees, J. ve Seebauer, S. (2015). Collective climate action: Determinants of participation intention in community-based pro-environmental initiatives. *Journal of Environmental Psychology*, *43*, 155-165.

Bandura, A. (2000). Exercise of human agency through collective efficacy. *Current Directions in Psychological Science*, *9*(3), 75-78.

Barron, K. E. ve Hulleman, C. S. (2015). Expectancy-value-cost model of motivation *Psychology*, *84*, 261-271.

Bashir, N. Y., Lockwood, P., Chasteen, A. L., Nadolny, D. ve Noyes, I. (2013). The ironic impact of activists: Negative stereotypes reduce social change influence. *European Journal of Social Psychology*, *43*, 614–626.

Bäck, E. A., Bäck, H. ve Garcia-Albacete, G. (2013). Protest activity, social incentives, and rejection sensitivity: Results from a survey experiment about tuition fees. *Contention*, *1*(1), 1-15.

Bäck, E. A., Bäck, H. ve Knapton, H. M. (2015). Group belongingness and collective action: Effects of need to belong and rejection sensitivity on willingness to participate in protest activities. *Scandinavian Journal of Psychology*, *56*(5), 537-544.

Bäck, E. A., Bäck, H. ve Sivén, D. (2018). Why engage in collective action? The conditional effect of social support and efficacy on protest participation. *Basic and Applied Social Psychology*, *40*(1), 49-59.

Bäck, H., Teorell, J. ve Westholm, A. (2011). Explaining modes of participation: A dynamic test of alternative rational choice models. *Scandinavian Political Studies*, *34*(1), 74-97.

Becker, J. C. (2012). Virtual special issue on theory and research on collective action in the European Journal of Social Psychology. *European Journal of Social Psychology*, *42*, 19–23.

Becker, J. C. ve Tausch, N. (2015). A dynamic model of engagement in normative and non-normative collective action: Psychological antecedents, consequences, and barriers. *European Review of Social Psychology*, *26*(1), 43-92.

Becker, J. C. ve Wright, S. C. (2011). Yet another dark side of chivalry: Benevolent sexism undermines and hostile sexism motivates collective action for social change. *Journal of Personality and Social Psychology*, *101*(1), 62–77.

Bentler, P. M. ve Chou, C. H. (1987). Practical issues in structural modeling. *Sociological Methods & Research*, *16*, 78-117.

Blais, A., Young, R. ve Lapp, M. (2000). The calculus of voting: An empirical test. *European Journal of Political Research*, *37*(2), 181-201.

Blanz, M., Mummendey, A., Mielke, R. ve Klink, A. (1998). Responding to negative social identity: A taxonomy of identity management strategies. *European Journal of Social Psychology*, *28*(5), 697-729.

Bollen, K. A. (1989). *Structural equations with latent variables*. John Wiley.

Boomsma, A. (1985). Nonconvergence, improper solutions, and starting values in LISREL maximum likelihood estimation. *Psychometrika, 50,* 229-242.

Bou Zeineddine, F. ve Leach, C. W. (2021). Feeling and thought in collective action on social issues: Toward a systems perspective. *Social and Personality Psychology Compass*, *15*(7), e12622.

Bou Zeineddine, F. ve Pratto, F. (2017). The need for power and the power of need: An ecological approach for political psychology. *Political Psychology, 38,* 3-35.

Brandt, M. J. (2013). Do the disadvantaged legitimize the social system? A large-scale test of the status–legitimacy hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, *104*(5), 765-785.

Brewer, N. T., Chapman, G. B., Gibbons, F. X., Gerrard, M., McCaul, K. D. ve Weinstein, N. D. (2007). Meta-analysis of the relationship between risk perception and health behavior: The example of vaccination. *Health Psychology*, *26*(2), 136–145.

Bruggeman, J. ve Weenink, D. (2021). Collective action in violent conficts and other highly uncertain situations.

Brunsting, S. ve Postmes, T. (2002). Social movement participation in the digital age: Predicting offline and online collective action. *Small Group Research*, *33*(5), 525-554.

Buote, V. M., Wood, E. ve Pratt, M. (2009). Exploring similarities and differences between online and offline friendships: The role of attachment style. *Computers in Human Behavior*, *25*(2), 560-567.

Byrnes, J. P., Miller, D. C. ve Schafer, W. D. (1999). Gender differences in risk taking: a meta-analysis. *Psychological Bulletin*, *125*(3), 367.

Carmona-Moya, B., Calvo-Salguero, A. ve Aguilar-Luzón, M. D. C. (2021). EIMECA: a proposal for a model of environmental collective action. *Sustainability*, *13*(11), 5935.

Carver, C. S. ve Harmon-Jones, E. (2009). Anger is an approach-related affect: evidence and implications. *Psychological Bulletin*, *135*(2), 183-204.

Chan, H. W. (2020). When do values promote pro-environmental behaviors? Multilevel evidence on the self-expression hypothesis. *Journal of Environmental Psychology*, *71*, 101361.

Chan, D. K. S. ve Cheng, G. H. L. (2004). A comparison of offline and online friendship qualities at different stages of relationship development. *Journal of Social and Personal Relationships*, *21*(3), 305-320.

Chan, H. W. ve Tam, K. P. (2023). Political divide in climate change opinions is stronger in some countries and some US states than others: Testing the self-expression hypothesis and the fossil fuel reliance hypothesis. *Journal of Environmental Psychology*, *87*, 101992.

Chayinska, M., Minescu, A. ve McGarty, C. (2019). 'We fight for a better future for our country': Understanding the Ukrainian Euromaidan movement as the emergence

of a social competition strategy. *British Journal of Social Psychology, 58*(1), 45-65.

CIVICUS (2023). *Tracking civic space*. 10 Mayıs 2024 tarihinde https://monitor.civicus.org/ adresinden edinilmiştir.

Clay-Warner, J., Reynolds, J. ve Roman, P. (2005). Organizational justice and job satisfaction: A test of three competing models. *Social Justice Research, 18*(4), 391-409.

Clegg, J. M., Wen, N. ve Legare, C. H. (2017). Is non-conformity WEIRD? Cultural variation in adults' beliefs about children's competency and conformity. *Journal of Experimental Psychology: General*, *146*(3), 428.

Cohen-Eick, N., Shuman, E., van Zomeren, M. ve Halperin, E. (2023). Should I Stay or Should I Go? Motives and Barriers for Sustained Collective Action Toward Social Change. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1-18.

Cohn, L. D., Macfarlane, S., Yanez, C. ve Imai, W. K. (1995). Risk-perception: differences between adolescents and adults. *Health Psychology*, *14*(3), 217-222.

Corcoran, K. E., Pettinicchio, D. ve Young, J. T. N. (2011). The context of control: A cross- national investigation of the link between political institutions, efficacy, and collective action. *British Journal of Social Psychology, 50*, 575–605.

Corcoran, K. E., Pettinicchio, D. ve Young, J. T. (2015). Perceptions of structural injustice and efficacy: Participation in low/moderate/high-cost forms of collective action. *Sociological Inquiry*, *85*(3), 429-461.

Cornejo, M., Rocha, C., Castro, D., Varela, M., Manzi, J., González, R. ... ve Livingstone, A. G. (2021). The intergenerational transmission of participation in collective action: The role of conversation and political practices in the family. *British Journal of Social Psychology*, *60*(1), 29-49.

Curry, L. A. ve Youngblade, L. M. (2006). Negative affect, risk perception, and adolescent risk behavior. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *27*(5), 468-485.

Çakal, H., Hewstone, M., Güler, M. ve Heath, A. (2016). Predicting support for collective action in the conflict between Turks and Kurds: Perceived threats as a mediator of intergroup contact and social identity. *Group Processes & Intergroup Relations, 19*(6), 732-752.

Çakal, H., Hewstone, M., Schwär, G. ve Heath, A. (2011). An investigation of the social identity model of collective action and the 'sedative'effect of intergroup contact among Black and White students in South Africa. *British Journal of Social Psychology*, *50*(4), 606-627.

Das, R. J. (2017). Social movements and state repression in India. *Journal of Asian and African Studies, 52*(8), 1080-1102.

De La Rey, C. ve Raju, P. (1996). Group relative deprivation: Cognitive versus affective components and protest orientation among Indian South Africans. *The Journal of Social Psychology*, *136*(5), 579-588.

De Marco, S., Robles, J. M. ve Antino, M. (2017). Reasons to participate: The role of political attitudes in digital activism. *International Review of Social Psychology*, *30*(1), 131-140.

De Weerd, M. ve Klandermans, B. (1999). Group identification and political protest: Farmers' protest in the Netherlands. *European Journal of Social Psychology*, *29*, 1073–1095.

DeVellis, R. F. (2017). *Scale development: theory and applications*. SAGE.

Demirdağ, A. ve Hasta, D. (2019). Threat perception and perspective taking as mediators between competitive victimhood and evaluations of collective action: the gezi park protests. *Political Psychology*, *40*(5), 953-971.

Dragu, T. ve Lupu, Y. (2018). Collective action and constraints on repression at the endgame. *Comparative Political Studies, 51*(8), 1042-1073.

Droogendyk, L., Louis, W. R. ve Wright, S. C. (2016). Renewed promise for positive cross- group contact: The role of supportive contact in empowering collective action. *Canadian Journal of Behavioural Science, 48*(4), 317-327.

Drury, J. ve Reicher, S. (1999). The intergroup dynamics of collective empowerment: Substantiating the social identity model of crowd behavior. *Group Processes & Intergroup Relations, 2*(4), 381-402.

Drury, J. ve Reicher, S. (2000). Collective action and psychological change: The emergence of new social identities. *British Journal of Social Psychology*, *39*(4), 579-604.

Drury, J. ve Reicher, S. (2005). Explaining enduring empowerment: A comparative study of collective action and psychological outcomes. *European Journal of Social Psychology*, *35*(1), 35-58.

Dunwoody, P. T. ve McFarland, S. G. (2018). Support for anti-Muslim policies: The role of political traits and threat perception. *Political Psychology, 39*(1), 89-106.

Eidelson, R. J. (1997). Complex adaptive systems in the behavioral and social sciences. *Review of General Psychology*, *1*(1), 42-71.

Emirbayer, M. ve Goldberg, C. A. (2005). Pragmatism, Bourdieu, and collective emotions in contentious politics. *Theory and Society*, *34*, 469-518.

Ennis, J. G. ve Schreuer, R. (1987). Mobilizing weak support for social movements: The role of grievance, efficacy, and cost. *Social Forces*, *66*(2), 390-409.

Erdem Aytaç, S., Schiumerini, L. ve Stokes, S. (2018). Why do people join backlash protests? Lessons from Turkey. *Journal of Conflict Resolution*, *62*(6), 1205-1228.

Evans, D. ve Zarate, O. (2014) *Evrimsel psikolojiye giriş* (H. Çetinkaya, Çev.). Türk Psikologlar Derneği Yayınları (Orijinal çalışma basım tarihi 2000).

Feldman, L. ve Hart, P. S. (2016). Using political efficacy messages to increase climate activism: The mediating role of emotions. *Science Communication*, *38*(1), 99-127.

Ferree, M. M. ve Miller, F. D. (1985). Mobilization and meaning: Toward an integration of social psychological and resource perspectives on social movements. *Sociological Inquiry*, *55*(1), 38-61.

Fessler, D. M., Pillsworth, E. G. ve Flamson, T. J. (2004). Angry men and disgusted women: An evolutionary approach to the influence of emotions on risk taking. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *95*(1), 107-123.

Feygina, I., Jost, J. T. ve Goldsmith, R. E. (2010). System justification, the denial of global warming, and the possibility of "system-sanctioned change". *Personality and Social Psychology Bulletin*, *36*(3), 326-338.

Finkel, S. E. ve Muller, E. N. (1998). Rational choice and the dynamics of collective political action: Evaluating alternative models with panel data. *American Political Science Review*, *92*(1), 37-49.

Finkel, S. E., Muller, E. N. ve Opp, K. D. (1989). Personal influence, collective rationality, and mass political action. *American Political Science Review*, *83*(3), 885-903.

Fishbein, M. ve Ajzen, I. (1974). Attitudes towards objects as predictors of single and multiple behavioral criteria. *Psychological Review*, *81*(1), 59-74.

Franc, R., Pavlović, T., Soler-I-Martí, R. ve Maglić, M. (2023). Efficacy of peaceful and violent protests as predictors of normative and non-normative collective action: Catalonia 2019 (La eficacia de la protesta pacífica y de la violenta como predictores de la acción colectiva normativa y no normativa: Cataluña 2019). *International Journal of Social Psychology*, *38*(3), 457-492.

Garcia-Retamero, R., Müller, S. M. ve Rousseau, D. L. (2012). The impact of value similarity and power on the perception of threat. *Political Psychology*, *33*(2), 179-193.

Gächter, S. ve Fehr, E. (1999). Collective action as a social exchange. *Journal of Economic Behavior & Organization*, *39*(4), 341-369.

Gibson, J. L. (2006). Do strong group identities fuel intolerance? Evidence from the South African case. *Political Psychology*, *27*(5), 665-705.

Giguère, B. ve Lalonde, R. N. (2010). Why do students strike? Direct and indirect determinants of collective action participation. *Political Psychology*, *31*(2), 227-247.

Graham, J., Meindl, P., Beall, E., Johnson, K. M. ve Zhang, L. (2016). Cultural differences in moral judgment and behavior, across and within societies. *Current Opinion in Psychology*, *8*, 125-130.

Greijdanus, H., de Matos Fernandes, C. A., Turner-Zwinkels, F., Honari, A., Roos, C. A., Rosenbusch, H. ve Postmes, T. (2020). The psychology of online activism and social movements: relations between online and offline collective action. *Current Opinion in Psychology*, *35*, 49-54.

Guimond, S. ve Dubé-Simard, L. (1983). Relative deprivation theory and the Quebec nationalist movement: The cognition–emotion distinction and the personal–group deprivation issue. *Journal of Personality and Social Psychology, 44*(3), 526-535.

Gulevich, O., Sarieva, I., Nevruev, A. ve Yagiyayev, I. (2017). How do social beliefs affect political action motivation? The cases of Russia and Ukraine. *Group Processes & Intergroup Relations, 20*(3), 382-395.

Gulliver, R. E., Chan, C. S., Chan, W. W., Tam, K. Y. V ve Louis, W. R. (2023). Bystanders, protesters, journalists: A qualitative examination of different stakeholders' motivations to participate in collective action. *Journal of Pacific Rim Psychology, 17*, 1-15.

Günsoy, C., Olcaysoy Okten, I., Cross, S. E. ve Saribay, S. A. (2020). Cultural differences in self-expression on Facebook: A Comparison of Facebook Status Updates in Turkey and the USA. *International Journal of Human–Computer Interaction, 36*(18), 1775-1782.

Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons. *Science, 162*(3859), 1243-1248.

Hasan-Aslih, S., Netzer, L., van Zomeren, M., Saguy, T., Tamir, M. ve Halperin, E. (2019). When we want them to fear us: The motivation to influence outgroup emotions in collective action. *Group Processes and Intergroup Relations, 22*, 724-745.

Hauenstein, N. M., McGonigle, T. ve Flinder, S. W. (2001). A meta-analysis of the relationship between procedural justice and distributive justice: Implications for justice research. *Employee Responsibilities and Rights Journal, 13*(1), 39-56.

Hensby, A. (2017). Networks of non-participation: Comparing 'supportive', 'unsupportive'and 'undecided'non-participants in the UK student protests against fees and cuts. *Sociology, 51*(5), 957-974.

Herrnstein, R. J. (1990). Rational choice theory: Necessary but not sufficient. *American Psychologist, 45*(3), 356-367.

Hofstede, G. (1980). *Culture's consequences: International differences in work-related values*. SAGE Publishing.

Hofstede, G., Hofstede, G. J. ve Minkov, M. (2010). *Cultures and organizations: Software of the mind*. McGraw-Hill.

Homer-Dixon, T., Maynard, J. L., Mildenberger, M., Milkoreit, M., Mock, S. J., Quilley, S. ... ve Thagard, P. (2013). A complex systems approach to the study of ideology: Cognitive-affective structures and the dynamics of belief systems. *Journal of Social and Political Psychology, 1*(1), 337-363.

Honari, A. (2018). From 'the effect of repression' toward 'the response to repression'. *Current Sociology, 66*(6), 950-973.

Hornsey, M. J., Blackwood, L., Louis, W., Fielding, K., Mavor, K., Morton, T. ... ve White, K. M. (2006). Why do people engage in collective action? Revisiting the role of perceived effectiveness. *Journal of Applied Social Psychology*, *36*(7), 1701-1722.

Hoyle, R.H. (ed.) (1995). *Structural equation modeling.* SAGE Publications.

Huddy, L., Feldman, S. ve Weber, C. (2007). The political consequences of perceived threat and felt insecurity. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 614*(1), 131-153.

Isaac, L., Mutran, E. ve Stryker, S. (1980). Political protest orientations among black and white adults. *American Sociological Review, 45*(2), 191-213.

Iyer, A. ve Ryan, M. K. (2009). Why do men and women challenge gender discrimination in the workplace? The role of group status and in-group identification in predicting pathways to collective action. *Journal of Social Issues, 65*(4), 791-814.

Jackson, D. L. (2003). Revisiting sample size and number of parameter estimates: Some support for the N:q hypothesis. *Structural Equation Modeling, 10,* 128–141.

Jenkins, J. C. (1983). Resource mobilization theory and the study of social movements. *Annual Review of Sociology, 9,* 527-553.

Jiménez-Moya, G., Spears, R., Rodríguez-Bailón, R. ve De Lemus, S. (2015). By any means necessary? When and why low group identification paradoxically predicts radical collective action. *Journal of Social Issues, 71*(3), 517-535.

Jost, J. T. (2017). Ideological asymmetries and the essence of political psychology. *Political Psychology, 38*(2), 167-208.

Jurstakova, K., Ntontis, E. ve Reicher, S. (2024). Impresarios of identity: How the leaders of Czechoslovakia's 'Candlelight Demonstration'enabled effective collective action in a context of repression. *British Journal of Social Psychology, 63,* 153-169.

Kachanoff, F. J., Kteily, N. S., Khullar, T. H., Park, H. J. ve Taylor, D. M. (2020). Determining our destiny: Do restrictions to collective autonomy fuel collective action? *Journal of Personality and Social Psychology, 119*(3), 600-632.

Kaiser, H. F. (1970). A second generation little jiffy. *Psychometrika, 35*(4), 401–415.

Kaiser, H. F. ve Rice, J. (1974). Little jiffy, mark IV. *Educational and Psychological Measurement, 34*(1), 111-117.

Kapıkıran, Ş. ve Kapıkıran, N. A. (2010). The validity and reliability of the perceived available support scale. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences, 43,* 51-73.

Karagöz, Y. (2017). *SPSS ve AMOS uygulamalı nicel-nitel-karma bilimsel araştırma yöntemleri ve yayın etiği*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Karau, S. J. ve Williams, K. D. (1993). Social loafing: A meta-analytic review and theoretical integration. *Journal of Personality and Social Psychology, 65*(4), 681-706.

Kawakami, K. ve Dion, K. L. (1995). Social identity and affect as determinants of collective action: Toward an integration of relative deprivation and social identity theories. *Theory & Psychology, 5*(4), 551-577.

Kelly, C. (1993). Group identification, intergroup perceptions and collective action. *European Review of Social Psychology*, *4*(1), 59-83.

Kelly, C. ve Breinlinger, S. (1995). Identity and injustice: Exploring women's participation in collective action. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, *5*(1), 41-57.

Kerr, N. L. ve Bruun, S. E. (1983). Dispensability of member effort and group motivation losses: Free-rider effects. *Journal of Personality and Social Psychology*, *44*(1), 78-94.

Khalis, A. ve Mikami, A. Y. (2018). Talking face-to-Facebook: Associations between online social interactions and offline relationships. *Computers in Human Behavior*, *89*, 88-97.

Khawaja, M. (1993, Mart). Repression and popular collective action: Evidence from the West Bank. *Sociological Forum* içinde (Sayı 8, No. 1, ss. 47-71). Kluwer Academic Publishers-Plenum Publishers.

Kim, H. S. ve Chu, T. Q. (2011). Cultural variation in the motivation of self-expression. *Social Motivation*, 57-77.

Kim, H. S. ve Sherman, D. K. (2007). " Express yourself": culture and the effect of self-expression on choice. *Journal of Personality and Social Psychology*, *92*(1), 1-11.

Kitts, J. (2000). Mobilizing in black boxes: Social networks and participation in social movement organizations. *Mobilization: An International Quarterly*, *5*(2), 241-257.

Klandermans, B. (1984). Mobilization and participation: Social-psychological expansisons of resource mobilization theory. *American Sociological Review*, *49*(5), 583-600.

Klandermans, B. ve Oegema, D. (1987). Potentials, networks, motivations, and barriers: Steps towards participation in social movements. *American Sociological Review*, *52*(4), 519-531.

Klein, O., Spears, R. ve Reicher, S. (2007). Social identity performance: Extending the strategic side of SIDE. *Personality and Social Psychology Review*, *11*(1), 28-45.

Kline, R. B. (2015). *Principles and practice of structural equation modeling.* Guilford Publications.

Kuhn, T. S. (2012). *The structure of scientific revolutions*. The University of Chicago Press. (Orijinal çalışma basım tarihi 1962).

Kuo, C. L., Turton, M. A., Lee-Hsieh, J., Tseng, H. F. ve Hsu, C. L. (2007). Measuring peer caring behaviors of nursing students: Scale development. *International Journal of Nursing Studies*, *44*(1), 105-114.

Kyriazos, T. A. (2018). Applied psychometrics: Sample size and sample power considerations in factor analysis (EFA, CFA) and SEM in general. *Psychology*, *9*, 2207-2230.

Landmann, H. ve Naumann, J. (2023). Being positively moved by climate protest predicts peaceful collective action. *Global Environmental Psychology,2,* e11113.

Latané, B. ve Dabbs Jr, J. M. (1975). Sex, group size and helping in three cities. *Sociometry*, *38*(2), 180-194.

Latané, B., Williams, K. ve Harkins, S. (1979). Many hands make light the work: The causes and consequences of social loafing. *Journal of Personality and Social Psychology, 37*(6), 822-832.

Lee, I. C., Pratto, F. ve Johnson, B. T. (2011). Intergroup consensus/disagreement in support of group-based hierarchy: an examination of socio-structural and psycho-cultural factors. *Psychological Bulletin*, *137*(6), 1029-1064.

Lerner, J. S., Gonzalez, R. M., Small, D. A. ve Fischhoff, B. (2003). Effects of fear and anger on perceived risks of terrorism: A national field experiment. *Psychological science, 14*(2), 144-150.

Lerner, J. S. ve Keltner, D. (2001). Fear, anger, and risk. *Journal of Personality and Social Psychology, 81*(1), 146-159.

Liuzhan, J. ve Hongyu, M. (2011). *The impact of procedural justice on collective action and the mediation effect of anger*. Electrical Engineering and Control içinde (ss. 809-815). Springer. [Özet].

Lizzio-Wilson, M., Thomas, E. F., Louis, W. R., Wilcockson, B., Amiot, C. E., Moghaddam, F. M. ve McGarty, C. (2021). How collective-action failure shapes group heterogeneity and engagement in conventional and radical action over time. *Psychological Science*, *32*(4), 519-535.

Llewellyn, D. J., Sanchez, X., Asghar, A. ve Jones, G. (2008). Self-efficacy, risk taking and performance in rock climbing. *Personality and Individual Differences*, *45*(1), 75-81.

Lohmann, S. (1994). The dynamics of informational cascades: The Monday demonstrations in Leipzig, East Germany, 1989–91. *World Politics*, *47*(1), 42-101.

Louis, W. R. (2009). Collective action - and then what? *Journal of Social Issues*, *65*(4), 727–748.

Louis, W. R., Taylor, D. M. ve Neil, T. (2004). Cost-benefit analyses for your group and yourself: The rationality of decision-making in conflict. *International Journal of Conflict Management, 15*(2), 110-143.

Loveman, M. (1998). High-risk collective action: Defending human rights in Chile, Uruguay, and Argentina. *American Journal of Sociology, 104*(2), 477-525.

Lowe, R. H. ve Vodanovich, S. J. (1995). A field study of distributive and procedural justice as predictors of satisfaction and organizational commitment. *Journal of Business and Psychology, 10*(1), 99-114.

Lubell, M., Zahran, S. ve Vedlitz, A. (2007). Collective action and citizen responses to global warming. *Political Behavior*, *29*(3), 391-413.

Mackie, D. M., Devos, T. ve Smith, E. R. (2000). Intergroup emotions: explaining offensive action tendencies in an intergroup context. *Journal of Personality and Social Psychology*, *79*(4), 602-616.

Mael, F. ve Ashforth, B. E. (1992). Alumni and their alma mater: A partial test of the reformulated model of organizational identification. *Journal of Organizational Behavior*, *13*(2), 103-123.

McAdam, D. (1986). Recruitment to high-risk activism: The case of freedom summer. *American Journal of Sociology*, *92*(1), 64-90.

McCarthy, J. D. ve Zald, M. N. (1977). Resource mobilization and social movements: A partial theory. *American Journal of Sociology*, *82*(6), 1212-1241.

McGarty, C., Bliuc, A. M., Thomas, E. F. ve Bongiorno, R. (2009). Collective action as the material expression of opinion-based group membership. *Journal of Social Issues, 65*(4), 839-857.

Mengyang, Z. Z. (2013). *Gauging slacktivism in China: Taking micro-blog users as an example* [Yayınlanmamış doktora tezi]. The Chinese University of Hong Kong.

Messanga, G. A., Obame, C. A. ve Lontio, S. N. (2024). Instrumentality and/or Identity? Explanation of Participation in Collective Action in the Gabonese Repressive Context Based on the Dual-Pathway Model of Social Movement Participation. *Journal of Social Psychology Research, 3*(1) 1-16.

Metcalfe, J. ve Mischel, W. (1999). A hot/cool-system analysis of delay of gratification: dynamics of willpower. *Psychological Review, 106*(1), 3-19.

Mikula, G., Scherer, K. R. ve Athenstaedt, U. (1998). The role of injustice in the elicitation of differential emotional reactions. *Personality and Social Psychology Bulletin, 24*(7), 769-783.

Miller, D. T. (2001). Disrespect and the experience of injustice. *Annual Review of Psychology*, *52*(1), 527-553.

Minkenberg, M. (2006). Repression and reaction: militant democracy and the radical right in Germany and France. *Patterns of Prejudice, 40*(1), 25-44.

Mironova, V. ve Whitt, S. (2020). Mobilizing civilians into high-risk forms of violent collective action. *Journal of Peace Research*, *57*(3), 391-405.

Mitchell, R. C. (1979). National environmental lobbies and the apparent illogic of collective action. *Collective Decision Making: Applications From Public Choice Theory*, 87-121.

Mitchell, R. J. (1993). Path analysis: pollination. S.M. Scheiner ve J. Gurevitch (Ed.), *Design and analysis of ecological experiments* içinde (ss.211-231). Chapman and Hall, Inc.

Muller, E. N. ve Opp, K. D. (1986). Rational choice and rebellious collective action. *American Political Science Review, 80*(2), 471-487.

Mulvey, P. W. ve Klein, H. J. (1998). The impact of perceived loafing and collective efficacyon group goal processes and group performance. *Organizational Behavior and Human Decision Processes, 74*(1), 62-87.

Mummendey, A., Kessler, T., Klink, A. ve Mielke, R. (1999). Strategies to cope with negative social identity: Predictions by social identity theory and relative deprivation theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, *76*(2), 229-245.

Murphy, K. ve Tyler, T. (2008). Procedural justice and compliance behaviour: The mediating role of emotions. *European Journal of Social Psychology, 38*(4), 652-668.

Nelson, J. A., Liss, M., Erchull, M. J., Hurt, M. M., Ramsey, L. R., Turner, D. L. ve Haines, M. E. (2008). Identity in action: Predictors of feminist self-identification and collective action. *Sex Roles, 58*(9-10), 721-728.

Ng, S. H. ve Platow, M. J. (2024). The violent turn in non-violent collective action: What happens?. *Asian Journal of Social Psychology,* 1-15.

Nguyen, M., Bin, Y. S. ve Campbell, A. (2012). Comparing online and offline self-disclosure: A systematic review. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 15*(2), 103-111.

Nunnally, J. C. ve Bernstein, I. (1994). *Psychometric theory*. McGraw-Hill.

Odağ, Ö., Uluğ, Ö. M. ve Solak, N. (2016). "Everyday I'm çapuling": Identity and collective action through social network sites in the Gezi Park protests in Turkey. *Journal of Media Psychology: Theories, Methods, and Applications, 28*(3), 148.

Oliver, P. (1980). Rewards and punishments as selective incentives for collective action: theoretical investigations. *American Journal of Sociology*, *85*(6), 1356-1375.

Oliver, P. (1984). "If you don't do it, nobody else will": Active and token contributors to local collective action. *American Sociological Review*, *49*(5), 601–610.

Olson, M. (1965). *The logic of collective action*. Harvard University Press.

Opp, K. D. (1986). Soft incentives and collective action: Participation in the anti-nuclear movement. *British Journal of Political Science*, *16*(1), 87-112.

Opp, K. D. (1994). Repression and revolutionary action: East Germany in 1989. *Rationality and Society*, *6*(1), 101-138.

Opp, K. D. ve Roehl, W. (1990). Repression, micromobilization, and political protest. *Social Forces, 69*(2), 521–547.

Organ, D. W. ve Konovsky, M. (1989). Cognitive versus affective determinants of organizational citizenship behavior. *Journal of Applied Psychology*, *74*(1), 157-164.

Osborne, D., Smith, H. J. ve Huo, Y. J. (2012). More than a feeling: Discrete emotions mediate the relationship between relative deprivation and reactions to workplace furloughs. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *38*(5), 628-641.

Otjes, S., Stroebe, K. ve Postmes, T. (2020). When voting becomes protest: Mapping determinants of collective action onto voting behavior. *Social Psychological and Personality Science, 11*(4), 513-521.

Oyserman, D., Coon, H. M. ve Kemmelmeier, M. (2002). Rethinking individualism and collectivism: evaluation of theoretical assumptions and meta-analyses. *Psychological Bulletin*, *128*(1), 3-72.

Över, D. ve Taraktaş, B. (2017). When does repression trigger mass protest? The 2013 Gezi protests. *Non-State Violent Actors and Social Movement Organizations, 41*, 207-241.

Park, S. M., Hong, Y. O., Kennedy, L. P. ve Clouse, S. L. (2021). Pathways from relative deprivation to individual violence: The effect of subjective perception and emotional resentment in south Korea. *The British Journal of Criminology*, *61*(6), 1469-1485.

Pehrson, S., Carvacho, H. ve Sibley, C. G. (2017). Group differences in the legitimization of inequality: Questioning the role of social dominance orientation. *British Journal of Social Psychology*, *56*(1), 28-46.

Polit, D. F., Beck, C. T. ve Owen, S. V. (2007). Is the CVI an acceptable indicator of content validity? Appraisal and recommendations. *Research in Nursing & Health, 30*(4), 459-467.

Pratto, F., Sidanius, J. ve Levin, S. (2006). Social dominance theory and the dynamics of intergroup relations: Taking stock and looking forward. *European Review of Social Psychology*, *17*(1), 271-320.

Procidano, M. E. ve Heller, K. (1983). Measures of perceived social support from friends and from family: Three validation studies. *American Journal of Community Psychology*, *11*(1), 1-24.

Rao, N. ve Power, S. A. (2021). "Communities Change When Individuals Change": The sustainability of system-challenging collective action. *European Journal of Social Psychology*, *51*(3), 525-537.

Ravndal, J. A. (2018). Explaining right-wing terrorism and violence in Western Europe: Grievances, opportunities and polarisation. *European Journal of Political Research*, *57*(4), 845-866.

Renström, E. A., Bäck, H. ve Knapton, H. M. (2018). Conforming to collective action: The impact of rejection, personality and norms on participation in protest activity. *Social Psychological Bulletin, 13*(4), 1-17.

Riker, W. H. ve Ordeshook, P. C. (1968). A theory of the calculus of voting. *American Political Science Review*, *62*(1), 25-42.

Rohrmann, B. (2008, Haziran). Risk perception, risk attitude, risk communication, risk management: A conceptual appraisal. *15. Uluslararası Acil Durum Yönetimi Topluluğu (TIEMS) Yıllık Konferansı* içinde.

Rothschild, Z. K. ve Keefer, L. A. (2022). Meaningful outrage: Anger at injustice bolsters meaning for justice sensitive individuals. *European Journal of Social Psychology, 52*(1), 124-146.

Saab, R., Tausch, N., Spears, R., ve Cheung, W. Y. (2015). Acting in solidarity: Testing an extended dual pathway model of collective action by bystander group members. *British Journal of Social Psychology, 54*(3), 539-560.

Sabucedo, J. M., Dono, M., Grigoryev, D., Gómez-Román, C. ve Alzate, M. (2019). Axiological-Identitary Collective Action Model (AICAM): A new integrative perspective in the analysis of protest. *PloS One, 14*(6).

Scheepers, D., Spears, R., Doosje, B. ve Manstead, A. S. (2006). Diversity in in-group bias: Structural factors, situational features, and social functions. *Journal of Personality and Social Psychology, 90*(6), 944-960.

Scher, S. J. ve Heise, D. R. (1993). Affect and the perception of injustice. *Advances in Group Processes, 10*, 223-252.

Schoefer, K. ve Ennew, C. (2005). The impact of perceived justice on consumers' emotional responses to service complaint experiences. *Journal of Services Marketing, 19*(5) 261–270.

Shi, J., Hao, Z., Saeri, A. K. ve Cui, L. (2015). The dual-pathway model of collective action: Impacts of types of collective action and social identity. *Group Processes & Intergroup Relations*, *18*(1), 45-65.

Shuman, E., Cohen-Chen, S., Hirsch-Hoefler, S. ve Halperin, E. (2016). Explaining normative versus nonnormative action: The role of implicit theories. *Political Psychology*, *37*(6), 835-852.

Simon, B., Loewy, M., Stürmer, S., Weber, U., Freytag, P., Habig, C., ... ve Spahlinger, P. (1998). Collective identification and social movement participation. *Journal of Personality and Social Psychology*, *74*(3), 646-658.

Singelis, T. M., Triandis, H. C., Bhawuk, D. P. S. ve Gelfand, M. J. (1995). Horizontal and vertical dimensions of ındividualism and collectivism: A theoretical and measurement refinement. *Cross-Cultural Research, 29*(3), 240-275.

Slovic, P. (1987). Perception of risk. *Science, 236*, 280-285.

Somma, N. M. (2023). Resource mobilization and political process theories in Latin America. F. M. Rossi (Ed.), *The Oxford Handbook of Latin American social movements* içinde (s. 35-53).

Stanford Encyclopedia of Philosophy (2009). *The incommensurability of scientific theories*. 20 Mayıs 2024 tarihinde https://plato.stanford.edu/archivES/FALL2017/Entries/incommensurability/ adresinden alınmıştır.

Stathi, S., Vezzali, L., Waldzus, S. ve Hantzi, A. (2019). The mobilizing and protective role of national identification in normative and non-normative collective action. *Journal of Applied Social Psychology*, *49*(9), 596-608.

Steg, L. ve de Groot, J. I. M. (2019). *Environmental psychology: an introduction*. Wiley.

Stewart, A. L., Pratto, F., Bou Zeineddine, F., Sweetman, J., Eicher, V., Licata, L., ... ve Cichocka, A. (2016). International support for the Arab uprisings: Understanding sympathetic collective action using theories of social dominance and social identity. *Group Processes & Intergroup Relations*, *19*(1), 6-26.

Stroebe, K. (2013). Motivated inaction: When collective disadvantage does not induce collective action. *Journal of Applied Social Psychology*, *43*, 1997–2006.

Stroebe, W. ve Frey, B. S. (1982). Self-interest and collective action: The economics and psychology of public goods. *British Journal of Social Psychology*, *21*(2), 121-137.

Strong, J. T. ve Anderson, R. E. (1990). Free-riding in group projects: Control mechanisms and preliminary data. *Journal of Marketing Education*, *12*(2), 61-67.

Stuart, A., Thomas, E. F. ve Donaghue, N. (2018). "I don't really want to be associated with the self-righteous left extreme": Disincentives to participation in collective action. *Journal of Social and Political Psychology*, *6*(1), 242–270.

Stürmer, S. ve Simon, B. (2004a). Collective action: Towards a dual-pathway model. *European Review of Social Psychology*, *15*(1), 59-99.

Stürmer, S. ve Simon, B. (2004b). The role of collective identification in social movement participation: A panel study in the context of the German gay movement. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *30*(3), 263-277.

Su, S., Zhang, J. ve Xia, L. X. (2023). The relationship between Group relative deprivation and aggressive collective action online toward deprivation-related Provocateurs within the Group: the mediating role of hostile feelings. *Current Psychology*, *42*(29), 25246-25256.

Sümer, E. ve Kaya, R. (2017). 15 temmuz olayı çerçevesinde kolektif eylem algısı. *Ulakbilge*, *5*(12), 945-971.

Szóstakowski, D. ve Besta, T. (2023). Perceived threat, injustice appraisal and willingness to join progressive collective action. *Current Psychology*, *43*, 7399-7410.

Tababet ve Şuabatı San'atlarının İcrasına Dayalı Kanun (1928, Resmi Gazete, 863) https://www.saglik.gov.tr/TR-10385/sayisi1219--rg-tarihi04041928--rg-sayisi863-tababet-ve-suabati-sanatlarinin-tarzi-icrasina-dair-kanun.html

Tabachnick, B.G. ve Fidell, L.S. (2006). *Using multivariate statistics*. 5. baskı, Pearson.

Tajfel, H. ve Turner, J. C. (1986). The social identity theory of inter group conflict. S. Worchel ve W. G. Austin (Ed.) *Psychology of inter group relations* içinde (ss 7-24). Nelson-Hall.

Talhelm, T., Haidt, J., Oishi, S., Zhang, X., Miao, F. F. ve Chen, S. (2015). Liberals think more analytically (more "WEIRD") than conservatives. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *41*(2), 250-267.

Tausch, N., Becker, J. C., Spears, R., Christ, O., Saab, R., Singh, P. ve Siddiqui, R. N. (2011). Explaining radical group behavior: Developing emotion and efficacy routes to normative and nonnormative collective action. *Journal of Personality and Social Psychology*, *101*(1), 129-148.

Tee, E. Y., Ramis, T., Fernandez, E. F. ve Paulsen, N. (2017). Responding to injustice: Perception, anger, and identification as drivers of collective action. *Research on Emotion in Organizations, 13*, 17-47.

Tekşam, H. K. (2023). *Bireylerin kolektif eyleme katılım niyetlerini etkileyen unsurların, sosyal kimlik modeli ve benlik düzenleme kuramı açısından incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.

The Culture Factor Group (2024). *Country comparison tool*. 18 Şubat 2024 tarihinde https://www.hofstede-insights.com/country-comparison-tool adresinden edinilmiştir.

The Economist (2022). *Democracy Index 2022. Frontline democracy and the battle for Ukraine*. 8 Mayıs 2024 tarihinde https://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/DI-final-version-report.pdf adresinden edinilmiştir.

Thomas, E. F. ve Louis, W. R. (2014). When will collective action be effective? Violent and non-violent protests differentially influence perceptions of legitimacy and efficacy among sympathizers. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *40*(2), 263–276.

Thomas, E. F., Mavor, K. I. ve McGarty, C. (2012). Social identities facilitate and encapsulate action-relevant constructs: A test of the social identity model of collective action. *Group Processes & Intergroup Relations, 15*(1), 75-88.

Thomas, E. F., McGarty, C. ve Mavor, K. (2016). Group interaction as the crucible of social identity formation: A glimpse at the foundations of social identities for collective action. *Group Processes & Intergroup Relations, 19*(2), 137-151.

Thomas, E. F., Zubielevitch, E., Sibley, C. G. ve Osborne, D. (2019). Testing the social identity model of collective action longitudinally and across structurally disadvantaged and advantaged groups. *Personality and Social Psychology Bulletin, 46*(6), 823-838.

TODAP (2013). *Psikolog meslek yasası önerisi.* 1 Haziran 2024 tarihinde https://todap.org/images/raporlar_brosurler/MeslekYasasiDosyasi.pdf adresinden edinilmiştir.

Tomlinson, B. ve Torrance, A. W. (2020). Fault lines: An empirical legal study of California secession. *Seattle Journal of Technology. Environmental & Innovation Law, 11*, 1-32.

Tropp, L. R. ve Brown, A. C. (2004). What benefits the group can also benefit the individual: Group-enhancing and individual-enhancing motives for collective action. *Group Processes & Intergroup Relations, 7*(3), 267-282.

Tullock, G. (1971). The paradox of revolution. *Public Choice*, 89-99.

Turner, J. C. (1982). Towards a cognitive redefinition of the group. H. Tajfel (Ed.), *Social identity and intergroup relations* içinde (ss. 15–40). Cambridge University Press.

Turner-Zwinkels, F. M. ve van Zomeren, M. (2020). Identity expression through collective action: how identification with a politicized group and its identity contents differently motivated identity-expressive collective action in the US 2016 presidential elections. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1-15.

Tüzün, İ. K. (2006). *Örgütsel güven, örgütsel kimlik ve örgütsel özdeşleşme ilişkisi; Uygulamalı bir çalışma.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türk Psikologlar Derneği (2023). *Sıkça sorulan sorular*. https://psikolog.org.tr/sikca-sorulan-sorular?sid=MQ%3D%3D#:~:text=Psikolog%20kimdir%3F,psikolog%20unvan%C4%B1%20kullanma%20hakk%C4%B1%20ta%C5%9F%C4%B1maktad%C4%B1r adresinden 1 Haziran 2024 tarihinde edinilmiştir.

Tyler, T. R. (1988). What is procedural justice-criteria used by citizens to assess the fairness of legal procedures. *Law & Society Review, 22*, 103-136.

Uluğ, Ö. M. ve Acar, Y. G. (2019). 'Names will never hurt us': A qualitative exploration of çapulcu identity through the eyes of Gezi Park protesters. *British Journal of Social Psychology, 58*(3), 714-729.

Useem, B. (1980). Solidarity model, breakdown model, and the Boston anti-busing movement. *American Sociological Review*, 357-369.

Uysal, M. S., Acar, Y. G., Sabucedo, J. M. ve Cakal, H. (2022). 'To participate or not participate, that's the question': The role of moral obligation and different risk perceptions on collective action. *Journal of Social and Political Psychology*, *10*(2), 445-459.

Uysal, M. S. ve Arslan Akfırat, S. (2021). Formation of an emergent protestor identity: Applying the EMSICA to the Gezi Park protests. *Group Processes & Intergroup Relations, 25*(2), 527-539.

Uysal, M. S., Vestergren, S., Varela, M. ve Lindner, C. (2024a). "System Change, not Climate Change": Effective Environmental Policies and State Repression Moderate the Relationship Between Psychological Predictors and Environmental Collective Action. *Global Environmental Psychology, 2*, 1-23.

Uysal, M. S., Saavedra, P. ve Drury, J. (2024b). Beyond normative and non-normative: A systematic review on predictors of confrontational collective action. *British Journal of Social Psychology, 00,* 1-25.

Van de Vliert, E., Schwartz, S. H., Huismans, S. E., Hofstede, G. ve Daan, S. (1999). Temperature, cultural masculinity, and domestic political violence: A cross-national study. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *30*(3), 291-314.

Van Gelder, J. L. (2013). Beyond rational choice: The hot/cool perspective of criminal decision making. *Psychology, Crime & Law*, *19*(9), 745-763.

Van Zomeren, M. (2013). Four core social-psychological motivations to undertake collective action. *Social and Personality Psychology Compass*, *7*(6), 378-388.

Van Zomeren, M. ve Iyer, A. (2009). Introduction to the social and psychological dynamics of collective action. *Journal of Social Issues*, *65*(4), 645-660.

Van Zomeren, M., Leach, C. W. ve Spears, R. (2010). Does group efficacy increase group identification? Resolving their paradoxical relationship. *Journal of Experimental Social Psychology*, *46*(6), 1055-1060.

Van Zomeren, M., Leach, C. W. ve Spears, R. (2012). Protesters as "passionate economists" a dynamic dual pathway model of approach coping with collective disadvantage. *Personality and Social Psychology Review*, *16*(2), 180-199.

Van Zomeren, M., Postmes, T. ve Spears, R. (2008). Toward an integrative social identity model of collective action: A quantitative research synthesis of three socio-psychological perspectives. *Psychological Bulletin*, *134*(4), 504-535.

Van Zomeren, M., Postmes, T. ve Spears, R. (2012). On conviction's collective consequences: Integrating moral conviction with the social identity model of collective action. *British Journal of Social Psychology*, *51*(1), 52-71.

Van Zomeren, M., Postmes, T., Spears, R. ve Bettache, K. (2011). Can moral convictions motivate the advantaged to challenge social inequality? Extending the social identity model of collective action. *Group Processes & Intergroup Relations*, *14*(5), 735-753.

Van Zomeren, M., Saguy, T. ve Schellhaas, F. M. (2013). Believing in "making a difference" to collective efforts: Participative efficacy beliefs as a unique predictor of collective action. *Group Processes & Intergroup Relations*, *16*(5), 618-634.

Van Zomeren, M., Spears, R., Fischer, A. H. ve Leach, C. W. (2004). Put your money where your mouth is! Explaining collective action tendencies through group-based anger and group efficacy. *Journal of Personality and Social Psychology*, *87*(5), 649-664.

Van Zomeren, M., Spears, R. ve Leach, C. W. (2010). Experimental evidence for a dual pathway model analysis of coping with the climate crisis. *Journal of Environmental Psychology*, *30*(4), 339-346.

Vestergren, S., Drury, J. ve Chiriac, E. H. (2017). The biographical consequences of protest and activism: A systematic review and a new typology. *Social Movement Studies*, *16*(2), 203-221.

Voelker, C., Permana, A., Sachs, T. ve Tiong, R. (2008). Political risk perception in Indonesian power projects. *Journal of Financial Management of Property and Construction*, *13*(1), 18–34.

Walasek, L. ve Brown, G. D. (2023). Incomparability and incommensurability in choice: no common currency of value?. *Perspectives on Psychological Science*, 1-20.

Webber, D. ve Kruglanski, A. W. (2017). Psychological factors in radicalization: A "3N" approach. G. LaFree ve J. D. Freilich (Ed.), *The handbook of the criminology of terrorism* içinde (s. 33-46). Wiley.

Willer, R. (2009). Groups reward individual sacrifice: The status solution to the collective action problem. *American Sociological Review, 74*(1), 23-43.

Wlodarczyk, A., Basabe, N., Páez, D. ve Zumeta, L. (2017). Hope and anger as mediators between collective action frames and participation in collective mobilization: The case of 15-M. *Journal of Social and Political Psychology*, *5*(1), 200-223.

Wright, S. C. ve Lubensky, M. E. (2009). The struggle for social equality: Collective action versus prejudice reduction. S. Demoulin, J. P. Leyens ve J. F. Dovidio (Ed.), *Intergroup misunderstandings: Impact of divergent social realities* içinde (s. 291–310). Psychology Press.

Wright, S. C., Taylor, D. M. ve Moghaddam, F. M. (1990). Responding to membership in a disadvantaged group: From acceptance to collective protest. *Journal of Personality and Social Psychology*, *58*(6), 994–1003.

Yates, L., Daniel, A., Gerharz, E. ve Feldman, S. (2024). Introduction to the Special Issue: Foregrounding social movement futures: collective action, imagination, and methodology. *Social Movement Studies, 23(4)*, 429-445.

Yeşilyurt, S. ve Çapraz, C. (2018). A road map for the content validity used in scale development studies. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 20*(1), 251-64.

Yzerbyt, V., Dumont, M., Wigboldus, D. ve Gordijn, E. (2003). I feel for us: The impact of categorization and identification on emotions and action tendencies. *British Journal of Social Psychology*, *42*(4), 533-549.

Zamanzadeh, V., Ghahramanian, A., Rassouli, M., Abbaszadeh, A., Alavi-Majd, H. ve Nikanfar, A. R. (2015). Design and implementation content validity study: development of an instrument for measuring patient-centered communication. *Journal of Caring Sciences, 4*(2), 165-178.

Zhang, S, Erping, W. ve Jie, Z. (2010). Relative deprivation and relative gratification: The motivation of Chinese mass incidents. *Journal of Public Management, 7*(3), 95-102.

Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G. ve Farley, G. K. (1988). The multidimensional scale of perceived social support. *Journal of Personality Assessment, 52*(1), 30-41.

EKLER

Ek 1. Uzmanlara E-Posta ile Gönderilen Ölçek Maddesi Değerlendirme Formu

Kolektif Eylem Özendiricileri Ölçeği İçin Uzman Değerlendirme Formu

Çalışmanın Başlığı: Kolektif Eyleme İkili Süreç Yaklaşımı: Rasyonel Seçim Değişkenleri ve Duygusal Değişkenlerin Etkisi ile Algılanan Riskin Aracı Rolü

Öğrenci: Deniz Bilger (dbilger@uludag.edu.tr)

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Leman Pınar Tosun (pinart@uludag.edu.tr)

Kurum: Bursa Uludağ Üniversitesi

Çalışmanın amacı:

Doktora tez çalışması kapsamında bireyleri kolektif eyleme katılmaya yönelten teşvik edici bazı faktörleri (incentives) belirlemeyi amaçlayan bir ölçek geliştiriyoruz. "Kolektif Eylem Özendiricileri Ölçeği" adını verdiğimiz bu ölçek yerli veya yabancı alanyazında henüz geliştirilmemiştir. Bu ölçüm aracı sosyal psikoloji içerisindeki rasyonel seçim yaklaşımını ve sosyoloji temelli bir kuram olan Kaynak Hareketliliği Kuramı'nı (Resource Mobilization Theory) temel almaktadır. Buna göre, rasyonel bir varlık olan insanın sosyal değişim hareketlerine katılma kararı almasında fayda-maliyet analizi önemli rol oynamaktadır (Herrnstein, 1990). Bu doktora çalışmasındaki amaçlarımızdan biri, hipotetik bir adaletsiz duruma karşı insanların kolektif eyleme katılıp katılmama kararını belirleyen fayda-maliyet analizi süreçlerini anlamaktır.

Kolektif eylem özendiricileri (collective action incentives) değişkeni, temel olarak bir kişinin eyleme katılımdan sağlayacağına inandığı kişisel, sosyal ve kolektif faydaları ifade etmektedir. Bu değişken bireyin sosyal değişim hareketlerine katılımını teşvik eden her türden etmeni kapsamaktadır (Klandermans, 1984). Alanyazındaki yaygın kavramsallaştırmayı göz önünde bulundurarak ölçeğin şu üç alt boyuttan oluşmasını planlıyoruz:

1) **Bireysel özendiriciler**: Kişinin, eylemin politik sonuçlarına ilişkin öngörülerinden bağımsız olarak yalnızca eyleme katılmış olmaktan ötürü hissettiği *bireysel tatmin duygusunu* ve elde ettiğine inandığı *bireysel faydayı* ifade etmektedir. Eyleme katılımın para, enerji ve zaman bakımından maliyetli olmamasına ek olarak; eylemin sağladığı eğlence değeri (entertainment value), kişisel haz, özsaygı, duygusal tatmin, duygu dışavurumu gibi kişisel faydalar bu değişken kapsamında değerlendirilebilir (Riker ve Ordeshook, 1968; Tullock, 1971; Stroebe ve Frey, 1982; McGarty ve ark., 2009).
2) **Sosyal özendiriciler**: Kişinin, eylemin politik sonuçlarına ilişkin öngörülerinden bağımsız olarak yalnızca eyleme katılmış olmaktan ötürü hissettiği *sosyal tatmin duygusunu* ve elde ettiğine inandığı *sosyal faydayı* ifade etmektedir. Çevreden (aile, arkadaşlar vs.) algılanan sosyal destek, gruba dâhil edilme, benimsenme ve onaylanma, sosyal statü artışı, sosyalleşme gibi sosyal faydalar bu değişken kapsamında değerlendirilebilir (Bäck, Bäck ve Garcia-Albacete, 2013; Bäck, Bäck ve Knapton, 2015; Renström, Bäck ve Knapton, 2018).
3) **Kolektif özendiriciler**: Sosyal psikoloji alanyazınında sıkça yer verilen "grup etkililiği algısı" ile benzer bir anlama sahiptir. Diğer yandan grup etkililiği algısından farklı olarak (1) Eyleme yoğun katılım olacağına yönelik inancı, (2) Eyleme yoğun katılıma bağlı olarak eylemin amacına ulaşacağına yönelik inancı ve (3) Kişinin kendi katılımının eylemin başarıya ulaşması üzerinde olumlu etki yaratacağına yönelik inancı da içermektedir (Klandermans, 1984; Klandermans ve Oegema, 1987; Bäck, Teorell ve Westholm, 2011).

Ölçek maddelerinin belirlenmesi aşamasında görüşleriniz bizim için çok değerli olacak. Sizden madde havuzundaki maddeleri ilgililik ("Bu madde belirtilen alt boyut ile ne ölçüde ilgili?") ve anlaşılırlıkları ("Bu madde katılımcı gözünden bakıldığında ne düzeyde anlaşılır?") açısından değerlendirmenizi ve (eğer varsa) maddeye alternatif olabilecek fikrinizi, düzeltme ve değişiklik önerilerinizi belirtmenizi rica ediyoruz. Buna göre maddeleri revize edecek veya eleyeceğiz. Değerli katkılarınız için şimdiden teşekkür ederiz.

İlgililik (relevancy) için;

1	**2**	**3**	**4**
Hiç ilgili değil	Büyük bir değişiklik yapılmadığı sürece ilgili değil	İlgili ancak küçük değişikliğe ihtiyaç var	Oldukça ilgili

Açıklık/Netlik/Anlaşılırlık (clarity) için;

1	**2**	**3**	**4**
Hiç anlaşılır değil	Büyük bir değişiklik yapılmadığı sürece anlaşılır değil	Anlaşılır ancak küçük değişikliğe ihtiyaç var	Oldukça anlaşılır

BİREYSEL ÖZENDİRİCİLER ALT BOYUTU İÇİN

MADDE 1: Bu eyleme katılma yönünde içten gelen bir motivasyona sahibim.				
İLGİLİLİK	1	2	3	4
AÇIKLIK/ NETLİK/ ANLAŞILIRLIK	1	2	3	4
Alternatif fikriniz, değişiklik veya düzeltme öneriniz:				

MADDE 2: Bu eyleme katılmak beni duygusal olarak tatmin eder.				
İLGİLİLİK	1	2	3	4
AÇIKLIK/ NETLİK/ ANLAŞILIRLIK	1	2	3	4
Alternatif fikriniz, değişiklik veya düzeltme öneriniz:				

.

.

.

.

.

MADDE 6: Bu eyleme birçok arkadaşımın veya tanıdığımın katılacağına inanıyorum.				
İLGİLİLİK	1	2	3	4
AÇIKLIK/ NETLİK/ ANLAŞILIRLIK	1	2	3	4
Alternatif fikriniz, değişiklik veya düzeltme öneriniz:				

Uzmanlar üç boyut için (bireysel özendirici, sosyal özendirici, kolektif özendirici) belirlenen tüm maddeleri yukarıdaki kriterler üzerinden değerlendirmiştir.

Ek 2: Uzmanlara E-Posta İle Gönderilen Adaletsizlik Senaryosu Değerlendirme Formu

Adaletsizlik Senaryosu İçin Uzman Değerlendirme Formu

Çalışmanın Başlığı: Kolektif Eyleme İkili Süreç Yaklaşımı: Rasyonel Seçim Değişkenleri ve Duygusal Değişkenlerin Etkisi ile Algılanan Riskin Aracı Rolü

Öğrenci: Deniz Bilger (dbilger@uludag.edu.tr)

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Leman Pınar Tosun (pinart@uludag.edu.tr)

Kurum: Bursa Uludağ Üniversitesi

Çalışmanın amacı: Doktora tez çalışması kapsamında Kolektif Eylemin Sosyal Kimlik Modeli bağlamında çeşitli rasyonel seçim değişkenlerinin eyleme katılım niyeti üzerindeki etkisi sınanacaktır. Alanyazında yaygın şekilde kullanılan bir yöntem olan hipotetik bir senaryo yoluyla adaletsizlik algısının tetiklenmesi hedeflenmektedir. Sizden ricamız, aşağıdaki senaryonun adaletsizlik algısı uyandırabilmek bakımından ne derece *uygun* olduğunu ve dilinin ne derece *açık/net/anlaşılır* olduğunu belirtmenizdir. Eğer varsa, gerek dil gerek içerikle ilgili düzeltme/değişiklik önerilerinizi de senaryonun altına yazabilirsiniz. Emekleriniz ve ilginiz için çok teşekkür ederiz.

Adaletsizlik Senaryosu

Aşağıdaki metin bir kurgudur ve gerçeği yansıtmamaktadır. Lütfen bu durum gerçekmiş gibi düşünün ve böyle bir durumda neler hissettiğinize odaklanın.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) bünyesinde, Psikoloji Meslek Yasası çıkarmak üzere bir komisyon kurulmuş; sektör, dernek ve eğitim-öğretim temsilcilerinin de yer aldığı bu komisyonlarda psikologların özlük hakları, psikolojik danışma hizmetlerinin ve psikoloji eğitim programlarının standartları gibi konular üzerine çalışılmıştır. Çalışmalar sona ermek üzereyken kamuoyunun nabzını yoklamak amacıyla raporun bir örneği basın ile paylaşılmıştır.

Rapora göre çıkması muhtemel meslek yasasında kimlerin psikolog unvanı alabileceğiyle ilgili bir madde de bulunmaktadır. Bu maddeye göre "lisans" mezunu olmak artık psikolog unvanı almak için yeterli olmayacak, bu unvanı elde etmek için "yüksek lisans ve doktora programlarını" (veya yalnızca bir bütünleşik doktora programını) başarıyla tamamlamak da gerekecektir. Diğer yandan lisans mezuniyetini herhangi bir başka alandan tamamlayan bir kişi de gerekli koşulları (yüksek lisans + doktora programı tamamlama) sağlaması halinde psikolog unvanı alabilecektir. Karar geriye doğru işletilmeyecek, yani daha önce psikoloji lisans derecesi alarak mezun olmuş kişiler psikolog unvanını korumaya devam edecektir. Ancak mevcut psikoloji lisans öğrencilerinin "psikolog" unvanı alabilmesi için artık bir psikoloji bölümünde yüksek lisans ve doktora programlarını da tamamlama zorunluluğu olacaktır. Yüksek lisans ve doktora programı tamamlamadıkları sürece psikoloji lisans mezunları (şu anda eğitim görenler dâhil) psikolog sayılmayacaktır.

İşaretlemek istediğiniz kutuyu herhangi bir renk ile boyayabilirsiniz.

Senaryo, adaletsizlik algısı uyandırabilmesi bakımından uygundur.			
Hiç uygun değil (1)	Büyük bir değişiklik yapılmadığı sürece uygun değil (2)	Uygun ancak küçük değişikliğe ihtiyaç var (3)	Oldukça uygun (4)

Senaryo, dili bakımından açık, net ve anlaşılır niteliktedir.			
Hiç anlaşılır değil (1)	Büyük bir değişiklik yapılmadığı sürece anlaşılır değil (2)	Anlaşılır ancak küçük değişikliğe ihtiyaç var (3)	Oldukça anlaşılır (4)

Düzeltme ve/veya değişiklik öneriniz var ise bu alana yazabilirsiniz.

Ek 3: Düşük, Orta ve Yüksek Politik Risk Algısı Uyandıran Kolektif Eylem Biçimlerinin Belirlenmesi İçin Form

Bilgilendirilmiş Onam Formu

Değerli katılımcı,

Bu çalışma Bursa Uludağ Üniversitesi Psikoloji Anabilim Dalı doktora öğrencisi Deniz Bilger tarafından öğretim üyesi Prof. Dr. Leman Pınar Tosun danışmanlığında yürütülen bir doktora tezinin pilot çalışma aşamasıdır. Çalışmanın amacı, kolektif eylemlere katılmanın sonuçlarına ilişkin katılımcıların öngörü ve beklentilerini öğrenmektir.

Bu ölçek setini doldurmanız tahminen 10-15 dakikanızı alacaktır. Araştırmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır, bu nedenle araştırmanın herhangi bir aşamasında gerekçe göstermeden katılımdan geri çekilme hakkına sahipsiniz. Ancak araştırmaya devam etmeniz ve cevaplarınızda samimi ve dürüst davranmanız çalışmanın niteliğini ve doğruluğunu belirleyecektir. Ölçek setinin herhangi bir yerinde kimliğinize ilişkin bilgi istenmemektedir ve cevaplarınız gizli tutulacaktır. Elde edilecek sonuçlar yalnızca araştırmacılar tarafından değerlendirilip, bilimsel çalışma ve yayınlarda kullanılacaktır.

Bu çalışma için Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan gerekli izin ve onay alınmıştır. İleride çalışmayla ilgili herhangi bir bilgi almak isterseniz, dbilger@uludag.edu.tr adresinden Deniz Bilger'e ulaşabilirsiniz.

Şartları okudum. Onaylıyorum ve çalışmaya katılmak istiyorum.

Tarih

İmza

Aşağıdaki metin bir kurgudur ve gerçeği yansıtmamaktadır. Lütfen bu durum gerçekmiş gibi düşünün ve böyle bir durumda neler hissettiğinize odaklanın.

"Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) bünyesinde, Psikoloji Meslek Yasası çıkarmak üzere bir komisyon kurulmuş; sektör, dernek ve eğitim-öğretim temsilcilerinin de yer aldığı bu komisyonlarda psikologların özlük hakları, psikolojik danışma hizmetlerinin ve psikoloji eğitim programlarının standartları gibi konular üzerine çalışılmıştır. Çalışmalar sona ermek üzereyken kamuoyunun nabzını yoklamak amacıyla raporun bir örneği basın ile paylaşılmıştır.

Rapora göre çıkması muhtemel meslek yasasında kimlerin psikolog unvanı alabileceğiyle ilgili bir madde de bulunmaktadır. Bu maddeye göre "lisans" mezunu olmak artık psikolog unvanı almak için yeterli olmayacak, bu unvanı elde etmek için "yüksek lisans ve doktora programlarını" (veya yalnızca bir bütünleşik doktora programını) başarıyla tamamlamak da gerekecektir. Diğer yandan lisans mezuniyetini herhangi bir başka alandan tamamlayan bir kişi de gerekli koşulları (yüksek lisans + doktora programı tamamlama) sağlaması halinde psikolog unvanı alabilecektir. Karar geriye doğru işletilmeyecek, yani daha önce psikoloji lisans derecesi alarak mezun olmuş kişiler psikolog unvanını korumaya devam edecektir. Ancak mevcut psikoloji lisans öğrencilerinin "psikolog" unvanı alabilmesi için artık bir psikoloji bölümünde yüksek lisans ve doktora programlarını da tamamlama zorunluluğu olacaktır. Yüksek lisans ve doktora programı tamamlamadıkları sürece psikoloji lisans mezunları (şu anda eğitim görenler dâhil) psikolog sayılmayacaktır."

Meslek yasasına ilişkin taslak halindeki bu rapor hakkında basıda çıkan haberi okuduğunuzda sizde bazı duyguların ne düzeyde uyanacağını merak ediyoruz. Lütfen bu haber karşısında aşağıdaki hisleri ne düzeyde hissedeceğinizi 7'li derecelendirme ölçeği üzerinde işaretleyiniz

(1 = Neredeyse hiç; 7 = Oldukça kuvvetli)

	Neredeyse hiç	Çok az	Az	Orta düzeyde	Biraz Kuvvetli	Kuvvetli	Oldukça kuvvetli
Öfkelenmiş hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
Adaletsizliğe uğramış hissederim.	1	2	3	4	5	6	7

İlerleyen sorularda, sizden meslek yasası ile ilgili bu gelişmeyi protesto etmek amacıyla bazı eylemlere davet edildiğinizi hayal etmenizi isteyeceğiz. Davet edildiğiniz eylemlerin listesini aşağıda görebilirsiniz.

Kararı protesto amacıyla TBMM'ye doğru düzenlenen, çevreye fiziksel zarar verme (otomobillere ve binalara taş atma, yakma girişiminde bulunma vs.) potansiyelinin yüksek olduğu grupları da içeren bir yürüyüşe katılmak
Kararı protesto etmek amacıyla TBMM binasına doğru yapılacak barışçıl bir yürüyüşe katılmak
Bölümdeki ders ve sınavları boykot etmek
Türk Psikologlar Derneği'nin bulunduğunuz ildeki şubesinin önünde yapılacak bir basın açıklamasına bizzat katılmak
Karara tepki gösteren, anonim olmayan (kimliğinizi saklamayacağınız) ve çevrimiçi (online) bir imza kampanyasına katılmak
Karara tepki gösteren, anonim (kimliğinizin saklı kalacağı) ve çevrimiçi (online) bir imza kampanyasına katılmak
TBMM'de bu kararı alan komisyon üyelerine kararın geri çekilmesini talep eden bir e-posta göndermek
Kendinizin hazırladığı, kararı eleştiren içerikte bir sosyal medya paylaşımını sosyal medya hesaplarınız (Facebook, Twitter) yoluyla yaymak
Başkalarının sosyal medya hesapları (Facebook, Twitter) yoluyla gönderdiği, kararı eleştiren paylaşımları beğenmek veya paylaşmak

Bu eylemlerin her birine katılmanın neticesiyle ilgili farklı beklenti ve düşünceleriniz olabilir. Biz, eylemlerin her birine katılmanın size ne düşündürteceğini merak ediyoruz. Lütfen size sunduğumuz eylemleri ve o eylemlerin sonucunda gerçekleşebilecek çeşitli durumları okuyun. Ardından bu durumların sizce *ne kadar olası olduğunu* işaretleyin. Vereceğiniz hiçbir cevap doğru veya yanlış değildir, samimiyetle vereceğiniz her cevap bizim için anlamlı ve çok değerlidir.

Şunu hayal edin:

Psikoloji Meslek Yasası'nda yapılacak değişiklik kararını protesto amacıyla Ankara'da, TBMM'ye doğru bir yürüyüş düzenlendi. Bu yürüyüşe katılanlar arasında, çevreye fiziksel zarar verme (otomobillere ve binalara taş atma, yakma girişiminde bulunma vs.) potansiyeli yüksek bazı gruplar da var. Siz de bu yürüyüşe katıldınız.

Sizce bu durumda aşağıdaki her bir durumun gerçekleşme olasılığı nedir?

		Olasılık çok düşük				Olasılık çok yüksek
1	Olumsuz şekilde etiketlenebilirim	1	2	3	4	5
2	Duygusal / psikolojik şiddete maruz kalabilirim	1	2	3	4	5
3	Hakkımda soruşturma açılabilir	1	2	3	4	5
4	Üniversitemden kınama veya uzaklaştırma cezası alabilirim	1	2	3	4	5
5	İlerideki profesyonel / mesleki yaşantımda sıkıntılar yaşayabilirim	1	2	3	4	5
6	Güvenlik güçleriyle karşı karşıya gelebilirim	1	2	3	4	5
7	Gözaltına alınabilirim	1	2	3	4	5
8	Tutuklanabilirim	1	2	3	4	5
9	Fiziksel şiddete maruz kalabilirim	1	2	3	4	5

.

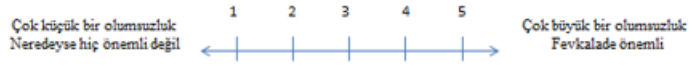
.

.

Karışık sırayla gösterilen eylem türleri için katılımcıların risk algısı envanterini ayrı ayrı değerlendirmeleri istenmiştir.

Yukarıda çeşitli eylemlere katıldığınız takdire kimi risklerin gerçekleşme olasılıkları hakkında ne düşündüğünüzü sorduk. Risklerin her biri (örn. etiketlenmek, tutuklanmak…), insanların hayatındaki birer olumsuzluktur. Ancak bunlardan bazılarını çok büyük (çok önemli) bir olumsuzluk, bazılarını ise görece küçük (az önemli) bir olumsuzluk olarak değerlendirmeniz mümkün. Biz, çeşitli risklerden her birinin gerçekleşmesi halinde bunu hayatınızdaki ne denli büyük ya da küçük bir olumsuzluk olarak değerlendireceğinizi merak ediyoruz. Lütfen her bir riskin gerçekleşmesi halinde onun hayatınızda ne denli büyük ve önemli bir olumsuzluk yaratacağına dair değerlendirmenizi 5'li derecelendirme ölçeği üzerinde **1-"Çok küçük bir olumsuzluk /neredeyse hiç önemli değil" ve 5-"Çok büyük bir olumsuzluk/fevkalade önemli"** arasında bir sayı seçerek belirtiniz.

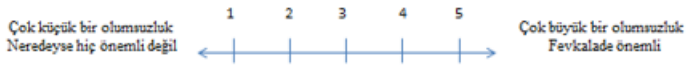
1. Olumsuz şekilde etiketlenmek

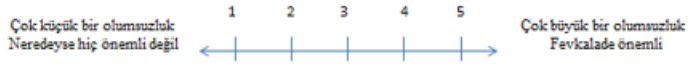
2. Duygusal / psikolojik şiddete maruz kalmak

3. Hakkınızda soruşturma açılması

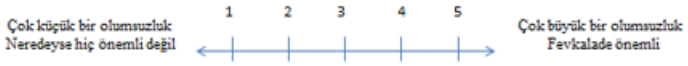
4. Üniversiteden kınama veya uzaklaştırma cezası almak

5. İlerideki profesyonel / mesleki yaşantıda sıkıntılar yaşamak

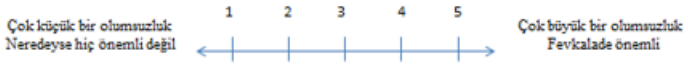
6. Güvenlik güçleriyle karşı karşıya gelmek

7. Gözaltına alınmak

8. Tutuklanmak

9. Fiziksel şiddete maruz kalmak

Ek 4: İkinci Ön Çalışma Ölçek Formu

Ek 4/a: Bilgilendirilmiş Onam Formu (İkinci Ön Çalışma)

Değerli katılımcı,

Bu çalışma Bursa Uludağ Üniversitesi Psikoloji Anabilim Dalı doktora öğrencisi Deniz Bilger tarafından öğretim üyesi Prof. Dr. Leman Pınar Tosun danışmanlığında yürütülen bir doktora tezinin ön çalışma aşamasıdır. Bu ön çalışma kapsamında insanların kolektif eylemlere katılıma yönelik tutumlarının altında yattığı düşünülen bazı sosyal psikolojik etmenlerle ilgili bir ölçek geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Bu ölçek setini doldurmanız tahminen 15 dakikanızı alacaktır. Araştırmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır, bu nedenle araştırmanın herhangi bir aşamasında gerekçe göstermeden katılımdan geri çekilme hakkına sahipsiniz. Ancak araştırmaya devam etmeniz ve cevaplarınızda samimi ve dürüst davranmanız çalışmanın niteliğini ve doğruluğunu belirleyecektir. Ölçek setinin herhangi bir yerinde kimliğinize ilişkin bilgi istenmemektedir ve cevaplarınız gizli tutulacaktır. Elde edilecek sonuçlar yalnızca araştırmacılar tarafından değerlendirilip, bilimsel çalışma ve yayınlarda kullanılacaktır.

Yapılan araştırma için Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan gerekli izin ve onay alınmıştır. Araştırma bitiminde araştırmayla ilgili herhangi bir bilgi almak isterseniz, dbilger@uludag.edu.tr adresinden Deniz Bilger'e ulaşabilirsiniz.

Şartları okudum. Onaylıyorum ve devam etmek istiyorum.

Tarih

İmza

Ek 4/b: Demografik Bilgi Formu (İkinci Ön Çalışma)

Demografik Bilgi Formu

Sizden, diğer ölçekleri cevaplandırmadan önce öncelikle aşağıda kişisel bilgilerinizle ilgili olan soruları cevaplandırmanızı rica ediyoruz.

1) Cinsiyetiniz: (1) Kadın (2) Erkek (3) Belirtmek istemiyorum.

2) Yaşınız: .....

3) Medeni Durumunuz: (1) Bekâr (2) Evli

4) Yaşadığınız Şehir: .....

5) Yaşamınızın büyük çoğunluğunu geçirdiğiniz yer: (1) Köy (2) Kasaba (3) Şehir (4) Büyükşehir

6) Gelir düzeyiniz: (1) Düşük (2) Düşük-orta (3) Orta (4) Orta-yüksek (5) Yüksek

7) Annenizin eğitim düzeyi: (1) Okuma-yazma biliyor (2) İlkokul mezunu (3) Ortaokul mezunu (4) Lise mezunu (5) Önlisans mezunu (6) Lisans mezunu (7) Yüksek lisans mezunu (8) Doktora mezunu

8) Babanızın eğitim düzeyi: (1) Okuma-yazma biliyor (2) İlkokul mezunu (3) Ortaokul mezunu (4) Lise mezunu (5) Önlisans mezunu (6) Lisans mezunu (7) Yüksek lisans mezunu (8) Doktora mezunu

Ek 4/c. Psikolog Meslek Yasası Senaryosu (İkinci Ön Çalışma)

Aşağıdaki metin bir kurgudur ve gerçeği yansıtmamaktadır. Lütfen bu durum gerçekmiş gibi düşünün ve böyle bir durumda neler hissettiğinize odaklanın.

"Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) bünyesinde, Psikoloji Meslek Yasası çıkarmak üzere bir komisyon kurulmuş; sektör, dernek ve eğitim-öğretim temsilcilerinin de yer aldığı bu komisyonlarda psikologların özlük hakları, psikolojik danışma hizmetlerinin ve psikoloji eğitim programlarının standartları gibi konular üzerine çalışılmıştır. Çalışmalar sona ermek üzereyken kamuoyunun nabzını yoklamak amacıyla raporun bir örneği basın ile paylaşılmıştır.

Rapora göre çıkması muhtemel meslek yasasında kimlerin psikolog unvanı alabileceğiyle ilgili bir madde de bulunmaktadır. Bu maddeye göre "lisans" mezunu olmak artık psikolog unvanı almak için yeterli olmayacak, bu unvanı elde etmek için "yüksek lisans ve doktora programlarını" (veya yalnızca bir bütünleşik doktora programını) başarıyla tamamlamak da gerekecektir. Diğer yandan lisans mezuniyetini herhangi bir başka alandan tamamlayan bir kişi de gerekli koşulları (yüksek lisans + doktora programı tamamlama) sağlaması halinde psikolog unvanı alabilecektir. Karar geriye doğru işletilmeyecek, yani daha önce psikoloji lisans derecesi alarak mezun olmuş kişiler psikolog unvanını korumaya devam edecektir. Ancak mevcut psikoloji lisans öğrencilerinin "psikolog" unvanı alabilmesi için artık bir psikoloji bölümünde yüksek lisans ve doktora programlarını da tamamlama zorunluluğu olacaktır. Yüksek lisans ve doktora programı tamamlamadıkları sürece psikoloji lisans mezunları (şu anda eğitim görenler dâhil) psikolog sayılmayacaktır."

Ek 4/d. Adaletsizlik ve Öfke Ölçümü (İkinci Ön Çalışma)

Meslek yasasına ilişkin taslak halindeki bu rapor hakkında basıda çıkan haberi okuduğunuzda sizde bazı duyguların ne düzeyde uyanacağını merak ediyoruz. Lütfen bu haber karşısında aşağıdaki hisleri ne düzeyde hissedeceğinizi 7'li derecelendirme ölçeği üzerinde işaretleyiniz

(1 = Neredeyse hiç; 7 = Oldukça kuvvetli)

	Neredeyse hiç	Çok az	Az	Orta düzeyde	Biraz Kuvvetli	Kuvvetli	Oldukça kuvvetli
Öfkelenmiş hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
Adaletsizliğe uğramış hissederim.	1	2	3	4	5	6	7

Ek 4/e. Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği (İkinci Ön Çalışma)

İlerleyen sorularda, sizden meslek yasası ile ilgili kararı protesto etmek amacıyla bazı eylemlere davet edildiğinizi hayal etmenizi isteyeceğiz. Bu eylemlerin her birine katılmakla ilgili farklı duygu ve düşünceleriniz olabilir. Biz, eylemlerin her birine katılmanın size ne hissettireceğini ve düşündürteceğini merak ediyoruz. Lütfen size sunduğumuz eylemleri ve o eylemlerle ilgili çeşitli duygu ve düşünce ifadelerini okuyun. Bu ifadelere ne ölçüde katıldığınızı 5'li ölçek üzerinde (1-kesinlikle katılmıyorum, 5-tamamen katılıyorum) işaretleyiniz. Vereceğiniz hiçbir cevap doğru veya yanlış değildir, samimiyetle vereceğiniz her cevap bizim için anlamlı ve çok değerlidir.

Şunu hayal edin:

Psikoloji Meslek Yasası'nda yapılacak değişiklik kararını protesto amacıyla Ankara'da, TBMM'ye doğru bir yürüyüş düzenlendi. Bu yürüyüşe katılanlar arasında, çevreye fiziksel zarar verme (otomobillere ve binalara taş atma, yakma girişiminde bulunma vs.) potansiyeli yüksek bazı gruplar da var. Siz de bu yürüyüşe katıldınız. Bu eyleme katılmakla ilgili olarak aşağıda verilen duygu ve düşünce ifadelerine ne ölçüde katılırsınız?

	Kesinlikle katılmıyorum				Kesinlikle katılıyorum
Bu eyleme katılmak beni rahatsız eder.	1	2	3	4	5
Bu eyleme katılmak bana kendimi saygın biri olarak hissettirir.	1	2	3	4	5
Bu eylemin benim için sıkıcı bir etkinlik olacağını düşünüyorum.	1	2	3	4	5
Bu eyleme katılırsam diğer eylemciler nezdinde sosyal kabul göreceğimi düşünüyorum.	1	2	3	4	5
Bu eyleme katılırsak meslekî haklarımızla ilgili sorunların çözümüne katkıda bulunabileceğimizi düşünüyorum.	1	2	3	4	5
Kendimi eyleme katılma konusunda yeterince cesur hissetmiyorum.	1	2	3	4	5
Bu eyleme katılırsam kendimi diğer eylemcilerle dayanışma içinde hissederim.	1	2	3	4	5
Eyleme katılırsam kendimi daha değerli hissederim.	1	2	3	4	5
Bu eyleme katılırsam yeni ve farklı insanlarla tanışabilirim.	1	2	3	4	5
Bu eyleme katılarak meslekî haklarımızı savunma konusunda başarılı olabiliriz.	1	2	3	4	5
Bu eyleme katılırsam işe yarar bir şey yapmış olurum.	1	2	3	4	5
Bu eyleme katılırsam sosyal çevrem genişleyebilir.	1	2	3	4	5
Bu eyleme katılmak kendimi daha iyi tanımama yardımcı olacaktır.	1	2	3	4	5
Bu eyleme katılmam konusunda yakınlarım beni destekleyecektir.	1	2	3	4	5
Bu eyleme psikoloji alanında çalışan veya öğrenci olan çok fazla kişinin katılacağına inanıyorum.	1	2	3	4	5
Bu eyleme zaman ayırırsam derslerimden ve diğer sorumluluklarımdan geri kalacağımı düşünüyorum.	1	2	3	4	5

	Kesinlikle katılmıyorum				Kesinlikle katılıyorum
Bu eyleme katılırsam eylemcilerle ortak bir amaç için mücadele ettiğimizi hissedebilirim.	1	2	3	4	5
Bu eyleme katılmak benim için zaman kaybına neden olacaktır.	1	2	3	4	5
Bu eyleme katılırsam ailem benim arkamda duracaktır.	1	2	3	4	5
Bu eyleme birçok arkadaşımın veya tanıdığımın katılacağına inanıyorum.	1	2	3	4	5
Bu eyleme katılmak beni maddi olarak zorlayacaktır.	1	2	3	4	5
Yakın arkadaşlarım eyleme katılma kararı alırsam beni destekleyecektir.	1	2	3	4	5
Bu eylem duygularımı ifade etmeme yardım edecektir.	1	2	3	4	5
Benim eylemde yer almam, eylemin başarıya ulaşıp ulaşmamasını etkilemeyecektir.	1	2	3	4	5
Bu eyleme katılırsam kendime yönelik saygım artar.	1	2	3	4	5
Bu eyleme katılmamı teşvik edecek ve destekleyecek tanıdıklarım var.	1	2	3	4	5
Bu eyleme katılırsam değer verdiğim kişilerden bazıları beni yargılayacaktır.	1	2	3	4	5
Bu eyleme katılırsam kendimi önemli hissederim.	1	2	3	4	5
Bu eyleme katılmak istediğimi ifade edersem ailem beni dinleyecek ve bana hak verecektir.	1	2	3	4	5
Bu eyleme katılan kişi sayısının fazla olmasının, eylemin başarıya ulaşma şansını artıracağına inanıyorum.	1	2	3	4	5
Bu eyleme katılmayı reddedersem bazı arkadaşlarım beni dışlayabilir.	1	2	3	4	5
Bu eylem benim için keyifli olacaktır.	1	2	3	4	5
Bu eyleme katılırsam bazı yakınlarım beni eleştirebilir.	1	2	3	4	5
Bu eyleme katılırsam kendimi iyi hissederim.	1	2	3	4	5
Bu eyleme katılma kararıma ailem saygı duyacaktır.	1	2	3	4	5

.

.

.

Katılımcılar sırayla üç farklı eylem türü için ölçek maddelerini değerlendirmişlerdir.

Ek 4/f. Katılım Sonrası Geri Bildirim Formu (İkinci Ön Çalışma)

Katılım Sonrası Bilgilendirme Formu

Değerli katılımcı,

Bu çalışma kolektif eylemlere katılma kararında duygusal ve rasyonel belirleyicilerin etkisini incelemeyi amaçlayan bir doktora tezinin ön çalışma aşamasıdır. Bu aşamada, ana çalışmada kullanılmak üzere bir ölçek geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Verileriniz bireysel olarak değil grup olarak değerlendirilecek ve bu çalışmadan elde edilen bilgiler sadece bilimsel araştırma ve yazılarda kullanılacaktır. Araştırmaya katıldığınız için teşekkür ederiz.

Araştırmanın sonucunu öğrenmek ya da daha fazla bilgi almak için Bursa Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nden Araş. Gör. Deniz Bilger'e başvurabilirsiniz.

E-posta:

Telefon:

Ek 5. Ana Çalışma Ölçek Formu

Ek 5/a: Bilgilendirilmiş Onam Formu (Ana Çalışma)

Bilgilendirilmiş Onam Formu

Değerli katılımcı,

Bu çalışma Bursa Uludağ Üniversitesi Psikoloji Anabilim Dalı doktora öğrencisi Deniz Bilger tarafından öğretim üyesi Prof. Dr. Leman Pınar Tosun danışmanlığında yürütülen bir doktora tez çalışmasıdır. Bu çalışma kapsamında insanların kolektif eylemlere katılıma yönelik tutumlarının altında yattığı düşünülen bazı sosyal psikolojik etmenlerin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Bu ölçek setini doldurmanız tahminen 25-30 dakikanızı alacaktır. Araştırmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır, bu nedenle araştırmanın herhangi bir aşamasında gerekçe göstermeden katılımdan geri çekilme hakkına sahipsiniz. Ancak araştırmaya devam etmeniz ve cevaplarınızda samimi ve dürüst davranmanız çalışmanın niteliğini ve doğruluğunu belirleyecektir. Ölçek setinin herhangi bir yerinde kimliğinize ilişkin bilgi istenmemektedir ve cevaplarınız gizli tutulacaktır. Elde edilecek sonuçlar yalnızca araştırmacılar tarafından değerlendirilip, bilimsel çalışma ve yayınlarda kullanılacaktır.

Yapılan araştırma için Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan gerekli izin ve onay alınmıştır. Araştırma bitiminde araştırmayla ilgili herhangi bir bilgi almak isterseniz, dbilger@uludag.edu.tr adresinden Deniz Bilger'e ulaşabilirsiniz.

Şartları okudum. Onaylıyorum ve devam etmek istiyorum.

Tarih

İmza

Ek 5/b: Demografik Bilgi Formu (Ana Çalışma)

Demografik Bilgi Formu

Sizden, diğer ölçekleri cevaplandırmadan önce öncelikle aşağıda kişisel bilgilerinizle ilgili olan soruları cevaplandırmanızı rica ediyoruz.

1) Cinsiyetiniz: (1) Kadın (2) Erkek (3) Belirtmek istemiyorum.

2) Yaşınız: .....

3) Medeni Durumunuz: (1) Bekâr (2) Evli

4) Yaşadığınız Şehir: .....

5) Yaşamınızın büyük çoğunluğunu geçirdiğiniz yer: (1) Köy (2) Kasaba (3) Şehir (4) Büyükşehir

6) Gelir düzeyiniz: (1) Düşük (2) Düşük-orta (3) Orta (4) Orta-yüksek (5) Yüksek

7) Annenizin eğitim düzeyi: (1) Okuma-yazma biliyor (2) İlkokul mezunu (3) Ortaokul mezunu (4) Lise mezunu (5) Önlisans mezunu (6) Lisans mezunu (7) Yüksek lisans mezunu (8) Doktora mezunu

8) Babanızın eğitim düzeyi: (1) Okuma-yazma biliyor (2) İlkokul mezunu (3) Ortaokul mezunu (4) Lise mezunu (5) Önlisans mezunu (6) Lisans mezunu (7) Yüksek lisans mezunu (8) Doktora mezunu

Ek 5/c: Grupla Özdeşleşme Ölçeği (Ana Çalışma)

Aşağıdaki ifadelerin her birine ne düzeyde katıldığınızı belirtiniz.

1 = Hiç katılmıyorum; 2= Katılmıyorum; 3 = Kararsızım; 4 = Katılıyorum; 5 = Tamamen katılıyorum

1. Psikoloji bölümü öğrencileri hakkında olumsuz konuşulduğunda, kendimi hakarete uğramış gibi hissederim.	1	2	3	4	5
2. Psikoloji bölümü öğrencileri övüldüğünde, bunu kendime yapılmış iltifat olarak algılarım.	1	2	3	4	5
3. Psikoloji bölümü öğrencilerinin başarısı benim başarımdır.	1	2	3	4	5
4. Psikoloji bölümü öğrencileri hakkında konuşurken genelde "onlar" yerine "biz" kelimesini kullanırım.	1	2	3	4	5
5. Psikoloji bölümü öğrencileri hakkında medyada olumsuz eleştiriler duyduğumda mahcup hissederim.	1	2	3	4	5
6. Başka insanların psikoloji bölümü öğrencileri hakkındaki düşünceleri beni çok ilgilendirir.	1	2	3	4	5

Ek 5/d: Adaletsizlik ve Öfke Ölçümü (Ana Çalışma)

Aşağıdaki metin bir kurgudur ve gerçeği yansıtmamaktadır. Lütfen bu durum gerçekmiş gibi düşünün ve böyle bir durumda neler hissettiğinize odaklanın.

"Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) bünyesinde, Psikoloji Meslek Yasası çıkarmak üzere bir komisyon kurulmuş; sektör, dernek ve eğitim-öğretim temsilcilerinin de yer aldığı bu komisyonlarda psikologların özlük hakları, psikolojik danışma hizmetlerinin ve psikoloji eğitim programlarının standartları gibi konular üzerine çalışılmıştır. Çalışmalar sona ermek üzereyken kamuoyunun nabzını yoklamak amacıyla raporun bir örneği basın ile paylaşılmıştır.

Rapora göre çıkması muhtemel meslek yasasında kimlerin psikolog unvanı alabileceğiyle ilgili bir madde de bulunmaktadır. Bu maddeye göre "lisans" mezunu olmak artık psikolog unvanı almak için yeterli olmayacak, bu unvanı elde etmek için "yüksek lisans ve doktora programlarını" (veya yalnızca bir bütünleşik doktora programını) başarıyla tamamlamak da gerekecektir. Diğer yandan lisans mezuniyetini herhangi bir başka alandan tamamlayan bir kişi de gerekli koşulları (yüksek lisans + doktora programı tamamlama) sağlaması halinde psikolog unvanı alabilecektir. Karar geriye doğru işletilmeyecek, yani daha önce psikoloji lisans derecesi alarak mezun olmuş kişiler psikolog unvanını korumaya devam edecektir. Ancak mevcut psikoloji lisans öğrencilerinin "psikolog" unvanı alabilmesi için artık bir psikoloji bölümünde yüksek lisans ve doktora programlarını da tamamlama zorunluluğu olacaktır. Yüksek lisans ve doktora programı tamamlamadıkları sürece psikoloji lisans mezunları (şu anda eğitim görenler dâhil) psikolog sayılmayacaktır."

Meslek yasasına ilişkin taslak halindeki bu rapor hakkında basıda çıkan haberi okuduğunuzda sizde bazı duyguların ne düzeyde uyanacağını merak ediyoruz. Lütfen bu haber karşısında aşağıdaki hisleri ne düzeyde hissedeceğinizi 7'li derecelendirme ölçeği üzerinde işaretleyiniz

(1 = Neredeyse hiç; 7 = Oldukça kuvvetli)

	Neredeyse hiç	Çok az	Az	Orta düzeyde	Biraz Kuvvetli	Kuvvetli	Oldukça kuvvetli
Öfkelenmiş hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
Adaletsizliğe uğramış hissederim.	1	2	3	4	5	6	7

Ek 5/e: Grup Etkililiği Algısı Ölçümü (Ana Çalışma)

Aşağıdaki ifadelerin her birine ne düzeyde katıldığınızı belirtiniz.

1 = Hiç katılmıyorum; 2= Katılmıyorum; 3 = Kararsızım; 4 = Katılıyorum; 5 = Tamamen katılıyorum

Bence psikoloji öğrencileri olarak bu durumu değiştirebiliriz.	1	2	3	4	5
Bence psikoloji öğrencileri olarak bu yasayı engelleyebiliriz.	1	2	3	4	5
Bence psikoloji öğrencileri olarak bu yasaya karşı haklarımızı başarıyla savunabiliriz.	1	2	3	4	5
Bence psikoloji öğrencileri olarak bu kararın değiştirilmesi üzerinde etkili olabiliriz.	1	2	3	4	5

Ek 5/f: Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği ve Kolektif Eyleme Katılım Niyeti Ölçümü (Ana Çalışma)

İlerleyen sorularda, sizden meslek yasası ile ilgili kararı protesto etmek amacıyla bazı eylemlere davet edildiğinizi hayal etmenizi isteyeceğiz. Bu eylemlerin her birine katılmakla ilgili farklı duygu ve düşünceleriniz olabilir. Biz, eylemlerin her birine katılmanın size ne hissettireceğini ve düşündürteceğini merak ediyoruz. Lütfen size sunduğumuz eylemleri ve o eylemlerle ilgili çeşitli duygu ve düşünce ifadelerini okuyun. Bu ifadelere ne ölçüde katıldığınızı 5'li ölçek üzerinde (1-kesinlikle katılmıyorum, 5-tamamen katılıyorum) işaretleyiniz. Vereceğiniz hiçbir cevap doğru veya yanlış değildir, samimiyetle vereceğiniz her cevap bizim için anlamlı ve çok değerlidir.

Şunu hayal edin:

Psikoloji Meslek Yasası'nda yapılacak değişiklik kararını protesto amacıyla Ankara'da, TBMM'ye doğru bir yürüyüş düzenlendi. Bu yürüyüşe katılanlar arasında, çevreye fiziksel zarar verme (otomobillere ve binalara taş atma, yakma girişiminde bulunma vs.) potansiyeli yüksek bazı gruplar da var.

Bu eyleme katılma olasılığınız nedir? (1 = Çok düşük; 5 = Çok yüksek)

1	2	3	4	5

Bu eyleme katılmakla ilgili olarak aşağıda verilen duygu ve düşünce ifadelerine ne ölçüde katılırsınız?

	Kesinlikle katılmıyorum				Kesinlikle katılıyorum
1. Bu eyleme katılırsam diğer eylemciler nezdinde sosyal kabul göreceğimi düşünüyorum.	1	2	3	4	5
2. Bu eylem benim için keyifli olacaktır.	1	2	3	4	5
3. Bu eyleme katılmam konusunda yakınlarım beni destekleyecektir.	1	2	3	4	5
4. Eyleme katılırsam kendimi daha değerli hissederim.	1	2	3	4	5
5. Bu eyleme katılmak istediğimi ifade edersem ailem beni dinleyecek ve bana hak verecektir.	1	2	3	4	5
6. Bu eyleme katılırsam kendimi önemli hissederim.	1	2	3	4	5
7. Bu eyleme katılırsam ailem benim arkamda duracaktır.	1	2	3	4	5
8. Bu eyleme zaman ayırırsam derslerimden ve diğer sorumluluklarımdan geri kalacağımı düşünüyorum.	1	2	3	4	5
9. Bu eyleme katılırsam kendime yönelik saygım artar.	1	2	3	4	5
10. Bu eyleme katılma kararıma ailem saygı duyacaktır.	1	2	3	4	5
11. Bu eyleme katılırsam kendimi iyi hissederim.	1	2	3	4	5
12. Yakın arkadaşlarım eyleme katılma kararı alırsam beni destekleyecektir.	1	2	3	4	5

	Kesinlikle katılmıyorum				Kesinlikle katılıyorum
13. Bu eyleme katılmak benim için zaman kaybına neden olacaktır.	1	2	3	4	5
14. Bu eylem duygularımı ifade etmeme yardım edecektir.	1	2	3	4	5
15. Bu eyleme psikoloji alanında çalışan veya öğrenci olan çok fazla kişinin katılacağına inanıyorum.	1	2	3	4	5
16. Bu eyleme katılırsam kendimi diğer eylemcilerle dayanışma içinde hissederim.	1	2	3	4	5
17. Bu eyleme katılırsam işe yarar bir şey yapmış olurum.	1	2	3	4	5
18. Bu eyleme birçok arkadaşımın veya tanıdığımın katılacağına inanıyorum.	1	2	3	4	5
19. Bu eyleme katılırsam sosyal çevrem genişleyebilir.	1	2	3	4	5
20. Bu eyleme katılırsam eylemcilerle ortak bir amaç için mücadele ettiğimizi hissedebilirim.	1	2	3	4	5
21. Bu eyleme katılmak beni maddi olarak zorlayacaktır.	1	2	3	4	5
22. Bu eyleme katılırsam yeni ve farklı insanlarla tanışabilirim.	1	2	3	4	5
23. Bu eyleme katılırsam değer verdiğim kişilerden bazıları beni yargılayabilir.	1	2	3	4	5
24. Kendimi eyleme katılma konusunda yeterince cesur hissetmiyorum.	1	2	3	4	5
25. Bu eyleme katılmak bana kendimi saygın biri olarak hissettirir.	1	2	3	4	5
26. Bu eyleme katılmak kendimi daha iyi tanımama yardımcı olacaktır.	1	2	3	4	5
27. Bu eyleme katılmamı teşvik edecek ve destekleyecek tanıdıklarım var.	1	2	3	4	5
28. Bu eyleme katılırsam bazı yakınlarım beni eleştirebilir.	1	2	3	4	5
29. Bu eylemin benim için sıkıcı bir etkinlik olacağını düşünüyorum.	1	2	3	4	5

Ek 5/g: Politik Risk Algısı Envanteri (Ana Çalışma)

Yukarıda sözü edilen eyleme (Ankara'daki TBMM binasına yapılacak yürüyüş) katılma daveti aldığınızı tekrar düşünün. Eyleme katılmanız halinde aşağıdaki çeşitli olumsuz durumların başınıza gelmesine ilişkin farklı OLASILIK ve ÖNEM tahminleriniz olabilir. Örneğin "etiketlenmek" durumunu oldukça olası görüyor, ancak bu duruma fazla önem vermiyor olabilirsiniz. Sizden aşağıdaki her bir durumu ne kadar olası ve ne kadar önemli bulduğunuzu işaretlemenizi rica ediyoruz.

		Sizce eyleme katılmanız halinde aşağıdaki her bir durumun gerçekleşme olasılığı nedir? *(Algılanan olasılık)*					Bu risk sizin için ne kadar kritik? Yani bu riskin gerçeğe dönüşme olasılığı sizin için ne kadar önemli? *(Algılanan önem)*				
		Olasılık çok düşük				Olasılık çok yüksek	Hiç önemli değil				Çok önemli
1	Etiketlenebilirim.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
2	Hakkımda soruşturma açılabilir.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
3	Üniversitemden kınama cezası alabilirim	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
4	Üniversitemden uzaklaştırma cezası alabilirim	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
5	İlerideki profesyonel / mesleki yaşantımda sıkıntılar yaşayabilirim	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
6	Güvenlik güçleriyle karşı karşıya gelebilirim	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
7	Gözaltına alınabilirim.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
8	Tutuklanabilirim.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
9	Şiddete maruz kalabilirim.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
10	Yaralanabilirim.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

Ek 6. Etik Kurul Onayı

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULLARI
(Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu)
TOPLANTI KARARI

OTURUM TARİHİ	OTURUM SAYISI
28 Mayıs 2021	2021-05

KARAR NO 19 : Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nden alınan Psikoloji Anabilim Dalı doktora öğrencisi Deniz BİLGER'in "Kolektif Eyleme Katılımın Kaynak Hareketliliği Kuramı ve Sosyal Kimlik Modeli Bağlamında İncelenmesi ve Algılanan Politik Riskin Rolü" adlı tez çalışması kapsamında uygulanacak ölçek sorularının değerlendirilmesine geçildi.

Yapılan görüşmeler sonunda; Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı doktora öğrencisi Deniz BİLGER'in "Kolektif Eyleme Katılımın Kaynak Hareketliliği Kuramı ve Sosyal Kimlik Modeli Bağlamında İncelenmesi ve Algılanan Politik Riskin Rolü" adlı tez çalışması kapsamında uygulanacak ölçek sorularının, telif hakları bakımından metot ve ölçeğine ilişkin sorumluluğu başvurucuya ait olmak üzere uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

Ek-7. Özgeçmiş

ÖZGEÇMİŞ			
Adı-Soyadı	Deniz		BİLGER
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Eğitim Durumu	**Başlama - Bitirme**		**Kurum Adı**
Lise	2004	2008	Maltepe Kadir Has Anadolu Lisesi
Lisans	2008	2013	Bursa Uludağ Üniversitesi
Yüksek Lisans	2013	2016	Bursa Uludağ Üniversitesi
Doktora	2016	*sürüyor*	Bursa Uludağ Üniversitesi
Çalıştığı Kurum (lar)	**Başlama - Ayrılma**		**Çalışılan Kurumun Adı**
1.	2014	---	Bursa Uludağ Üniversitesi
Üye Olduğu Bilimsel ve Meslekî Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar	* Bilger, D., Tosun, L. P., Salihoğlu, G., Salihoğlu, N. K., Turhan, Ş. ve Gözen, E. (2022, Kasım). Kampüste atık ayırma davranışının teşvik edilmesini amaçlayan bir dürtme uygulamasının etkilerine dair bir araştırma projesi [Sözlü bildiri]. Psikolojide Çevre ve İklim Değişikliği Sempozyumu. * Bilger, D. ve Tosun, L. P. (2022, Ekim). *Kolektif eylemlere katılım üzerinde ödül-bedel analizinin rolü nasıl incelenebilir? Kolektif Eylemin Rasyonel Özendiricileri Ölçeği'nin geliştirilmesi* [Sözlü bildiri]. 21. Ulusal Psikoloji Kongresi, İstanbul. * Bilger, D., Oktay, F. ve Bilekli, İ. (2019, Temmuz). *When family roles are reversed: The effects of parentification and self-construction on emotion regulation* [Sözlü bildiri]. 16th European Congress of Psychology, Moskova.		
Yayınlar:	* Akdoğan, N., Alparslan, K. ve Bilger, D. (2024) Kadın kimliğiyle özdeşleşme ve kolektif eylem arasındaki ilişkide sosyal yaratıcılık stratejilerinin aracı rolü. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi, 44*(2). * Bilger, D. ve Özdemir, F. (2022). Kolektif suçluluk deneyimine ilişkin kuramsal yaklaşımlar. *Sosyal psikoloji kuramları III* içinde (s. 247-271). Nobel Akademik Yayıncılık. *Özdemir, F. ve Bilger. D. (2022). Hofstede ve Schwartz'ın yaklaşımlarıyla kültür boyutlarının sosyal psikolojik analizi. *Cezbedici bir renk skalasının oluşumu:*		
İletişim (e-posta):			
	Tarih: 02/09/2024		
	İmza:		
	Ad-Soyad: Deniz Bilger		